

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

عنوان: نظام نامه جامع مسجد

نویسندگان: محمد حسین شاه آبادی، محمد جواد نوروزی اقبالی
حمید درویشی شاه کلایی، حمیدرضا قنبریان گوارشکی، بشیر خالقی پور
محسن احمدی، مهدیه احمدی، مجید یوسفی، شعیب یاری
ناشر: پژوهشکده شهید صدر، مرکز مطالعات راهبردی ژرفا
طراحی جلد و صفحه آرایی: استودیو هنری رایت
نوبت چاپ: زمستان ۱۴۰۰

نشانی: بزرگراه رسالت شرق، خ رشید، خ نوکار، ک صادقی ۱۱۳، پ ۱۱۲

«کلیه حقوق، اعم از چاپ و تکثیر، نسخه برداری، ترجمه و اقتباس از این اثر
برای پژوهشکده شهید صدر، مرکز مطالعات راهبردی ژرفا محفوظ است.»

نظرات نخبگان مسجدی

پژوهشکده شهید صدر، مرکز مطالعات ژرفا
زمستان ۱۴۰۰

فهرست

پیشگفتار.....	۵
مقدمه	۹
فصل اول (مسئولین نهادهای مسجدی).....	۱۱
خلاصه نظرات خبرگان در مورد وضعیت کنونی مسجد در ایران	۱۳
فصل دوم (ائمه جماعات و مبلغین).....	۵۷
فصل سوم (پژوهشگران و صاحب نظران).....	۹۹
فصل چهارم (مسئولین ارگان های دولتی و حکومتی).....	۱۸۳

پیشگفتار

در نگاه تمدنی به اسلام، دو نهاد انسان ساز و جامعه ساز وجود دارد که کمال جامعه را به ارمغان می آورد. این دو عبارتند از خانواده و مسجد. اگرچه انقلاب اسلامی با استفاده از این دو سرمایه توانست به پیروزی برسد و کلمه حق را در حد توان حاکم سازد، ولی به خاطر عواملی چون سیطره تمدن پوشالی غرب و وجود غرب پرستان داخلی نتوانست به آن تمدن آرمانی برسد و وظیفه خود را نسبت به این دو نهاد مقدس، یعنی خانواده و مسجد به نحو احسن انجام دهد.

نتیجه این کوتاهی آن شده است که اگرچه در آغاز انقلاب، جوانان و نوجوان روز و شب خود را در مسجد می گذراندند و در مسجد تربیت می شدند و از مسجد به

جبهه‌های نبرد علیه استکبار جهانی عزیمت می‌کردند، اما در دهه‌های بعد، رفته‌رفته این قدرت کم شد؛ به‌طوری که در دهه ۷۰، تفکر لیبرال‌گسترش یافت و رقبای کاذبی برای مسجد ساخته شد. در دهه ۸۰، مسجد با نوعی رهاشدگی مواجه شد و در نتیجه، فعالیت‌های فرهنگی عموماً به شکست انجامید، تا این‌که در دهه ۹۰ و مخصوصاً در سال‌های آخر منتهی به کرونا، عزم جدیدی برای بازگشت به مسجد پدید آمد و دوباره تحرکات مناسبی برای رسیدن به جامعه مسجدمحور ایجاد شد.

با این وجود، هنوز هم مساجد خالی از جوانان و نوجوانان هستند و شاید همان‌ها که سی سال پیش مسجدی بوده‌اند، الآن در کهولت سن، اعضای اصلی مسجد شده‌اند. این نکته، صرفاً یک آمار جمعیتی نیست؛ بلکه زنگ خطری برای تربیت نسل آینده و فرهنگ برساخته از آن در دهه‌های آینده است. جوانانی که در فرهنگسراها و سینماها و پارک‌ها تربیت می‌شوند، مسلماً نسبت کمتری با آرمانهای انقلاب اسلامی برقرار می‌کنند و فایده‌مندی کمتری دارند.

بنابراین، به نظر می‌رسد که همه‌آحاد جامعه و در رأس آنها نهادها و مسئولین کشور باید بازنگری جدی در وظایف و مأموریت‌های خود بکنند و یکی از مهمترین مأموریت‌هایشان را ساماندهی به وضعیت مسجد قرار دهند تا ان‌شاءالله بازگشتی دوباره به مسجد توسط نسل نو اتفاق بیافتد.

این پژوهش بر اساس نظریه «امام و امت» که به تفصیل توضیح داده شده، سعی کرده نقش مسجد را در مرحله چهارم تمدن نوین اسلامی یعنی «جامعه‌سازی» و «جامعه‌پردازی» تعریف کند و سپس با بررسی وضعیت موجود مسجد و تحلیل راهبردها و سیاست‌ها، به سرمایه انسانی، ساختار و سازه مسجد بپردازد و در نهایت کارکردهای آن را بر مبنای دو کارکرد اصلی «هدایت» و «تقویت اخوت» تشریح نماید. در این راستا، به تاریخ‌نگاری مسجد در دهه‌های بعد از انقلاب اسلامی پرداخته و با تجربه‌نگاری مساجد موفق سراسر کشور توانسته آینده مسجد را بررسی کند.

از جمله دستاوردهای ارزشمند این نظام‌نامه آن است که نظام شاخص ارزشمندی را تدوین کرده تا به وسیله آن بتوان به مسجد مطلوب رسید و یا حداقل بتوان فاصله

مساجد امروز تا مسجد مطلوب را اندازه گرفت. دستاورد بالاتر، ایده‌های تحولی است که با مشورت نخبگانی هیئت اندیشه‌ورز و تحلیل نظام مسائل حاصل شده و گام‌های بعدی را مشخص کرده است. بنابراین پژوهش حاضر، مقدمه‌ای است برای عملیاتی کردن ایده‌های تحولی که به موجب آنها جهشی در وضعیت مساجد و جایگاه آنها پدید می‌آید و به یاری خدا مسجد محور جامعه‌سازی در محله خواهد شد. البته در کنار این نتیجه ارزشمند؛ مقالات، کتاب‌ها، کرسی‌های نظریه‌پردازی، دوره‌های آموزشی و خدمات مستشاری نیز ارائه خواهد شد، تا اهداف علمی و عملی این مطالعه محقق شود، ان‌شاءالله.

بر خود لازم می‌دانم که از گروه مرکزی مسجد در پژوهشکده شهید صدر و مرکز مطالعات راهبردی ژرفا یعنی برادران حمید درویشی، محمد جواد نوروزی اقبالی، بشیر خالقی پور و حمیدرضا قنبریان گوارشکی تشکر ویژه به جای آورم. هم چنین برادران و خواهرانی بالغ بر ۲۰ نفر در انجام پژوهش‌های جزئی‌تر ما را یاری کردند، که به رسم ادب نام چند تن از آنان را به رشته تحریر در می‌آورم: برادران محسن احمدی، مصطفی کوچکزایی، صادق سبحانی، طه رمضانی، محسن حقیقی، محمدحسین بخشی‌زاده، حمید توانا، یوسف یوسفی، علیرضا شریف، محمد عباسی، محمدجواد ابری و سرکار خانم مهدیه احمدی.

از خدای متعال می‌خواهم به لطف خودش و آبروی پیامبر اعظم و خاندان پاکش، همه ما را خادم خانه‌اش قرار دهد و این تلاش‌ها را در میدان عمل منشأ اثر قرار دهد که اگر غیر از این باشد، جز خسران فایده‌ای نخواهد داشت.

و من الله التوفیق و علیه التکلان

محمد حسین شاه آبادی

اندیشکده مسجد

پژوهشکده شهید صدر- مرکز مطالعات راهبردی ژرفا

مقدمه

یکی از راه‌های ایجاد و ترویج گفتمان مسجدمحوری، نشر نقطه نظرات نخبگان و پژوهشگران حوزه مسجد می‌باشد. امروزه مسجدمحوری، نه تنها یک مسئله بلکه تبدیل به یک گفتمان شده است. علی‌رغم اینکه پژوهشگران و نخبگان متعددی در این زمینه ساعت‌ها پژوهش و مطالعه و سخنرانی داشته‌اند، اما هیچ منبع مکتوبی برای دست یافتن به نقطه نظرات نخبگان حوزه مسجد وجود ندارد.

اندیشکده مسجد برای نیل به این هدف، به مصاحبه و بررسی نظرات نخبگان و پژوهشگران حوزه مسجد پرداخته است و از طریق مصاحبه با آنها، سعی داشته نقطه نظرات و اهم مطالب نخبگان حوزه مسجد را در یک جلد مجزا ذکر کند.

امید می‌رود که این اقدام، گامی مؤثر در جهت معرفی نخبگان حوزه مسجد و ارائه نظرات آنها باشد و موجب اشاعه فرهنگ مسجدمحوری در فعالیتهای فرهنگی- اجتماعی و همچنین در سطح حاکمیت جمهوری اسلامی ایران گردد.

خلاصه نظرات خبرگان در مورد وضعیت کنونی مسجد در ایران

۱- حجت‌الاسلام حمید مشهدی آقایی؛ سخنگوی مرکز رسیدگی به امور مساجد

- مرکز رسیدگی به امور مساجد در بحث اوقات فراغت در مساجد، بسیج و کانون‌های فرهنگی هنری، مساجد را متولی برنامه‌های اوقات فراغت در مساجد می‌داند و بر همین اساس در این زمینه ورود پیدا نمی‌کند.
- مرکز رسیدگی به امور مساجد در برنامه‌های اوقات فراغت مساجد دخالت نمی‌کند؛ چون دستگاه‌های مرتبط وظایف خود را در این زمینه انجام می‌دهند و دخالت در برنامه‌های مساجد برخلاف سیاست‌های مرکز رسیدگی به امور مساجد و نیز مصداق دخالت در وظایف دستگاه‌های مرتبط است.

• مرکز رسیدگی به امور مساجد، آنچه که به عنوان ظرف فعالیت‌های خود مورد توجه قرار می‌دهد، ایجاد شورای فرهنگی در مساجد متشکل از امام جماعت و نمایندگان بسیج و کانون فرهنگی و هنری و هیئت امنای مسجد است تا فعالیت‌های داخل مساجد به هم‌افزایی برسند و فعالیت‌های مساجد به نحو احسن و قوی‌تری پیش برود. با استفاده از ظرفیت این شورا، تلاش می‌شود تا از موازی‌کاری در مساجد جلوگیری شده و در جهت بهتر برگزار شدن برنامه‌های اوقات فراغت برنامه‌ریزی شود.

• توانمندسازی ائمه جماعات مساجد به عنوان مدیران مساجد، امنا و خدام آنها از وظایف محوله و از سیاست‌های کاری مرکز رسیدگی به امور مساجد می‌باشد.

• مرکز رسیدگی به امور مساجد هر سال در چند نوبت برنامه‌هایی آموزشی برای ارتقاء مهارت‌آموزی و توانمندسازی ائمه جماعات مساجد تهران برگزار کرده و جلسات توجیهی نیز برای امنا و خدام، به عنوان کارگزاران مساجد و به منظور همکاری بیشتر با جوانان و تلاش برای جذب آنان به مساجد برگزار می‌نماید.

• وظیفه مرکز رسیدگی به امور مساجد، مدیریت در مساجد نیست؛ بلکه مدیریت بر آنها است.

• مدیر مسجد، امام جماعت است و برنامه‌های مساجد باید با نظارت و مدیریت وی برنامه‌ریزی شود.

• رسیدگی به مشکلات و اختلافات حقوقی، داخلی و معاوضت، رسیدگی به امور ساخت و ساز در مساجد، نظارت بر رعایت نکات ایمنی و ارائه هشدارهای لازم به مساجد دیگر وظایف مرکز رسیدگی به امور مساجد است.

۲- حجت‌الاسلام احمد بصیری؛ مدیر ناحیه شهید باهنر مرکز رسیدگی به امور مساجد

• اهمیت برگزاری هم‌اندیشی، تا ائمه جماعات موفق به ارائه راهکارهای‌شان شوند و نحوه تعامل و گسترش همکاری میان مساجد و مدارس و برنامه‌هایی که در این زمینه مورد توجه قرار دادند را تبیین نمایند.

• ضرورت و اهمیت تعیین و معرفی مساجد و ائمه جماعات منتخبی که آمادگی لازم برای اجرای برنامه‌های مشترک پیشنهادی با مدارس دارند و فراهم آوردن امکان حضور ائمه جماعات معرفی شده در مدارس منتخب به منظور برقراری ارتباط معنوی و جذب دانش‌آموزان به فضای مسجد در مقاطع زمانی مناسب

• با اجرای طرح پیوند مسجد و مدرسه، در مدارس کوشش شود تا در زمینه برقراری ارتباط مؤثر میان مسجد و مدرسه، حضور دانش‌آموزان به همراه مربیان تربیتی در نمازهای جماعت و حضور مؤثر امام جماعت مساجد در میان دانش‌آموزان تقویت شده و همچنین تعامل و همکاری ائمه جماعات را با آموزش و پرورش مناطق گسترش داده شود.

۳- حجت‌الاسلام حمید مشهدی آقایی؛ سخنگوی مرکز رسیدگی به امور مساجد

• تلاش برای مدیریت جهادی با پشتوانه مردمی در جبهه فرهنگی انقلاب اسلامی، نتیجه‌گرایی در فرآیند خدمت‌رسانی به مساجد، رصد دقیق ویژگی‌های محیطی و محاطی مساجد، از اهداف مسئولین نواحی رسیدگی به امور مساجد است.

۴- حجت‌الاسلام سعید کرمی؛ مدیر ناحیه شهید نواب صفوی:

• در راستای تحقق منویات مقام معظم رهبری درباره کارکرد اجتماعی و فرهنگی مساجد، با نهادهای شدن شورای فرهنگی، می‌شود این ظرفیت را در مساجد ایجاد کرد.

• «مسجد و بانوان» از جمله سیاست‌های مرکز رسیدگی به امور مساجد

• فعال‌سازی پایگاه‌های بسیج خواهران در مساجد این امکان را می‌دهد تا از این ظرفیت به خوبی استفاده شود.

۵- حجت‌الاسلام سعید کرمی، معاون فرهنگی و اجتماعی مرکز رسیدگی به امور مساجد:

• ضرورت اهتمام ویژه به تقویت کارکردهای اجتماعی مساجد، با توجه به اینکه یکی از دغدغه‌های مقام معظم رهبری در دیدار با ائمه جماعات مساجد، تقویت

کارکردهای اجتماعی مساجد بوده است و ایشان فرمودند که «مساجد باید پایگاه فعالیت‌های اجتماعی و کارهای نیک باشد.»

• راه‌اندازی مراکز خیریه در برخی از مساجد، تحت نظارت ائمه جماعات آنها، برای کمک به نیازمندان، طرح «یک مسجد، یک جهیزیه» با هدف کمک به جوانان برای آغاز زندگی مشترک در دستور کار مرکز رسیدگی به امور مساجد بوده است. در این زمینه، جریان‌سازی‌هایی در مساجد آغاز شده است، تا اجرای آن در دیگر مساجد نیز مورد توجه قرار گیرد و الگوبرداری شود و همه مساجد در این زمینه نقش آفرینی داشته باشند.

• به دنبال احیای این موضوع هستیم تا همچون صدر اسلام و مدینه‌النبی، مساجد، دستگیر مردم و ملجأ مشکلات آنان باشند.

• امضای تفاهمنامه همکاری میان مرکز رسیدگی به امور مساجد و کمیته امداد امام خمینی رحمته‌الله‌علیه برای ایجاد نقش حمایتی کمیته در اجرای این

• توجه به مسئله تأمین جهیزیه برای دختران در استانه ازدواج، به‌طوری‌که هر مسجدی باید سه میلیون تومان کمک نقدی جمع‌آوری کند و مابقی آن توسط کمیته امداد خمینی رحمته‌الله‌علیه تکمیل می‌شود تا جهیزیه مناسبی در اختیار زوج‌های جوان قرار داده شود.

• کمک‌ها به افرادی که در مساجد حضور می‌یابند، تعلق گیرد و در اولویت بعدی، اگر چنانچه در هر محله فردی برای حمایت شناسایی نشد، به افرادی که عضو کمیته امداد امام خمینی رحمته‌الله‌علیه هستند، تعلق گیرند.

۶- حجت‌الاسلام حمید مشهدی آقایی؛ مشاور رئیس مرکز رسیدگی به امور مساجد

• مساجد بهترین رسانه برای تحقق «اقتصاد مقاومتی؛ اقدام و عمل»

• بیشترین نقش مساجد در تحقق شعار سال به طور قطع، فرهنگ‌سازی در راستای آن است.

• یکی از فعالیت‌های مهم که در قالب فعالیت‌های آموزشی در مساجد قابل انجام است، آموزش آموزه‌های تجارت یا مبانی اقتصاد اسلامی به نمازگزاران

است؛ زیرا مساجد، به دلیل داشتن پتانسیل حضور مردم در زمان‌های مختلف، بهترین مکان برای آموزش اقتصاد اسلامی هستند.

- در راستای تحقق شعار اقتصاد مقاومتی، برنامه‌ریزی‌های گسترده‌ای از جمله توجه به صندوق‌های قرض الحسنه مساجد، در دستور کار قرار گرفته است.
- یکی از کارکردهای عبادی مساجد که به صورت غیرمستقیم انجام می‌شوند و امروز هم بسیار بروز و ظهور دارند، تشکیل صندوق‌های قرض الحسنه و دستگیری از نیازمندان جامعه است که این کارکرد مهم مساجد لازم است که تقویت شود؛ زیرا در آموزه‌های اسلامی و آیات و روایات به این مهم تأکید شده است.
- برنامه‌ریزی برای تشویق افرادی که در محلات به کارآفرینی و تولید داخلی اهتمام ویژه‌ای دارند، از دیگر مواردی است که در راستای تحقق شعار «اقتصاد مقاومتی؛ اقدام و عمل» باید انجام شود و در سال‌های آینده نیز مورد توجه قرار گیرد.
- یکی از نقش‌های مهم مساجد برگزاری جلسات وعظ، خطابه و فرهنگ‌سازی از سوی ائمه جماعات و سخنرانان در مساجد درباره فرهنگ‌سازی استفاده از کالای داخلی و ایجاد فرصت‌های شغلی برای جوانان است.
- تبیین و اصلاح شیوه‌های الگوی مصرف برای نیل به اقتصاد اسلامی، آموزش نحوه رعایت حلال و حرام در کسب و کار و ترویج کسب و کارهای اسلامی برای رسیدن به یک اقتصاد مقاوم، از جمله مواردی است که در مساجد باید مورد توجه قرار گیرند.
- توجه به مرکزیت مسجد در سازمان‌دهی نگرش‌های اسلامی در میان بازاریان و تبیین آموزه‌های اقتصادی باید از طریق رسانه مسجد فراهم شود.
- اهمیت بهره‌گیری از تریبون‌های مسجد برای فرهنگ‌سازی در مسئله تولید، با کمترین هزینه و بیشترین بهره‌وری، به این معنا که مردم و نمازگزارانی که به مساجد می‌آیند به بیشترین تولید و در عین حال خرید از تولیدات ملی تشویق شوند.

۷- حجت‌الاسلام حمید مشهدی آقایی؛ مشاور رئیس مرکز رسیدگی به امور مساجد

- تصویب راهبردها و سیاست‌های پنج‌ساله آینده مرکز رسیدگی به امور مساجد؛ در پایان دوره پنج ساله اول (۹۰ تا ۹۵)، کلیات برنامه پنج‌ساله دوم (۹۵ تا ۱۴۰۰)

تصویب شد و تلاش می‌شود که از ابتدای سال ۹۶ این راهبردها مورد توجه قرار گیرد. در پنج‌ساله اول، مخاطب اصلی در اجرای برنامه‌ها، در وهله اول امام جماعت، سپس هیئت امناء، پایگاه‌های بسیج و کانون‌های فرهنگی هنری مساجد بوده، اما در پنج‌ساله دوم تلاش بر این است که رویکرد اصلی، به سمت عموم مخاطبان باشد؛ به این معنا که خروجی‌ها را اثرسنجی کرده و میزان فعالیت‌هایی که در میان نمازگزاران، اهل مسجد و محل مساجد انجام می‌شود را مورد بررسی قرار داده و بدانیم که برنامه‌ها بر این مخاطبان (خردسالان، نوجوانان، جوانان، بانوان، نخبگان و اصناف) چقدر تأثیرگذار بوده است. در پنج‌ساله دوم سعی داریم که برنامه‌ها را در میدان کار بررسی کنیم و اثرات برنامه‌ها را در میان مخاطبان محسوس‌تر ببینیم.

- تمرکززدایی از ستاد به ناحیه و از ناحیه به مساجد یکی از رویکردهای مرکز رسیدگی به امور مساجد در حوزه داخلی است؛ به این معنا که سعی می‌کنیم به سمتی حرکت کنیم که برنامه‌ها از مساجد به نواحی و سپس به مرکز رسیدگی به امور مساجد ارائه شود و ستاد (مرکز رسیدگی به امور مساجد) جمع بندی کننده برنامه‌ها باشد و در واقع مرکز رسیدگی به امور مساجد، نقش ترسیم کننده چهارچوب‌های اصلی و پشتیبانی کننده از لحاظ فکری و مادی باشد.
- پیگیری مطالبات مقام معظم رهبری در موضوعات «مسجد برقرار»، «اقامه نماز صبح»، «مساجد الگو» و بررسی میزان تأثیرگذاری آنها با اعداد و ارقام، سطح بندی و نمونه بندی مساجد (جامع، محوری، محلات و اقشاری) از دیگر رویکردهای رسیدگی به امور مساجد در پنج‌ساله دوم است.
- سازماندهی جدی‌تر آموزش ائمه جماعات به شکل تخصصی و آموزش هیئات امناء و خدام مساجد در قالب‌های مختلف، از دیگر رویکردهای مرکز رسیدگی به امور مساجد است.
- مرکز رسیدگی به امور مساجد در حوزه فرهنگی سعی می‌کند، استقرار نظام مدیریت فرهنگی مساجد را به شکل نمونه در تعدادی از آنها دنبال کند، تا در سال‌های آینده، شاهد الگوی مدیریت فرهنگی مناسبی در مساجد باشیم.

- تقویت کارکرد اجتماعی مساجد در حوزه خدمات رسانی به مردم محله، به‌ویژه مستضعفان و محرومان به‌عنوان رویکرد دیگر برنامه پنج‌ساله دوم مرکز رسیدگی به امور مساجد استان تهران
- عدم توانمندی و مهارت تخصصی کارگزاران مساجد، یکی از مشکلات موجود، و ارتقای سطح توانمندی کارگزاران مساجد در اداره و مدیریت خانه‌های خدا از برنامه‌های پیش رو است.
- اختلافات وقفی، کمبود تعداد و امکانات مالی و عدم اختصاص بودجه از سوی نهادهای ذی ربط و تداخل دستگاه‌های متولی از دیگر مشکلاتی که در مدت اجرای برنامه پنج ساله اول مرکز رسیدگی به امور مساجد، گریبانگیر مساجد تهران بوده است.

۸- حجت‌الاسلام مهدی اصلانی؛ مدیر ناحیه حضرت عبدالعظیم الحسنی علیه السلام میزان رونق مساجد، نشانگر سطح فرهنگی مسلمانان است

- مسجد در بین نهادهای اجتماعی دارای متنوع‌ترین نقش‌ها است؛ به‌طوری‌که اگر به نقش‌ها و کارکردهای آن توجه شود، می‌توان گفت مسجد معجزه دوم پیامبر صلی الله علیه و آله محسوب می‌شود.
- تاریخ تولد مسجد با تاریخ تولد انسان یکی است و حضرت آدم نخستین سازنده مسجد است و امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف مسجد کوفه را محل مدیریت امور خود قرار می‌دهد.
- یک مسجد دارای کارکرد عبادی، فرهنگی، سیاسی، اجتماعی، قضایی و مدیریتی است
- اگر مساجد بخواهند رونق پیدا کنند، باید پاسخ‌گوی نیاز تمامی اقشار جامعه باشند و هر چیزی که مانع این پاسخ‌گویی شود، سبب آسیب مساجد می‌شود. بنابراین رونق مساجد هر جامعه نشان‌دهنده سطح فرهنگی مسلمانان آن است.
- مدارس و مساجدی که به میزانی از خودکفایی رسیده‌اند، طرح ارتباط مساجد و مدارس در آنها پیاده شده است و با مدیران مدارس صحبت می‌شود که

فضای آموزشی دوم برای دانش‌آموزان مساجد هستند و بسیاری از برنامه‌های آموزشی مانند جلسه اولیاء و مربیان و تشویق دانش‌آموزان تلاش‌گر را می‌توان در مساجد برگزار کرد.

- منزل، مسجد، مدرسه و محله باید در باهم در ارتباطی تنگاتنگ باشند، به‌طوری‌که مساجد با مسائل و مشکلات روز مردم هماهنگی داشته باشد و این روند سبب ساز ایجاد یک محله اسلامی می‌شود که در آن آرامش و امنیت برقرار است.

۹- حجت‌الاسلام محسن کرمانی؛ مدیر ناحیه شهید بهشتی مرکز رسیدگی به امور مساجد

- دختران با حضور در مساجد، در برابر ناهنجاری‌های اجتماعی مصون می‌شوند
- انس با مسجد موجب، مصونیت و بیمه جامعه به‌ویژه دختران در برابر آسیب‌های اجتماعی بوده و لازم است، زمینه حضور همیشگی در مساجد برای همگان فراهم شود، تا جامعه از ناهنجاری‌ها به دور بماند.
- حضور همیشگی پدران و مادران در مساجد، عاملی برای تشویق و ترغیب فرزندان به‌ویژه دختر برای حضور در مساجد بوده و با ایجاد جلوه‌های بصری در مساجد نیز می‌توان زمینه حضور نوجوانان و جوانان دختر را در مساجد فراهم کرد.
- ائمه جماعات، اعضای هیئات امناء و مسئولان مساجد، با برنامه‌ریزی و تدوین برنامه‌های مختلف و به روزرسانی برنامه‌های این خانه‌های خدا، باید حضور دختران در مراکز دینی از جمله مساجد را گسترش دهند؛ چرا که با نگاهی به صدر اسلام و دوران پیروزی انقلاب اسلامی و دفاع مقدس، متوجه می‌شویم که مساجد، بهترین مرکز برای جذب جوانان به معارف اسلامی به شمار می‌آمدند و در این مقاطع بسیاری از دختران نوجوان به همراه مادرانشان در فعالیت‌های مساجد حضور داشتند.
- نباید هیچ کس را از ورود به مساجد منع کرد و یا به گونه‌ای در آنها برنامه‌ریزی کرد که موجب کم شدن حضور نوجوانان و جوانان در مساجد شویم، زیرا فارغ از

جنسیت و سطح سن افراد، باید در مساجد برای آحاد جامعه برنامه‌ریزی داشت و موضوعات اعتقادی، اجتماعی و فرهنگی را به آنان آموخت.

- یکی از اهداف دشمنان، برنامه‌ریزی در حوزه عقاید و باورهای دینی جوانان و نوجوانان است و امروزه طرح مباحث شبهه افکن از سوی آنان می‌تواند در تضعیف جایگاه مساجد و روحانیون و کمرنگ کردن حضور نوجوانان در مساجد مؤثر واقع شود.

- رعایت نظافت و بهداشت در فضای شبستان بانوان و سرویس‌های بهداشتی، تجهیز شبستان بانوان به تلویزیون مدار بسته و برگزاری برنامه‌های گسترده در قالب رشته‌های فرهنگی، هنری و علوم رایانه می‌تواند عامل مهمی برای جذب دختران به مساجد شود، زیرا وقتی آنان ببینند که مساجد پاسخگوی نیازهای آنان است، این مرکز دینی را برای گذران اوقات خود به دیگر مراکز ترجیح می‌دهند.

- شناسایی نخبگان نوجوان دختر و کشف استعدادها و توانایی‌های آنان و نیز تقدیر از برگزیدگان و نخبگان دانش‌آموزی در فضای معنوی مساجد عامل دیگری در جذب این گروه به مساجد

- ایام اوقات فراغت فرصت مناسبی برای حضور پررنگ‌تر نوجوانان به‌ویژه دختران در مساجد است که در این زمینه می‌توان با صرف هزینه کمتر، رشته‌های هنری را به آنان آموزش داد، تا در این زمینه نیز کسب مهارت کنند.

- دختران به‌عنوان بخش قابل توجهی از جامعه، باید از اعتبار و جایگاه اجتماعی بهره‌مند شوند. حضور این گروه در جامعه و تلاش برای شرکت آنان در عرصه‌های مختلف اجتماعی از جمله در مساجد، باید بدون هیچ محدودیت و مانعی فراهم شود.

۱۰- حجت‌الاسلام محمود رضا ذکاوت، مدیرعامل مؤسسه قرآنی معجزه ماندگار خاتم

- «وحدت رویه» گمشده برنامه‌های بسیاری از مساجد

- لزوم تقویت جلسات قرآنی در مساجد

- خوشبختانه با پیروزی انقلاب اسلامی، فعالیت‌های قرآنی در مساجد بسیار گسترده شده است؛ به‌طوری‌که برخی از مساجد با توجه به ظرفیت‌ها و قابلیت‌هایی که دارند، موجب می‌شوند، هیئت امناء، استادان قرآنی و امام جماعت با انگیزه بیشتری جلسات قرآن را برای گروه‌های سنی فراهم کنند و نوجوانان از فضای مسجد و قرآن بهره بگیرند.
- کم‌رنگ شدن برپایی برنامه‌های قرآنی در مساجد، در عین حال، با گذشت ۳۸ سال از پیروزی انقلاب اسلامی، شاهد این موضوع هستیم که همان‌گونه که درهای بسیاری از مساجد، برای اقامه نماز صبح به روی مردم بسته است و نمازهای جماعت صبح در آنها اقامه نمی‌شود و یا در زمان‌های دیگر درهای آنها سریع بسته می‌شوند، بسیاری از فعالیت‌های فرهنگی و قرآنی هم در مساجد کم‌رنگ هستند، که متولیان مساجد در این زمینه باید چاره‌اندیشی کنند.
- بی‌توجهی هیئت امنای مساجد به برگزاری جلسات قرآنی در مساجد، می‌تواند دلیل مهمی در این زمینه باشد؛ زیرا آنان باید امکانات و فضای لازم را در اختیار برگزارکنندگان این جلسات قرار دهند و تمهیدات لازم را برای آنان فراهم کنند.
- برای برگزاری جلسات قرآنی در مساجد از استادان صاحب‌نام و ممتازی دعوت نمی‌شود. به همین دلیل شاهد استقبال کم از این جلسات از سوی نوجوانان و جوانان هستیم.
- عدم تعامل، همکاری و ارتباط میان مسئولان مساجد و استادان قرآنی، موجب شکاف میان مردم با مساجد بوده و این خود می‌تواند زمینه‌ساز عدم تمایل و علاقه مردم به حضور در برنامه‌های مساجد شود و حتی برای پر کردن اوقات فراغت نوجوانان و جوانان، جای دیگری را جایگزین مساجد کنند.
- مساجد باید برای ارتقای سطح آموزه‌های نوجوانان و جوانان بعد از فراغت تحصیل برنامه‌ریزی داشته باشند و در رشته‌های مختلف برای آنان دوره‌های مختلفی برگزار کنند و دستگاه‌های متولی مساجد در این زمینه سرمایه‌گذاری کنند. البته منظور، تنها اختصاص بودجه و امکانات به مساجد نیست؛ بلکه سرمایه‌گذاری معنوی در فعال شدن مساجد تأثیر به‌سزایی دارد. یعنی همین که با حضور اعضای هیئت امناء و امام جماعت مسجد جلساتی برگزار شود و

توصیه و راهکارهایی در زمینه فعال شدن مساجد در برنامه‌های فرهنگی و قرآنی برگزار شود، این امر خود می‌تواند در ایجاد انگیزه در آنان مؤثر باشد تا در نتیجه به فکر برنامه‌ریزی در این زمینه بیافتند.

- لزوم تبلیغات از سوی رسانه‌ها در راستای معرفی برنامه‌های مساجد فعال و حتی کم فعال در حوزه‌های قرآنی و فرهنگی، همیشه نباید فقط برنامه‌های مساجد فعال، اطلاع‌رسانی شوند و در برنامه‌های مختلف تنها از مسئولین این مساجد تقدیر به عمل آید؛ بلکه همان‌گونه که مساجد فعال تشویق و معرفی می‌شوند، مساجدی با فعالیت‌های کمتر نیز مورد توجه قرار گیرند تا متولیان مساجد از آنها نیز حمایت‌های لازم را انجام دهند و آن مساجد نیز با الگو برداری از فعالیت‌های مساجد موفق، انگیزه برنامه‌ریزی و طراحی برنامه‌های گسترده را بیابند.

- در صدر اسلام، مساجد در تمام ابعاد فعال بودند، در عصر کنونی هم باید با وحدت رویه در ارکان مساجد، زمینه برنامه‌ریزی برای فعال بودن مساجد فراهم شود، تا شاهد حضور هر چه بیشتر همه اقشار در این خانه‌های خدا شویم.

- مقام معظم رهبری در دیدار با ائمه جماعات در سال گذشته، بر لزوم تعامل و همکاری میان کارگزاران مسجد با محوریت ائمه جماعات تأکید داشتند بر این اساس توصیه‌های رهبری باید چراغ راه فعالان مساجد قرار گیرد.

۱۱- حجت‌الاسلام سید حمیدرضا امین زاده؛ معاون فرهنگی بنیاد

نهج البلاغه

- تربیت چهار هزار شاگرد توسط امام صادق علیه السلام نشان از جایگاه مساجد در تعلیم و تربیت دارد.

- امام جعفر صادق علیه السلام الگویی بی‌نظیر در ترویج دین مبین اسلام به شمار می‌آید؛ به گونه‌ای که تربیت چهار هزار شاگرد در سنگر مساجد که هر کدام به عنوان مبلغ در دنیای عصر خودشان مشغول به فعالیت شدند، نمونه‌ای است که نشان می‌دهد، مساجد پایگاه مناسبی برای حفظ ارزش‌های انقلاب اسلامی و نظام جمهوری اسلامی می‌توانند محسوب شوند.

- در عصر امام ششم در مساجد فرصتی برای تعلیم و تربیت فراهم شد، امام جعفر صادق علیه السلام در خانه‌های خدا، به تبیین علوم مختلف و بیان روایات و تفسیر آیات قرآن کریم می‌پرداختند؛ به‌طوری‌که میزان روایات و احادیثی که از امام جعفر صادق علیه السلام داریم، از همه ائمه معصومین علیهم السلام به نسبت بیشتر است و به دلیل شرایط سیاسی، اجتماعی و فرهنگی آن زمان، عمر با برکت آن حضرت، صرف گسترش معارف مختلف در دوران امامت شد.
- روایتی از امام جعفر صادق علیه السلام در رابطه با حضور در مسجد: «کسی که اهل مسجد باشد، حداقل یکی از این سه بهره نصیب او می‌شود: دعائی بوده که خدا او را سزاوار بهشت کرده یا بلائی بوده که از او دفع شده یا يك برادر دینی قسمت او شده که برای رضای خدا از او بهره‌مند می‌گردد»، این حدیث نمونه بارز در راستای استمرار حضور در خانه‌های خدا است که از منظر آن حضرت بسیار با اهمیت است.
- تأکید بر بهره‌گیری امام صادق علیه السلام از ظرفیت مساجد برای تبلیغ دین: حضرت در جلسات درسشان، شیعیان را به همزیستی با اهل سنت دعوت می‌کردند تا به این طریق هم شیعیان از جامعه اکثریت منزوی نشوند و هم احکام و اصول شیعی را با ملاطفت به آنان منتقل کردند و در مدار حق با مسامحه با آنان رفتار می‌کردند.
- روش و سیره فردی و اجتماعی امام صادق علیه السلام، یکی از بهترین الگوهای مورد نیاز مسلمانان است، به کارگیری این سیره در زندگی، راه حل مناسب و عملی برای بسیاری از معضلات و مشکلات امروز جوامع مسلمانان است. بنابراین ائمه جماعات باید آن حضرت را در سیره و کردارشان الگو قرار دهند و مساجد را محور و اساس فعالیت‌های تبلیغی و دینی قرار دهند.
- از آنجایی که مساجد متعلق به خدا هستند و هیچ مالکیتی در بین مردم نسبت به آن وجود ندارد، در نتیجه آحاد مردم در فعالیت‌ها و برنامه‌های مسجد سهم دارند. از سوی دیگر با توجه به اینکه خدای متعال این بیت (مسجد) را به عنوان خانه خود معرفی کرده است، همه مردم می‌توانند در جهت نشر مبادی توحیدی از آن استفاده کنند و مساجد هم این پتانسیل و ظرفیت را دارند که پاسخگوی نیازهای همه آحاد جامعه باشند و برای حل مشکلات خود و همچنین برنامه‌ها و مسائل دینی، فرهنگی، سیاسی و اجتماعی پیش قدم باشند.

- تأثیر فعالیت‌های مسجدی در ساخت آینده جامعه اسلامی: اگر بخواهیم آینده کشورمان تضمین شود و مساجد در سطح شهر و محلات برای خدمت به ایران اسلامی بیش از پیش نقش آفرینی داشته باشند و از سوی دیگر برای مسائل اجتماعی و فرهنگی‌مان بتوانیم نقش بیشتری را به مسجد اختصاص دهیم، در وهله اول باید بتوانیم کارکردهایی که مسجد در صدر اسلام داشت را توسعه بخشید. تجربه ثابت کرده است هر محله‌ای که مساجد آن فعال‌تر، آن محله آبادتر است. در واقع مساجد در توسعه شهری و منطقه‌ای تأثیر به‌سزایی دارند و به اعتقاد من، مساجد فعال می‌توانند نقش مهم و اثرگذاری در جامعه اسلامی داشته باشد.
- در شرایط کنونی باید به این پایگاه مهم به‌عنوان پایگاه مناسبی برای تربیت جوانان مؤمن و متعهد به انقلاب، اهتمام و توجه ویژه‌ای داشت و برنامه‌های فرهنگی و اجرایی مناسبی در راستای مبارزه با نفوذ فکری و فرهنگی دشمن، با استفاده از ظرفیت‌ها و قابلیت‌های ارزشمند مساجد، اتخاذ کرد و از این پایگاه دینی بهره برد.

۱۲- حجت‌الاسلام والمسلمین سیدناصر نوری زاده؛ مدیرکل تبلیغات اسلامی تهران

- سازمان تبلیغات اسلامی از ظرفیت مساجد استفاده می‌کند.
- سازمان تبلیغات اسلامی از نهادهای فرهنگی وابسته به دفتر مقام معظم رهبری، ارتباط مستمر با شبکه تبلیغ دارد و از امکانات و ظرفیت‌های سایر سازمان‌ها و نهادهای دینی و تبلیغی برای نشر معارف دین و ارزش‌ها و دستاوردهای انقلاب اسلامی استفاده می‌کند.
- سازمان تبلیغات اسلامی از ظرفیت مساجد به‌عنوان یکی از فضاهای مهم تبلیغی استفاده می‌کند و در همین راستا، ارتباط مستمری با ائمه جماعات دارد.
- سازمان تبلیغات اسلامی برای تغذیه محتوایی و اعزام ائمه جماعات به مناطق مختلف کشور فعالیت دارد و در همین راستا همایش‌های فصلی و سالیانه در استانه مناسبت‌های مختلف مانند ماه‌های محرم و رمضان برای ائمه جماعات مساجد با هدف توجیه برخی اولویت‌های تبلیغی و فرهنگی برگزار می‌کند.

• سازمان تبلیغات اسلامی جلسات مذهبی، بصیرتی و بینشی مختلفی در مساجد برگزار می‌کند که نمونه بارز آن اعتکاف است. همچنین این سازمان، جلساتی برای آموزش احکام و نماز برای مردم در این خانه‌های خدا برگزار می‌کند.

• سازمان تبلیغات اسلامی حدود ۵۰ هزار مبلغ به سراسر کشور اعزام می‌کند و در تهران، ۵ هزار مبلغ، ۱۰ هزار مداح، ۱۸ هزار و ۵۰۰ هیئت مذهبی و همچنین جمعیت بانوان فرهیخته و جمعیت زنان انقلاب اسلامی فعالیت دارند که بیشتر آنان با مساجد نیز ارتباط مستمر دارند.

• سازمان تبلیغات اسلامی، به دلیل ارتباط با مخاطبان عام و خاص، از ظرفیت نهادها و مکان‌های دینی و فرهنگی به‌ویژه مساجد و هیئات استفاده می‌کند و در همین راستا، اداره کل تبلیغات اسلامی تهران، ارتباط خوبی با مرکز رسیدگی به امور مساجد دارد.

۱۳- حجت‌الاسلام والمسلمین نوری‌زاده مدیرکل تبلیغات اسلامی استان تهران

• فعالیت ائمه جماعات، آسیب‌های اجتماعی را کاهش می‌دهد
• استان تهران بیش از ۳ هزار مسجد دارد که بهترین ظرفیت برای گفتمان‌سازی و جریان‌سازی معارف دین و ارزش‌های انقلاب اسلامی است.
• می‌توان با وحدت، همدلی و همفکری به اهداف متعالی در حوزه تبلیغی دست یافت؛ زیرا این حوزه نیازمند هم‌اندیشی و تعامل ائمه جماعات مساجد و روحانیون مستقر است.
• ائمه جماعات، مساجد و مبلغان باید با خلاقیت، پشتکار و همفکری از تمام ظرفیت‌ها با وجود کمبود اعتبارات مالی برای تعالی فرهنگی و معنوی جامعه استفاده کنند.

• تبلیغ ائمه جماعات مساجد و روحانیون مستقر در روستاها بنا بر تصریح مسئولان امنیتی و اجرایی استان‌ها موجب کاهش آسیب‌های اجتماعی و انحرافات و همچنین افزایش سبک زندگی دینی می‌شود.

۱۴- حجت‌الاسلام محسن کرمانی؛ مدیر ناحیه شهید بهشتی مرکز رسیدگی به امور مساجد

- استفاده از کالای داخلی در مساجد به یک فرهنگ تبدیل شود
- فرهنگ‌سازی در موضوع «اقتصاد مقاومتی؛ تولید. اشتغال» مهم نیازمند عزم و همت جدی در میان نمازگزاران مساجد است.
- نهادهایی که در حوزه مسجد، سیاستگذاری کلان انجام می‌دهند و مجموعه‌هایی که مستقیماً با مدیریت مسجد در ارتباط هستند، باید در برنامه‌های‌شان رویکرد اقتصاد مقاومتی دیده شود و فهم و شناخت درستی از موضوع اقتصاد مقاومتی داشته باشند.
- ائمه‌جماعات مساجد در جامعه، جزو گروه‌های مرجع به‌شمار می‌آیند. براین اساس نمازگزاران، رفتار و کردار آنان را به‌عنوان الگویی پذیرند و دقیقاً بر همین اساس آنان باید در سخنان خود اقتصاد بومی، نظام کار و تولید را مورد توجه قرار دهند.
- ابزار منبر، تبلیغ و رسانه در مساجد در اختیار ائمه جماعات است. بنابراین آنان می‌توانند در عرصه فرهنگ‌سازی برای موضوعات مطرح در جامعه، تأثیر مستقیم داشته باشند، تا در نهایت مردم با الگو برداری از آنان، موضوعاتی چون اقتصاد مقاومتی را در زندگی‌شان به کار ببندند.
- ایجاد انگیزه در مردم یکی از مهمترین موضوعاتی است که باید از سوی ائمه جماعات مساجد مورد توجه قرار گیرد.
- امروز موضوع بیکاری یکی از دغدغه‌های جوانان به‌شمار می‌آید. به همین جهت با ارائه مشاوره‌هایی در این زمینه می‌توان، نقشی تأثیرگذار ایفا کرد که از آن جمله می‌توان به این مهم اشاره کرد که تبلیغ و فرهنگ‌سازی در مورد استفاده از کالاهای داخلی با توجه به حضور اقشار مختلف مردم در مساجد باید به یک فرهنگ تبدیل شود.
- امروز از سویی با تبیین مفهوم اقتصاد مقاومتی می‌توانیم مرزبندی آن را با اقتصادهای کلان، سرمایه‌های بازار آزاد و نظام‌های سوسیالیستی در حوزه اقتصاد روشن کنیم و از جهتی دیگر حد و مرز آن را باید با سبک زندگی که منجر به نوعی محرومیت‌های اجتماعی نشود، را شناسایی کنیم.

- ما باید بتوانیم سبک زندگی دینی را طراحی کنیم. تحقق و تبیین این موضوع باید با کار و پژوهش توسط ائمه جماعات و از طریق مساجد مورد توجه قرار گیرد.

۱۵- حجت‌الاسلام حاج علی اکبری؛ رئیس مرکز رسیدگی به امور مساجد

- مساجد از حالت سکولار فاصله بگیرند
- بکوشیم تا مساجد از حالت سکولار فاصله گرفته و مسائل اجتماعی و سیاسی در مساجد مورد توجه قرار گیرند و تدابیر لازم به منظور جلوگیری از تبدیل شدن مساجد به ستاد انتخاباتی شخص یا گرایش سیاسی خاصی، اندیشیده شود.

۱۶- حجت‌الاسلام مسعود راوند؛ مسئول دبیرخانه کانون‌های مساجد جنوب کرمان

- رسالت اصلی کانون‌های مساجد احیای مسجد طراز اسلامی است
- محور همه فعالیت‌های فرهنگی مسجد است. بنابراین مساجد باید پویاترین مراکز فرهنگی باشند. به همین دلیل مقام معظم رهبری بر تحقق مسجد طراز اسلامی تأکید کرده است.
- استفاده از ظرفیت‌ها و استعدادهای جوانان در منطقه، با توجه به نیاز و توانایی آنان، می‌تواند گامی مثبت جهت تحقق ارزش‌های فرهنگی باشد.

۱۷- حجت‌الاسلام سعید کرمی؛ معاون فرهنگی و اجتماعی مرکز رسیدگی به امور مساجد

- فعالیت برخی از مساجد در زمینه کارآفرینی قابل توجه است
- با تأکید مقام معظم رهبری بر موضوع «تولید و اشتغال»، اگر چه مأموریت مستقیمی برای مساجد در این زمینه تعریف نشده است، اما در عین حال مساجدی هستند که در زمینه کارآفرینی فعالیت‌های گسترده‌ای انجام می‌دهند و خدمات و تسهیلاتی را در اختیار جوانان قرار می‌دهند، که بر این اساس برای نسل جدید که به بازار کار وارد می‌شوند، آموزش‌های لازم ارائه می‌شود و فعالیت‌های خیریه برای حمایت از حوزه کسب و کار، نمونه بارز آن است.
- اهتمام به موضوع کارآفرینی در تمامی مساجد دیده نمی‌شود، که نیاز است در

آنها فرهنگ‌سازی‌های لازم انجام شود. زیرا آنچه که در این زمینه بر عهده مرکز رسیدگی به امور مساجد است، فرهنگ‌سازی در زمینه موضوع شعار سال در مساجد و ارائه بسته‌های محتوایی به آنها است.

• توجه به بحث مصرف کالاهای داخلی، موضوع بسیار مهمی بوده که باید نسبت به آن اهتمام ویژه صورت گیرد. حرکت به سمت حمایت از جوانان در فضای کسب و کار و متمرکز کردن نیت‌های خیر افراد خیر اندیش در زمینه ایجاد اشتغال و راه‌اندازی فضای کسب و کار، از جمله مواردی هستند که باید از فضا و تربیون مساجد در مورد آنها فرهنگ‌سازی شود و خدمات اجتماعی مساجد را به سمت آنها سوق دهیم.

• مهمترین برنامه‌هایی که در سال ۱۳۹۶ در دستور کار مرکز رسیدگی به امور مساجد قرار می‌گیرد، برپایی گردهمایی ائمه جماعات به منظور اعلام رویکردها و برنامه‌های این مرکز و برگزاری جشنواره پیوند «مسجد و مدرسه» در سال جدید از جمله این برنامه‌ها است.

۱۸- حجت‌الاسلام و المسلمین قاسمعلی نوچمنی؛ مشاور ستاد اقامه نماز کشور

• برخی مساجد، راکد هستند و در مسیر مطالبات نظام حرکت نمی‌کنند.
• ضرورت نقش برجسته مساجد و حوزه‌های علمیه در راهبری دینی جامعه و تحقق ارزش‌ها و آموزه‌های اسلامی؛ موفقیت این مراکز با سابقه در تاریخ اسلام و برقراری ارتباط و تعامل گسترده با مردم، ریشه در همت، جهاد و کوشش خستگی‌ناپذیر، اخلاص و استقلال مالی روحانیون و علما از دولت‌ها و حکومت‌ها دارد. حتی زمانی که حکومت، اسلامی بود روحانیون و ائمه جماعات مساجد با دوری از وابستگی، ضمن گسترش و نشر ارزش‌های اسلامی، منتقد منصف حاکمیت نیز بوده‌اند.

• وظیفه و رسالت تبلیغی و ارشادی مساجد و حوزه‌های علمیه با وابستگی به حکومت‌ها و دولت‌ها سازگار نیست. از این رو امام خمینی رحمه‌الله و مقام معظم رهبری در جایگاه ولی فقیه، همواره مروج استقلال مراکز دینی از حاکمیت هستند. اهمیت این تصمیم‌گیری، زمانی روشن می‌شود، که در می‌یابیم ائمه

جماعات جمعه و جماعات وهابی و سلفی، به دلیل وابستگی به حکومت، نمی‌توانند مروج اسلام واقعی باشند. این درحالی است که امروزه هر امام جماعت یا مبلغی در ایران با مشاهده مشکلات و آسیب‌های جامعه، با استفاده از تریبون مساجد و هیئات، انتقاد دلسوزانه خود و مردم را به گوش مسئولان می‌رساند.

- برخی مساجد و حوزه‌ها از اوایل دهه ۸۰ [شمسی] تاکنون، دچار رکود و درجازدگی شده‌اند و نتوانسته‌اند همپای درخواست‌های حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای عمل کنند. هرچند طی سالیان اخیر به‌ویژه با تغییر مدیران مرکز رسیدگی به امور مساجد و [اخیراً] مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه کشور، شاهد پویایی و تحرک بیشتری بوده‌ایم؛ تحولی که نوید بخش راهبری مساجد و مدارس علمیه در زمینه تحقق شعارهای سال و منویات رهبر معظم انقلاب است.
- مساجد و حوزه‌های علمیه باید با حفظ سنت‌های نیکوی گذشته، گام در مسیر به‌روز بودن، نوآوری و خلاقیت بردارند. تحقق شعار «اقتصاد مقاومتی؛ تولید-اشتغال» صرفاً با شعار و برگزاری نشست و همایش ممکن نیست؛ بلکه باید دست‌اندرکاران مساجد و مدارس علمیه با استفاده از فناوری‌های نو و انگیزه و خلاقیت فرهیختگان و پژوهشگران حوزوی و دانشگاهی، پیشگام تحقق شعار سال باشند.
- بنابراین اهالی مسجد با دعوت و استفاده از نظرات نخبگان حوزوی و دانشگاهی، میزگردهای عملیاتی برای اجرایی‌شدن شعار «اقتصاد مقاومتی؛ تولید-اشتغال» برگزار کنند. هرچند برخی مساجد دچار روزمرگی شده‌اند و نتوانسته‌اند خود را با مطالبات ولی فقیه همراه کنند.
- بسیاری از مساجد و حوزه‌های علمیه، الگوی مناسب اقتصاد مقاومتی هستند. بنابراین مسئولان کشور با استفاده از تجربیات این دو نهاد دینی، در راستای فرمایشات رهبر معظم انقلاب اسلامی برنامه کنند. اقتصاد مقاومتی و پویایی مراکز دیرپای دینی به‌ویژه مساجد و فعالیت گسترده آنان در گفتمان‌سازی مطالبه رهبر انقلاب، درمان اقتصاد مریض کشور است.

۱۹- حجت‌الاسلام حسینی؛ مدیر ناحیه شهید نواب صفوی

- انفاق، سنتی که باید از مساجد فرهنگ‌سازی شود
- فرهنگ‌سازی موضوع صله رحم و همچنین دستگیری از نیازمندان باید از سوی ائمه جماعات مورد توجه قرار گیرد.
- یکی از وظایف مهم افراد در جامعه اسلامی، دستگیری از نیازمندان و تهیدستان بوده و هر کس به اندازه امکانات و توانمندی خویش، وظیفه دارد خلأهای موجود در زندگانی افراد را جبران و کمبودهای آنان را پاسخگو باشد. اما با توجه به اینکه مسجد مرکزی برای حضور مؤمنین است، این محل می‌تواند بهترین مکان برای شناسایی نیازمندان و دستگیری از آنان نیز باشد.
- لازم است، هر مسجد با مدیریت امام مسجد، خیریه‌ای را ایجاد کند و فعالیت‌های خود را با نگاه اجتماعی و محرومیت‌زدایی ساماندهی کند. زیرا مردم به ائمه جماعات و روحانیون مساجد اعتماد دارند؛ به همین جهت باید هر مسجدی یک مؤسسه خیریه در زیرمجموعه خود فعال کند و تعدادی از خانواده‌های بی‌بضاعت، ایتام و مستمندان را با کمک خیرین و نمازگزاران سامان دهد.
- ایجاد صندوق‌های قرض‌الحسنه؛ آنچه از بررسی نقش مسجد در صدر اسلام به دست می‌آید، جامعیت مسجد در زمینه‌های عبادی، سیاسی، فرهنگی، آموزشی، نظامی، قضایی و اقتصادی بوده است. خداوند در قرآن کریم می‌فرماید «صدقات» مخصوص فقیران است. از این‌رو باید در کمک به افراد نیازمند و کسانی که آبرومندانه زندگی می‌کنند، مساجد برنامه‌ریزی داشته باشند. قدم نخست، شناسایی فقرایی است که محل سکونت‌شان. نزدیک مسجد است. از طرفی، ایجاد صندوق‌های قرض‌الحسنه در مساجد یکی از شیوه‌های کمک به مستمندان جامعه است؛ چرا که با شناسایی نیازمندان مستحق و اعطای وام به آنها، می‌توان گره‌ای از مشکلات آنان باز کرد. علاوه بر آنکه این کار موجب شکوفایی هرچه بیشتر مساجد و انس مردم با آن می‌شود.
- اجتماع مسلمانان در مساجد، روحیه تعاون و همکاری را افزایش می‌دهد و با پند و اندرز مبلغان دینی در آنها، جریان‌های فقرزدایی در سطح جامعه افزایش

می‌یابد. بنابراین، با قرار دادن صندوق صدقه و کمک به فقیران در مساجد، شناسایی فقیران آبرومند به وسیله هیئت‌امنا و جمع‌آوری کمک‌های نمازگزاران، گام مهمی در زدودن فقر برداشته می‌شود.

۲۰- حجت‌الاسلام والمسلمین حسین ابراهیمی؛ رئیس سابق مرکز رسیدگی به امور مساجد

- کم‌توجهی به پایگاه مردمی مساجد، باعث بروز آسیب‌های اجتماعی شد.
- مساجد در طول تاریخ در سطح جوامع اسلامی، بالاترین نقش را در زمینه‌های اجتماعی، اخلاقی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی آنها ایفا کرده‌اند.
- امروزه نیز مساجد می‌توانند در زمینه‌های مختلف از جمله اصلاح وضعیت فرهنگی و کاهش آسیب‌های اجتماعی، نقش‌آفرین باشند.
- با وجود نقش‌آفرینی مساجد در سال‌های نخست انقلاب، به دلیل محول شدن برخی وظایف به رقبای این خانه‌های الهی، جایگاه آنها در جامعه کمرنگ شده است. برای مثال بودجه‌های هزینه‌شده برای برخی امور فرهنگی نتوانست مانند سرمایه‌گذاری در مساجد، کارایی داشته باشند.
- راه‌اندازی بعضی مراکز فرهنگی و تصدی‌گری برخی افراد ناآشنا به آموزه‌های اسلامی و البته شاید دلسوز، بر امور فرهنگی، موجب بروز آسیب‌های اجتماعی در کشور شد.
- نقش مردم در کاهش یا بروز آسیب‌های اجتماعی مهم بوده و امروز هم به دلیل کم‌توجهی به پایگاه مردمی مساجد، مشکلاتی برای کشور ایجاد شده است.
- متولیان امور فرهنگی و تربیتی جامعه با درک جایگاه مساجد در پیروزی و آغاز انقلاب، برای تقویت این نهاد مردمی و مهم اسلامی، برنامه‌ریزی کنند.
- مردم و مسئولان باید مشکلات کشور را با محوریت مساجد، حل کنند؛ زیرا این خانه‌های خدا، ارتباطی ذاتی با پروردگار هستی دارند.

۲۱- حجت‌الاسلام محمدجواد حاج علی اکبری؛ رئیس مرکز رسیدگی به امور مساجد

- خادمان مساجد ارکان اصلی تحول و احیای مساجد هستند.

• واقعیت این است که جایگاه خدمت به خانه خدا نعمتی است که توفیق هر کسی نمی‌شود و فرق شما با سایر خادمان بیت‌الله، اعم از ائمه جماعات و هیئات امانا در این است که شما خادم تمام وقت آن هستید و بیشتر شما در خانه خدا و کنار بیت خدا زندگی می‌کنید و از این جهت شرایط شما متفاوت است.

• تلاش می‌کنیم برای سال آینده این همایش را به گونه‌ای برگزار کنیم که همسران شما که در کنار شما در مسجد خدمت می‌کنند نیز حضور داشته باشند.

• مشکلات فرهنگی، اخلاقی و آسیب‌های اجتماعی همه در مساجد مهار می‌شوند و در دیداری که ائمه جماعات با مقام معظم رهبری در روز جهانی مسجد داشتند، جمع‌بندی مطالب مقام معظم رهبری هم همین موضوع بود که ما باید فکری به حال مساجد کنیم و برای رسیدن به مسجد برقرار، آباد، زنده و جذاب، تلاش کنیم تا از این طریق در این روزگار نوجوانان و جوانان را به حفظ معارف الهی سوق دهیم و این کار عاشقانه و عالمانه، با همکاری یکدیگر امکان انجام دارد.

• برای تحقق فرموده رهبری مبنی بر «مسجد برقرار»، این اتفاق در حال رخ دادن است؛ زیرا احساس می‌کنیم در سال‌های اخیر توجه به مساجد بیشتر شده است و مردم، مسئولان و فرهیختگان، همه به این نتیجه رسیدند که باید از مساجد حمایت کنیم.

• فعالیت در فرهنگسراها و مراکز فرهنگی بسیار خوب است؛ اما تربیت دینی و پرورش مجاهد شهید در مسجد اتفاق می‌افتد. این معجزه مسجد است و مسجد برگزیده خدا است و در قرآن کریم آمده است که خداوند فرموده است "خانه من در زمین مساجد هستند."

• خادم و امام جماعت به نیابت از حضرت حق میزبان خانه خدا هستند؛ چرا که مسجد هیچ جایگزینی ندارد. حسینیه، نمازخانه و زینبیه، هیچ کدام از این مکان‌ها کارکرد و اثربخشی مساجد را ندارند و ما راهی جز این نداریم که مساجد را مطابق با مسیری که خدا، اولیای خدا و پیامبر صلی الله علیه و آله مشخص کرده‌اند، برویم و طبق الگوی آنها مساجد را آباد و فعال و متناسب با نیازها، شرایط و موقعیت این زمان فعال کنیم.

- شما خادمان که در مسجد فعالیت می‌کنید در فهرست اولین خادمان مساجد به شمار می‌آیید و بهتر از همه می‌دانید امروز مشکلات مساجد چیست و چطور باید حل شوند. برای دستیابی به مسجد مطلوب فاصله بسیاری داریم. اینکه مقام معظم رهبری در دیدار با ائمه جماعات فرمودند درب مساجد بعد از نماز عصر تا ساعاتی بعد از نماز مغرب و عشاء به روی مردم باز باشد، نشان می‌دهد که هنوز در ابتدای راه هستیم و به دنبال تحقق ظرفیت‌های اولیه در این عرصه هستیم. اما به لطف خدا و با توان فکری و مهارتی شما، تلاش می‌کنیم تا این هدف محقق شود.
- ما در حال حاضر می‌دانیم که باید چکار کنیم و به راه نقشه تحول تهران و احیای مساجد رسیده‌ایم. یعنی می‌دانیم که نقشه دستیابی به مسجد تراز اسلامی چیست و برای رسیدن به این مسئله هم تلاشی جدی داریم. اما این کار بزرگی است که با همکاری امکان پذیر است.
- به فضل الهی طبق چشم انداز جمهوری اسلامی، ما تا پایان این سند باید به مساجدی که برای نسل امروز جوان جاذبه و برنامه داشته باشد برسیم. اما باید برای دستیابی به این شرایط کار زیادی انجام دهیم؛ اما این کار شدنی است.
- یکی از ارکان اصلی تحول و احیای مساجد، خادمان آنها هستند. تقاضای من از شما این است که به کمک ما بیایید و به اصطلاح "پای" این نقشه بایستید تا این راه نزدیک شود؛ چرا که این هدف بزرگ پیش روی ما است. در این زمینه امام جماعت نقش اول را دارد؛ زیرا مسجد آباد وابسته به "امام آباد" است و هیئت امنا و دیگر فعالان هم به سهم خود برای رسیدن به این نقشه تحول نقش مهمی دارند. اما نقش شما خادمان بسیار ویژه است.
- اگر کوتاهی‌هایی در حق خادمان مساجد صورت گرفته است، به این دلیل است که نگاه به مسجد هماهنگ با جایگاه اولیای خدا، حضرت حق و مسجد نیست و در این زمینه ما، مسئولان مرکز رسیدگی به امور مساجد، مقصر هستیم که حق مسجد را ادا نکرده‌ایم و در این زمینه کم گذاشته‌ایم و باید تلاش کنیم تا طبق نقشه ترسیم شده و حساب شده حرکت کنیم.

• خادمان مسجد باید امین و قوی باشند؛ چرا که قوت در اخلاق زمینه‌ساز این موضوع می‌شود که با میهمانان خانه خدا برخورد شایسته‌ای داشته باشیم. علاوه بر این، حلم، بردباری، چهره گشوده، صبور، حسن خلق و جذابیت نیز باید از ویژگی‌های شما خادمان خدا باشد؛ چرا که معتقدیم خادم بهشت باید شیرین باشد.

• همان‌گونه که برای اداره هتل نیاز است افراد مشغول در آن، دوره‌های ویژه و آموزش‌های لازم را ببینند، برای خدمتگذاری به مسجد هم نیاز به آموزش است؛ زیرا خادم باید در زمینه بهداشت، ایمنی، نظافت و حفاظت مسجد استاد باشد. بنابراین تلاش می‌کنیم که خادمان مساجد را از آموزش‌های لازم بهره‌مند کنیم و این مهم جای کار بسیاری دارد.

۲۲- بهمن توحیدیان؛ مدیر فرهنگی سازمان بسیج مساجد و

محلات

• هماهنگی سازمان‌های مسجدی با یکدیگر، در شکوه مساجد، مؤثر است.
• باید سازمان‌ها و نهادها به طور عملیاتی از مساجد حمایت کنند و اجرای پایلوت این اقدام در چند استان می‌تواند راهگشای فعالیت‌های آینده به منظور ایجاد مساجد باشکوه و تراز باشد.

• همراهی و هماهنگی تمام سازمان‌های مسجدی می‌تواند در شکوه و رونق یافتن مساجد، مؤثر باشد. بنابراین امیدواریم مرکز رسیدگی به امور مساجد، پیشگام و پرچمدار برگزاری جشنواره برترین‌های مساجد در دوره‌های آینده باشد. به‌ویژه که رهبر انقلاب این مرکز را مسئول برنامه‌های مساجد استان تهران می‌دانند.

• سازمان بسیج مساجد و محلات «نخستین جشنواره برترین‌های مساجد» را با اعلام فراخوان عمومی با هدف هماهنگی بیشتر سازمان‌ها و نهادهای مسجدی و معرفی برترین ارکان پنج‌گانه مسجد اعم از امام جماعت، هیئت امناء، خادم، فرمانده بسیج، خادم و مسئول کانون فرهنگی هنری در سطح مساجد کشور برگزار کرد.

۲۳- منصور سرگزی؛ معاون فرهنگی، آموزشی و پژوهشی ستاد اقامه نماز

- احیاگر کارکردهای اصلی مساجد باشیم.
- کمیته مساجد باید جایگاه خود را در ستاد بزرگداشت دهه فجر پیدا کند. امام خمینی رحمة الله علیه فرمودند که از مساجد بود که این انقلاب به پیروزی رسید.
- مادر کشور حدود ۷۰ هزار مسجد داریم، که حدود ۴۰ درصد آنها امام جماعت ندارند و برخلاف آنچه که گفته می‌شود، در ۲۰ هزار باب از این تعداد، نماز صبح اقامه می‌شود. بر اساس بررسی‌های میدانی که انجام داده‌ایم، این تعداد فقط ۶ هزار مسجد است.

۲۴- حجت‌الاسلام صنوبری؛ مدیر ناحیه علامه امینی مرکز رسیدگی به امور مساجد

- امکاناتی در مساجد برای کارتن خواب‌ها نداریم؛ زیرا اولاً حضور چنین افرادی در مساجد از نظر شرعی با اشکال روبرو است. ثانیاً این افراد معمولاً تعهد چندانی به رعایت احکام شرعی مرتبط با مسجد ندارند.
- مسافران بهتر از کارتن خواب‌ها موازین و احکام شرع را رعایت می‌کنند. به همین دلیل برخی از مساجد ناحیه علامه امینی مانند مسجد امام جواد علیه السلام (در شهر پرند که تا ساعت ۲۳ باز است) و مسجد سیدالشهدا علیه السلام که پیش از اذان صبح تا پس از طلوع آفتاب، باز است، به این افراد خدمات می‌دهند.
- شهرداری با ساخت چندین نمازخانه در برخی مناطق شهرستان رباط کریم، فضای استراحت و انجام اعمال عبادی را برای مسافران فراهم کرده است. برای نمونه نمازخانه‌هایی در پارک شهدای گمنام (معلم) در خیابان امام خمینی، جنب شهرداری و همچنین در میدان آزادگان روبروی پمپ بنزین احداث شده‌اند.
- مساجد به دلیل مشکلات مالی و در نتیجه کمبود خادم و نگهبان، در این زمینه دچار مشکلاتی هستند.

۲۵- حجت‌الاسلام والمسلمین سید رضا تقوی؛ رئیس شورای سیاست‌گذاری ائمه جمعه کشور

- امام جماعت نباید کاری جز امام جماعتی داشته باشد

- مساجد همیشه محور جامعه بودند؛ همانطور که حرکت انقلاب اسلامی نیز از این خانه‌های خدا آغاز شد.
- اثرگذاری چهارگانه مسجد، منبر، عاشورا و روحانی در جامعه، وقتی محل (مسجد و منبر)، نیرو (روحانیت) و محتوا (عاشورا) با یکدیگر پیوند داشته باشند، مانند انقلاب با مدیریت یک روحانی (امام خمینی) می‌توانند تحول‌آفرین باشند.
- مساجد، مردم را در صحنه نگه داشته‌اند و امروزه نیز محل مقابله با تهاجم فرهنگی دشمن هستند.
- ائمه جماعت، مدیران فرهنگی محلات هستند.
- آنان نباید کاری جز امام جماعتی داشته باشند؛ به‌گونه‌ای که تمام وقت در مسجد حضور داشته باشند. زیرا مدیریت خوب هر مسجد و تعامل و همراهی امام جماعت با مردم، موجب مدیریت صحیح محلات می‌شود.
- امروزه نیز که فرهنگ از طریق رسانه‌های مجازی ترویج می‌شود، همچنان مسجد، کارایی و نقش خود را از دست نداده است.

۲۶- حجت‌الاسلام احمد بصیری؛ مدیر ناحیه شهید باهنر مرکز رسیدگی به امور مساجد

- انسجام ملی در دوران پس از جنگ هم مرهون مساجد است.
- با نگاه به دوران پیروزی انقلاب اسلامی، می‌بینیم که مردم حقایق انقلاب اسلامی را از طریق مساجد دنبال می‌کردند و مسئولان و شخصیت‌های سیاسی و مذهبی انقلاب، از طریق مساجد با مردم ارتباط داشتند و مطالب گفتنی را به مردم منتقل می‌کردند.
- در دوران دفاع مقدس، حوادث جبهه‌ها و پیامدهای سیاسی و اجتماعی عملیات رزمندگان از تریبون مساجد برای مردم تبیین می‌شدند. حتی فرماندهان مؤثر دفاع مقدس، پس از انجام عملیات‌های مهم، در مساجد حضور پیدا می‌کردند و درباره چگونگی عملیات‌ها و دستاوردهای آنها، به‌ویژه تأثیراتشان بر تحولات منطقه‌ای و جهانی سخن می‌گفتند و مردم هم سخنان پرشور آنان را برای دیگران نقل می‌کردند.
- محل جمع‌آوری اقلام مورد نیاز جبهه‌ها و کمک‌های مردمی و نیز حضور معنوی

آحاد مختلف مردم در امر کمک‌رسانی به جبهه‌ها از پایگاه مساجد صورت می‌گرفت و شگفت‌انگیزترین جلوه‌های ایثار و حماسه این ملت در تاریخ دفاع مقدس از همین پایگاه رقم می‌خورد.

- مساجد پس از دوران دفاع مقدس هم نقش مهمی در نشر ارزش‌های آن و انتقال پیام شهیدان داشتند؛ به‌طوری‌که برگزاری مراسم یادواره شهدا به منظور گرامیداشت یاد شهیدان در همین مساجد صورت می‌گیرد. اگر چه امروز تهاجم نظامی دشمن وجود ندارد؛ اما انسجام ملی و مشارکت عمومی در ابعاد مختلف، همانند زمان‌هایی که انتخابات است، از مساجد رقم می‌خورند.
- شکل‌گیری نهادهایی که موازی با مساجد فعالیت می‌کنند، می‌تواند عاملی برای کم شدن حضور مردم در مساجد باشد. به‌طور مثال، شکل‌گیری فرهنگسراها در کنار مساجد و برگزاری برنامه‌های قرآنی و فرهنگی در آنها می‌تواند حضور مردم را در مساجد کم‌رنگ کند و موجب شود مردم برنامه‌های مختلف را از طریق مساجد پیگیری نکنند.
- وقتی مسجد به‌عنوان بنیادی‌ترین نهاد دینی و مدنی شناخته شود و مسئولان زمینه حضور آحاد مردم را در کنار نیازهای معنوی و عبادی فراهم کنند و مطالبات مادی و روزمره آنان را از طریق مساجد برآورده سازند، بدون شک عامل مهمی را در پرشور شدن حضور مردم در مساجد ایجاد می‌کنند.
- مساجد، همان‌طور که پایگاه رزمندگان و شهیدان در دوران دفاع مقدس بودند، امروز هم بهترین کانون دینی و فرهنگی برای نشر ارزش‌ها و اهداف والای آنان محسوب می‌شوند. بنابراین اگر مسئولان دفاع مقدس، مساجد را به‌عنوان مجاری انتقال ارزش‌های دفاع مقدس مورد توجه قرار دهند، در حقیقت می‌توانند پیوندی جاودانه بین نسل دیروز با امروز برقرار کنند.
- در دوران دفاع مقدس، جوانان ما در همین مساجد پرورش یافتند. مسجد بهترین مکان برای انسان‌سازی است که هم در خودسازی و هم در دیگرسازی جامعه نقش ارزنده‌ای ایفا می‌کند.
- حضور ائمه جماعات در مساجد خیلی مؤثر است و حضور آنان در مساجد زمینه‌ساز تقویت برنامه‌های مساجد در رشته‌های مختلف می‌شود.

۲۷- حجت‌الاسلام مهدی اصلانی؛ مدیر ناحیه حضرت عبدالعظیم الحسنی علیه السلام هسته‌های مقاومت فرهنگی به‌صورت روشمند در مساجد فعال شوند.

- افزایش مقاومت فرهنگی و تحکیم هنرمندانه حصارهای فرهنگی باید در مساجد صورت گیرند و ائمه جماعات باید محور فعالیت‌های مساجد باشند و مسئولیتی که در مساجد دارند را شغل اساسی خود بدانند؛ زیرا اگر امام جماعت به‌عنوان شغل حاشیه‌ای قرار گیرد، حق مسجد ادا نشده و نسبت به مسجد کم گذاشته شده است.
- مسجد باید پایگاه تقویت ایمان دینی مردم باشد؛ زیرا ایمان دینی، تکیه گاه اصیل انقلاب و نظام است که باید مورد توجه قرار گیرد.
- حضور منظم و با طمأنینه، ادای با کیفیت نماز، گفت وگو با مردم، تشکیل حلقه‌های معرفتی و پاسخگویی به سؤالات جوانان از جمله مواردی است که باید در مساجد مورد توجه قرار گیرند و بنا بر فرموده رهبر انقلاب، باید با شیوه‌های صحیح، پاسخگوی سؤالات و مراجعات مردم بود.
- درب مساجد، در حداکثر زمان باید به روی مردم باز باشد و برای جوانان، سهم مهمی برای حضور در مسجد در نظر گرفته شود.
- امروز در هدفگذاری دشمن، نفوذ فرهنگی بر اعتقادات جوانان هدف اصلی است. بنابراین باید برای جوانان اهمیت ویژه‌ای قائل شد و دل جوانان را جذب و جاذبه‌های صحیح در مساجد ایجاد کرد و از طرفی هم به‌صورت روشمند مساجد را به هسته مقاومت فرهنگی تبدیل کرد.
- این موضوع باید مورد توجه همه دستگاه‌ها قرار گیرد و مردم باید این امور را مورد مطالبه قرار دهند و در گزینش ائمه جماعات، هر کدام از دستگاه‌ها، باید کار در مسجد را اولویت خودشان قرار دهند.
- اهمیت فعال کردن ظرفیت مساجد.
- مسجد، محور تمدن اسلامی است و هر کس در حوزه تمدن اسلامی دغدغه دارد، باید کار در مسجد را در اولویت قرار دهد، تا مطالبات و منویات مقام معظم رهبری در این عرصه برآورده شود.

۲۸- حجت‌الاسلام مهدی معراجی؛ مدیر ناحیه شهید محلاتی مرکز رسیدگی به امور مساجد

- مساجد، پایگاه مبارزه با جهل و جهالت هستند.
- مساجد، پایگاه نشر فرهنگ قرآن و عترت و مرزهای اعتقادی هستند و حفاظت از این مرزهای اعتقادی هم بر عهده مجاهدینی است که در سنگر مسجد و محراب به مبارزه با جهل و جهالت می‌پردازند. بنابراین اگر بخواهیم این هسته‌های مقاومت در مساجد رونق بگیرند، باید ائمه جماعات آن انقلابی و فعال باشند، آن موقع است که مساجد فعال و مردم مسجدی‌تر می‌شوند.
- وقتی مقام معظم رهبری در مورد اقتصاد مقاومتی مواردی را مطرح می‌کنند، این موضوع باید تبدیل به فرهنگ شود و جای فرهنگ‌سازی این موضوع هم باید مسجد باشد. در مورد موضوع فرهنگی هم همین طور است، امام جماعت، با نیروهای مؤمن، پایگاه بسیج و جوانان حضور یافته در مسجد باید این موضوع را ترویج دهند.
- امام جماعت، باید بصیرت لازم را داشته باشد و رفتارهای اجتماعی گروه‌ها، احزاب و مجموعه‌ها و دستگاه‌ها را رصد کند، تا بتواند برای مؤمنین و اهل محل، برای اینکه بدانند به کدام سو حرکت می‌کنند، برنامه‌های کاربردی و بصیرت افزا ارائه دهند.
- بنا بر فرموده رهبری دل جوانان را باید با ایجاد جاذبه صحیح یعنی «سخن و اقدام آمیخته با معنویت و عرفان واقعی» به مساجد جذب کرد، تا کشور و جامعه از برکات فراوان حضور نسل جوان در مساجد بهره‌مند شود و مساجد هم از نشاط لازم برخوردار باشند.

۲۹- حجت‌الاسلام مهدی معراجی؛ مدیر ناحیه شهید محلاتی مرکز رسیدگی به امور مساجد

- تلاش کنیم مسجد محور محله در جامعه اسلامی باشد.
- بعد از گذشت چندین سال از صدر اسلام، سلاطین جور و ستم به دنبال تغییر کاربری مساجد برآمدند، تا کارکرد مساجد محدود شود و تنها مکانی برای اقامه

نماز و دعا باشد. اما به برکت نظام مقدس جمهوری اسلامی، مساجد، نقش مهمی در هدایتگری جوامع بشری پیدا کردند و انقلاب اسلامی از مساجد شکل گرفت و دیدیم که در دوران هشت سال دفاع مقدس هم بیش از ۹۸٪ شهدای جنگ تحمیلی از مساجد بودند.

- امروز مساجد باید به کانون سبک زندگی اسلامی مبدل شوند و محور ازدواج و رفع مشکلات اقتصادی جوانان در این زمینه باشند. یکی از برکات مساجد در جامعه ما، ترویج ازدواج آسان میان جوانان و نیز کمک به آنها است.
- نقش مساجد در عرصه‌های مختلف زندگی انسان‌ها قابل توجه است. اما متأسفانه امروز مشکلی که مساجد ما با آن روبرو هستند، بحث مالی است. مساجدی که منبع درآمد و رقبات و موقوفات دارند، غالباً مساجد فعالی هستند. اما بخش اعظم مساجد ما این پشتیبانی مالی را ندارند. باید سازمان‌ها و نهادهای دخیل در مسجد حمایت‌هایی از خانه‌های خدا داشته باشند و در مسیر رشد و فعال کردن برنامه‌های فرهنگی مسجد منطبق با دنیای معاصر گام بردارند.
- مساجد باید پاسخگوی نیازهای همه گروه‌ها و مقاطع سنی باشند. برخی از این مراکز خانه کودک برای نگهداری کودکان در سنین کوچکی ایجاد کرده‌اند، که در مناسبت‌ها، مراسم‌ها و در وقت نماز جماعت برای کودکان برنامه دارند و وسایل تفریحی و بازی مطابق با شأن جامعه اسلامی و مسجد فراهم کرده‌اند، تا کودکان ساعتی را در مسجد سپری کنند و خانواده‌ها نیز با آرامش به عبادت و دیگر برنامه‌های مسجد مشغول شوند. اگر می‌خواهیم مسجد محور محله در جامعه اسلامی باشد باید طراحی گسترده‌ای در زمینه برنامه‌های آنها داشته باشیم.
- باید راهکارهای حضور بانوان در مساجد را گسترش داد. بهسازی فضای شبستان مساجد بانوان، مهم‌ترین عامل در پررنگ کردن حضور آنان است که باید مورد توجه قرار گیرد.

۳۰- حجت‌الاسلام محسن کرمانی؛ مدیر ناحیه شهید بهشتی

- ضرورت تسهیل شرایط حضور بانوان در مساجد.
- مسجد مهم‌ترین پایگاهی است که در همه کشورها وجود دارد و بهترین مکان برای وحدت و همبستگی برای اعتلای آرمان‌های اسلامی در برابر دشمنان به شمار می‌آید.
- از این پایگاه دینی می‌توان، به‌عنوان بهترین مرکز برای پاسخگویی به نیازهای روز امت اسلامی بهره برد. اگر میان مساجد جهان تبادُل و همفکری به‌وجود آید و مساجد با هم ارتباط داشته باشند، این موضوع عامل مهمی در پیشبرد اهداف اسلام می‌شود.
- نقش بی‌بدیل امام جماعت در آگاهی بخشی به جامعه: لازم است اطلاعات و آگاهی‌های آنان با علم روز ارتقاء یابد، تا پاسخگوی نیازهای نسل جوان جامعه باشند.
- امروز بسیاری از ارزش‌های انسانی در جامعه و دنیای معاصر مورد کم‌توجهی قرار می‌گیرند و حقوق بشر جایگاهی در دنیای امروز ندارد. در این زمینه ائمه جماعات مساجد می‌توانند نقش آگاهی بخش برای آحاد مردم داشته باشند.
- باید به دیدگاه‌ها و نظرات بانوان در مساجد توجه کرد و از نظرات افراد توانمند و کارشناس در جهت برنامه‌ریزی و فراهم کردن افزایش این حضور بهره برد.
- می‌توان با تقویت پایگاه‌های بسیج زمینه حضور بیشتر در مساجد را فراهم کرد. زیرا امروز هجمه‌های تبلیغی دشمن علیه بانوان بسیار گسترده است. بنابراین باید با تجهیز مساجد به امکانات روز گامی در تحقق حضور هر چه بیشتر آنان در مساجد برداشت.

۳۱- حجت‌الاسلام والمسلمین مهدی معراجی؛ مدیر ناحیه شهید

محلاتی مرکز رسیدگی به امور مساجد

- مسجد کانون هدایت‌گری جامعه است
- ائمه جماعات باید با نادانی‌های دیرین و مدرن مبارزه کنند و مردم را مانند پیامبران و با استفاده از نور و آموزه‌های قرآن، به رستگاری و صراط مستقیم هدایت کنند.

۳۲- حجت‌الاسلام حسین ابراهیمی؛ رئیس سابق مرکز رسیدگی به امور مساجد

- از طریق مساجد نسل جوان را بیمه کنیم.
- مساجد دارای جایگاه والایی در دین مبین اسلام هستند که کمتر مکانی چنین جایگاه را می‌تواند داشته باشد.
- فضای مسجد خود به خود، انسان را به سمت معنویت سوق می‌دهد. قرآن کریم، مسجد را نخستین مکانی که خدای متعال برای هدایت انسان در روی زمین خلق کرد معرفی می‌کند.
- در صدر اسلام، مساجد، بهترین محل برای قیام، خدانشناسی، انسجام و وحدت میان مسلمین، ترویج آموزه‌های دینی، تصمیمات سیاسی و کمک به ضعفا به شمار می‌آمدند.
- هیچ مکانی جایگاه رفیع مسجد را ندارد.
- ساختار مساجد امکان رسیدگی به امور مراجعین را ندارد.
- امروز هم باید مساجد همانند گذشته مرکز رسیدگی به مشکلات مردم باشند. این ساز و کار در مساجد پیش‌بینی نشده است و آنها صرفاً برای اقامه نماز، خطابه و سخنرانی طراحی شده‌اند و بیشتر مساجد ظرفیت و قابلیت‌هایی بیشتر از این ندارند. حتی برخی از خانه‌های خدا، گنجایش نمازگزاران را نیز ندارند؛ یعنی ساختار بسیاری از مساجد ما به گونه‌ای است که امکان رسیدگی به امور مراجعین را ندارند. در حالی که در زمان پیامبر ﷺ این ساختار وجود داشته است.
- مساجد باید هدایت دینی مردم را بر عهده داشته باشند. آموزش امانتداری، صداقت و راست‌گویی، انجام واجبات و... از مواردی هستند که ائمه جماعات وظیفه دارند آنها را به مردم آموزش دهند و بهترین مکان برای این آموزش، مساجد است.
- اگر مساجد به درستی به شبهات سیاسی و اعتقادی افراد جامعه، به‌ویژه جوانان پاسخ دهند، آنها از سقوط در ورطه فرقه‌های انحرافی نجات می‌یابند.
- مسجدی موفق است که امام جماعت عالم، پارسا و با تقوا داشته باشد و وی برای مردم وقت بگذارد. از سوی دیگر مسجد باید امکانات لازم را داشته و برنامه‌ریزی کند. زیرا بدون برنامه نمی‌توان به هدف مطلوب رسید.

• مهمترین مأموریت مساجد در زمان کنونی رسیدگی به مسائل فرهنگی است.
 • وقتی سخن از مسجد طراز اسلامی به میان می‌آید، باید به کارکردهای آن در صدر اسلام نگاه کنیم. زیرا خانه‌های خدا، آن زمان مبدأ و ملجأ همه حرکت‌های اقتصادی، فرهنگی، نظامی و سیاسی بود و امروز هم باید چنین جایگاهی پیدا کنند.

- مهمترین مأموریت مساجد در زمان کنونی مسائل فرهنگی است، باید از طریق مساجد، نسل جوان را بیمه کنیم. زیرا در هشت سال دوران دفاع مقدس، همین مراکز اعزام رزمندگان به جبهه‌ها را بر عهده داشتند.
- اگر امام جماعتی بخواهد در مسیر ترویج مسائل دینی موفق شود، باید شغل وی تنها رسیدگی به امور مسجد باشد و مشاغل دیگر را رها کند و در قالب برگزاری کلاس، منبر، تدریس و تفسیر حضور دائم داشته باشد.
- برای جذاب کردن فضای ظاهری و معنوی مساجد، باید معماری ما اسلامی-ایرانی باشد؛ یعنی آنها علاوه بر زیبایی، سادگی و پاکیزگی، دارای فضاهای جانبی نیز برای جذب جوانان به فعالیت‌های مسجدی باشند.
- یک امام جماعت باید از نظر علمی و ارتباط با جماعت و اخلاق، سطحی عالی داشته باشد؛ یعنی نوع ارتباط وی با مردم باید عاطفی، اخلاقی، اسلامی و بارعایت تمام شئونات باشد. بالاترین وظیفه‌ای هم که امام جماعت دارد، روشنگری مردم است. بنابراین باید دغدغه هدایت مردم را داشته باشد.

۳۳- حجت‌الاسلام مهدی معراجی؛ مدیر ناحیه شهید محلاتی مرکز رسیدگی به امور مساجد

- توجه به نیازهای امروزی، عامل حضور مردم در مساجد است.
- با توجه به حضور پررنگ مردم در مساجد در ماه مبارک رمضان، لازم است ائمه جماعات مساجد، با بیان آیات و احادیث در مورد ثواب حضور در مسجد و نمازهای جماعت از مردم دعوت کنند، تا همیشه در مسجد حضوری پررنگ داشته باشند.
- عامل مهم برای رونق مساجد، برخورد خوب ائمه جماعات مساجد و کارگزاران آن با مردم است. جوان، عنصری فعال و پرشور است و به دنبال کانونی فراگیر

- و خودجوش می‌گردد. بنابراین لازم است مساجد را از انحصار به تنها اقامه نماز خارج کنیم و پاسخگویی به مطالبات و نیازهای روز جوان را در آنها پیگیری کنیم.
- آموزش و تفسیر قرآن برنامه همیشگی مساجد باشد، بحث آموزش و تفسیر قرآن نه تنها در ماه مبارک رمضان، بلکه همیشه باید در مساجد مورد توجه قرار گیرند. زیرا هر چقدر این اهتمام وجود داشته باشد، به جذابیت بیشتر مساجد کمک می‌شود.
 - تجهیز مساجد به امکانات هنری، ورزشی و کتابخانه موجب می‌شود که جوانان حضور در مساجد راغب‌تر شوند. زیرا امروزه ما با اکتفا به روش‌های سنتی نمی‌توانیم در پیشبرد اهداف خود گام برداریم. بنابراین باید از تمامی روش‌ها، امکانات و ظرفیت‌ها در این زمینه استفاده کنیم.
 - جوان همواره به دنبال کشف حقایق، حل مسائل و پاسخگویی به شبهات است و امروز شبیه افکنی در حوزه فرهنگ دینی، یکی از پرخطرترین جلوه‌های تهاجم فرهنگی به شمار می‌رود. بنابراین اگر احساس کند که مساجد محلی برای پاسخگویی به سؤالات او است و در آن شخصیت ارزشمندی قرار دارد، که صحبت‌های او را درک می‌کند، خواه ناخواه به سمت او متمایل می‌شود و دیگران را نیز با خود همراه می‌سازد.
 - از این رو اگر مساجد از جنبه تک بعدی و اقامه نماز صرف به سوی چند بعدی شدن سوق یابند و در جهت تأمین نیازهای فردی و اجتماعی نسل جوان اقدام عملی کنند در جذب جوانان نیز موفق خواهند بود.

۳۴- حجت‌الاسلام حمید آقایی؛ معاون هماهنگی مرکز رسیدگی

به امور مساجد

- با مشکل فقدان قانون جامع در حوزه مساجد مواجه هستیم.
- چرا در مساجد ما در حال حاضر مراسم‌های همراه با شادی کمتر برگزار می‌شود و برای مثال مراسم عقد در آنها برپا نمی‌شوند؟ این رویکرد اوایل انقلاب وجود داشت. اکنون نیز وجود دارد؛ اما کمرنگ است. باید زیرساخت‌های لازم را فراهم کنیم. اکنون در حرم اهل بیت علیه السلام از جمله در حرم امام رضا علیه السلام مراسم عقد

انجام می‌شود. پس باید این شرایط در مساجد نیز ایجاد شود. ما برای رسیدن به الگوی نشاط و شادی در مسجد که یکی از مؤلفه‌های بروز و نمود آن، همین موضوع عقد و ازدواج است، نیازمند کار فرهنگی هستیم و باید در این زمینه فرهنگ‌سازی عمومی صورت گیرد.

• برپایی بیش از اندازه دستجات عزاداری در مناسبت‌ها و ایام شهادت ائمه اطهار علیهم‌السلام صحیح نیست. من با افراط و تفریط‌ها مخالف هستم. زیرا ما اعیاد مذهبی بسیاری داریم. چرا نباید دهه ولایت (از عید قربان تا عید غدیر) دهه‌ای پر نشاط باشد و جشن‌های نیمه شعبان در کشور ما، از ولادت امام حسین علیه‌السلام تا ولادت امام زمان عجل‌الله تعالی فرجه‌الشریف برگزار شود؟ لازم است برگزاری چنین برنامه‌های نشاط‌آوری در اعیاد دیگر در مساجد گسترش یابد. البته حرکت‌های خوبی در این زمینه آغاز شده است؛ به‌طوری‌که در نیمه شعبان، جشن‌های گسترده‌ای در مساجد برگزار شد؛ اما کافی نیست و باید در دیگر مناسبت‌ها هم گسترش یابد.

• دهه آخر ماه مبارک شعبان که به‌عنوان «دهه تکریم و غبارروبی مساجد» نامگذاری شده است، باید بیشتر مساجد، برنامه‌های ویژه‌ای برای این ایام داشته باشند. خوشبختانه امسال در برخی از مساجد به این موضوع توجه شد و شاهد آذین‌بندی و چراغانی کوچه‌ها و خیابان‌ها در این ایام هستیم.

• لازم است مساجد در زمینه‌های مختلف برای مردم خدمات و آموزش‌های لازم را ارائه دهند. یکی از برنامه‌های خوبی که در یکی از مساجد تهران دنبال می‌شود، حضور دکتر متخصص در مسجد و ارائه آموزش‌های لازم در مورد تغذیه برای مردم است. یا در مسجد دیگری، روش‌های آشنایی با مسائل حقوقی برای مردم بیان می‌شود. معتقدم مساجد در همه زمینه‌ها باید برای مردم برنامه داشته باشند، تا مردم آنها را محلی برای برآورده شدن نیازهای روزشان بدانند.

• یکی از خلأهای موجود در حوزه مسجد، فقدان قانون جامع در رابطه با مساجد است. متأسفانه در کمیسیون فرهنگی مجلس شورای اسلامی، نگاه دقیقی نسبت به مسجد وجود ندارد و جز کسانی که در این زمینه به‌صورت تخصصی کار می‌کنند، از سوی مراکز و دستگاه‌های دیگر نسبت به مسجد دغدغه‌ای

- احساس نمی‌شود. لازم است، نسبت به این قضیه فکر اساسی صورت گیرد؛ زیرا خلأ عدم قانون جامع در مورد مساجد احساس می‌شود.
- کتابی با موضوع «مسجد در نظام حقوقی کنونی» از سوی مرکز رسیدگی به امور مساجد منتشر شده است، که همه آیین‌نامه‌های مربوط به مسجد را با آسیب‌شناسی‌های لازم مورد مطالعه و بررسی قرار داده است.
 - در معماری مسجد، الگویی مناسب نداریم. نداشتن الگوی مناسب در معماری مساجد یکی دیگر از خلأهای مساجد است، هر دوره معماری مختص به دوره خود را دارد. اما در عصر حاضر برای مساجد الگویی در معماری وجود ندارد. مرکز رسیدگی به امور مساجد در این زمینه وظیفه خود می‌داند، اقدام به شناسایی معماران و مهندسان انقلابی علاقه‌مند کند تا از ایده‌ها و تجارب آنها در معماری مساجد استفاده کند.
 - یکی از مواردی که در مورد معماری مساجد به‌عنوان آسیب با آن روبرو هستیم، این است که برخی از نهادها از سر دلسوزی وارد ساخت مسجد می‌شوند و معماری در مساجد به کار می‌برند. که برگرفته از فرهنگ و معماری ایرانی- اسلامی نیست. یعنی وقتی در سدسازی از فرهنگ غربی الگو برداری می‌کنند، همان فرهنگ و معماری غربی را در مساجد هم پیاده می‌کنند به همین منظور ما تلاش می‌کنیم نگاه مردم و نهادها را در این زمینه تغییر دهیم.
 - در کشورهای اسلامی در ساخت مسجد، افراط و تفریط‌هایی صورت گرفته است. در برخی از کشورهای عربی، مسجد تنها به اقامه نماز محدود شده است. در عین حال در برخی دیگر از کشورها به دلیل آنکه، قائل به کارکرد آموزشی مسجد هستند، به همین جهت مساجد مجلل آنچنانی می‌سازند.
 - به دنبال درجه‌بندی مساجد هستیم، مساجد باید بر اساس تناسب محلات ساخته شوند، ما در مرکز رسیدگی به امور مساجد به دنبال تهیه سندی برای سطح بندی و درجه بندی مساجد هستیم تا مساجدی که در محلات ساخته می‌شوند با آن محله تناسب داشته باشند. از طرفی بر اساس تفاهم و همکاری که با ستاد ساماندهی شهرداری داشته‌ایم، قرار شد ساخت مسجد در محلات

بر اساس نیاز محلات باشد. به عنوان مثال، چه ضرورتی دارد که در بازار که شب‌ها تعطیل است مسجد بزرگی ساخته شود.

- مسجدی در بازار ساخته شده است که دارای ۱۹ هزار متر مساحت و دارای تجارت خانه و سالن سخنرانی است. به نظرم، ساخت چنین مسجدی در تهران موجب می‌شود که از ارزش و جایگاه واقعی مسجد کاسته شود درحالی‌که ما می‌خواهیم وجه غالب داشته باشیم.

- در حال حاضر شهر تهران با کمبود یک هزار و ۱۷ مسجد، کم برخوردترین شهر ایران از این لحاظ است؛ درحالی‌که استان یزد بیشترین تعداد مسجد را دارا است. البته قابل ذکر است که در تهران مساجد با قابلیت دارای امام جماعت هستند.

- قرارگاه خاتم الأنبياء صلی الله علیه و آله در کشور در حوزه ساخت مسجد، فعالیت‌هایی دارد و ساخت مسجد با حداقل قیمت را در دستور کار قرار داده است. بر این اساس، در تهران سعی شده است با همکاری این قرارگاه و شهرداری تهران، به‌ویژه در روستاها و شهرستان‌ها به سمت ساخت مساجد با ارائه‌های ساده، جذاب و زیبا بدون آنکه اسراف صورت گیرد، برویم. زیرا که با تهیه نقشه ساده، می‌توان ساخت مساجد ساده را مورد توجه قرار داد.

- متأسفانه در شهر تهران با این موضوع مواجه هستیم که در برخی مواقع مسجدی در شهرکی نیاز نیست؛ ولی در آن اقدام به ساخت مسجد می‌شود. درحالی‌که در شهرک دیگر نیاز به ساخت مسجد است؛ اما هیچ گونه اهتمامی به ساخت مسجد در آن صورت نمی‌گیرد. به طور مثال، در شهرکی برای ۳۰ هزار نفر یک مسجد وجود دارد و در برخی مواقع هم دیده می‌شود که ۳ میلیارد تومان برای ساخت یک مسجد هزینه می‌شود. درحالی‌که کل جمعیت آن منطقه و یا شهرک به ۲ هزار نفر هم نمی‌رسد. البته به دلیل آنکه مساجد در کشور ما به صورت مردمی ساخته می‌شود، این مشکلات هم پیش می‌آید. بنابراین لازم است یکی از اقدامات مجمع خیرین مسجد ساز، فرهنگ‌سازی برای ساخت مساجد ساده و کم هزینه باشد.

- قرار است در شهرستان‌های استان تهران ستاد ساماندهی، مرکب از فرمانداری، آموزش و پرورش، اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی، سپاه، شهرداری، سازمان

تبلیغات و اوقاف و امور خیریه تشکیل شود، که این ستاد مأموریت نظارت بر ساخت مساجد در محلات را در دستور کار قرار دهد.

- خوشبختانه شهرداری تهران در حمایت از مساجد همه ساله بودجه‌هایی را اختصاص می‌دهد و در صورتی که وظیفه‌ای برای شهرداری در راستای حمایت از مساجد تعریف شود در این زمینه به طور قطع حمایت‌های بیشتری خواهد داشت. اقدام خوبی که باید از سوی شهرداری در راستای حمایت از ساخت مساجد صورت گیرد، این است که شهرداری زمین‌های خوبی در اختیار خیرین مسجد ساز برای ساخت مسجد قرار دهد. همان‌گونه که پارک برای محلات ساخته می‌شود، لازم است بهترین مکان‌ها هم برای ساخت مسجد اختصاص یابد.

- شهرداری می‌تواند زمین‌هایی با موقعیت‌ها و امکانات مناسب و معافیت از عوارض‌ها را در اختیار مساجد قرار دهد. از طرفی هم تسهیلات لازم برای ساخت مسجد باید اختصاص یابد. به‌عنوان مثال، مرکز رسیدگی به امور مساجد به غیر از دهه تکریم، در زمان دیگری به مساجد کمک نمی‌کند؛ زیرا دهه تکریم متولی دیگری ندارد و تنها متولی آن مرکز رسیدگی به امور مساجد است. به‌عنوان مثال، ما از کانون فرهنگی هنری حمایت می‌کنیم تا در بحث تأثیر فعال شوند.

- در حوزه مسجد، ما با دو بحث «مدیریت بر مسجد» و «مدیریت در مسجد» مواجه هستیم؛ به این معنا که مرکز رسیدگی به امور مساجد، در بحث مدیریت بر مسجد دخالت دارد و وظیفه‌اش فراهم کردن تسهیلات برای مساجد است و بسیج، کانون فرهنگی هنری، هیئت امنا و خادمین مساجد هم باید تحت نظر امام جماعت و در قالب «مدیریت در مسجد» وی فعالیت داشته باشند.

- در حال حاضر، ۱۴ نهاد به طور مستقیم در حوزه مسجد فعالیت دارند، ما به دنبال تعیین تکلیف برای آنکه چه کسی رئیس مساجد شود، نیستیم؛ بلکه به دنبال ساختارسازی برای مساجد هستیم. به تعبیر مقام معظم رهبری، مدیر طبیعی مسجد امام جماعت است. اما لازم است امام مسجد به معنای واقعی مدیر مسجد و روحیه پدرگونه در مسجد داشته باشد.

- همه ساله برنامه‌های گسترده‌ای از سوی مرکز رسیدگی به امور مساجد در بحث حمایت و توانمندسازی ائمه جماعات، هنیت امنا و خدام مساجد، برگزار می‌شود و مضاف بر این سعی می‌کنیم با کانون فرهنگی هنری و پایگاه بسیج تعامل داشته و در برگزاری برنامه‌ها هماهنگی داشته باشیم.
- مرکز رسیدگی به امور مساجد در استان‌ها ماه مبارک رمضان برنامه‌های گسترده‌ای را برای ائمه جماعت برگزار کرد. از جمله این برنامه‌ها، برگزاری دوره‌های آموزشی در سه محور «احکام ویژه ماه مبارک رمضان»، «رؤیت هلال ماه» و «تحلیل سیاسی» که در هفت ناحیه مرکز رسیدگی به امور مساجد برگزار شد.
- برای بهره‌برداری ائمه جماعات در ماه مبارک رمضان، بسته‌های محتوایی با عنوان «حیات طیبه» و «متون روش تدریس حجت‌الاسلام محسن قرائتی» و «برنامه قرآنی» تهیه کردیم. علاوه بر آن برای خادمین مساجد هم برنامه آموزشی با عنوان «طرح ایمنی، حفاظت و بهداشت» برگزار کردیم. یکی از برنامه‌هایی که با همکاری سازمان اوقاف و امور خیریه کشور برای خدام مساجد در نظر گرفته‌ایم نیز پیگیری بیمه تکمیلی آنان است، تا در مواقع بروز حوادث در مساجد، بیمه باشند.
- در راستای فرهنگ‌سازی برپایی نماز صبح در مساجد، به صورت چهره به چهره با ائمه جماعات مساجد جلساتی را برگزار کردیم، تا اقامه نماز صبح در مساجد ترویج یابد. در حال حاضر نماز صبح در ۱۳۰۰ مسجد تهران اقامه می‌شود و تلاش می‌کنیم تعداد این مساجد برگزارکننده نماز صبح را به ۲ هزار مسجد افزایش دهیم.
- باز بودن درب مساجد در ساعات بین اقامه نماز ظهر و عصر تا نماز عشاء، یکی از برنامه‌هایی است که لازم است مورد توجه قرار گیرد. در این زمینه لازم است از روش‌های تشویقی استفاده شود، تا این موضوع در مساجد فرهنگ‌سازی شود. به عنوان نمونه در صورتی که برای ائمه جماعات و یا خدامی که درب مساجدشان ساعات طولانی روی مردم باز باشد، هدایایی اهدا شود، تا دیگر مساجد هم در این زمینه الگو برداری کنند.
- باید تلاش کنیم ساعت حضور ما در مسجد تنها برای اقامه نماز جماعت نباشد. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و ائمه اطهار علیهم السلام فقط برای نماز جماعت به مسجد نمی‌رفتند؛

بلکه برخی مواقع پیامبر ﷺ برای اقامه نماز شب هم در مسجد حضور می‌یافت. برخی از اهل سنت هم در حال حاضر به این موضوع قائل هستند.

- ائمه جماعات ساعات بیشتری در مساجد حضور یابند. متأسفانه در کشور ما برخی از ائمه جماعات، فقط موقع اذان در مسجد حضور می‌یابند، که در این باره ما این درخواست را از ائمه جماعات می‌کنیم که ساعت‌های بیشتری در مساجد حضور داشته باشند و برای مردم وقت بگذارند. درب یکی از مساجد شرق تهران، که لازم است الگویی برای دیگر مساجد باشد، در طول شبانه روز روی مردم باز است و مردم ساعت‌ها قبل از نماز در مسجد برای قرائت قرآن و اعمال مستحبی حضور می‌یابند. تحقق این موضوع امکان‌پذیر است؛ ولی لازم است فرهنگ‌سازی شود؛ زیرا معتقدیم مسجد خود می‌تواند مربی و تربیت‌کننده برای همه باشد.

۳۵- حمید نیلی؛ دبیر جشنواره «تأثیر مردمی بچه‌های مسجد»

- حوزه هنری احیای کارکردهای مساجد را دنبال می‌کند.
- از یک زمانی به دلیل رویکردهای نادرست برخی مسئولان و تصور مردم از مساجد به‌عنوان مرکزی صرفاً عبادی، این خانه‌های خدا جایگاه پیشین خود را از دست دادند و حوزه هنری در چنین موقعیتی، با احیای جشنواره تأثیر مردمی بچه‌های مسجد، احیای کارکردهای مغفول مانده مساجد را دنبال می‌کند.
- برگزاری این جشنواره موجب جذب بیشتر جوانان و نوجوانان به مساجد، به‌عنوان پایگاهی هنری و اجتماعی و همچنین مردمی‌تر شدن این هنر‌نمایشی می‌شود.
- کثرت نهادهای متولی مساجد، مانع شکل‌گیری اتفاقی مهم و شیرین در این حوزه شده است؛ به‌طوری‌که اجرای یک برنامه، نیازمند اخذ مجوز از چند سازمان است، که طبیعتاً موجب کاهش انگیزه‌های افراد و مراکز مجری آن برنامه‌ها می‌شود.
- ستاد عالی کانون‌های فرهنگی هنری مساجد و دبیرخانه شورای فرهنگ عمومی کشور، کمک بسیاری به حوزه هنری در برگزاری دوازدهمین جشنواره تأثیر مردمی بچه‌های مسجد کردند.

۳۶- حجت‌الاسلام والمسلمین حمیدرضا ارباب سلیمانی؛ دبیر ستاد عالی کانون‌های فرهنگی هنری مساجد

- «محروریت‌زدایی» اولویت برنامه‌های اوقات فراغت در مساجد باشد.
- جهالت و غرور موجب آسیب نوجوانان می‌شود.
- مشکل ما در موضوع اوقات فراغت، این است که عموم نوجوانان و جوانان از دو ناحیه کم‌تجربگی و غروری که اقتضای این سن است در معرض آسیب هستند. این در حالی است که آیات و روایات، تزکیه و تعلیم را دو داروی شفابخش برای این آسیب‌ها معرفی کرده‌اند و ایام مختلف سال به‌ویژه رجب، شعبان و رمضان برای آن است که انسان در مسیر زندگی و تجربه‌اندوزی، فکری برای تهذیب نفس و خودسازی کند.
- برگزاری جلسات هم‌اندیشی دستگاه‌های متولی و پشتیبان اوقات فراغت مساجد با اهداف شناسایی ظرفیت دستگاه‌ها و هماهنگی و تعامل و هم‌افزایی آنها برای رسیدن به هدفی مشترک، یعنی غنی‌سازی اوقات فراغت با محوریت مساجد است.
- بزرگان و دلسوزان کشور، بر لحاظ کردن پیوست مسجد در پروژه‌های مهم کشور تأکید جدی دارند.
- مساجد، نقطه اتصال تمام دستگاه‌ها و سازمان‌ها با ۶۳ هزار روستا و ۲۲ میلیون روستانشین در نقاط مختلف کشور هستند. بر این اساس باید پرسید کدام وزارتخانه یا سازمان چنین پایگاهی دارد؟ آیا پایگاهی غیر از مسجد می‌تواند چنین شبکه گسترده‌ای در کشور ایجاد کند؟ چرا به پایگاه مساجد، به‌عنوان پایگاه‌های قدیمی و اثرگذار در کشور، به‌ویژه در روستاها بیش از این توجه نمی‌شود؟
- بالغ بر ۷۲ هزار مسجد در کشور وجود دارند که در صورت بهادادن به آنها، بسیاری از اهداف دستگاه‌های مختلف نیز محقق خواهند شد. مقاومت‌سازی فرهنگی، مهارت‌آموزی و کارآفرینی، پیشگیری و کاهش آسیب‌های اجتماعی، ارتقای فرهنگ عمومی و محرومیت‌زدایی، باید اولویت و خروجی چنین نشست‌هایی در زمینه اوقات فراغت مساجد باشند.

• اگر در برابر تهاجم گسترده دشمن مقاوم‌سازی فرهنگی انجام نشود، این تهاجم، اثر خود را بیشتر در کشور نشان می‌دهد. بنابراین باید با غنی‌سازی اوقات فراغت، فرصتی برای ایجاد مصونیت بیشتر در میان کودکان، نوجوانان و جوانان باشد.

• نباید در آموزش دانش‌آموزان، صرفاً به کتاب‌های درسی بسنده کرد؛ زیرا امروزه در برخی موارد مشاهده می‌کنیم که دانش‌آموزان و دانشجویانی با معدل‌های بالا فارغ‌التحصیل می‌شوند؛ اما کارایی و توانمندی لازم را ندارند.

• آسیب‌های اجتماعی، خطری جدی برای کشور هستند و مانند موریانه در تار و پود جامعه نفوذ کرده‌اند. بنابراین پیشگیری و کاهش آسیب‌های اجتماعی باید جزو اولویت‌های برنامه‌های اوقات فراغت در مساجد باشند.

• همه باید برای ارتقای فرهنگ عمومی کشور تلاش کنند؛ زیرا فرهنگ ما، دینی است و باید به فرهنگ و اخلاقیات که چه بسا از نان شب، مهم‌تر هستند در برنامه‌ریزی‌های اوقات فراغت توجه شود.

• محرومیت‌زدایی با توجه به جامعه روستایی و عشایری و حاشیه شهرها نیز باید جزو اولویت‌ها و خروجی‌های نشست‌های اوقات فراغت مساجد باشد.

• اگر امروز در راستای عملیاتی ساختن آنچه که بیان شد با یکدیگر میثاق صادقانه و برادرانه ببندیم، احساس شمع می‌کنیم که گامی رو به جلو برداشته‌ایم و به نظام مقدس جمهوری اسلامی خدمت کرده‌ایم.

۳۷- مرتضی طاهریان معاون فرهنگی هنری ستاد عالی کانون‌های

فرهنگی هنری مساجد کشور

• حرکت کانون‌ها باید به سمت مسجد طراز اسلامی باشد.

• مسجد طراز اسلامی، مسجدی است که تلاش کند به نیازهای تک‌تک اهالی محل پاسخ درستی بدهد.

• یکی از بالاترین کارکردهای مسجد، کارکرد عبادی است اما کارکردهای دیگری از صدر اسلام داشته است که در برخی از مقاطع این کارکردها تعطیل یا کم‌توجهی شده و یا اینکه در مقطعی توجه شده و به اوج خود رسیده است.

- مصوبه شورای عالی انقلاب فرهنگی، مبنی بر تأسیس کانون‌های مساجد را در توجه به ضرورت مقابله با تهاجم فرهنگی با استفاده بیش از پیش از ظرفیت‌های تبلیغی مساجد برای مقابله با تهاجم فرهنگی برشمرد.
- اگر از کارکردهای بی‌شمار مساجد غافل شده و تنها در بعد عبادی به فعالیت می‌پردازید، باید بدانید که از مسجد طراز اسلامی فاصله دارید. حال آنکه مسجدی با مؤلفه‌های طراز اسلامی به تمامی نیازهای محله توجه دارد.
- برنامه‌هایی که برای اوقات فراغت تابستان، کتابخانه‌ها، جشنواره‌ها و اندیشه‌های آسمانی طراحی شده است، درصدد هستند که نیازهای جوانان و نوجوانان را پاسخ بدهند.
- طرح تلاوت نور به‌عنوان فراگیرترین طرح قرآنی کشور در ۲۷ هزار مرکز در حال اجرا است.

۳۸- مرتضی طاهریان؛ معاون فرهنگی هنری ستاد عالی کانون‌های فرهنگی هنری مساجد

- دغدغه همیشگی ما بهینه‌سازی اوقات فراغت است.
- مساجد از همان روزهای نخست پیروزی انقلاب اسلامی، همواره در زمینه‌های عبادی، فرهنگی و آموزشی محور توجه افراد جامعه بوده‌اند و مقوله اوقات فراغت نیز یکی از مهمترین مصادیق این موارد بوده است.
- ۴۵ دستگاه مذهبی، فرهنگی، هنری و آموزشی برای نقش‌آفرینی به‌عنوان متولی یا پشتیبان در زمینه اوقات فراغت مساجد شناسایی شده‌اند. فاصله گرفتن از مساجد و فرهنگ مسجدی دلیل اصلی افزایش آسیب‌های اجتماعی در جامعه است؛ بنابراین باید برای احیای کارکردهای آموزشی و فرهنگی مساجد و تقویت جایگاه آنها در جامعه، تلاش‌هایمان افزایش یابد.
- اگر بتوان نیازها و مطالبات فرهنگی، هنری و آموزشی نوجوانان و جوانان را در محلات برطرف کرد؛ آنگاه احتمال حضور آنان در مکان‌های آسیب‌زا و دور شدن از نظارت خانواده‌ها و نهادهای محلی کاهش می‌یابد و محور بودن مساجد به این موضوع کمک‌های بسیار مهمی می‌کند.

۳۹- محمدرضا جعفری؛ معاون آموزش و پژوهش ستاد عالی قانون‌های مساجد

- با هدف تحقق هسته‌های مقاومت و جهاد علمی در مساجد گام بر می‌داریم.
- مساجد، از ارکان رشد و پیشرفت یک جامعه دینی و اسلامی به شمار می‌آیند. خانه‌های خدا از زمان صدر اسلام تاکنون به‌عنوان یک پایگاه علمی و آموزشی و بستر تمدنی محسوب می‌شده‌اند.
- یکی از کارکردهای مسجد که هویت بخش هم نیز است، کارکرد علمی و تحصیلی آن است. تبدیل مساجد به مدرس تفسیر و منبر موعظه که از بایدهای مسجد طراز اسلامی است، در همین جهت است و ظرفیت پیرامونی مدارس و مجالس علمی حول محور مسجد، فراگیری علوم و ارائه بحث در ایوان و شبستان‌های مساجد، مؤید این سوگیری و احیای آن از وظایف مهم کنونی است.
- قانون‌های فرهنگی هنری مساجد به‌عنوان یکی از اصلی‌ترین مؤلفه‌های تحقق این آرمان و با هدف احیای کارکردهای مسجد طراز اسلامی در جامعه اسلامی و ایرانی، یکی از رسالت‌های خود را در جهت تقویت بنیادهای فکری و عقیدتی جامعه و رسیدن و هدایت مخاطبان عامه به نقطه قابل قبول از سطح علمی می‌داند.
- حمایت و تسهیل‌گری این ستاد برای تشکیل و جهت بخشی هسته‌های پژوهشی با هدف تحقق هسته‌های مقاومت و جهاد علمی در مساجد، گامی مؤثر در این راستا است و هم‌اکنون با هدف اولیه ایجاد بستر فعالیت هدفمند پژوهشی در ۱۰ درصد از قانون‌های فرهنگی هنری مساجد سراسر کشور با ۲۰۰ هسته پژوهشی خدمات حمایتی ارائه می‌شود.
- ارائه سیر مطالعاتی نظام مند و حمایت از کتابخوانی از اقدامات عمومی و فراگیر معاونت آموزش و پژوهش در قانون‌های فرهنگی هنری مساجد، طرح‌های خلاصه برداری و مباحثه مطالب و کتب مطالعاتی از دیگر اقدامات در این راستا است.
- حمایت از پایان‌نامه‌های مرتبط با مسجد، فعالسازی هسته‌های پژوهشی با نگاه بومی و منطقه‌ای و پژوهش‌های بنیادین در حوزه نظام مسائل مسجد، از دیگر اقدامات در راستای حمایت از فعالیت‌های پژوهشی در قانون‌های مساجد است.

۴۰- دکترعلیرضا لاور؛ مدیرکل دفتر آموزش ستاد عالی کانون‌های فرهنگی و هنری مساجد کشور

- نیاز فعالان فرهنگی مساجد به سیستم مشاوره‌ای: نتایج تحلیل‌های عمیقی که در بازدیدها و نشست‌هایی که با کانون‌های مساجد صورت گرفته است، نشان می‌دهد که فعالان فرهنگی ما نیاز به سیستم مشاوره‌ای دارند.
- برای هدایت درست امکانات و فرصت‌هایی که در اختیار فعالان فرهنگی است، آنان نیاز به نظامی برای مشاوره دارند؛ نه مسائل مالی.
- اگر ظرفیت‌هایمان را با هم افزایی در اختیار هم قرار بدهیم، شاهد یک اتفاق خوب در کانون‌های مساجد خواهیم بود. در این صورت است که می‌توانیم تغییر و تحول ایجاد کنیم.
- فعالان فرهنگی ما در اولویت بندی ضعیف هستند باید این اولویت‌ها احصاء شود.

فصل دوم

ائمه جماعات ومبلغين

۱- حجت‌الاسلام حسین الله‌وردی؛ امام جماعت مسجد جامع درکه

- آفت و آسیب اوقات فراغت از نبود تعریف صحیح و جامع نسبت به این موضوع شروع می‌شود. گاهی چون افراد تعریف درستی از اوقات فراغت ندارند، نمی‌توانند از آن خروجی خوبی بگیرند و نتایج این برنامه‌ها و غنی‌سازی اوقات، نامشخص است که این، یکی از مشکلات بزرگ برنامه‌های تابستانی است.
- نامشخص بودن هدف: هدف فعالیت‌ها و برنامه‌های اوقات فراغت مساجد، پر کردن اوقات مخاطبان با کلاس‌های آموزشی است. قرار است دانش‌آموزان در اوقات فراغت، علاوه بر تفریح و لذتی که از جلسات و اردوها می‌برند، مهارتی را نیز بیاموزند. ولی بعضاً در عمل، این برنامه فقط روی کاغذ است و مهارتی نصیب مخاطب نمی‌شود.

• نداشتن متولی خاص: آفت دیگر، سرگردانی اوقات فراغت بین نهادهای مختلف است. بعضاً مشاهده می‌شود، نهادهای فرهنگی مختلف، مدعی و دنبال‌کننده برگزاری کلاس‌های اوقات فراغت هستند، که این معضل، متأسفانه موجب افت کیفیت برنامه‌های مراکز فرهنگی، کاهش شرکت‌کننده‌ها، هدررفت اعتبارات و هزینه خانواده‌ها و در نهایت عدم کارایی این طرح‌ها می‌شود. سراهای محلات، مدارس، بسیج و کانون‌های فرهنگی هنری مساجد و... هر کدام در زمینه اوقات فراغت کاری را انجام می‌دهند، که بسیاری از آنها موازی‌کاری هستند.

• عدم ابتکار: متأسفانه بسیاری از دست‌اندرکاران برنامه‌ریزی برای اوقات فراغت در برنامه‌های تابستانی ابتکار و خلاقیت ندارند و کارهایی که این افراد غالباً به آن می‌پردازند، کلیشه‌ای است و حتی آموزش قرآن یا احکام نیز به صورت دلچسب و جالب انجام نمی‌گیرد و چنانچه بخواهند در بحث مهارت‌ها و آموزش‌ها ابتکار به خرج دهند، ربوکاپ یا آموزش‌های دستی می‌گذارند در نتیجه دانش‌آموزی که می‌تواند از این کلاس‌ها استفاده کند، سال اول می‌آید، اما سال دوم وقتی می‌بیند برنامه‌ها تکراری است، از آنها استقبال نمی‌کند.

• تمرکز بر درآمدزایی: یکی دیگر از مشکلات، ورود بخش خصوصی در این حوزه است، بسیاری از مراکز از این دست، بیشتر روی درآمدزایی کار می‌کنند؛ به گونه‌ای که اوقات فراغت با درآمد مستقیم و تمکن خانواده‌ها گره خورده است که این، یک مشکل مضاعف است. برخی دانش‌آموزان با هزینه‌های ویژه در کلاس‌های بخش خصوصی ثبت‌نام می‌کنند و از وسایل تفریحی آن استفاده می‌کنند که این هم می‌تواند آسیب‌زا باشد.

• غفلت از بُعد تربیتی: اوقات فراغت برای رفع خستگی و تفریح است؛ سپس رشد و شکوفایی شخصیت. این سه، مهمترین هدف‌های غنی‌سازی اوقات فراغت هستند؛ اما نهادهایی که در زمینه اوقات فراغت فعالیت می‌کنند، بیشتر بر تفریح و رفع خستگی منحصر شده‌اند و رشد و شکوفایی شخصیت کمتر در آنها دیده می‌شود. باید اوقات فراغت را جهت دهیم. البته چون سن دانش‌آموزان زیاد نیست، نمی‌توان مواردی مثل اردوهای جهادی را برای آنان برگزار کرد، با این

حال در دبیرستان‌ها می‌توانیم این کار را انجام دهیم تا شخصیت آنان را رشد دهیم.

• آسیب‌های فعالیت‌های اوقات فراغت می‌توان به نامشخص بودن هدف، نداشتن متولی خاص، عدم ابتکار، تمرکز بر درآمدزایی، غفلت از بعد تربیتی اشاره نمود.

۲- حجت‌الاسلام جوادی؛ امام جماعت مسجد خلیل‌الله

- حضور مداوم در مساجد، افراد را «غفیف» بار می‌آورد.
- تأکید بر بسترسازی موضوع عفاف و حجاب از مساجد، این موضوع به‌عنوان یکی از ضرورت‌های باورهای دینی مستلزم برنامه‌ریزی صحیح در سه حوزه فرد، خانواده و جامعه است.
- تعمیق باورهای دینی، فعالیت‌های فرهنگی، زمینه‌سازی جهت ایجاد فضای اجتماعی سالم و اصلاح الگوهای جامعه‌پذیری باید از جمله رویکردها و برنامه‌های مساجد به‌عنوان یک کانون اثرگذار دینی باشند.
- مساجد، یکی از عناصر مهم و تأثیرگذار در شهرهای اسلامی به‌شمار می‌آیند که در طول تاریخ شکل‌گیری آنها، همواره به‌عنوان فضاهای عمومی مهم و مردمی دارای عملکردهای متعدد اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و کالبدی بوده و در زندگی مردم نقش محوری داشته‌اند، بنابراین ائمه جماعات مساجد باید در درجه اول به تحکیم ایمان و تقویت باورهای دینی افراد جامعه و ارتقای آگاهی‌های مردم تلاش کنند و دیدگاه و دستاوردهای اسلام در رابطه با حجاب و احکام آن نیز باید به‌طور جامع برای مردم تبیین شوند و دستاوردهای مثبت آن در فرهنگ اسلامی نیز تبیین شوند.
- اگر به‌گونه‌ای برنامه‌ریزی شود که جوانان در مساجد تربیت و پرورش یابند، هیچ تبلیغاتی نمی‌تواند آنان را از دین دور کند و هجمه‌های دشمنان بر آنها اثری نخواهد داشت؛ زیرا حضور همیشگی در این پایگاه، موجب تربیت اسلامی و دوری از انحرافات می‌شود و تبلیغات و توطئه‌های دشمنان علیه جوانان در موضوع حجاب و عفاف را بی‌اثر خواهد کرد.

- متأسفانه جامعه امروز ما به جهت هجمه‌های تبلیغاتی منظم و هدف‌دار دشمنان که با بهره‌گیری از جدیدترین وسایل ارتباط جمعی صورت می‌گیرد، تحت تأثیر این تبلیغات آنان قرار گرفته است و در مواردی شاهد بدحجابی‌هایی در سطح جامعه هستیم که باید مسئولان فرهنگی، متولیان مساجد و خانواده‌ها در مقابل آنها حساسیت نشان دهند. اما حساسیت آنان نباید به گونه‌ای باشد، که باعث دین‌گریزی آن افراد شود و یا بعضاً مانع حضور آنان در مساجد شود.
- هر عملی که افراد جامعه انجام می‌دهند، در نگاه کلان اثر مستقیم در اجتماع دارد؛ زیرا از خانواده که واحد کوچک اجتماعی است، جامعه تشکیل می‌شود و همان‌گونه که رفتار فرد در جامعه مؤثر است، اشخاص نیز از اجتماع و قوانین آن تأثیر می‌پذیرند.
- حجاب علاوه بر آثار شخصی و شخصیتی، دارای آثار اجتماعی نیز هست. یکی از موضوعات مهمی که صاحبان تربیون و ائمه جماعات باید نسبت به آن اهتمام داشته و برای نمازگزاران و اهالی محل و بانوان تبیین کنند، توجه به این موضوع است و جامعه‌ای که در آن بانوان با حفظ حدود و حقوق دیگران ظاهر می‌شوند و موجب آرامش روح و جسم هم‌نوعان خود می‌شوند، به سوی سعادت و سلامت روانی پیش خواهد رفت.
- از لحاظ نرم‌افزاری، بهره‌مند کردن بانوان از جلسات و برنامه‌های آموزشی در جهت رفع شبهات دینی در فراهم‌سازی حضور بانوان در مساجد بسیار تأثیرگذار است و در بخش سخت‌افزاری نیز توجه به بهداشت شبستان و سرویس‌های بهداشتی مساجد، در نظر گرفتن سیستم‌های گرمایشی و سرمایشی باید برای بانوان از اهمیت بالایی برخوردار است، بر این اساس ما نیز به‌عنوان متولیان فرهنگی باید نیازهای مخاطبان‌مان از ما را در پیشبرد برنامه‌های‌مان در نظر بگیریم.

۳- حجت‌الاسلام طوبایی؛ امام جماعت مسجد معمار

- مسجدی‌ها رفتار مؤدبانه و احترام‌آمیز با بی‌حجاب‌ها داشته باشند.

- تبیین و نشر معارف دین در جامعه مهمترین کارکرد مساجد است.
- خانه‌های خدا می‌توانند در زمینه حجاب و عفاف، روشنگری کنند. لازمه این موضوع، استفاده از سخنرانان و استادان حوزوی و دانشگاهی برای تبیین دقیق و روشنگرانه است.
- برخورد برخی مسجدی‌ها در برابر یک خانم بدحجاب یا پسری با پوشش و ظاهر نامناسب، مناسب و مطابق با دستورات دین، و رفتار بعضی نیز، ناپسند و زشت است. توصیه اصلی دین در این زمینه، برخورد پذیرا و همراه با احترام و ادب است تا زمینه اصلاح افراد فراهم شود.
- بیشتر نمازگزاران و دست‌اندرکاران «مسجد معمار»، رفتار مناسبی با بانوان بدحجاب و مردان دارای پوشش نامناسب دارند و بارها جایزه مسابقات را چادر قرار داده‌ایم، تا موجب فرهنگ‌سازی درباره رعایت عفاف و حجاب در کشور شویم.
- بانوان با رعایت احکام شرع در مساجد نیز نقش اصلی در برگزاری برنامه‌ها دارند. سازمان‌ها و دستگاه‌های مختلف کشور می‌توانند با الگوبرداری از این وضعیت، فرهنگ دینی عفاف و حجاب را در جامعه گسترش دهند.
- مساجد، دانشگاه آموزش معارف دین باشند.
- مساجد، دانشگاه آموزش معارف دین باشند و اولویت اصلی مردم در فراگیری دستورات اسلام، رجوع به این خانه‌های خدا باشد. مساجد به دلیل حضور روزانه و مستمر مردم، بهترین نهاد دینی برای روشنگری درباره موضوعات و احکام دین هستند. هرچند طی سالیان اخیر با تأسیس برخی مراکز و سازمان‌های فرهنگی، این موضوع مورد غفلت قرار گرفته است.
- ائمه جماعات، پیشگام روشنگری در زمینه عفاف و حجاب و اصلاح این پندار غلط که، این موضوع منحصر به بانوان می‌شود، باشند و در این راستا با همکاری نهادها و سازمان فرهنگی، کلاس‌های آموزشی و روشنگری را برگزار کنند.

۴- غروی؛ مبلغ دینی بین‌المللی

- مساجد در حال پوست‌اندازی هستند.

- نسل جوان روحانیون در مساجد و مراکز دینی و تبلیغی، جایگزین روحانیت سنتی شده‌اند و این نسل جوان با نوآوری، خلاقیت و استفاده از امکانات روز ایران و جهان و همچنین اطلاع از تحولات داخلی و خارجی، مساجد را به شکل خوبی اداره می‌کنند.
- نسل جوان روحانیون با الگوگرفتن از مقام معظم رهبری در مسیر ایجاد تحولی شگرف و خوب در کشور هستند. به طور مثال چندی پیش از نزدیک شاهد دستاوردهای جدید و سازنده یک امام جماعت جوان در یکی از مساجد تهران بودم که مشاهده آنها، من را به آینده مساجد و روحانیت کشور، بسیار خوشبین کرده است.
- همه باید پشتیبان و حامی سنگر مسجد باشیم تا اولاً موجب تعالی معنوی و پیشرفت کشور در عرصه‌های اقتصادی و فرهنگی باشیم و ثانیاً باعث مصونیت نسل جوان از آسیب‌ها و انحرافات اخلاقی و اجتماعی شویم.
- اگر ائمه جماعات، روش‌های سنتی را بدون درک شرایط روز و ارتباط مستمر با مردم دنبال کنند، مطمئناً حضور جوانان در مساجد، از آنچه که در حال حاضر نیز هست، کمرنگ‌تر هم خواهد شد.
- درک جوانان، عامل جذب آنان است. هر جایی که یک امام جماعت، پیر یا جوان، با نسل جوان ارتباطی خوب برقرار کرد و آنان را درک کرد، در جذب آنان نیز موفق بوده است، ما باید بدانیم که رفت و آمد و همدردی روحانیون با مردم، عامل مهمی در تقویت ارتباط آنان با یکدیگر است.
- جوانان، نیازمند دیده شدن و به کار گرفته شدن در امور مختلف هستند. همانطور که هر جایی که یک مداح اهل بیت علیهم‌السلام متناسب با روحیات جوان امروزی، به ستایشگری آن حضرات می‌پردازد، نسل جوان نیز از او استقبال خوبی می‌کنند، بنابراین اگر یک روحانی نیز چنین قابلیت‌هایی داشته باشد، جوانان گرد او جمع خواهند شد.
- روحانیون تلاش کنند تا با مردم به‌ویژه نسل جوان، رفیق شوند و مونس و گوش شنوای سخنان و درد دل‌های آنان شوند. در این صورت مردم در طول سال با انگیزه و رغبت بسیاری در مساجد حاضر می‌شوند.

• ارائه برنامه‌های ماهانه، فصلی و سالیانه از سوی ائمه جماعات و شورای فرهنگی مساجد نیز راهکار دیگری برای جذب و استمرار حضور مردم در مساجد است. ائمه جماعاتی هستند که به دلیل همراهی با نوجوانان و جوانان در اردوهای زیارتی، سیاحتی و تفریحی طبق برنامه‌ریزی‌های منظم، نفوذ بسیاری در دل‌های آنان یافته‌اند.

۵- حجت‌الاسلام صادق غلامی؛ امام جماعت مسجد مفتخر

- شرایط حضور حداکثری جوانان با هر گرایشی را در مساجد فراهم کنیم.
- لازم است با یک برنامه‌ریزی جامع و هدفمند، زمینه حضور هر چه بیشتر مردم در مساجد فراهم شود. زیرا که برنامه‌های یک مسجد می‌تواند اثرات مفیدی بر نشاط و شادابی محله و جامعه داشته باشد.
- ائمه جماعات، فعالان فرهنگی و مأمومین می‌توانند موجب رونق مساجد شوند و آنها را به‌عنوان مکانی معنوی برای بندگان خدا تبدیل کنند.
- اگر کسی با یک بار آمدن به یک مسجد، آن را محلی امن و آرامش بخش دانست، این خود بهترین تبلیغ برای مسجد است. اما لازم است برنامه‌های هفتگی و برگزاری برنامه‌های مختلف در مناسبت‌ها هم در نشاط و رونق مساجد اثرگذار باشد.
- بهره‌گیری از فرصت ماه مبارک رمضان جهت ارتقای دانش دینی جوانان و نوجوانان با ایجاد امکانات متنوع فرهنگی و دینی در کنار برنامه‌های قرآنی باید مورد توجه فعالان در مساجد قرار گیرد.
- عملکرد امامان جماعت مساجد، باید طوری باشد که همه افراد با هر گرایش و سلیقه‌ای در مسجد حضور یابند و حضور آنها همیشه در مساجد تداوم یابد. اگر آنها در مساجد به گونه‌ای عمل کنند، یا سخن بگویند که بخشی از مردم در مساجد حاضر نشوند، این آسیب قابل جبران نخواهد بود.
- نپرداختن به مسائل و مشکلات مردم و بی‌تفاوت بودن نمازگزاران و گردانندگان مسجد، نامناسب بودن مکان بعضی از مساجد و دور از دسترس بودن آنها، انحصاری شدن بعضی از مساجد در دست عده‌ای خاص یا سلاقی و اختلافات سیاسی و قومی، نبود یا کمبود روحیه، نشاط و شادابی در فضای مسجد، عدم

- تشویق والدین برای حضور فرزندان در مساجد و یا همراه نکردن آنها با خود، از جمله عوامل کم رونقی مساجد است.
- متأسفانه نبود برنامه فرهنگی اجتماعی متنوع و متناسب با نیاز اقشار مختلف جامعه، چه در شادی‌ها و چه در عزاداری‌ها، از دیگر عوامل کم‌رنگ شدن حضور جوانان در مساجد شده است.
 - لزوم اهتمام لازم برای رونق بخشی و به‌روز کردن مساجد.
 - متأسفانه روند رو به رشد سرگرمی‌ها و جاذبه‌های کاذب مثل: فضای مجازی، تلویزیون، ماهواره، مراکز بازی و رفتارهای خارج از انتظار اعضای هیئت امنای مساجد با مردم، به‌ویژه جوانان هم در این زمینه تأثیر بسیاری داشته است.
 - مساجد مهمترین مکان برای گردهمایی مسلمان به شمار می‌آید. علاوه بر عبادات دسته جمعی، کارکردهای اجتماعی، علمی، فرهنگی، اقتصادی، آموزشی و تربیتی هم در مساجد مورد توجه قرار گیرد؛ زیرا مساجد در طول تاریخ اسلام، محل اجتماع و بسیج مردمی برای دستیابی به همه اهداف مورد نظر جامعه بوده و سابقه درخشانی در حل مشکلات و معضلات داشته است.

۶- آیت‌الله سید محمد رضا غروی؛ امام جماعت مسجد گلشن

- بازگشت به مسجد، ارزان‌ترین راهکار کاهش آسیب‌های اجتماعی است.
- باز بودن مساجد در طول روز که از خواسته‌های مقام معظم رهبری است، نیازمند فراغ بال ائمه جماعات و خادمان مساجد است؛ به‌طوری‌که این دو گروه برای امرار معاش نیاز به اشتغال مضاعف نداشته باشند. اگر خادم مسجدی، برای گذران زندگی، نیازمند شغل دومی باشد، آنگاه چگونه می‌تواند تمام وقت در خدمت مسجد باشد؟!
- ویژگی‌های امام جماعت مطلوب و تراز اسلامی: یک امام جماعت بیش از هر چیز باید باسواد، مذهب، اخلاق‌مدار و مردمی باشد. اگر یک امام جماعت با مردم، مأنوس و همدل شد آن‌گاه مسجد تحت مدیریت او، نیز نقشی محوری در محله پیرامون خود ایفا می‌کند.

• ائمه جماعات می‌توانند با اخلاق خوب در دل مردم نفوذ کنند و به این شکل، زمینه مقبولیت خود را فراهم کنند. اگر یک امام جماعت، خود را خادم مردم بداند و هم‌پای آنان در برنامه‌ریزی و اجرای برنامه‌ها مشارکت داشته باشد، آن‌گاه مقبولیت او فراگیر می‌شود و کارها در سریع‌ترین زمان و با کمترین هزینه انجام می‌شوند.

• در مورد نقش مساجد در ایجاد بهداشت روانی و آرامش اجتماعی جامعه؛ دست‌اندرکاران مساجد بکوشند فضای این خانه‌های خدا را از هرگونه تشریفات، انحرافات و سیاست‌زدگی دور نگه دارند که در این صورت، مردم به‌ویژه جوانان با حضور در مساجد، احساس آرامش و طمأنینه پیدا خواهند کرد و این روند، زمینه بهزیستی ذهنی و روحی تمام مردم را فراهم می‌آورد.

• افزایش آسیب‌های اجتماعی در کشور طی سالیان اخیر، علت‌های فراوانی از جمله فاصله گرفتن مردم و مسئولان از مساجد و هویت مسجدی دارد. بنابراین سریع‌ترین، آسان‌ترین و ارزان‌ترین راهکار برای کاهش این آسیب‌ها، بازگشت به مسجد است.

• ائمه جماعات و هیئت امناء به دلیل جایگاه تربیتی مادران و همسران در جامعه، بهتر است تمهیدات و مقدمات لازم مانند ایجاد یک اتاق بازی برای کودکان، به منظور حضور بیشتر زنان در مساجد را فراهم آورند.

۷- حجت‌الاسلام ابراهیم اکبری؛ امام جماعت مسجدالنبی ﷺ

• تقویت کارکرد اجتماعی مساجد، جامعه را در برابر ناهنجاری اخلاقی ایمن می‌کند.

• مسجد، خانه خداست و با حلول ماه مبارک رمضان، این خانه بیش از پیش میزبان همه مشتاقانی است که در آن آرامش می‌گیرند و احساس نزدیکی بیشتری با خالق خود می‌کنند. بنابراین بهداشت مساجد، موضوعی است که در روزهای پایانی شعبان مورد توجه قرار می‌گیرد.

• دهه تکریم و غباروبی مساجد، فرصتی است که مؤمنان در مکانی آراسته، به ماه ضیافت الهی قدم بگذارند. البته بهداشت مساجد به هیچ وجه نباید منحصر به دهه آخر شعبان باشد و فعالان این حوزه، نباید تنها در این مقطع

زمانی خاص به امر نظافت آنها بپردازند و بقیه سال نسبت به این موضوع بی‌اعتنا باشند.

• غبارروبی مساجد، صرف‌نظر از پاکیزگی و آماده شدن فضای فیزیکی آنها، بهانه‌ای برای زدودن غبار دل و آمادگی معنوی برای ماه ضیافت الله است. بنابراین ما نیازمند آن هستیم که دهه تکریم مساجد را پرشورتر برگزار کنیم.

• اگر کارکرد اجتماعی مساجد تقویت شود، بسیاری از آسیب‌های اجتماعی، ناهنجاری‌ها و عقب‌ماندگی‌های اخلاقی، فرهنگی و ناامنی‌های اجتماعی در کشور نیز حل می‌شوند. از طرفی یک سری از فعالیت‌های اجتماعی هم باید در مساجد انجام شوند، تا جوانان به مراکز دیگر سوق پیدا نکنند.

• آموزش‌های پیشگیرانه یا مصون‌ساز مربوط به رصد بحران‌ها و شبهات، امروزه باید بیش از پیش مورد توجه باشند تا از این طریق مشکلات و دغدغه‌های نمازگزاران در مساجد مطرح شوند و در راستای هدایت افکار عمومی آموزش‌های محوری انجام شوند.

• مشارکت جوانان در امور اجتماعی بسیار مهم است، هیئت امنای مساجد نیز باید مرکب از سنین مختلف باشند تا بتوانند همه سنین را به مساجد جذب کنند.

• یک امام جماعت با تقوا، مدیر، مدبر و آگاه به مسائل روز، می‌تواند به برنامه‌ریزی‌های انجام شده در یک مسجد جهت بدهد تا بهترین نتیجه از آنها حاصل شود و در این میان، داشتن ارتباط عاطفی و دوستانه با جوانان، توجه به مشکلات آنان و آمادگی لازم برای پاسخگویی به سؤالات و شبهات دینی جوانان از ملاک‌هایی است که می‌تواند جوانان را جذب مساجد کند. پس این موارد باید مورد توجه ائمه جماعات باشد.

• برنامه‌های مساجد باید از لحاظ محتوایی، جذابیت و تنوع به گونه‌ای باشند که علاوه بر جذب مخاطبان، بتوانند پاسخگوی شبهات، سؤالات و نیازهای مردم به‌ویژه نسل جوان جامعه نیز باشند.

• مسجد پویا برای يك جامعه مسلمان بازوی کارآمدی به‌شمار می‌رود؛ چون قادر است مسائل دینی را متناسب با شرایط و احوال زمان متحول کند و در این‌صورت دین برای هر سؤالی در هر زمانی پاسخی خواهد داشت.

• از همان روزهای صدر اسلام بسیاری از امور با مساجد مرتبط بودند، که از آن جمله می‌توان به داوری، قضاوت، حل و فصل دعاوی، مسائل مهم و اساسی اجتماعی، مشورت و اعلام وظایف حکومتی اشاره کرد و از طرفی بحث‌های صندوق‌های قرض‌الحسنه در مساجد ضرورتی است که باید مورد توجه قرار گیرند، زیرا زمینه‌ساز حل مشکلات اقتصادی می‌شوند.

۸- آیت‌الله سیدباقر آیت میردامادی؛ امام جماعت مسجد جامع

امام رضا علیه السلام

- مدیریت مساجد به جوانان محول شود.
- جوانان به دلیل روحیه خلاقانه، جستجوگر، پرتلاش و خستگی ناپذیر، بهترین گزینه برای اداره هر جامعه، گروه و مرکزی هستند. بنابراین باید مدیریت مساجد به این قشر محول شود؛ زیرا در صورت تحقق این امر، مطمئناً هیئت امناء و شورای فرهنگی هر مسجدی شاهد اثرات مؤثر آن خواهد بود.
- هر زمان که به جوانان اعتماد کردیم، موفق شدیم. حضور پرشور و اثرگذار این قشر در نهضت امام خمینی رحمته الله علیه، دفاع مقدس، صنعت هسته‌ای، دانش پزشکی و سایر عرصه‌های سیاسی، اجتماعی، علمی و فرهنگی نویدبخش پیروزی و رستگاری برای کشور بوده است. بنابراین امروزه نیز باید در مدیریت کلان کشور و اداره مساجد به جوانان مؤمن، انقلابی و با انگیزه ایران اسلامی اعتماد کرد.

۹- آیت‌الله سید باقر میردامادی؛ امام جماعت مسجد جامع امام

رضا علیه السلام

- استقلال اقتصادی، رمز ماندگاری مساجد طی قرون متمادی
- مردم، نقش اصلی را در ساخت، برگزاری برنامه‌ها و حفظ مساجد دارند. این خانه‌های خدا بنابر بر توصیه دین و تأکید مراجع تقلید و علما از اتکای به دولت و سازمان‌های حکومتی پرهیز کرده‌اند و همین موضوع، رمز ماندگاری آنان طی ۱۴۰۰ سال تاریخ اسلام بوده است.
- ائمه جماعات و هیئت امنای مساجد، بنا بر توصیه امام باقر علیه السلام در برابر کمبودهای مالی صبر پیشه کنند و از درخواست از حاکمیت و سازمان‌های

دولتی دوری کنند. البته این مجموعه‌ها موظف به حمایت از مساجد، به‌ویژه در دوران حاکمیت اسلام در کشور هستند. اما این موضوع نباید استقلال این خانه‌های خدا را تحت الشعاع قرار دهد.

• آیا مسئولان به نحوه فعالیت ۷۲ هزار مسجد در کشور بدون اتکا به دولت، دقت دارند که از ظهور اسلام تاکنون، با اتکا به مردم و همت ائمه جماعات اداره شده‌اند؟ به همین دلیل، منشأ تحولات گسترده در دوره‌های مختلف تاریخی، از جمله مبارزه با سلاطین جور و دفاع از مرزهای جغرافیایی و اعتقادی کشور شده‌اند.

• محدود شدن مساجد به محلی تنها برای عبادت و قرائت قرآن برخلاف دستورات دین می‌باشد. سازمان‌ها و مراکز تصمیم‌ساز مسجدی مانند مرکز رسیدگی به امور مساجد و سازمان تبلیغات اسلامی، دست‌اندرکاران مساجد را به گسترش کارکردهای این خانه‌های خدا و برگزاری برنامه‌های عمومی مردم، مانند محلی برای برپایی ولیمه زائران خانه خدا و عتبات عالیات، ترغیب کنند. زیرا توجه به اینگونه موضوعات علاوه بر گسترش ارتباط مردم با مساجد، موجب تقویت بنیانهای مالی این خانه‌های خدا نیز می‌شوند.

۱۰- حجت‌الإسلام و المسلمین اسدالله حیدری؛ امام جماعت

مسجد الرضا علیه السلام

• قرآن در مساجد، غریب است.

• جلسات تفسیر قرآن طی ده سال اخیر، رشد خوبی داشته است؛ اما برخی از آنها شبیه ترجمه‌خوانی است تا تفسیر واقعی. شاید دلیل اصلی این وضعیت، غفلت مراکز و نهادهای مسجدی در ترویج جلسات حقیقی «تفسیر» و بسنده کردن به روخوانی و ترجمه آن و کم‌کاری حوزه‌های علمیه در پرورش استادان تفسیر قرآن بوده است.

۱۱- حجت‌الإسلام فاطمی مهر؛ امام جماعت مسجد حمزه سید

الشهدا علیهم السلام

• بهره‌گیری از پایگاه مسجد در فرهنگ‌سازی بستر تولید و اشتغال

- مسجد به مثابه محور و رسانه اجتماعی جهان اسلام، نقش مهمی را در فرهنگ‌سازی جامعه ایفا می‌کند. بسیاری از مسائل را می‌توان از کانال مسجد در جامعه تبدیل به یک فرهنگ نهادینه کرد؛ از جمله مسائل اقتصادی و رویکرد اسلام نسبت به اقتصاد.
- مساجد با استفاده از نیروها و ظرفیت‌های بالایی اعم از نیروی انسانی جوان، می‌توانند در تولید و کارآفرینی، نقش‌آفرینی کنند.
- در سالیان اخیر، مساجد با در دست گرفتن تحرکات سیاسی، اجتماعی و نقش‌آفرینی بارز در رویدادهایی مانند انقلاب اسلامی و جنگ تحمیلی، توانسته‌اند گوشه‌ای از وظایفش را به منصف ظهور بکشاند. اما با توجه به ظرفیت‌هایی که مساجد در اجتماع دارند، می‌توان در محور اقتصادی نیز از آنها بهره گرفت.
- ائمه جماعات با بهره‌گیری از منبر تبلیغ می‌توانند در ترویج اقتصاد مقاومتی نقش مهمی ایفا کنند. از طرفی هئیت امنای مساجد با ایجاد کارگاه‌های تولیدی کوچک، با هماهنگی شرکت‌ها می‌توانند در مساجد اشتغال‌آفرینی کنند و در تحقق شعار سال و ایجاد شغل در مساجد و محلات نقش مؤثری ایفا کنند.
- از دیگر فعالیت‌هایی که در مساجد باید مورد توجه قرار گیرد، فعالیت‌های آموزشی در حوزه اقتصادی است. مساجد، به دلیل داشتن پتانسیل حضور مردم در مراسمات متعدّد و در زمان‌های مختلف، بهترین مکان آموزش اقتصاد اسلامی هستند؛ زیرا موضوع اقتصاد مقاومتی باید در نوع پوشش، مصارف و رفتار زندگی، بویژه فرهنگ‌سازی در خرید کالای داخلی تبیین شود و بهترین مکان برای تبیین آنها مساجد هستند.
- برقراری ارتباط میان مؤمنین برخوردار با مستضعفین، به منظور اشتغال‌زایی و افزایش تولید داخلی می‌تواند در حل معضل بیکاری تا حدودی تأثیرگذار باشد. در این زمینه امام جماعت و هئیت امنای مساجد می‌توانند نقش مؤثری ایفا کنند.
- تشکیل صندوق قرض الحسنه، بسیج اقتصادی، تأمین جهیزیه و تحت پوشش قرار دادن محرومین و نیازمندان، از جمله اقداماتی است که در مساجد مورد توجه قرار گرفته است.

۱۲- حجت‌الاسلام و المسلمین سید مجتبی بدری؛ امام جماعت مسجد جامع اصفهانک

- بیشتر مساجد کشور، امکانی برای پذیرایی از مسافران ندارند.
- فضای مساجد، به‌ویژه در عید نوروز باید با حفظ قداست و شأنیت این خانه‌های خدا، در اختیار مسافران قرار گیرد.
- امروزه، بیشتر مساجد کشور، امکاناتی برای استراحت و پذیرایی از مردم، به‌ویژه مسافران ندارند؛ درحالی‌که این میزبانی می‌تواند موجب گسترش فضای معنویت در جامعه شود.
- سازمان‌ها و نهادهای متولی مساجد، مانند مرکز رسیدگی به امور مساجد، سازمان تبلیغات اسلامی و مرکز فعالیت‌های دینی شهرداری تهران، طرح مشخصی برای اسکان و پذیرایی مردم در این خانه‌های خدا ندارند.

۱۳- حجت‌الاسلام ابراهیم اکبری؛ امام جماعت مسجد النبی ﷺ

- مساجد محل پیگیری مطالبات مردم باشند.
- وجه تمایز اسلام با سایر ادیان، به دلیل استحکام پیوند مسلمانان با مسجد است. در دیگر ادیان، حضور مردم در مراکز دینی خود کمرنگ است.
- همان‌گونه که در برابر حوادث طبیعی همچون سیل، زلزله، خورشید گرفتگی و ماه گرفتگی باید به مکان‌های امنی همانند مسجد پناه برد، در زمان دگرگونی طبیعت و تحول زمین هم که از نشانه‌های خدا است، باید در خانه‌های خدا حضور یافت و به شکرانه تحول در طبیعت، شروع سال نو را از خانه‌های خدا و مکان‌های عبادی با دعا و نیایش آغاز کرد.
- با توجه به اینکه مسجد یک نهاد اجتماعی است و در تمام سطوح مختلف اجتماع به‌عنوان یک پایگاه دینی حضوری فعال دارد، مسجدی‌ها نیز با تأثیر از این فرهنگ، به‌صورت خودجوش و فردی اقدام به کمک به هم‌نوع می‌کنند و اینگونه این مهم نیز در آغاز سال نو در مساجد، نمود بسیاری می‌یابد.
- در مساجد، فاصله‌ها از بین می‌روند و بستر همدلی بیشتر میان این اقشار بیشتر فراهم می‌شود. حال اگر امام جماعت و یا واعظی که به مسجد دعوت

می‌شود، به موضوع رسیدگی به مستضعفین توجه داشته باشند، از این فضا می‌توانند بیشترین و بهترین استفاده را بکنند و به روایات اهل بیت علیهم‌السلام عمل کنند و افراد دارا با تأثیرپذیری آنان به فقرا رسیدگی کنند.

- مساجد باید برای همه اقشار جامعه باشند و همه بتوانند از آنها استفاده کنند و در قبال آن احساس مسئولیت داشته باشند. این مکان مقدس نباید فقط محل عبادت بعضی از مردم باشد؛ بلکه مشکلات مردم باید از طریق مساجد حل و رشد و تربیت آنان نیز از طریق مساجد انجام شود.
- وقتی مساجد به‌عنوان بنیادی‌ترین نهاد دینی و مدنی تحکیم یابند، آحاد مردم به آنها مراجعه می‌کنند؛ زیرا در کنار نیازهای معنوی و عبادی، مطالبات مادی و روزمره خود را نیز از طریق مساجد تأمین شده می‌دانند.

۱۴- حجت‌الاسلام علی رضازاده خویی؛ امام جماعت مسجد امام

حسن مجتبی علیه‌السلام

- مساجد می‌توانند در کاهش آسیب‌های اجتماعی، تأثیرگذار باشند.
- مساجد امروزی مکانی برای اسکان افراد کارتن خواب ندارند. بحث‌هایی که از سوی برخی افراد در زمینه اسکان افراد کارتن خواب در مساجد مطرح می‌شود، مباحثی کارشناسی نیست. این مراکز فضایی در شبستان برای اسکان این افراد ندارند و تنها مکانی برای اسکان خادم خود دارند. به دلیل آن که مسائل بهداشتی توسط بسیاری از افراد کارتن خواب رعایت نمی‌شود، نمی‌توان انتظار داشت که آنان را در شبستان مساجد جای داد. در این زمینه استانداری‌ها، شهرداری‌ها و مسئولان شهری موظف هستند که افراد کارتن خواب را ساماندهی کنند.
- ظرفیت مساجد به اندازه نمازگزاران آنها و برای برآورده کردن نیازهای فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی مردم است. اینکه افراد کارتن خواب را بتوانند ساماندهی کنند، توقع زیادی است که نباید این انتظار را از مساجد داشت. در این زمینه در سال‌های اخیر شاهد هستیم شهرداری گرمخانه‌هایی را ایجاد کرده است که به نظر می‌رسد، بتوانند در ساماندهی این افراد تأثیرگذار باشند.

• مساجد در صدر اسلام، مرکزی برای پاسخگویی به تمام نیازها و مشکلات آحاد افراد جامعه بودند. اما در عصر کنونی، دستگاه‌های دیگری همانند استانداری و شهرداری‌ها در این زمینه فعالیت می‌کنند. به نظرم مساجد به‌عنوان مرکزی برای هدایت مردم باید باشند؛ نه اینکه جایی برای ساماندهی افراد کارتن‌خواب. موارد بسیاری از افراد بی‌خانمان در شهرهای بزرگ، معتاد هستند و یا از نظر اخلاقی و رفتاری دچار آسیب شده‌اند. بنابراین اگر قرار باشد درهای مساجد به روی این افراد باز شوند، با توجه به اینکه اسکان آنها در مساجد مربوط به یک شب و دو شب نیست، بلکه برای چند ماه است، آنها به محلی برای تجمع دائمی معتادان تبدیل خواهند شد.

۱۵- آیت الله سیدعباس قائم مقامی؛ رئیس آکادمی اسلامی آلمان

- محدود کردن کارکرد مساجد تنها به عبادت، تقویت سکولاریسم است.
- وجود نهاد مسجد در تفکر اسلامی یک وجه تفاوت اساسی با معابد دیگر در ادیان دارد و این وجه تمایز به دلیل کارکرد متفاوت مساجد نسبت به آنها است.
- جنبه اجتماعی مسجد، ناظر بر داشتن روابط اجتماعی با دیگر مراکز است، اما امروز کارکرد اجتماعی مسجد مورد غفلت واقع شده است. درحالی‌که اگر این کارکرد در آنها تقویت شود، بسیاری از مشکلات اجتماعی و معضلات جامعه رفع می‌شوند. مسجد پویا برای يك جامعه مسلمان بازوی کارآمدی به‌شمار می‌رود؛ چون قادر است مسائل دینی را متناسب با شرایط و احوال زمان متحول کند.
- وجه کارکرد سیاسی به‌عنوان یکی دیگر از تفاوت‌های مسجد در این عرصه بوده و این کارکرد مسجد از صدر اسلام تاکنون همواره نمود و ظهور بسیاری داشته است. اما باید بدانیم که کارکرد سیاسی، به این معنا نیست که مساجد سیاست زده باشند؛ بلکه به این معنا است که در راستای وظایف دینی صورت می‌گیرد و ناظر بر گرایش‌های حرفه‌ای در عرصه سیاست است.
- جامعه امروز، نیازمند آسیب‌شناسی در عرصه فکری و سیاسی است. زیرا در

- حال حاضر ما با نوعی سیاست زدگی در همه عرصه‌ها، به‌ویژه در عرصه دینی و عرصه‌های مذهبی مواجه هستیم و وقتی سیاست زدگی وارد عرصه‌های دینی شود، از آن طرف باعث سیاست‌گریزی می‌شود.
- دیدگاهی که امامت جماعت را فقط در خواندن نماز خلاصه می‌کند، همان نگاه سکولاری به مساجد و تقویت این نگاه است که دین را در عمل شخصی منحصر می‌کند و از ورود به مسائل اجتماعی و سیاسی باز می‌دارد.
 - حرکت مساجد به سمت سکولاریسم به این معنا است که در فضای مسجد تنها اقامه نماز شود و ائمه مساجد نیز هیچ نقشی درباره موضوعات سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مردم ایفا نکنند.
 - آنچه که امروز از کلیساهای خنثی و بی‌اثر می‌بینیم، ناشی از سیاست زدگی‌های قرون وسطی است که موجب دین‌گریزی شد و آنها امروز هم تحت تأثیر آن دوران، نتوانسته‌اند به نقطه مطلوب برسند.
 - لازم است یک الگوی معتدل و مناسب برای مساجد ترسیم کنیم و این کارکردها از تربیون‌های مذهبی به همگان ارائه شوند. زیرا اگر در این عرصه تعریف مشخصی از الگوی مناسب ارائه ندهیم، دچار سیاست زدگی و سیاست‌گریزی‌های قبل از انقلاب خواهیم شد.
 - ضروری است دست اندرکاران و ائمه جماعات، همزمان و توأمان، همانطور که نسبت به سیاست‌گریزی هشدار می‌دهند و آفت سیاست‌گریزی را یادآور می‌شوند، به تبیین رفتار شدن در سیاست زدگی نیز بپردازند؛ زیرا این موضوع، تمام توان مساجد و نهادهای دینی و ظرفیت‌های ما را از بین می‌برد.
 - لزوم دوری مساجد از سیاسی‌کاری‌های جناحی، اینکه در دوران انتخابات، امام مسجد و یا فعالان یک مسجد برای فرد خاصی تبلیغات کنند، به معنای انجام فعالیت سیاسی متناسب با شأن مسجد و اهتمام به کارکرد سیاسی آن نیست؛ بلکه امام جماعت مسجد باید بداند وقتی برای فرد خاصی تبلیغی را انجام می‌دهد، چه آسیبی را متوجه مسجد و خود خواهد کرد و چه منافعی را از دست خواهد داد.

۱۶- آیت الله سیدرضا حسینی مازندرانی؛ امام جماعت مسجد امام

حسین علیّه

- ساخت اتاق کودک، راهکاری برای حضور بانوان در مساجد است.
- اقامه نماز اول وقت به ویژه در مسجد از دستورات اهل بیت علیهم السلام است. بنابراین اگر حضور بانوان در مساجد با بروز مفسده یا گناهی همراه نشود، جایز و مفید است.
- با توجه به علاقه برخی از بانوان برای حضور مستمر در مساجد به منظور اقامه نماز جماعت و بهره بردن از ثواب آن و از سوی دیگر، وجود مشکلاتی در این زمینه در برخی مساجد برای آنان، باید شرایط این حضور، با ساخت مساجد دارای امکانات مناسب به ویژه در زمینه رفت و آمد و اسکان کودکان فراهم شود.
- مساجد با ایجاد جاذبه های گوناگون مانند سایت اینترنتی، فضای ورزشی، کتابخانه و سایر امکانات آموزشی، فرهنگی و خدماتی، می توانند جوانان را جذب کنند.
- مساجد با ساخت اتاق کودک یا زمین بازی می توانند حضور کودکان همراه مادران و پدران در مساجد را مدیریت کنند. البته این اقدام باید موجب تشویق کودکان برای حضور در مساجد شود و احساس دور کردن آنان از این خانه های خدا پیش نیاید.
- دست اندرکاران مسجدی با راه اندازی شبکه های اجتماعی مانند تلگرام و پایگاه اطلاع رسانی اینترنتی، اولاً این کمبود را جبران کنند و ثانیاً دسترسی و آگاهی مردم از برنامه های گوناگون مساجد را آسان کنند.

۱۷- حجت الاسلام خداداد؛ امام جماعت مسجد حاج حسن

- مسجد؛ باید محبوب کودکان باشد.
- بچه ها امانت های خداوند روی زمین هستند و وظیفه ما این است که چه در مدرسه و چه در مسجد، در تربیت آنان کوشا باشیم. در زمانی که نوجوانان با مسجد قهر کرده اند و شاید به کلی از زمان تولدشان یک بار هم به مسجد نیامده اند، وظیفه ائمه جماعات است که در مدارس حاضر شوند و آنان را با مساجد، آشنا کنند.

- مسجدی خوب و طراز است که مردم آن را دوست داشته باشند و بچه‌ها آن را خانه خودشان بدانند، در غیر این صورت مسجد می‌شود شبیه آن چیزی که در حال حاضر می‌بینیم.

۱۸- حجت‌الإسلام والمسلمین احمدی؛ امام جماعت مسجد

طوس

- مساجد، محور سوادآموزی در ایران و افغانستان بوده‌اند.
- دلایلی مانند کمبود امنیت در برخی نقاط کشور و مشکلات مالی، زمینه برگزاری بسیاری از کلاس‌های نهضت سوادآموزی در مساجد به مدیریت ائمه جماعات شد.
- در دوران جنگ، صرفاً کلاس‌های درس در مساجد برگزار می‌شدند.
- همسایگی حوزه‌های علمیه با مساجد موجب محوریت یافتن این خانه‌های خدا برای آموزش آموزه‌های قرآن و همچنین فراگیری سایر علوم و مهارت‌ها شده است. البته این وضعیت، منحصر به ایران نیست بلکه در سایر کشورها نیز، به‌ویژه آنهایی که مانند افغانستان دین اسلام و مذهب تشیع را به رسمیت شناخته‌اند، وجود داشته است.
- مسئولان کشورهای اسلامی باید با الگوبرداری از تجربه مفید ایران در تأسیس، تقویت و گسترش مراکز و نهادهای مسجدی مانند پایگاه بسیج و کانون فرهنگی هنری، زمینه گسترش آموزه‌های قرآن و عترت علیه السلام با محوریت مساجد را فراهم کنند.

۱۹- حجت‌الإسلام عظیمی؛ امام جماعت مسجد موسی بن

جعفر علیه السلام

- با تدبیر می‌توان جایی برای خیابان خواب‌ها در مساجد یافت.
- کارکرد مسجد در ابتدای اسلام تنها برای نماز خواندن نبود؛ بلکه نهادی قدرتمند و پرکارکرد محسوب می‌شد که مسلمانان برای پیگیری بسیاری از امور خود به آن مراجعه می‌کردند و اتفاقاً همین موضوع باعث می‌شد تا مردم احساس نیاز بیشتری به مساجد داشته باشند و صرفاً ساعتی از روز را تنها به قصد اقامه

نماز جماعت در مسجد نگذرانند و امکان اسکان بسیاری از اشخاص در راه مانده، بی‌خانمان و... در آن وجود داشت و بعضاً وجود چنین امکانی در آنها جزو حداقل امکانات آنها بود.

• این وضعیت از سال‌های ابتدایی بعثت رسول اکرم صلی الله علیه و آله تا چند صد سال پیش نیز استمرار داشت؛ اما با شکل‌گیری نهادهای نوین و ساختارهای اداری و سازمانی که متولی هر یک از امور جامعه بودند، تقریباً بسیاری از مساجد، تنها به محلی برای اقامه فریضه نماز تبدیل شدند و در ادامه نیز در دورانی که سرعت، مانع از استفاده به موقع از بسیاری ظرفیت‌ها می‌شود، بسیاری از مردم از ثواب شرکت در نماز جماعت هم گذشتند و این‌گونه است که به نظر برخی کارشناسان، بسیاری از مساجد کنونی کشورمان نیز بسیار خلوت شده‌اند و دیگر کارکردهایی چون امکان اسکان در راه ماندگان و بی‌پناهان در آنها تقریباً دشوار به نظر می‌رسد.

• می‌توان کارتن خواب‌ها را در محیطی غیر از فضای شبستان جای داد. در صورتی که مساجد در این زمینه برنامه‌ای مدون داشته باشند، با تدابیر لازم می‌توانند افراد درمانده و خیابان خواب که به حریم مسجد لطمه‌ای وارد نمی‌کنند را اسکان دهند. زیرا برخی از مساجد، حسینه و فضاهای اضافی برای ساماندهی این افراد دارند.

• با نگاه به صدر اسلام و زمان نبی مکرم اسلام صلی الله علیه و آله می‌بینیم که نیازمندان و مسافران در راه مانده و غریب، هرگاه وارد مدینه می‌شدند، مساجد آمادگی ارائه خدمات به این افراد را داشتند.

• کارکرد عبادی، سیاسی و اجتماعی، از جمله کارکردهای مساجد بوده و هست و مساجد خانه امید فقرا و محل سکونت موقت آنان بوده‌اند. نمونه بارز این‌گونه افراد «اصحاب صفه» از یاران پیامبر صلی الله علیه و آله بودند، که به دلیل بی‌خانمان بودن، در روزگار آن حضرت در مسجد می‌خوابیدند و پیامبر صلی الله علیه و آله نیز در حد امکان نیازهای مادی و اقتصادی آنان را تأمین می‌کردند.

• حضور بی‌پناهان در مساجد، باعث دوری از انحراف و گم نشدن آنان در جامعه می‌شود. حضور مساکین در مساجد، هم زمینه‌ساز دوری آنان از انحرافات

می‌شد و هم به عنوان طبقه نیازمند جامعه، در جلوی چشم حاکم و مردم بودند و در لابه لای شلوغی شهرها و رفت و آمدها گم نمی‌شدند تا فراموش شوند. این مسئله باعث می‌شد که هم پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و هم مسلمین دائماً در فکر تأمین زندگی این افراد باشند و اولین امکاناتی را هم که به دست می‌آوردند به آنان اختصاص می‌دادند.

• مساجد ملجأ غریبان و در راه ماندگان، یا به تعبیر قرآن «ابن السبیل» نیز بودند؛ به طوری که در شهرهای اسلامی، هر گاه فرد تازه واردی داخل می‌شد، که در آن شهر کسی را نمی‌شناخت، یکسره به سراغ مسجد آن شهر می‌رفت و در مدت اقامت خود، در آنجا ساکن می‌شد و این سنت تا زمانی که تأسیس مهمانخانه‌ها و مسافرخانه‌ها رایج شد، ادامه داشت.

۲۰- حجت الاسلام حیدری؛ امام جماعت مسجدالرضا علیه السلام

- گاهی خادمان، مانع حضور نوجوانان در مساجد می‌شوند.
- تعامل مدیریت مساجد با اولیای نوجوانان، راهکاری مهم برای جذب فرزندان آنان به خانه‌های خدا می‌باشد. برای مثال، هر سال چند روز پیش از سالروز ولادت حضرت علی اکبر علیه السلام و روز جوان، از پدران و مادران تقاضا می‌کنیم در آن روز، همراه با فرزندان خود به مسجدالرضا علیه السلام بیایند، تا ضمن تقدیم هدیه‌ای به کودکان و نوجوانان، با فضای این خانه خدا بیشتر آشنا شوند.
- درک شرایط روحی و فکری کودکان و نوجوانان، عامل دیگر جذب این افراد به مساجد است. خانه‌های خدا باید برای همگان، به ویژه این گروه‌های سنی برنامه داشته باشند، تا حضور در مساجد موجب سرگرمی آنان نیز شود.
- لزوم حضور هیئت امنای پر انرژی در مساجد: بارها با برگزاری اردوهای زیارتی و تفریحی سبب جذب نوجوانان و کودکان به این خانه شده‌ایم. لازمه تحقق چنین هدفی وجود و فعالیت هیئت امنای پرانرژی است، که اهمیت تعامل با کودکان، نوجوانان و جوانان را درک کنند.
- تغییر ترکیب هیئت امنای و اضافه کردن نیروهای فرهیخته‌تر و جوان، از جمله چند مدیر و دبیر، اقدام مؤثر دیگر بود. زیرا زمینه‌ساز حضور ۱۲۰ نوجوان در

مسجد النبی ﷺ شد؛ آنچنان که با تشکیل حلقه‌های مختلف، قرآن و آموزه‌های دین را می‌آموختند.

- فعالیت مساجد باید مانند صدر اسلام و به تعبیر امام خمینی، «سنگر» باشد. در این صورت آنها «محل تربیت» می‌شوند.

- مساجد باید با اشراف کامل بر تمام فعالیت‌های محلات و تزریق معنویت، مردم را تحت مدیریت خود قرار دهند.

- روزی به حجت‌الاسلام و المسلمین حاج علی اکبری در جلسه شورای منطقه گفتم «با وجود موفقیت‌های بسیار در زمینه‌های فیزیکی، مالی و اداری که مقدمه سایر پیشرفت‌ها است، مساجد نیازمند تحولات فرهنگی، علمی و اخلاقی، به‌ویژه نسبت به ائمه جماعات هستند؛ زیرا ۷۰ تا ۸۰ درصد ائمه جماعات به درد نمی‌خورند». ایشان نیز طی سخنانشان، چند بار با اشاره به سخنان بنده فرمودند «اعتقاد این است که ۱۰ درصد ائمه جماعات به درد می‌خورند».

۲۱- حجت‌الاسلام سید محمد خلیلی تهرانی؛ امام جماعت مسجد

خاتم الانبیاء ﷺ

- کارکردهای مساجد در دوران دفاع مقدس، امروزه در آنها دیده نمی‌شوند.
- مساجد یکی از مهمترین، مؤثرترین و نیز نقش‌آفرین‌ترین پایگاه‌ها در حمایت همه‌جانبه، فراگیر و فعال از جبهه‌های جنگ و رزمندگان اسلام در دوران جنگ تحمیلی است. در زمینه‌هایی که مساجد محور فعالیت قرار گیرند و آغاز حرکت‌ها از مساجد باشد، مردم همواره در صحنه خواهند بود.

- اگر حضور مردم در مساجد در حال حاضر همانند گذشته نیست و کم رونق شده است، به علت آن است که کارکردهایی که مساجد در دوران دفاع مقدس داشتند، امروز در مساجد دیده نمی‌شوند. برای مثال، یکی از عواملی که در آن دوران، زمینه‌ساز حضور پررنگ جوانان در مساجد بود، امام جماعت مسجد بود، که با اخلاق، منش و رفتار خوب، عاملی برای جذب جوانان به مساجد بودند و با تشویق او بود که جوانان، به میدان‌های حق علیه باطل اعزام می‌شدند.
- رسیدگی به مشکلات مردم در مساجد.

- اگر مسئولین به وظایف خود در قبال مردم به خوبی عمل کنند و مردم از عملکرد آنان رضایت داشته باشند، به طور قطع مردم رغبت خواهند داشت که در مسائل مختلف کشور مشارکت داشته باشند و آغاز این مشارکت مردم، در صحنه‌های مختلف، از مساجد رقم می‌خورد. البته تجربه نشان داده است که هر وقت به حضور مردم نیاز بوده است، مردم در صحنه بوده‌اند.
- بسیاری از مردم در طول روز، مشغول حل بسیاری از مشکلات و مسائل اقتصادی زندگی هستند. همین، حضور آنان را در مساجد کمزنگ کرده است.
- در گذشته مسجد، مرکز حل بسیاری از مشکلات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و در واقع گره‌گشای مردم در تمام ابعاد بود. در حال حاضر هم اگر مساجد چنین باشند، برای مثال اگر صندوق‌های قرض‌الحسنه در مساجد فعال باشند، می‌توان شاهد حضور گسترده‌تر مردم در آنها بود.
- در آن دوران، بانوان پشتیبان دفاع مقدس بودند. امروز هم می‌شود با تبیین و روشننگری در مورد آن دوران و برگزاری برنامه‌هایی در زمینه زنده نگه‌داشتن یاد شهدا، زمینه جذب بانوان به مساجد را گسترش داد. هرچند که در این زمینه شاهد اتفاقات بسیار خوبی هستیم، از جمله اینکه امروز کتاب‌ها و خاطرات بسیاری از سوی بانوان در زمینه دفاع مقدس تألیف شده است.

۲۲- حجت‌الاسلام سیدمحمدباقر علوی تهرانی؛ امام جماعت

مسجد حضرت امیر علیه السلام

- با اکتفا به علوم سنتی، نمی‌توان در مساجد پاسخگوی جوانان بود.
- اهمیت مسجد در اسلام، مسجد علاوه بر کارکرد عبادی، دارای کارکردهای فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی است که امروز باید احیا و مورد توجه قرار گیرند.
- اگرچه مهمترین کارکرد مسجد، اقامه نماز و نیایش با خدا است و مسلمانان با حضور در این مکان عبادی تلاش می‌کنند برنامه‌های مذهبی به شکل متحد و منسجم برگزار شوند، اما جدای از این موضوع، خانه‌های خدا به عنوان مرکزی برای ارائه خدمات مختلف برای مردم هم محسوب می‌شوند، که یکی از این خدمات، بنا به فرموده مقام معظم رهبری، که در دیدار با ائمه جماعات تأکید

داشتند و باید مورد توجه قرار گیرد، ارائه خدمات فرهنگی است، که به عنوان یکی از کارکردهای مهم مسجد محسوب می شود.

• یک امام جماعت می تواند در جذب بیشتر مردم در مسجد نقش مهمی ایفا کند. برای مثال یکی از این جاذبه ها، اخلاق اسلامی و جاذبه ظاهری امام جماعت و آراستگی ظاهری او است.

• سال گذشته، از جمله دلایل موفقیت و برتر بودن یکی از ائمه جماعات تهران، برخورد مناسب وی با نمازگزاران و مردم محله ای که در آن فعالیت می کرد، عنوان شد. یکی از موارد آن پیشی گرفتن در سلام نسبت به همه، حتی کودکان بوده است. این اخلاق نیکو، اخلاق نبوی است. پیامبر صلی الله علیه و آله همواره در سلام کردن حتی به کودکان پیشی می گرفتند. این نشان می دهد که یک اخلاق حسنه معمولی و عادی چقدر می تواند بر مخاطب تأثیر داشته باشد و عامل مهمی برای جذب افراد به مسجد باشد.

• لزوم ادا شدن حق مسجد توسط امام جماعت: کسانی که در جایگاه امامت جماعت هستند، باید وظایف خود را به درستی انجام دهند. حاضر شدن در مسجد، در هر سه وعده اقامه نمازهای یومیه و همچنین وقت گذاشتن برای شنیدن سخنان مردم از جمله وظایف امام جماعت است.

• امروز جوانان با شبهات عدیده ای مواجه هستند که لازم است به این شبهات پاسخ منطقی ارائه شود. اگر ائمه جماعات از معلومات بالایی برخوردار نباشند، موجب پراکنده شدن مردم از مساجد می شوند.

• توجه به موضوع علم آموزی در مسجد موضوع مهمی است. پیامبر صلی الله علیه و آله و ائمه اطهار علیهم السلام همواره از مسجد به عنوان مرکز علم آموزی نام می بردند؛ به گونه ای که پیامبر صلی الله علیه و آله از میان دو گروهی که در مسجد یکی مشغول عبادت و دیگری مشغول علم آموزی بودند، گروه علم آموز را برتر دانستند.

• ائمه جماعات مساجد وظیفه دارند با اسلحه قوی و مجهز به علم، پاسخگوی شبهات روزمره ای که در سایت ها و فضاهای مجازی انتشار می یابند، باشند.

• طبق آمار چند سال گذشته، بیش از ۳ هزار پایگاه و شبکه علیه اسلام و قرآن تبلیغات می کنند. ما نمی گوییم یک امام جماعت به همه علوم روز مجهز و

- پاسخگوی همه شبهات باشد. اما جوانان توقع دارند، سؤالات آنان به صورت معقول و بسیار ساده و روان پاسخ داده شوند.
- اگر امام جماعت قرائت قرآن خوبی نداشته باشد، چگونه می‌تواند پذیرای مردم به‌ویژه جوانان باشد. در حال حاضر با جوانان بسیاری روبرو هستیم که حافظ و قاری قرآن هستند. بنابراین، امام جماعت مسجد، مسئولیت سنگینی در این زمینه برعهده دارد و آن اینکه در زیبا خواندن نماز و قرآن کوشا باشد و از لحاظ علمی خود را پر بار کند.
 - برخی از روحانیون و ائمه جماعات، بر این نکته اذعان دارند که برای نیم ساعت سخنرانی ۲۰۰ صفحه مطالعه می‌کنند. این می‌تواند بسیار ارزشمند باشند و باید مورد توجه روحانیون قرار گیرد. تأکید رهبری بر مسلح شدن روحانیون به علم، تأکید بسیار به‌جا، ضروری و لازمی است. این که ائمه جماعات هم خودشان قوی به سلاح علم باشند و هم بتوانند پاسخگوی شبهات شوند، عامل مهمی در ایجاد جاذبه در مساجد است.
 - امروز نمی‌توان در مقابل حمله‌های تبلیغاتی دشمن، تنها به دانستن علوم سنتی اکتفا کرد؛ بلکه باید مطالعات بسیار داشت. در زمان پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله حلقه‌های علمی همواره در مساجد فعال بود و امروز نیز اگر وقتی به مساجد اهل سنت مراجعه داشته باشیم، می‌بینیم که حلقه‌هایی در مسجد آنان در زمینه تعلیم و تعلم قرآن فعال هستند.
 - قرائت و آموزش قرآن در مساجد ما نیز باید رواج یابد و کودکان، جوانان و بزرگسالان و عموم مردم در مساجد برای این آموزش حلقه‌هایی را تشکیل دهند. به اعتقاد من تشکیل چنین محافلی در رشد عقلانی، فرهنگی و اعتقادی مردم بسیار تأثیرگذار است. در زمان پیامبر صلی الله علیه و آله برای چنین محفل‌هایی در مساجد بسیار قوی بود و اسلام با آن‌ها رشد پیدا کرد.
 - لزوم تشکیل حلقه‌های آموزشی در مساجد در زمینه فقه، اصول، کلام، حدیث، قرآن و تفسیر؛ اینکه امام مسجد تنها به اقامه نماز و یا برگزاری یک جلسه سخنرانی هفتگی در مسجد اکتفا کند، نمی‌تواند در جذب مخاطب تأثیر داشته باشد. برقراری ارتباط صمیمانه با مأمومین، برپایی جلسات مناظره و پرسش و

پاسخ در مسجد باید مورد توجه باشد. این موارد دغدغه‌های ارزشمندی بود که مقام معظم رهبری به آنها اشاره کردند و امروزه برای اهتمام به تأکيدات ایشان، ائمه جماعات مسئولیت‌های سنگینی دارند.

• امروز مساجد باید مأمن، ملجأ و پناهگاه مؤمنین باشند. در روایات هشت فایده برای حضور در مسجد بیان شده است. این نشان می‌دهد که حضور در مساجد چقدر ارزشمند است و ما نسبت به آنها غافل هستیم. وقتی رهبری فرمودند که درب مساجد ساعات طولانی به روی مردم باز باشد، نشان از کارکردهای بسیار مهم مساجد دارد.

• یکی از کارکردهای مساجد که لازم است تقویت شود، برگزاری مراسم عقد و ازدواج در آنها است. با نگاه به صدر اسلام هم می‌بینیم که ازدواج امیرالمؤمنین علی علیه السلام و حضرت فاطمه علیها السلام در مسجد صورت گرفت.

• در عصر نبی مکرم اسلام صلی الله علیه و آله بسیاری از تصمیم‌گیری‌های سیاسی در مساجد صورت می‌گرفت؛ به طوری که دیدارهای آن حضرت با سران کشورها نیز در مسجد صورت می‌گرفت و این نشان از تأثیرگذاری این مرکز در مباحث گوناگون دارد.

• مسجد، پایگاه مبارزه با حکومت‌های ظالم؛ در مقطعی از تاریخ، مسجد به عنوان مرکزی برای سخنرانی سیاسی و قیام علیه حکومت‌های جور و ظلم به شمار می‌آمد. به عنوان مثال، پس از واقعه عاشورا، حضرت زینب سلام الله علیها و امام سجاد علیه السلام از جایگاه مسجد و منبر به عنوان مرکزی برای افشاگری دسیسه‌های حکومت ظالم آن زمان بهره‌برداری کردند. همه اینها نشان از آثار و برکات مساجد در همه دوران‌ها دارد که لازم است مورد توجه قرار گیرند.

۲۳- حجت‌الاسلام و المسلمین بدری؛ امام جماعت مسجد جامع

اصفهانک

• مساجد برنامه‌ای برای ساماندهی اعتیاد و تکدی‌گری در محلات ندارند.

• مسجد مرکز فعالیت‌های انقلابی در مبارزه با طاغوت، مدیریت دفاع مقدس و سایر رویدادها و پیشامدهای کشور است. اشتغال بیشتر مردم به امور دنیوی و تشریفات، استمرار حضور جوانان در فضای مجازی و تبلیغات دشمن، از

- مهمترین عوامل دورشدن مسجد از محوریت در جامعه و محلات هستند.
- اثرگذاری سخنان و برنامه‌ها در مساجد بیشتر از سایر مکان‌های مذهبی است.
- اثرگذاری فعالیت‌های اجتماعی در تقویت جایگاه مسجد: وجود مراکزی مانند کانون‌های فرهنگی- هنری، پایگاه بسیج، صندوق خیریه و قرض‌الحسنه در مساجد و فعالیت‌های آنها و برای مثال تهیه جهیزیه یک دختر یا عیادت از بیماران توسط اهالی مساجد، موجب گسترش اثرگذاری و محوریت این خانه‌های خدا در محلات و زمینه‌ساز تقویت جایگاه آنها می‌شود.
- «پیوند مسجد و مدرسه»، اقدامی مهم در افزایش انس و ارتباط دانش‌آموزان و دست‌اندرکاران مدرسه با خانه خدا می‌شود و لازمه انجام چنین وضعیتی، افزایش زمان حضور ائمه جماعات در مساجد است.
- کم‌توجهی مرکز رسیدگی به امور مساجد به چگونگی مواجهه با تكدی‌گری و اعتیاد: تكدی‌گری و اعتیاد دو آسیب و آفت جدی کشور هستند و تاکنون مرکز رسیدگی به امور مساجد اقدام و برنامه ویژه‌ای برای تبیین چگونگی مواجهه مساجد با این دو حوزه نداشته است.
- مشارکت مسجدی‌ها به‌ویژه ائمه جماعات در درمان یک معتاد و بازگشت این فرد به جریان عادی زندگی، اقدام اثرگذاری در تحقق «محلّه مسجد محور» است. البته انجام چنین فعالیت‌هایی علاوه بر تهیه دستورالعمل و تدوین راهکارهای علمی و منطقی توسط مرکز رسیدگی به امور مساجد و سایر نهادهای مسجدی کشور، نیازمند تخصیص بودجه مستقل و ثابت مربوط به آنها است.
- برنامه و دستورالعمل مدونی نیز برای کمک به متکدیان و نیازمندان در مساجد وجود ندارد؛ بنابراین لازم است که مرکز رسیدگی به امور مساجد، تدبیر ویژه‌ای برای چنین موضوعاتی بیاندیشد.
- مسئولان مساجد با میزان بسیاری از درخواست کمک از سوی خانواده‌ها برای درمان اعتیاد بستگانشان روبرو هستند. زیرا مسجدی‌ها به دلیل اعتماد مردم به آنان، می‌توانند به سرعت معتادان را شناسایی و برای درمان و کاهش آسیب‌های خانوادگی و اجتماعی آنان بکوشند. اما در این زمینه نیز برنامه و طرح مدون و مشخصی وجود ندارد.

- اگر بودجه شهرداری و سایر نهادهای درمان معتادان در اختیار مساجد قرار گیرد، در این زمینه اثرگذاری و بازدهی بیشتری نصیب جامعه و خانواده‌ها می‌شود.
- احیای کارکردهای مساجد، تقویت جایگاه و نقش مسجد در جامعه و تهیه برنامه و طرح‌های عملیاتی، برای مقابله با مفاسد و آسیب‌هایی که مستقیم یا غیرمستقیم گریبان‌گیر مساجد هستند، می‌تواند خانه‌های خدا را محور محلات قرار دهند.

۲۴- آیت الله مقدم قوچانی؛ امام جماعت مسجد علوی

- مشکلات اقتصادی، عامل اصلی مسجد نیامدن جوانان هستند.
- در گذشته «مساجد» مرکز گردهمایی و دید و بازدیدهای جوانان بود. برای نمونه مسجد علوی صد دستگاه در خیابان پیروزی که از نظر جغرافیایی، تقریباً در مرکز تهران قرار دارد، کانون گردهمایی جوانان انقلابی و رزمندگان دفاع مقدس بود؛ به‌طوری‌که جوانان از نقاط مختلف شهر (خاوران، تجریش و...) برای هم‌اندیشی درباره اوضاع کشور، پیشبرد مبارزات علیه شاه و هماهنگی برای حضور در جبهه‌ها به این مسجد می‌آمدند.
- عمده جوانان فرصت حضور در مساجد را ندارند.
- دلیل اصلی حضور کم‌رنگ جوانان در مساجد، مشکلات اقتصادی است. جوانان، اشتغال دو یا سه نوبت در شبانه روز را مانع شرکت خود در مساجد بیان می‌کنند.
- هر روز بیست دقیقه قبل از نماز صبح به سمت مسجد علوی برای اقامه نماز می‌روم، که همیشه تعدادی خانم در آن ساعت از روز با پذیرش تمام خطرات و دشواری‌ها روانه محل کار می‌شوند. آیا می‌شود از چنین بانوانی توقع حضور مستمر در مساجد را داشت؟
- اقتصاد، دلیل اصلی حضور کم‌رنگ جوانان در مساجد است.
- استفاده فراوان از فضای مجازی و تبلیغات دشمن، دلایل دیگر دوری جوانان از اکثر مساجد کشور است. با این وجود، مشکلات اقتصادی، دلیل اصلی این

وضعیت است. همچنان که پیامبر اسلام ﷺ می‌فرماید: «الْفَقْرُ سَوَادُ الْوَجْهِ فِي الدَّارَيْنِ»؛ فقر مایه سیه‌رویی در هر دو جهان است.

۲۵- حجت‌الاسلام و المسلمین سیدناصر احمدی؛ امام جماعت مسجد طوس تهران

- «همسریابی»، کارکرد فراموش شده مساجد.
- دشمنان اسلام در طول تاریخ از انگلیس و آمریکا تا وهابیت و سلفی‌ها، با درک اهمیت و ارزش مسجد، به‌عنوان مرکز وحدت اسلامی و عبادت پروردگار به مقابله با آن پرداخته‌اند.
- منافقان و دشمنان نظام اسلامی، طی ۳۸ سال اخیر، بسیاری از شخصیت‌ها مانند مقام معظم رهبری و شهیدان آیات اشرفی اصفهانی و سیداسدالله مدنی و... را در مساجد و مصلاهای کشور ترور کردند. البته آنان با این اقدام، علاوه بر حذف فیزیکی رهبران نظام و انقلاب، در اندیشه خالی کردن مساجد نیز بودند، که البته موفق نشدند.
- مساجد، کارکردهای فراوانی مانند محلی برای عبادت خدا، تعظیم شعائر دین، دستگیری از نیازمندان، عیادت از بیماران، برگزاری برنامه‌های فرهنگی، هنری، ورزشی، علمی و... دارند که اهتمام به آنها زمینه‌ساز حضور و مشارکت قشرها، طبقات و گروه‌های سنی مختلف در خانه خدا می‌شود.
- اجرا نشدن برنامه‌های جذاب، به روز و متنوع و برگزار نشدن کلاس‌هایی مانند خیاطی، بهداشت و نقاشی و مجهز نبودن به فناوری‌های نو و مرکز اینترنت، موجب دوری دختران و پسران از برخی مساجد شده است.
- بدرفتاری برخی نمازگزاران و خادمان با نوجوان و جوانان علاقه‌مند به مساجد تأسف آمیز است. بارها شاهد بوده‌ام که برخی سالخوردگان و میانسالان دست به دست هم داده و برخی جوانان و نوجوانان علاقه‌مند به حضور در صف اول نماز جماعت را به صف‌های انتهایی آن فرستاده‌اند.
- بیشتر مساجد به اقامه نماز جماعت و قرائت قرآن و ادعیه رایج بسنده می‌کنند. بیشتر مساجد کلاس‌های آموزش پیشرفته و حرفه‌ای قرآن را برگزار نمی‌کنند.

این در حالی است که جوانان، علاقه‌مند هستند تا آموزه‌های وحیانی و دانش را در خانه خدا فراگیرند.

- برخی از این خانه‌های خدا به گونه‌ای هستند که اعضای هیئت امنای آنها مدت زمان طولانی در آنها حاضر نمی‌شوند و برگزاری جلسات هم‌اندیشی امام جماعت، هیئت امنا و مسئولان بسیج آنها غالباً همراه با بروز مشکلات یا بحران‌هایی است.

- فراموشی کارکردهای مساجد، آفت بسیاری از آنها است. کاهش آمار ازدواج و افزایش فراوانی طلاق در کنار تمام دلایل آنها، ریشه در کم‌کاری مسجدی‌ها و ائمه جماعات نیز دارد.

- نمازگزاران و دست‌اندرکاران مساجد در گذشته برای جوانان، همسر معرفی می‌کردند. برای مثال پیامبر اسلام در مسجد، خطبه عقد می‌خواندند. این در حالی است که این کارکرد مهم، تقریباً فراموش شده است.

۲۶- حجت‌الاسلام امیرمحسن فاطمی‌مهر؛ امام جماعت مسجد

حمزه سیدالشهدا علیه السلام

- از کارکردهای متنوع مساجد غافل شده‌ایم.

- مساجد در دین مبین اسلام از جایگاه رفیعی برخوردار هستند. این جایگاه را می‌توان در آیات قرآن کریم، سخنان پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و ائمه اطهار علیهم السلام مشاهده کرد.

- باید به آراستگی، نظافت و باز بودن درب مساجد برای ساعاتی طولانی در مدت روز توجه کرد. درب مسجد نباید تنها در زمان نماز باز و بعد از آن سریع بسته شود. چنین نگاهی به مسجد، یک آسیب است و با چنین رویکردی، عملاً از دیگر کارکردهای خانه‌های خدا غافل شده‌ایم.

- با توجه به آسیب‌های مختلفی که جامعه امروز با آن روبرو است و همواره دشمنان سعی داشته و دارند که از طریق تهاجم فرهنگی و جنگ نرم، ذهن و فکر جوانان ما را نشانه برونند، باید زمینه گسترش برنامه‌های مساجد را فراهم کنیم. همه ما مسئول هستیم که در مقابل این هجمه بایستیم و برای

جوانان برنامه مفید داشته باشیم و در این میان، مساجد مهمترین نقش را باید ایفا کنند.

• ائمه جماعات به عنوان پرچم دار مساجد، باید بتوانند هماهنگی و برنامه ریزی صحیح و دقیقی را نسبت به برگزاری برنامه های متعدد و متنوع برای جوانان داشته باشند. یک امام جماعت، باید حداکثر تلاش خود را به کار گیرد تا بتواند جایگاه مسجد را در زندگی و بافت شهری حفظ کند.

• قسمتی از مسجد برای حل مشکلات اجتماعی اختصاص یابد.

• برنامه ریزان و طراحان شهری باید بسیار تلاش کنند تا ساختار فضایی شهرهای جدید بر اساس فرهنگ و اندیشه اسلامی شکل گیرد و مسجد نقش محوری در طراحی شهرها داشته باشد و کاربری بناهای مجاور مسجد متناسب با نقش و کارکردهای مساجد باشد.

• اگر می خواهیم مساجد پاسخگوی نیازهای امروزمان باشند، باید در طراحی آنها فضاهایی را برای اختصاص دادن به کانون های علمی، فرهنگی و کتابخانه ها در نظر گرفت و از دیگر سو، باید قسمتی از مساجد برای حل مشکلات اجتماعی شهروندان و حل و فصل امور نمازگزاران اختصاص یابد. همچنین در طراحی، کلینیک هایی برای ارائه خدمات پزشکی در نظر گرفته شود.

• ایجاد برخی امکانات برای حضور بهتر بانوان در مساجد: متأسفانه در برخی از این مراکز به دلیل شرایط فضایی، ساختار مناسبی برای حضور بانوان سالخورده وجود ندارد و فضا، تهویه و نور کافی در آنها مناسب نیست. حتی گاهی دریافت صدای امام جماعت نیز در بخش بانوان ممکن نیست. بر این اساس باید برای حضور بیشتر بانوان در مساجد این شرایط فراهم شود.

۲۷- حجت الاسلام والمسلمین سید مجتبی بدری؛ امام جماعت مسجد جامع اصفهانک

• پذیرش دختران مانتویی در مسجد و مشارکت بیشتر آنان در فعالیت ها و برنامه ها.

- حضور بانوان و دختران در مساجد، به‌ویژه در عصر تهاجم فرهنگی دشمن، ضروری است.
- پذیرش دخترانی که از پوشش مانتو استفاده می‌کنند در این مسجد موجب جذب و مشارکت بیشتر آنها در فعالیت‌ها و برنامه‌ها شده است و به مسئولین بسیج و فرهنگی خواهران مسجد، برخورد مؤدبانه با آنان را بارها متذکر شده‌ام.
- اگر خانم‌های چادری مسجدی به‌ویژه مسئولین بسیج و کانون فرهنگی، رفتار مناسبی با تمامی مراجعان، اعم از چادری و غیرچادری داشته باشند. همین موضوع موجب تربیت دینی جامعه می‌شود.
- تلاش ائمه جماعات و ارکان مسجد، باید پذیرش و فراهم کردن زمینه مشارکت بیشتر دختران و خانم‌ها باشد؛ زیرا حضور این گروه در مسجد موجب پذیرش آموزه‌های دین می‌شود و لازمه این موضوع، پذیرش صادقانه و برخورد مهربانانه با آنان است.
- حضور دخترانی که به مساجد نمی‌آیند شاید با یک یا دو جلسه و چند بار تذکر محقق نشود؛ اما با همت و عزم جدی و البته برنامه‌ریزی دقیق و علمی، به نتیجه خواهد رسید. بنابراین باید شکایا بود.

۲۸- محمد نامداری؛ مداح و پیشکسوت مسجد امام حسین علیه السلام

- استفاده از مهارت‌های نمازگزاران راهی برای تداوم حضور آنان در مساجد است.
- حسن خلق امام جماعت، مهمترین عامل حضور مردم در «مسجد» است.
- اخلاق نیکوی امام جماعت و سایر مدیران و ارکان مساجد، مهمترین عامل حضور مستمر مردم، به‌ویژه نوجوانان در خانه خدا است. هرچند گاهی بد اخلاقی‌های برخی از این مدیران و مسئولان، موجب ناراحتی فردی و دوری وی از مساجد می‌شود.
- برگزاری مرتب و جذاب برنامه‌های هفتگی و روزانه، مانند قرائت دعای عهد، زیارت عاشورا، دعای ندبه و زیارت آل یاسین، عامل مهمی برای جذب مردم است. اما برخی مساجد توجه چندانی به جذابیت و تنوع این برنامه‌ها ندارند و گاهی این مراسم بدون اعلام قبلی برگزار نمی‌شود.

- از مهارت‌های نمازگزاران استفاده شود. استفاده از توانایی‌ها و مهارت‌های نمازگزاران مانند مداحی، خوشنویسی، خطاطی و...، برای فعالیت‌ها و برنامه‌های مسجد، ضمن کاهش هزینه‌ها، مشوق حضور مستمر آنان در مساجد می‌شود.
- برپایی برنامه‌ها و اردوهای زیارتی و سیاحتی با حضور حداکثری نمازگزاران همراه با برگزاری برنامه‌های آموزشی و فرهنگی مناسب و مطلوب، فعالیت مغفول مانده اکثر مساجد است.
- اثر به‌سزای عیادت از بیماران مسجدی در جذب مردم: عیادت از بیماران مسجدی، اقدام بسیار اثرگذاری در جذب مردم است؛ زیرا نمازگزار درمی‌یابد آموزه‌های دینی در رفتار و کردار مسجدی‌ها عینیت یافته است.
- اهمیت داشتن «کیفیت نماز» برای ائمه جماعات و تأکید آنان بر اقامه نماز اول وقت، زمینه‌ساز استمرار حضور نمازگزاران در مساجد می‌شود. درحالی‌که برخی ائمه جماعات به دلیل مشغله‌های متعدد، به نماز جماعت توجه حداقلی دارند.
- مساجد باید برنامه‌هایی برای گسترش تلاوت، تصحیح قرائت و تفسیر قرآن داشته باشند.
- یکی از نقایص برخی از مساجد که موجب ناراحتی مردم نیز می‌شود، نبود امام جماعت جایگزین ثابت است. مردم با مشاهده این وضعیت، به‌ویژه حضور امام جماعتی جوان و کم‌سواد، از حضور در مسجد دلسرد می‌شوند و می‌پندارند مدیر و مسئولان آنها به «نماز» کم‌توجه هستند.
- اقامه نکردن نمازهای پنج‌گانه به جماعت، عامل دیگر حضور کم‌رنگ مردم در مساجد است.

۲۹- حجت‌الاسلام فاطمی‌مهر؛ امام جماعت مسجد حمزه سیدالشهدا

- ظرفیت‌های مسجد را با توجه به نیاز جامعه احیا کنیم.
- اهمیت مسجد نزد پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم به اندازه‌ای بود، که حضرت تمامی برنامه‌های حکومتی خود را در مسجد تنظیم می‌کردند و به بیان دیگر، مسجد محل اداره جامعه اسلامی آن زمان بود؛ به‌گونه‌ای که دیدار با هیئت‌های خارجی، ملاقات با افراد مختلف، اعزام نیرو به جبهه‌های جنگ و

کمک به مستمندان، همه و همه از مسجد انجام شده و سامان می‌یافت. البته این رویکرد در ادوار دیگر و در زمان ائمه نیز وجود داشت و مسجد نقش بسیار مهمی در میان امت اسلام ایفا می‌کرد.

• امروز باید ظرفیت‌های مسجد را با توجه به نیاز جامعه احیا کنیم. بسیاری از مباحث و مسائل اصلاً جایگاهشان مسجد است. اگر در گذشته مسجد محل درس و بحث طلاب بود، امروز نیز باید چنین باشد؛ یعنی طلاب حوزه‌های علمیه حضور در مسجد را جزو برنامه‌های اصلی خود بدانند و حتماً برای اقامه نماز جماعت، حدالامکان در مسجد حاضر شوند. از سوی دیگر باید تلاش شود که برنامه‌های آموزشی در حوزه‌های دینی برای گروه‌های مختلف سنی، برنامه‌های آموزشی در حوزه دروس برای مقاطع مختلف تحصیلی و کلاس‌های فوق‌العاده در سطح مساجد تعریف شود.

۳۰- حجت‌الاسلام سعید طالبی‌نیا؛ امام جماعت مسجد لولاگر

- توجه ویژه به بخش بانوان در مساجد.
- لزوم به کارگیری جذابیت‌های لازم در مساجد برای حضور دختران جوان در برنامه‌های آنها؛ متأسفانه در مورد حضور بانوان، به‌ویژه دختران جوان در مساجد، بی‌توجهی‌هایی وجود دارد و تا زمانی که شرایط حضور آنان تسهیل نیابد، نمی‌توان حضور پررنگ آنان را در مساجد توقع داشت.
- بخشی از عوامل مؤثر در حضور بیشتر دختران جوان در مساجد به خانواده‌ها مربوط می‌شود. اگر مادر خانواده، فردی باشد که به مساجد رفت و آمد داشته باشد، این اقدامات در فرزندان وی، به‌ویژه اگر دختر باشند، تأثیرگذار خواهد بود.
- اگر چه دختران علاقه‌مند به حضور بیشتر در برنامه‌های فرهنگی و جمعی مساجد هستند، اما متأسفانه در ترسیم برنامه‌ها، دراولویت قرار نمی‌گیرند و حتی در برخی از مساجد، بدترین قسمت به بانوان اختصاص می‌یابد.
- توجه ویژه به بخش بانوان در مساجد می‌تواند در فرهنگ‌سازی و حضور هر چه بیشتر آنان در این خانه‌های خدا نیز مؤثر باشد؛ زیرا بانوان، مربی کودکان و جامعه هستند و توجه به حضور آنان در مساجد و اختصاص بخش‌های ویژه با

فضاهای شاداب برای کودکان، می‌تواند خردسالان را هم به مساجد جذب کند و حضور تمامی این افراد را در مساجد همیشگی کند؛ به گونه‌ای که همیشه با مساجد مأنوس باشند. نقش متولیان مساجد در فراهم کردن جذابیت‌های لازم گفته شده، در مساجد بسیار مهم است.

- برگزاری دوره‌های آموزشی در رشته‌های مختلف، انجام منبرهای اختصاصی ویژه دختران جوان، آموزش احکام به بانوان و مهارت‌های زندگی برای دختران، توجه به رشته‌های هنری که دختران می‌توانند در مساجد آموزش ببینند و تشویق و ترغیب آنان برای حضور بیشتر در مساجد و همچنین تجلیل از نخبگان آنان باید مورد توجه مسئولان مساجد باشد.

- هیئت امنای اکثر قریب به اتفاق مساجد، از مردان هستند و در حلقه تصمیم‌گیران مسجدی، شاهد حضور کم‌رنگ و یا عدم حضور بانوان به ویژه بانوان جوان هستیم. وجود این خلأ می‌تواند به طور مستقیم در برنامه‌ریزی‌ها در مساجد برای بانوان تأثیر منفی داشته باشد؛ به گونه‌ای که آنان و نگاه زنانه به مسجد و فعالیت‌های آن در بسیاری از تصمیمات در مورد مساجد، نادیده گرفته می‌شوند.

- ضرورت دارد حداقل یک خانم در تصمیم‌گیری‌های مربوط به مساجد شرکت داشته باشد، تا بتواند انتقال دهنده مشکلات و نیازهای بانوان در مساجد باشد و از این طریق، زمینه حضور هرچه بیشتر و جدی‌تر بانوان بویژه دختران جوان در مساجد فراهم شود.

- تا زمانی که شرایط فیزیکی مساجد برای حضور بانوان مهیا نباشد، هیچ انگیزشی برای جلب حضور آنان در مساجد مؤثر نمی‌شود. بنابراین، باید در تجهیز بخش زنانه، به مؤلفه ایجاد آسایش نمازگزاران هم توجه شود و پاکیزگی و تمیزی مساجد نیز مورد اهتمام ویژه قرار گیرد.

عَلَيْهِ السَّلَام
رَحْمَةُ الرَّحْمَنِ

۳۱- حجت‌الاسلام معراجی؛ امام جماعت مسجد صاحب‌الزمان

- ظرفیت‌های مساجد با فرهنگ‌سازی صحیح گسترش می‌یابد.
- مسجد مکان تربیتی است؛ لذا در بحث تربیتی همچنان مانند گذشته محور است. اگر جنبه‌های تربیتی در مساجد تقویت شود، اولین مرکز مراجعه برای

مشاوره مساجد هستند. در راستای نیل به این هدف، امام جماعت باید رسالتی را که بر عهده گرفته است به خوبی انجام دهد تا این انتظار از مسجد به منصفه ظهور برسد.

- تأکید بر افزایش ظرفیت‌های مساجد به‌ویژه در حوزه آموزش: هیچ پایگاهی مثل مسجد نیست و اگر ما بتوانیم ظرفیت مساجدمان را در حد طرازی که مقام معظم رهبری در پیامشان به اجلاس نماز بیان کردند، گسترش دهیم، قطعاً شاهد خواهیم بود که مساجد شرایط بهتری را داشته باشند. باید برای تمامی سنین در مساجد برنامه وجود داشته باشد و همه اقشار بدانند که امام جماعت برای آنها برنامه و فعالیتی را در مسجد تعریف کرده است.
- یکی از مؤثرترین افراد بعد از امام جماعت، خادمان مساجد هستند، که نقش مهمی را در جذب مردم به مسجد ایفا می‌کنند. از زمانی که درب مسجد باز می‌شود تا زمان بسته شدن، تمام افرادی که به مسجد ورود و خروج دارند، اولین کسی که با او مواجه می‌شوند خادم مسجد است. در نتیجه خادم در جذب مردم، به‌ویژه نوجوانان و جوانان نقش مهمی دارد.
- اینکه برخی نسبت به رفتار خادمان مساجد گله دارند ریشه در گذشته دارد. رژیم ستم‌شاهی برای از محوریت انداختن مساجد، به‌گونه‌ای فرهنگ‌سازی کرده بود که شخصی را که هیچ کاری از دستش بر نمی‌آمد، به‌عنوان خادم به مسجد می‌آمد. این، درحالی است که بر اساس آیات قرآن، اولیای الهی خادم مسجد بوده‌اند. بعد از انقلاب اسلامی شرایط دگرگون شد و اکنون حتی خادمینی تحصیل کرده در مساجد فعالیت دارند.
- اکنون شرایط مساجد قابل قبول است؛ ولی تا مسجد طراز اسلامی هنوز فاصله قابل توجهی داریم، باید فرهنگ‌سازی نسبت به نقش و جایگاه مسجد در سبک زندگی اسلامی صورت پذیرد.

۳۲- حجت‌الاسلام نوبختی؛ امام جماعت مسجد جابری

- صندوقی برای خیرات کتاب در مسجد: بهتر است مردم سرمایه‌گذاری‌هایشان را ببرند به سمت خیرات کتاب. راه‌اندازی طرح خیرات کتاب، اقدام مؤثری در

- این زمینه است، با این هدف که خیرات اموات را به سوی اقدامات فرهنگی عام‌المنفعه کتاب و کتابخوانی، تهیه و توزیع کتاب ساماندهی و هدفمند کنیم.
- صندوق‌هایی برای جمع‌آوری خیرات گذاشته‌ایم.
 - واسطه خیرین و مراکز نیازمند شدیم.
 - با برخی اماکن تحت نظر بهزیستی و حتی باشگاه‌های ورزشی ارتباط برقرار شد، تا کتاب‌هایی که از این طریق تهیه می‌شود، به آنها داده شود. در روزهای سال نو، مسئولین مسجد در یکی از باشگاه‌ها حضور یافتند و کتاب «هیچکس به من نگفت» را، که کتابی است پیرامون وجود مقدس امام زمان عَلَيْهِ السَّلَامُ به آنها هدیه کردند. در قالب طرح خیرات کتاب، تا الآن بالغ بر ۱۰ هزار جلد کتاب توزیع شده است.

۳۳- حجت‌الاسلام و المسلمین کمالی؛ امام جماعت مسجد وفا

- اثرگذاری اجتماعی مساجد، نیازمند بازنگری جدی است.
- مساجد، دیرپاترین و اصلی‌ترین نهاد دینی در جوامع اسلامی هستند، که می‌توانند در حوزه‌های مذهبی، فرهنگی، سیاسی و اجتماعی، نقش‌آفرین باشند، یکی از کارکردهای این خانه‌های خدا، افزایش بهزیستی افراد جامعه و کاهش آسیب‌های اجتماعی است.
- بسیاری از آسیب‌های اجتماعی در برخی مناطق کشور از جمله جنوب تهران (و منطقه شوش) اتفاق می‌افتند. تراکم فراوان جمعیت، مهاجرپذیری و حضور اقلیت‌های مذهبی، از عوامل بروز این وضعیت هستند؛ وجود تعداد زیاد مساجد، حسینی‌ها و خانواده‌ها شهدا نیز نتوانسته است موجب اصلاح فرهنگی و اجتماعی چنین مناطقی شود. بنابراین نیازمند بازنگری جدی در وضعیت و آثار مراکز دینی به‌ویژه مساجد در ایران هستیم.
- کثرت مساجد، به‌تنهایی نمی‌تواند آسیب‌های اجتماعی را کاهش دهد.
- فقر فرهنگی، فقر مالی، حضور کم‌رنگ ائمه جماعات در مساجد، جاذبه نداشتن این خانه‌های خدا، ضعف قوانین جزایی و حقوقی و به‌روز نشدن آنها و کمبود تعداد و کیفیت پایین برخی کلانتری‌ها، مهمترین دلایل فراونی آسیب‌های

اجتماعی در برخی مناطق جنوب تهران با وجود کثرت تعداد مساجد و فعالیت گسترده روحانیون انقلابی است. بنابراین شاید تعداد بسیار مساجد یا سایر نهادها و سازمان‌های دینی با کارکردهای محدود فعلی، نمی‌توانند آسیب‌های اجتماعی را کاهش دهند.

- برخی ائمه جماعات با رویکرد خشک، سخت‌گیری و انعطاف‌ناپذیری، به‌ویژه در نوع ظاهر و لباس جوانان، موجب دوری برخی از مساجد شده‌اند.
- حضور هشت ساعته خود در هر روز در مسجد که زمینه حضور و درد دل کردن تعدادی از جوانان جنوب شهری در مسجد وفا را فراهم کرده است. این حضور و روحیه منعطف همچنین موجب استقبال گسترده اهل سنت و مهاجران به‌ویژه افغانه از نماز جماعت، ختم صلوات و تفسیر قرآن در این مسجد شده است.
- همکاری سازمان‌هایی مانند نیروی انتظامی، دادگستری و شهرداری با مساجد، به منظور رفع مشکلات و گرفتاری‌های مردم و اهالی مسجد مفید است. ائمه جماعات باید امین و مورد اعتماد مردم محلات باشند و از ظرفیت نمایندگی مراجع معظم تقلید در این زمینه استفاده کنند.

۳۴- حجت‌الاسلام عامری؛ امام جماعت مسجد صاحب

الزمان عَلَّاهُ تَعَالَى شهری

- اقدامات مؤثر در جذب جوانان به مساجد.
- اکثر مساجد ما از لحاظ امکانات سخت‌افزاری، هیچ تناسبی با نیرو و نیاز جوانان ما ندارند.
- مخاطب شناسی جوانان: باید مسائل فکری اهم و مهم جوانان و نیازهای آنان را در جامعه امروز بشناسیم و سپس باید تجویز عالمانه از منابع ناب اسلامی بعد از شناسایی نیازها ارائه کنیم و باید در نظر داشته باشیم که فرهنگ قرآنی و روایی ما پتانسیل اقناع و پاسخگویی نیازهای انسانی را دارا است.
- دیگر اقدام مؤثر در جهت جذب جوانان به مساجد، بومی‌سازی راهکارها است. اگر بر بیانات رهبری دقت داشته باشیم، ایشان دو واژه را همراه با هم استفاده

- می‌کنند؛ «فرهنگ اسلامی ایرانی» و «سبک زندگی اسلامی ایرانی». از این مسئله می‌توان نتیجه گرفت که امکان بومی‌سازی راهکارها و راه‌حل‌ها مبتنی بر اصول اسلامی و مقتضیات زمان و مکان، برای رفع معضلات وجود خواهد داشت.
- جوان‌گرایی، اقدامی مؤثر برای جذب جوانان: اغلب مسن‌ترها و پیرمردها، توانایی همراهی با جوانان را ندارند و نخواهند توانست خوراک فکری و روحی جوانان را تغذیه کنند.
 - یکی از اقدامات مؤثر، فراهم کردن عوامل سخت‌افزاری برای مساجد است. اکثر مساجد ما از لحاظ امکانات سخت‌افزاری هیچ تناسبی با نیرو و نیاز جوانان ما ندارد.
 - فرهنگ جذب کردن جوانان به هر قیمتی، انحرافی در جذب جوانان است. حضرت آقا تذکر فرمودند ما در مساجد به کتابخانه، دارالقرآن، مهد کودک، خانه بانوان و مواردی که نیازهای واقعی جامعه امروز ماست، نیازمندیم.
 - سابقه مساجد ما گواهی آن است که در گذشته اکثر مساجد دارای حوزه علمیه و محلی برای تجمع معتمدین محله و امثال تجار و بازاریان بوده‌اند. باید فضایی برای مساجد ایجاد شود که مدیریت جوانان در خارج از مسجد تحت مدیریت و حمایت مساجد باشد؛ از جمله برگزاری اردوهای برای دیدار با علما یا مشاهده فرهنگ‌های متنوع.
 - با همه نواقص و کاستی‌های موجود در مساجد، این نکته قابل توج و تأمل است که یک امام جماعت عالم و آموزش دیده، می‌تواند بخش قابل توجهی از این نواقص و کاستی‌ها را جبران کند.
 - یکی از دغدغه‌های همیشگی ما نسبت به فرمایشات مقام معظم رهبری این است که سازمان‌ها، نهادها و یا افرادی که باید پیگیر اجرایی کردن فرمایشات حضرت آقا باشند، متأسفانه در همان وهله اول، فرمایشات ایشان را بزرگ‌نمایی می‌کنند و در مراکز اداری‌شان تبلیغ می‌کنند و در رسانه‌ها هم بازتاب پیدا می‌کند؛ به طوری که تصور اولیه ما اینگونه شکل می‌گیرد که خدا را شکر که جامعه و گروه هدف به این نتیجه رسیده‌اند که منویات مقام معظم رهبری را پیگیری و اجرایی کنند. اما بعد از یک ماه و دو ماه، آثاری از اقدامات اجرایی مشاهده نمی‌شود و

نهایتاً جملات زیبا و جذاب برای شعار دادن افراد و گروه‌های ذی نفوذ می‌شود.

- افراد، گروه‌ها و نهادها، توانایی و قدرت و استعداد به اندازه کافی برای اجرایی کردن فرمایشات مقام معظم رهبری نمی‌گذارند.
- تقاضای ما این است که بررسی علمی و کارشناسی و با دقت بر روی بیانات رهبر انقلاب انجام گیرد و شاخص‌های هر کدام از بیانات ایشان مشخص شود و راه‌های پیاده سازی این بیانات، به دور از هرگونه اعمال نظر شخصی و گروهی بر روی بیانات حضرت آقا تعیین گردد. ما انتظار داریم وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، سازمان تبلیغات، سازمان اوقاف و به‌ویژه سازمان امور مساجد، با هم‌افزایی بین خود، امکان پیاده سازی بیانات رهبری و لوازم اجرایی آن بیانات را فراهم کنند.

۱- حجت‌الاسلام تقی قرائتی

- دوره‌های طرح تربیت کارشناس مسجد در رشته‌های حقوقی، اقتصادی، اجتماعی و خانوادگی برای طلاب حوزه‌های علمیه برگزار می‌شود. برای هر مسجد، یک طلبه در زمینه رشته‌های یاد شده تربیت می‌شود تا بتوانند پاسخگوی سؤالات مردم در این موارد باشند.

۲- مهران مجیدی؛ استاد حوزه و دانشگاه

- تأسیس مسجد، از ابتکارات اسلام برای جامعه سازی و فرهنگ سازی و مرکزی برای فعالیت‌های مهم در راستای گره گشایی از تمام امور بوده است. از صدر اسلام تاکنون به دلیل برکاتی که از سیر تاریخی به آن مترتب بوده است، جایگاه و برکات منحصر به فردی برای مردم داشته است.

- باید برای مساجد کارکردهایی تعریف شود، تا بتوان به صورت تمام وقت آنها را باز نگاه داشت. اما از آنجایی که گاهی سوء مدیریت‌هایی در اداره آنها ایجاد می‌شود و کارکردهای مناسب برقرار نیستند، نمی‌توان به صورت تمام وقت درهای مساجد را باز گذاشت.
- ضرورت تعریف نقش‌ها و مسئولیت‌های حاکمیت در ارتباط با مساجد، برای رشد و توسعه مساجد.
- باید بر وظایف خود بازنگری داشته باشیم و ببینیم شاخص‌های یک مسجد تراز برقرار است یا خیر. در این صورت است که با یک دید کارشناسی نسبت به جمعیت و نوع کاربری مساجد و... می‌توان به اهداف عالی در این حوزه نزدیک‌تر شد.

۳- مرتضی خواجوند سریوی؛ کارشناس حوزه مساجد

- برخی راهکارهای تحقق «مسجد برقرار» آرمان «مسجد تراز اسلامی» و هدف‌گذاری «محلّه‌ی مسجد محور»:
- بازبودن درهای مساجد در ساعات بیشتری از شبانه‌روز؛ به‌ویژه دو ساعت پیش و پس از اذان.
- حضور منظم، مستمر و فعال ائمه جماعات و ایجاد فضای گفت‌وگو میان آنان با مردم.
- طراحی، اجرا و اعلام برنامه‌های مساجد، به گونه‌ای که عناوین آنها در معرض دید عموم نمازگزاران قرار گیرد و انجام شوند.
- نظافت، نوسازی و تجهیز امکانات مساجد و رنگ آمیزی آنها، که کمتر به این موضوع توجه می‌شود و بعضاً با آن مخالفت هم می‌شود، مطمئناً نقش مؤثری در افزایش جذابیت مساجد دارد.
- برگزاری منظم و دقیق برنامه‌های متنوع و جذاب، با استفاده از نظرات و توانمندی‌های گروه‌های مختلف سنی، به‌ویژه جوانان و فرهیختگان.
- تعویض قرآن‌ها و کتب ادعیه و زیارات فرسوده با کتب نو؛ بهتر است کتاب‌های دینی، ترجمه فارسی روان و ساده داشته باشند.

- بیان فضیلت انجام اعمال دینی در مساجد، توسط مبلغان و ائمه جماعات؛ طرح این موضوع در مناسبت‌های مختلف مذهبی نقش مؤثری در جذب حداکثری مردم به این خانه‌های خدا دارد. تبیین اینکه آبادی مساجد صرفاً به ساخت یا نوسازی آنها نیست؛ بلکه حضور در آنها مهم‌تر است.
- پذیرایی از نمازگزاران، هر چند با یک استکان چای.
- برخورد مناسب ائمه جماعات، خادم و سایر دست اندرکاران مساجد با مردم، به‌ویژه کودکان و جوانان.
- ایجاد فضای نشاط و شادابی در مسجد، به‌گونه‌ای که افراد احساس کنند حضورشان در مساجد موجب تقویت روحیه معنوی و زدودن زنگارهای تلخ امور دنیوی می‌شود.
- فعال‌سازی مراکز جانبی در مساجد مانند صندوق‌های قرض‌الحسنه، درمانگاه‌ها، ورزشگاه‌ها و حوزه‌های علمیه.
- حضور ائمه جماعات و مبلغان جوان، بانشاط، فعال، آگاه از مسائل ایران و جهان و آشنا با امکانات و تجهیزات روز دنیا؛ برای مثال در عصر حاضر، آشنا با فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی باشند.
- اصلاح وضعیت ظاهری و افزایش تعداد سرویس‌های بهداشتی و روشویی‌های مساجد.
- استفاده از ظرفیت و توانمندی بانوان در طراحی و اجرای برنامه‌های مسجدی؛ این مورد، موضوعی است که در مناسبت‌های مذهبی و ملی پررنگ است و پس از آن، جای خالی‌اش احساس می‌شود.
- همراهی و همکاری سازمان‌ها و نهادهای فرهنگی، اجتماعی و خدماتی با مساجد، ضروری است. این موضوعی است که بسیاری از کارشناسان مسجدی و فرهنگی بر آن تأکید دارند.

۴- آیت‌الله سید محمد قائم مقامی؛ استاد حوزه و دانشگاه

- امام خمینی رحمة الله علیه به مساجد، نگاهی جامع داشتند.

- انقلاب امام خمینی رحمة الله عليه که با محوریت مساجد شکل گرفت، متفاوت از فعالیت احزاب و تشکلهای بود؛ زیرا حرکت ایشان مبتنی بر فطرت و دین بود. آن هم نه بر اساس تفسیری از دین؛ بلکه مبتنی بر خود دین. مسجد هم همواره در متن دین وجود داشته است؛ زیرا ما معتقدیم که دین دارای سه رکن مکان (مسجد)، علم (قرآن کریم) و انسان (عترت) است. بر همین اساس، ایشان با لحاظ این سه رکن، جایگاه مساجد را بسیار پر اهمیت می‌دانستند.
- قبله مسلمانان جهان، مسجدالحرام است و این جایگاه، به قدری پر اهمیت است که امروز، دعوای جهانی بین حق و باطل و ظلم و نور، بر سر تسلط و تصرف مساجد است، که البته امروزه به آن کمتر اشاره می‌شود. درحالی‌که در حال حاضر، در منطقه خاورمیانه دعوا بر سر آن است که چه جریانی تولیت مساجد و مراکز مقدسه را بر عهده بگیرد.
- امام خمینی رحمة الله عليه تلاش کردند که مساجد به کارکرد صدر اسلام خود بازگردند. برخلاف برداشت برخی در مورد مساجد صدر اسلام، این پایگاه دینی، مرکز عبادی و سکولار نبود. امروز نیز کفر جهانی در میان مردم این‌گونه تلقین می‌کند که مساجد تنها مراکز عبادی و معنویت هستند و مساجد محل سیاست و مدیریت بر جامعه اسلامی نیستند. درحالی‌که بنیانگذار انقلاب اسلامی ایران، چنین برداشتی از جایگاه مساجد نداشتند و تلاش می‌کردند تا نگاه جامعیت‌بخش در همه ابعاد را به مساجد بازگردانند.
- از نگاه امام خمینی رحمة الله عليه مساجد مکانی برای دین و دنیا، البته با سلطه معنویت بر مادیات و کانونی اثربخش در حوزه سیاست هستند. همان‌طور که شاهد بودیم نیز در پیروزی انقلاب اسلامی، کانون‌های شکل‌دهنده به انقلاب، سخنرانی‌ها و حضور انقلابیون در همین مراکز بود. زیرا امام، بر خلاف برخی که معتقد بودند اگر سیاست در مساجد پررنگ شود، معنویت کمرنگ می‌شود، معتقد بودند که اتفاقاً سیاست اگر در مساجد باشد، دین کامل و سیاست حفظ می‌شود.

۵- علی اکبر رائفی پور؛ پژوهشگر حوزه دینی

- کارکرد مساجد را به اقامه نماز محدود نکنیم.
- مساجد بهترین نقش را در تعلیم و تربیت جوانان دارند. بنابراین نباید کارکرد مساجد را به اقامه نماز جماعت و برگزاری مجالس تحريم محدود کرد. امروزه از این پایگاه برای فعالیت‌های علمی، فرهنگی و آموزشی می‌توان بهترین بهره را برد. بنابراین مسئولین ما نباید از آن غافل شوند.
- چند سال پیش، طرحی برای ساخت مسجدی به مسئولان ارائه کردم. اما آنان با آن طرح مخالفت کردند. در این زمینه جلسات مختلفی با حوزه علمیه داشتیم تا آنها راهکارهایی را برای جذب جوانان به مساجد ارائه دهند؛ اما متأسفانه نتایج آن عملیاتی نشد. در این طرح، مساجد دارای سالن تیراندازی و استخر بودند، تا ورزش‌هایی که در اسلام تأکیده شده به جوانان آموزش داده شوند.
- مساجد در جذب جوانان به معنویت نقش به‌سزایی دارند. ولی مسئولین نسبت به آن بی‌توجه هستند و متأسفانه باید گفت که عملکرد مسئولین در این راستا بسیار نامطلوب بوده است.
- متأسفانه اتفاقی که در مساجد شاهد آن هستیم، عدم مدیریت صحیح آنها است؛ زیرا مدیریتی چندگانه بر آنها حاکم است و در این میان هیئت امانا، بسیج، کانون فرهنگی هنری و امام جماعت، هر کدام نظر خودشان را دارند که این موضوع لطمه بسیاری را بر کاربردهای مساجد وارد می‌کند.

۶- حجت‌الاسلام محمدصادق کفیل؛ کارشناس در حوزه مسجد

- خدمت به مساجد باید به فرهنگ عمومی و همگانی تبدیل شود.
- کسی که نسبت به کرامت و تمیزی مسجد گام برمی‌دارد، انسان بزرگی است و انسان‌های بزرگ به خدا متصل هستند. بنابراین فعالیت و کار در مسجد باید بزرگ شمرده شود.
- نظافت مسجد و احیای کارکردهای مسجد، مقدمه‌ای است برای فرهنگ‌سازی این اقدام بزرگ در میان تک‌تک افراد جامعه و همچنین فراهم کردن حضور هرچه بیشتر دیگر افراد در خانه‌های خدا.

• پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله بهترین الگو برای تکریم مسجد است. افرادی که قصد دارند مساجد و کارکرد آنها را به امور عبادی منحصر کنند، باید بدانند مسجد تنها پایگاه فرهنگی است که می‌تواند جامعه را در برابر تهاجمات فرهنگی بیمه کند و اثرات مخرب آنها را کاهش دهد. با نگاه به تاریخ صدر اسلام، می‌بینیم که این موضوع در آن عصر هم مورد توجه قرار می‌گرفت.

• مسجد به مثابه نهادی برای اطاعت از خدا و اجرای احکام اسلام است و بهترین جایگاه ترویج این فریضه الهی محسوب می‌شود. این پایگاه دینی باید دایره وسیعی از خود را در جامعه شکل دهد و این دایره بر مدار اطاعت از خداوند و ترویج آموزه‌های دین، از جمله امر به معروف و نهی از منکر باشد.

• پایگاه مسجد، مکانی مقدس برای دین‌داران دلسوز و میدان حضور قدرتمندانه مؤمنان است و امامان جماعت مسجد، هیئت امناء و پایگاه بسیج باید در مسجد بستری را فراهم کنند تا این فریضه به فراموشی سپرده نشود و موضوع امر به معروف و نهی از منکر از دیدگاه قرآن و روایات مورد توجه قرار گیرد.

• مسجد در صدر اسلام، عمدتاً مکانی برای رفع مشکلات جامعه، هدایت و مدیریت کلان جامعه بود و در نتیجه این چنین رویکرد و جامعیتی است که می‌بینیم جامعه صدر اسلام، جامعه‌ای است که تلاش می‌کند وجهه‌های عبادی و اجتماعی را در عرصه اجتماعی به ظهور برساند.

• اگر آیات و روایات متعدد مبنی بر نکوهش تمامی مشکلات و مسائل روز جامعه در مساجد برای مردم بازگو شود، شاهد کاهش آسیب‌های اجتماعی در جامعه می‌شویم. بنابراین بهره‌مندی از ظرفیت مساجد در این زمینه مؤثر است.

۷- حجت‌الاسلام والمسلمین سیدحسین روحانی‌پور دزفولی؛ نماینده آیت‌الله العظمی حکیم

• تعریف «مسجد جامع» تغییر کرده است.

• بعضی از مفاهیم مانند «مسجد جامع» قابل توسعه و تضییق هستند و عرف نیز تا حدودی این مفاهیم را معین و شرح می‌دهد. زیرا به دلیل توسعه شهرها و وجود چند مسجد در یک محله، تعریف مسجد جامع نیز

تغییر کرده است. در گذشته بیشتر برنامه‌های مذهبی و مراسم تحریم و حتی نماز جمعه در یک مسجد به عنوان «مسجد جامع» برگزار می‌شد؛ اما امروزه این مفهوم چند پهلوی شده است. در گذشته مساجدی مانند مسجد امام حسن عسکری علیه السلام در قم و مسجد مقدس جمکران، محل برگزاری مهمترین برنامه‌های مذهبی و فرهنگی بوده‌اند. بنابراین امروزه ارائه یک تعریف جامع و مانع از مسجد جامع، دشوار است؛ همچنان که برخی مساجد جامع به دلیل توسعه شهرها، اینک تخریب شده‌اند یا جامعیت گذشته را ندارند.

• امیدوارم برخی جوانان به جای انجام برخی رفتارها و برنامه‌های بی‌اثر و بی‌ثواب، در مساجد معتکف شوند و با راز و نیاز با خداوند متعال، قلب و روح خود را آماده دریافت فضایل معنوی در باقی سال به‌ویژه ماه مبارک رمضان کنند.

۸- محمدعلی موظف رستمی؛ کارشناس امور مساجد

- مساجد، بستر ارائه مشاوره به علاقه‌مندان تولید و اشتغال باشند.
- مساجد، مراکز زایش و نوآوری در امور مختلف جامعه هستند که در طول تاریخ، با توجه به مقتضیات و شرایط زمان و بر اساس نوع نیاز جامعه اسلامی، دست به ابداع کارکردهای جدید متناسب با نیازهای روز زده‌اند.
- مساجد دارای بیش از چهل نوع کارکرد در حوزه‌های مختلف دینی، عبادی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی هستند و این مهم نشان از انجام صحیح تعهدات مساجد و اهالی آن نسبت به رفع چالش‌ها و مشکلاتی دارد که جامعه اسلامی در طی ادوار مختلف به آن مبتلا بوده است.
- زیربنای توسعه اقتصادی درون‌زا و به عبارت صحیح‌تر «اقتصاد مقاومتی»، که مبنای آن بر اساس آموزه‌های دینی اقتصاد به معنای میانه‌روی و میانه نگاه داشتن و به تعبیر دقیق‌تر جلوگیری از اسراف و تبذیر است، از مهمترین آموزه‌های تبلیغی و ترویجی مساجد است، که متولیان و مبلغان دینی می‌توانند آنها را در فضای معنوی مساجد در میان اهالی خود در قالب وعظ، خطابه و یا سخنرانی بسط و ترویج دهند.

• مساجد همواره محل حضور افرادی متدین و متعهد بوده‌اند. با توجه به اینکه برایایی اقتصاد پایدار و رو به رشد، همواره نیازمند برخورداری از افرادی با تعهد کاری بالا است و از آنجایی که مساجد، بستری هستند برای تعلیم و تربیت نیروهای شاغل، که تعهد و داشتن وجدان کاری در سرلوحه کارشان است، آنها می‌توانند به امر اشتغال صحیح و تولیدی همراه با بهره‌وری بالا کمک شایان توجهی کنند.

• مساجد در طول تاریخ زیربنای امور توسعه اقتصادی، تولید و اشتغال، انجام تجارت، مبادله و داد و ستد کالا بوده‌اند؛ زیرا براساس اسناد و مدارك، با مراجعه به تاریخ صدر اسلام، به‌ویژه عصر نبوی صلی الله علیه و آله این خانه‌های خدا، اولین مکانی بوده‌اند که تجار و بازرگانان به محض ورود به شهرها برای توزیع و مبادله کالا به آنها مراجعه می‌کردند و در مساجد هم حداقل امکانات رفاهی برای آنان فراهم بود.

• تأثیرگذاری و تأپذیری مسجد در اقتصاد اسلامی سابقه‌ای دیرینه داشته و مختص به زمان و مکان خاصی نبوده است. آنچه در این میان حائز اهمیت است، به‌روز کردن این تعامل و تأثیرگذاری در شرایط زمانی فعلی است که لازم است با يك برنامه‌ریزی درست و منطقی، باز آفرینی شود.

• مخاطبان مهم مساجد از جمله بازاریان، فعالان اقتصادی و تولیدی که ارتباط تنگانی با این اماکن دارند و آن گروه از مخاطبانی که تمایل به برگزیدن حرفه اقتصادی و فعالیت در حوزه تولید و اشتغال دارند، می‌توانند از این ظرفیت بزرگ بدون صرف کوچکترین هزینه‌ای برای مشاوره استفاده کنند و با انجام مشورت و استفاده از تجربه بازاریان و فعالان اقتصادی، بهترین شیوه و کسب و کار برای تولید را انتخاب کنند. چون افرادی که در مساجد شرکت دارند، اخلاق مدار و ارزشی هستند، آنان سعی می‌کنند تا بر اساس آموزه‌های دینی عمل کنند از همین جهت در مسجد، باید بدون هیچ بغض و خلاقی، مناسب‌ترین شیوه مشاوره را در این عرصه‌ها را در اختیار متقاضیان امور فعالیت اقتصادی قرار دهند.

۹- حجت‌الاسلام رمضانعلی زاده؛ کارشناس حوزه دین

- اقتصاد مقاومتی، تولید و اشتغال از فرهنگ سازی تا عمل در مساجد.
- مسجد به مثابه محور و رسانه اجتماعی جهان اسلام نقش مهمی را در فرهنگ سازی جامعه ایفا می‌کند. بسیاری از مسائل را می‌توان از کانال مسجد در جامعه تبدیل به یک فرهنگ نهادینه کرد؛ از جمله مسائل اقتصادی و رویکرد اسلام نسبت به اقتصاد.
- نهادهایی که در حوزه مسجد، سیاست‌گذاری کلان انجام می‌دهند و مجموعه‌هایی که مستقیماً در مدیریت با مسجد در ارتباط هستند، باید رویکرد اقتصاد مقاومتی در برنامه‌هایشان وجود داشته باشد و فهم درست و شناخت درست در مورد اقتصاد مقاومتی داشته باشند.
- ائمه جماعات به دلیل آنکه گروه‌های مرجع در جامعه به شمار می‌آیند و مؤمنین، رفتار و کردار آنها را به عنوان الگو می‌پذیرند، باید خودشان اقتصاد بومی، نظام کار و تشویق به نظام تولید و کار را مورد توجه قرار دهند. از طرفی منبر، تبلیغ و بحث رسانه که در اختیار ائمه جماعات مساجد است، می‌تواند در تشویق این موضوع تأثیرگذار عمل کند و در خود مسجد صرفه جویی و موضوع خودکفایی اقتصاد برای مردم نمود داشته باشد، تا مردم با الگوبرداری از شیوه مسجد در موضوع اقتصاد مقاومتی آن در زندگیشان به کار گیرند.
- یکی از مهمترین اقداماتی که می‌توان از مسیر مسجد در راستای کاربردی کردن اقتصاد مقاومتی به کار گرفت، فرهنگ سازی است. باید از طریق تربیون مساجد، مسئله تولید را با کمترین هزینه و بیشترین بهره‌وری برای مردم تبیین کنیم؛ به این معنا که مردم و نمازگزارانی که به مسجد می‌آیند، تشویق به بیشترین تولید و در عین حال خرید از تولیدات ملی کنند.
- باید آنچه که در مورد مسائل اقتصادی در کلام پیامبر ﷺ و اهل بیت ﺍﻟﺒﯿﺖ ﺍﻟﺘﯿﻪ آمده است را به خوبی تشریح کنیم. پیامبر ﷺ فرمود: مؤمن خرجش کم اما درآمدزایی‌اش زیاد است. این بیان حضرت، دقیقاً همان اقتصاد مقاومتی است. از سوی دیگر، باید از تربیون مسجد و مصلی تبیین کنیم که اساس اسلام با بیکاری، سربرار بودن بر جامعه و تکدی‌گری مخالف است. با نگاه به سیره

امیرالمؤمنین علی علیه السلام می بینیم که حضرت رویکردشان در زمان بیست و پنج سال خانه نشینی، تولید بود. وقتی حضرت را تحریم کرده و از جایگاه اصلی، یعنی خلافت جامعه مسلمین دور ساختند، ایشان روی به تولید آوردند. یعنی تحریم را به فرصت تبدیل کردند و تا آنجا که از دستشان بر می آمد، تولید اقتصادی کردند. نخلستان ها و راه های آبی توسط ایشان ساخته و آباد شد.

• می توان با دعوت از مشاور اقتصادی زبده، در زمینه فرهنگ سازی اقتصاد مقاومتی تلاش کرد. باید برای مردم در مسجد تبیین کرد، هرکس در هر شغلی باید با کیفیت کار کند. اگر چنین شود دیگر افراد روی به تولیدات خارجی نمی آورند.

۱۰- آیت الله سید طه موسوی هشتروندی؛ عضو جامعه مدرسین حوزه علمیه قم

- اقتصاد مقاومتی را می توان در سایه توجه به مساجد، محقق کرد.
- سخنرانی ها، فرماندهی جنگ و بسیاری از امور دیگر در صدر اسلام، از طریق مساجد میسر می شد. در حال حاضر هم تربیت عالمان دینی از طریق این کانون معرفتی انجام می شود. بنابراین با تأسیس، تجهیز و مجهز کردن مساجد به نرم افزارهایی همانند روحانی با تقوا و با سواد، می توان نقش بسیار مهمی در انسجام جامعه و رسیدگی به محرومان ایفا کرد.
- رفتارهای جهادی، انفاق مالی و رسیدگی به محرومان، از مساجد آغاز شد. با نگاه به دوران پیروزی انقلاب اسلامی و دفاع مقدس، به وضوح مشاهده می کنیم که همان سیره و روش پیامبر صلی الله علیه و آله در مورد مسجد، به عنوان الگویی برای همگان قرار گرفت. به گونه ای که علاوه بر تربیت جوانان انقلابی و مؤمن، بسیج مردم برای مبارزه با استکبار و پاسداری از حریم انقلاب از طریق مساجد امکان پذیر شد و رفتارهای جهادی، انفاق مالی و رسیدگی به محرومان از آنها آغاز شد.
- در اوایل انقلاب اسلامی، مراکزی همانند کمیته امداد امام خمینی رحمه الله و بهزیستی وجود نداشت و در هر محله ای، رسیدگی به وضعیت محرومان توسط خود مردم و مساجد انجام می شد. بنابراین نقش مساجد در همه ابعاد پررنگ بوده است.

- اهالی مساجد، به منظور اشتغالزایی و افزایش تولید داخلی، می‌توانند با تشکیل شرکت‌های تعاونی، زمینه بهبود معیشت برخی نیازمندان محل و نمازگزاران مساجد را فراهم آورند.
- اکنون که در عصر ارتباطات قرار گرفته‌ایم، باید مساجدمان هم با پیشرفت‌ها و فناوری‌های روز همراه شوند؛ نه اینکه همچنان مانند ۱۴۰ سال پیش، ساخته و مدیریت شوند.
- یکی از مهمترین وظایف ما گسترش مساجد است. متأسفانه امروز محلات و شهرک‌های بسیاری بدون مسجد، ساخته و گسترش پیدا کرده‌اند. درحالی‌که در گذشته اولین موضوعی که در یک محله مورد پیگیری قرار می‌گرفت، ساخت مسجد در آن بود.
- متأسفانه امروز، عده‌ای مساجد را به‌صورت انحصاری در اختیار خود و گروه و قوم خود نگاه داشته‌اند و دیگر مردم را از حضور در این مساجد محروم می‌کنند. در این زمینه، لازم است روحانی توانمندی در حوزه مسجدداری وارد عمل شود و زمینه ورود همه مردم در اینگونه مساجد را فراهم کند.
- باید حوزه‌های علمیه، به‌صورت تخصصی اقدام به تربیت روحانی کنند، تا آنان با قدرت و توانمندی بیشتری، توان اداره مساجد را داشته باشند.
- تنها وظیفه ائمه جماعات در مساجد، اقامه نماز جماعت و سخنرانی برای مردم نیست؛ بلکه علاوه بر تخصص در مدیریت مسجد، باید به مردم، دستگیری از هم‌نوع و خیلی موارد دیگر را نیز آموزش داد.
- اغلب ائمه جماعات، به دلیل مشغله‌های کاری بسیار و به دلیل گرفتاری‌ها و نیازهای شخصی خودشان، وقت کمتری را می‌توانند در مساجد صرف کنند و مردم از موهبت حضور بیشتر آنان در مساجد محروم هستند. همین مسئله موجب برقرار نشدن ارتباط دوستانه و صمیمانه مردم با آنان می‌شود. این، در حالی است که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله «طیب دوار بطبه» برای مردم بودند و برای درمان همه دردهای جامعه و مردم، خودشان حرکت می‌کردند. این موضوع باید مورد توجه ائمه جماعات مساجد قرار گیرد.

۱۱- حجت‌الاسلام مجتبی فرهنگیان؛ کارشناس مذهبی

- نباید موجب گسست در شبکه منسجم بانوان مسجدی می‌شدیم.
- ما باید به دنبال این موضوع باشیم که مسئولیت اجتماعی و مدنی خود را به‌عنوان یک شهروند اجتماعی به نحو احسن انجام دهیم و بر این اساس، با توجه به اینکه بخشی از هر جامعه‌ای را بانوان آن تشکیل می‌دهند، در مساجد خود محلی مناسب برای آنان در نظر بگیریم. این رویکرد ما ثمرات بسیاری به دنبال خواهد داشت.
- با توجه به خصلت‌ها، خصوصیت‌ها، جنبه‌های روانی، عاطفی و شناختی بانوان، به نظر می‌رسد که باید توجه ویژه‌ای به نقش بانوان در مساجد داشت. حضور آنان در اجتماع می‌تواند شبکه ارتباطی منجسمی را طرح‌ریزی کند که می‌تواند در حوزه‌های فرهنگی، سیاسی، اجتماعی، رفتاری، سبک زندگی، مهارت‌های زیستی، خانواده محوری، ازدواج و طلاق مؤثر باشد و در درازمدت به روند زندگی متعادل در یک خانواده کمک کند.
- مساجد می‌توانند به حل بحران‌های اجتماعی و آسیب‌های فرهنگی، که لزوماً خانواده‌ها با آن درگیر هستند، کمک کنند و بانوان با مسجد و آموزه‌های مسجدی و در واقع از طریق تغذیه از گذاره‌های دینی، با ارتقای این حوزه اجتماعی می‌توانند محوری را ایجاد کنند که از طریق آن به خانواده‌ها مصونیت ببخشند. وقتی این مصونیت ایجاد شود، نظام آموزشی، فرهنگی، تربیتی و اجتماعی برای خانواده‌ها، در برابر بحران‌هایی همانند طلاق تا ماهواره‌ها سپر امنی خواهند بود.
- برای تسهیل حضور بانوان در مساجد، باید شرایطی را فراهم کرد؛ از جمله اینکه فضای برابری در مسجد برای حضور بانوان و برادران در نظر گرفته شود. این عامل، خود می‌تواند زمینه‌ساز ایجاد انگیزه و شوق برای بانوان را فراهم کند. در برنامه‌های مساجد، اگر فضای مناسبی برای بانوان در نظر گرفته شود و در این زمینه سیاستی به کار گرفته شود، این خود عاملی برای استقبال گسترده از برنامه‌های مساجد فراهم می‌کند. بنابراین، کارگزاران مساجد باید به این موارد توجه داشته باشند و به سمت برابری توسعه فضا و رفع موانع موجود حرکت کنند.

• یکی از تأثیراتی که حضور در مسجد برای بانوان داشته است، آرامش و نشاطی است که آنها را در انجام امور مربوط به خانه و خانواده مصمم‌تر و با انگیزه‌تر می‌کند. معنویت و داشتن حال خوش، گم‌شده بسیاری از انسانها است و برای کسب معنویت، چه جایی مناسب‌تر از مساجد که در عین در دسترس بودن، می‌توانند پناهگاهی برای مؤمنان باشند؟!

• تمام سیستم سخت‌افزاری و نرم‌افزاری مساجد باید در جهت تولید و انتقال آرامش باشد و مسئولان، برنامه‌های مساجد را در همین جهت سامان دهند.

• انتقاد از حذف معاونت بانوان در مرکز رسیدگی به امور مساجد: این معاونت، فعالیت‌های فرهنگی، مذهبی، عبادی و اجتماعی بانوان را هدایت و مدیریت کرده و در مورد آنها، تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری می‌کرد و در حوزه اجرا نیز با نهادهای مردم نهاد و بانوان فعال مساجد و همچنین شبکه‌های فرهنگی و مذهبی منسجم در سطح تهران مرتبط بود. از طرفی، این شبکه در حوزه‌های مختلفی از جمله مطالعه درسی، احکام، قرآن‌خوانی، کلاس‌های فرهنگی، آموزشی، مهارت‌های زندگی و سبک زندگی فعالیت داشت و فعالیت‌های آن به اموری پایدار، منسجم و نهادینه شده تبدیل شده بود، که کارکرد مشخصی داشتند و امروز خلأ آن احساس می‌شود. با حذف این معاونت از مرکز رسیدگی به امور مساجد، شاهد این موضوع بودیم که در ساختار، تشکیلات و شبکه منسجم فعال و دارای انگیزه بانوان مسجدی، گسستگی به وجود آمد. در حال حاضر نبود این حلقه مفقوده، به عنوان یک ضرورت احساس می‌شود. بنابراین، راه انداختن و ایجاد این ساختار با توجه به شرایط و موقعیت جدید مورد نیاز است.

۱۲- حجت‌الاسلام و المسلمین مصطفوی؛ کارشناس دینی

- جذابیت مساجد در جامعه کم شده است.
- ماهیت مسجد، همیشه ثابت و یکسان است. بنابراین تغییر جایگاه مساجد در جامعه، بستگی به اهالی آن، به ویژه امام جماعت دارد.
- دارا بودن علم، حلم، خلق حسن، آگاهی به زمانه و بصیرت از سوی ائمه جماعات، باعث موفقیت آنان در هدایت فطرت جوانان به سمت دین است.

- برخی ائمه جماعات، با وجود داشتن ویژگی‌های مثبت، همراهان خوبی ندارند. بنابراین موفقیت مساجد، علاوه بر ائمه جماعت واجد شرایط، نیازمند یاران و همراهان خوب نیز هست.
- اثرات ماهواره و موبایل بر مساجد: امروزه ماهواره‌ها و گوشی‌های همراه، اشتباهات جوانان به امور مادی و جنسی را بیشتر کرده‌اند و موجب گرایش این قشر به برخی مراکز شده است. در واقع، زمینه و مراکز انحراف در جامعه و جذابیت کاذب آنها، مانع جذب افراد به مساجد است.
- امروزه حضور افراد مخلص در مساجد، بیشتر از گذشته و استفاده این افراد از سخنرانی‌های مساجد، بیشتر شده است. البته هیچ‌گاه این استقبال، شایسته اسلام نبوده است.
- استقبال مردم از مساجد در سال‌های نخست انقلاب بیشتر بود؛ اما امروزه کم‌رنگ شده است. البته طبق سنت تاریخی، مردم همیشه پس از عصر پیامبران و بروز تحولات مثبت، دچار ضعف در اراده شده و به انحرافات کشیده شده‌اند.
- امروزه با گسترش ابزارهای ارتباطی تازه، جذابیت مساجد نسبت به دیگر مراکز کمتر شده است و این موضوع، ارتباطی با ماهیت این خانه‌های خدا ندارد؛ بلکه وابسته به تحولات جامعه است.

۱۳- مجید ابهری؛ کارشناس مسائل اجتماعی

- ازدواج آسان در مساجد پایه‌گذاری شود.
- مساجد، که همواره نقش مهمی در جوامع اسلامی از صدر اسلام تاکنون داشته‌اند، می‌توانند به طور مثال با برگزاری کلاس‌های آموزشی و ارتقای آگاهی مردم برای مقابله با تجمل‌گرایی و اسراف، که تضعیف‌کننده امر ازدواج و بنیان خانواده هستند، نقش بسیار مؤثری داشته باشند.
- امامت جماعت یک مسجد تنها به اقامه نماز و پاسخگویی به پرسش‌های مردم نیست؛ بلکه تعیین ساعتی مشخص برای حل مشکلات مردم، ارائه برنامه‌هایی جذاب و ارتباط منظم و مستمر با نمازگزاران باید بخشی از فعالیت‌های وی باشد.

• تأکید بر لزوم ارائه الگوهایی در محورهای ازدواج، روابط زناشویی، فرزند آوری، روابط اجتماعی در مساجد، با گسترش تهاجم فرهنگی دشمن، لازم است، در این زمینه آموزش‌های لازم از سوی والدین، ائمه جماعات و مربیان مدارس ارائه شود و الگوهایی همانند نبی مکرم اسلام ﷺ و ائمه اطهار علیهم‌السلام برای جوانان ارائه شوند.

• بحث شادی در مساجد با حفظ شأنیت خانه‌های خدا، یکی از خدمات معنوی مساجد است، که امروز باید مورد توجه قرار گیرند.

• امروز مساجد نباید تنها مکانی برای برگزاری مراسم ختم باشند. از آنجایی که این روزها هزینه‌های بالای مراسم عروسی، بسیاری از جوانان را از ازدواج، که سنت پیغمبر گرامی اسلام ﷺ است، منصرف می‌کند. بنابراین می‌توان خانه‌های خدا را محلی برای خواندن خطبه عقد زوج‌های جوان و حتی مکانی برای ولیمه عروسی قرار داد. با این کار، بسیاری از جوانان برای متأهل شدن تشویق می‌شوند و علاوه بر برکت و تأثیرات معنوی در خوشبختی زوج‌ها، بسیاری از مسائل و دغدغه‌های مادی آنان نیز حذف می‌شود.

• جوانان قبل از ازدواج باید آگاهی و اطلاعات لازم در رابطه با زندگی مشترک را کسب کنند و برای ورود به زندگی مشترک با اصول و قواعد یک زندگی موفق آشنا باشند. برگزاری کارگاه‌های تخصصی و مشاوره‌ای، درباره مقدمات و مسائل پیش از ازدواج، از جمله اقدامات مهم و ضروری در این زمینه است، که مساجد می‌توانند به آن ورود پیدا کنند و نقش آگاهی بخشی برای جوانان داشته باشند.

• با توسعه ارتباطات، آسیب‌های فراوانی پیش روی جوانان در سنین ازدواج وجود دارد. باید با فرهنگ‌سازی مناسب، زمینه را برای ازدواج آسان آنان فراهم کرد. اجرای این سنت حسنه الهی و ترویج و نهادینه کردن فرهنگ ازدواج آسان، راهکاری برای کاهش معضلات و آسیب‌های فرهنگی جامعه است و این موضوع می‌تواند جوانان را از بسیاری از ناهنجاری‌های اجتماعی نجات دهد و جهت زندگی را برای آنان مشخص کند.

۱۴- حجت‌الاسلام ایزدهی؛ مدیر گروه سیاست پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

- مسجد در سیره پیامبر ﷺ مرکز جامعه سازی بود.
- قبل از اینکه که آن حضرت به مدینه مهاجرت کنند، در این شهر مسجدی وجود نداشت و مسلمانان در خانه‌های یکدیگر نمازشان را به جماعت اقامه می‌کردند. مسجد قبا، اولین مسجدی بود که توسط نبی مکرم اسلام ﷺ بنا شد و بعد ساخت آن، مسجد به‌عنوان مکانی حقوقی، رسمی و شناسنامه‌دار برای مسلمانان هویت پیدا کرد.
- مسجد در روزهای آغاز تأسیس، تنها محدود به محلی برای برگزاری امور عبادی، همانند اقامه نماز شده بود. اما به تدریج که از توسعه اسلام گذشت، کارکردهای سیاسی، نظامی، اقتصادی و اجتماعی هم بر ظرفیت آن افزوده و به مکانی برای حل و فصل امور مسلمانان و نیز برنامه‌ریزی امور آنان تبدیل شد. در واقع مسجد در سیره پیامبر ﷺ نماد جامعه‌سازی بود.
- در زمان صدر اسلام، عمیق‌ترین پیوندها میان علم و ایمان در مسجد برقرار شده بود و تمام معارف و احکام اسلامی در این مرکز بیان می‌شد و تعالیم دینی و امور مربوط به خواندن و نوشتن، در آن صورت می‌گرفت؛ به‌طوری‌که به تدریج که مراکز حکومتی و قضایی از مسجد جدا شدند، پایگاه‌های فراگیری علم، همچنان همسایگی خود را با مسجد حفظ کرده بودند و حتی تا سده‌های اخیر، مدارس و دانشگاه‌ها در کنار مساجد جامع شهرها ساخته می‌شد. با توجه به فواید این همسایگی، هم اکنون نیز لازم است به این موضوع توجه شود تا بستری برای مسجدمحور بودن علوم ما فراهم آید.
- حضرت محمد ﷺ با تأسیس مسجد، به دنبال تحقق تقوای الهی که در آیه «لَمَسْجِدُ أُتِيسَ عَلَى التَّقْوَى مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ...» مطرح شده است، بودند و تلاش می‌کردند نهادی در جامعه اسلامی شکل بگیرد که موجب همگرایی سیاست با دین و اخلاق شود.
- رویکرد اهتمام به مسجد پررنگ شود.

- لزوم الگوبرداری از شیوه نبی مکرم اسلام ﷺ در بهره‌برداری از مسجد: در عصر کنونی، الگوی ما باید همان شیوه و روش پیامبر ﷺ باشد. اگرچه امروز در ساختارها تفاوت‌هایی به وجود آمده است، اما مهم این است که مسجد، مرکز ترویج معارف و علوم دینی باشد و در هر مجموعه و جامعه‌ای، رویکرد اهتمام به مساجد دیده شود. البته نه فقط برای اقامه نماز؛ بلکه برای اینکه این مرکز محور فعالیت‌های دینی، فرهنگی و سیاسی در جامعه باشد.
- کم‌توجهی به مسجد در عصر کنونی: بی‌توجهی به جایگاه مسجد در جامعه امروز، منجر به بحران‌های بسیاری برای جامعه می‌شود. در واقع اگر در ساختار نوین شهرسازی، مساجد محور قرار نگیرند و همچنین دولت برای تقویت مسجد برنامه‌ریزی نداشته باشد و فقط منتظر کمک‌های مردمی باشد، سلامت روحی مردم و پایه‌های دینی آنان متزلزل خواهد شد و این به این معنا است که دچار تولید بحران اجتماعی در جامعه می‌شویم و دیگر مراکز و نهادها محوریت مسجد در جامعه را از آن خود خواهند کرد.
- اهتمام به ساخت و تجهیز مسجد فقط اهتمام به فریضه نماز نیست؛ بلکه اهتمام به جامعه دینی، هویت دینی و آرامش زندگی مردم است. محوریت مسجد در جامعه، یعنی زندگی همه افراد جامعه حول محور دین شکل بگیرد.
- بی‌توجهی به مسجد و تنها معطوف شدن به کارکردهای عبادی آن، موجب می‌شود که مردم برای یادگیری آموزه‌های دینی و نیز برآورده کردن نیازهای روز خود، به الگوهای دیگری مراجعه کنند. درحالی‌که فلسفه وجودی مسجد، یعنی توحید و ارزش‌های اخلاقی با معیار دین.

۱۵- حجت‌الاسلام رضا برنجکار؛ عضو هیئت علمی پردیس قم دانشگاه تهران

- رفتار ائمه جماعات، مروج امر به معروف و نهی از منکر در جامعه باشد.
- تأکید بر نقش مهم مساجد در احیای فریضه امر به معروف و نهی از منکر.
- خطبا و سخنرانان مساجد می‌توانند با امر به معروفات و نهی از منکرات، این فریضه دینی را در میان آحاد افراد جامعه فراگیر کنند؛ زیرا تأثیرگذاری این افراد بر

مردم بسیار است. البته نکته مهم در انجام این فریضه دینی، رفتار و کردار خود سخنرانان و ائمه جماعات مساجد است، که بر مخاطب می‌تواند بیشترین تأثیر را داشته باشد.

- در برخی مواقع، دیده می‌شود که در ایام سوگواری، حضور مردم در تکایا پررنگ‌تر از مساجد است. این اشکال به این موضوع برمی‌گردد که مسئولان مسجد، مردم را در برنامه‌های خود مشارکت نداده‌اند؛ درحالی‌که در هیئات و تکایای عزاداری، برنامه‌های مختلف توسط خود مردم مدیریت می‌شوند و حتی بحث مالی و برنامه‌ریزی‌های آن نیز توسط مردم انجام می‌شود. به همین دلیل حضور و مشارکت مردم در آنها گسترده‌تر است. برای افزایش مشارکت مردم در مساجد، به‌ویژه در ایام محرم، باید محور برنامه‌ها با خود مردم باشد و در صورت امکان، تداخلی نیز با برنامه‌های هیئات مذهبی نداشته باشند.
- کم‌رنگ شدن حضور مردم در مساجد، نشان از نقص در کار متولیان این خانه‌های خدا است. احتمالاً این فعالیت‌ها هماهنگ با ذوق و سلیقه مردم برنامه‌ریزی نشده‌اند. به همین دلیل موجب کم‌رنگ شدن مشارکت مردم در مساجد شده‌اند.
- باید سخنرانان و ائمه جماعات مساجد، زمینه حضور هر چه بیشتر مردم در مساجد را فراهم کنند؛ نه اینکه رفتار و سخن آنان موجب فراری شدن مردم از این خانه‌های خدا شود.
- در ایام محرم و صفر و رمضان، حضور مردم در مساجد به نسبت با دیگر مواقع بیشتر است. از این‌رو باید حداکثر استفاده از حضور مردم در مساجد صورت گیرد. بنابراین، باید بسته معرفتی در اختیار مردم قرار دهیم؛ یعنی موارد مورد تأکید اسلام همانند مباحث اعتقادی، احکام، تاریخ، موضوعات فردی و اجتماعی و اخلاقی باید توسط روحانی مسجد و خطیب آن برای مردم بیان شود و به دور از تحریفات باشد.
- سخنرانان مساجد باید مسیر شناخت حق و باطل را برای مردم نشان دهند تا مردم از واقعه عاشورا استفاده کاربردی داشته باشند.

۱۶- حجت‌الاسلام تقی قرائتی؛ مدیر مؤسسه مسجد

- مساجد مراکزی هستند که تمام مسائل اجتماعی از طریق آنها حل می‌شود. حل آنها در خارج از این محیط، علاوه بر منطقی نبودن، نتیجه بخش نیست و یا نتیجه معکوس می‌دهد.
- مساجد نقشی محوری و تأثیرگذار در تقویت و تحکیم خانواده‌ها دارند و در رشد و تعالی انسانی، اسلامی و رسیدن به آرامش، این خانه‌های خدا باید مرکز و محور تمام امور، برنامه‌های فردی و خانوادگی و شهری قرار گیرند.
- ازدواج در مساجد تعالی یابد.
- حضور مرد و زن، پیر و جوان و کودک در مساجد نشانگر این است که این مراکز نیز به عنوان خانه و مسکن برای مردم بوده و در صورت صیانت و حفاظت از فرهنگ مسجد، خانواده و اجتماع در برابر بسیاری از حوادث مصون و بیمه می‌شوند.
- تعالی بخشی به سنت الهی ازدواج در مساجد، باید بیش از گذشته مورد توجه جدی قرار گیرد. در گذشته همین جایگاه را داشته‌اند و این کارکرد، امروز هم باید همانند گذشته پیرنگ شود.
- نقش مساجد در تسریع، تسهیل و موفقیت در ازدواج، آشنایی دختران و پسران برای ازدواج، حفظ اصالت خانواده‌ها و پرهیز از زندگی انفرادی: امروز مساجد در ارتقای هویت اسلامی و صیانت از خانواده‌ها نقش تأثیرگذاری دارند؛ زیرا تحکیم بنیان آنها در خانواده مسجدی بیش از غیرمسجدی آن است. امام جماعت و اهالی مسجد نیز در ارتقای فرهنگ اجتماعی و نیز خدمت و احترام متقابل و مودت و رحمت در جامعه اهمیت بسیاری دارند.
- نقش مساجد در کم کردن اثرات جنگ نرم و نیز کاهش سستی و فروپاشی بنیان خانواده‌ها و انحرافات، مهم است. ارزش‌های اسلامی باید در مساجد ترویج شوند. جستجوی سنت‌های پسندیده در ازدواج و خانواده در غیر مساجد، خطا است.
- در گذشته، ارتباط خانواده‌ها با مساجد، ارتباطی قوی و مستحکم بود. باید به این باور دست‌یابیم که ارائه و ترسیم الگوی اسلامی خانواده و تقویت و ترویج

سبک زندگی اسلامی- ایرانی، بدون نقش آفرینی این خانه‌های خدا امکان‌پذیر نیست. نقش مساجد در آموزش‌های تربیتی و همچنین نقش رسانه‌ای آن در شناسائی و تحکیم بنیان خانواده و روابط خانوادگی، با کمترین مشکلات اجتماعی و تقویت تعاملات اخلاقی بین همسران و اقوام بسیار مهم است و امروز هم این ارتباط باید همانند گذشته پررنگ شود.

- بهترین فضاهای سالم در مساجد رقم می‌خورند. مساجد بهترین سامان دهنده به امورات خانواده‌ها به‌شمار می‌آیند. بنابراین اهالی مساجد می‌توانند بهترین مشاور، قبل و حین ازدواج برای جوانان باشند؛ زیرا در آنها از همه طبقات جامعه حضور دارند و باید گفت، فقیر و غنی، ضعیف و قوی، زن و مرد در مساجد یکسان دیده می‌شوند.

- دوری از مساجد موجب آسیب‌های اجتماعی و عامل تزلزل نهاد خانواده است. اگر کراهت طلاق در مساجد بیان شود، امروز شاهد گسترش آن در جامعه نخواهیم بود. این خانه‌های خدا، در جلوگیری از طلاق و زشت شمردن آن در بین شهروندان و شناسایی عوامل ایجاد آن می‌توانند نقش مهمی ایفا کنند.
- امروز ترویج حمایت از عزت و کرامت همسری، نقش مادری و مقدس دانستن خانه داری زنان و برجسته کردن نقش پدری، مدیریت اقتصادی مردان و ترویج آثار تربیتی، معنوی زن و مرد و توانمندسازی اعضای خانواده در غیر مساجد امکان ندارد.

- مساجد، بهترین سرای سالمندان است. نبود رفیق در خانواده برای سالمندان و وجود آن در مساجد، علاوه بر سلامت روانی و بهداشتی، باعث حفظ احترام آنان در بین فرزندان و فرزندزادگان می‌شود و از آسیب سالمندان در بین اقوام و اجتماع جلوگیری می‌کند.

۱۷- پیر لوری؛ رئیس دانشگاه سوربن

- مساجد همواره محل عبادت و تعلیم بوده‌اند.
- مسجد و کلیسا تفاوت‌های بسیاری با یکدیگر دارند؛ به‌ویژه که کلیسا، صرفاً محل عبادت است؛ اما مسجد همیشه محل عبادت و نیز آموزش‌های علمی بوده است.

۱۸- حجت‌الاسلام یحیی جهانگیری سهروردی؛ عضو هیئت علمی جامعه المصطفی صلی الله علیه و آله

- نقش مساجد در پرداختن به کرسی‌های نظریه‌پردازی کمرنگ است.
- مسجد باید محل اندیشیدن و نهضت گسترش علم باشد، متأسفانه امروز نقش مساجد در کرسی‌های نظریه‌پردازی و ترویج علم کمرنگ است.
- با نگاه به تاریخ صدر اسلام، متوجه می‌شویم که فرهنگ مساجد همواره برخاسته از متون دینی ما بوده است.
- مسجد علاوه بر عبادت، محل نیایش با خالق و آموزش علوم دینی هم بوده است. از نگاه پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله، اهتمام به تحصیل در مسجد، از اهمیت بسیار بالایی برخوردار است؛ زیرا مسجد محل دانش افزایی و آموزش علم است.
- در تاریخ تمدن اسلامی، مساجد به صورت جامع ساخته می شدند؛ به گونه‌ای که دانشگاه‌های بزرگی همانند جامع الأزهر، انصاری و جام طوسی در جوار مساجد شکل گرفتند.
- نباید کارایی مساجد فقط به حوزه مناسکی محدود شود.
- در دوره‌های اخیر، کارکرد مساجد، تنها به حوزه مناسکی مانند برپایی مراسم اقامه نماز، عبادت و نیایش تقلیل یافت؛ به گونه‌ای که پرداختن به علم از مساجد فاصله گرفت و این موجب شد که حوزه اندیشه دینی و ترویج علم تا حدودی از مساجد دور شود. درحالی‌که مساجد می‌توانند مرکز ترویج علوم و معارف اسلامی باشند.
- وقتی برای اقامه نماز، ساختمان‌های مجلل با نیت پاک ساخته می‌شود، نباید کارایی این مساجد فقط به اقامه نماز و باز بودن تنها یک ساعت کاهش یابد.
- روزی مأمّن اقتصادی و علمی مردم بودند. امروز این کارکرد در مساجد کاهش یافته است و نقش مساجد در کرسی‌های نظریه‌پردازی، در حال حاضر کمرنگ است. باید برای دستیابی به آن، در کارکرد مساجد بازیابی تاریخی صورت گیرد. در این صورت، مساجد می‌توانند محل پرداختن به علوم دینی شوند.

- وقتی آزاداندیشی در مسجد اتفاق بیفتد، آن موقع خواهیم دید که آزاداندیشی با مقدسات دینی چالشی نخواهد داشت.
- لازم است ائمه جماعات با شیوه‌های آزاداندیشی و سعه صدر آگاه شوند و مباحث مختلف در مساجد مورد بحث و بررسی قرار گیرد، از طرفی باید در مساجد به روی جوانان، استادان و دانشجویان باز باشد و از طریق مباحثه با یکدیگر از نظرات و تفکرات هم بهره‌مند شوند.

۱۹- حجت‌الاسلام علیرضا پیروزمند؛ عضو هیئت علمی فرهنگستان علوم اسلامی قم

- باید مفهوم خادمی مسجد را گسترش دهیم.
- به هر میزانی که ارزش خدمت مسجد برای مردم فرهنگ‌سازی و پذیرفته شود، به همان میزان خادمی مسجد نیز پذیرفته می‌شود. وقتی که این جایگاه را در جامعه قبول کنیم، آن وقت مسجد به‌عنوان مرکز تأثیرگذار فرهنگی، اجتماعی و سیاسی محسوب می‌شود.
- افرادی که در ایجاد فضای خدمت به مسجد در محله، شهر و کشور تأثیرگذارند، می‌توانند احساس هویت و احساس خدمتگزاری به دین خدا داشته باشند. نگاهی که امروز نسبت به خدمتگزاری مسجد وجود دارد، نگاه درستی نیست. وقتی در جامعه سطح خدمتگزاری در مسجد را به نظافت و پاک کردن درب مسجد و روشن کردن چراغ مسجد تقلیل کنیم، نمی‌توان انتظار داشت که خدمت به مسجد در جامعه فرهنگ‌سازی و به‌عنوان افتخار محسوب شود.
- لازم است از افرادی که جذابیت کافی در زمینه خدمت به مسجد دارند، برای این نوع مسئولیت استفاده شود. در این صورت، وجه پسندیده از خادمی مسجد در ذهن مردم اتفاق می‌افتد. اگر کارکرد و شأن مسجد در جامعه ارتقا پیدا کرد، شأن خادمی مسجد بیشتر فرهنگ‌سازی می‌شود.
- باید مفهوم خادمی مسجد را تعمیم ببخشیم؛ به این معنا که خادم مسجد بودن را به این موضوع محدود نکنیم که فرد در ساعت معین در مسجد حضور یابد و فعالیت مشخصی را در مسجد انجام دهد. اگر فردی که در مرکز بهداشتی

و درمانی، اقتصادی و اداری فعالیت معلوم و حرفه‌ای خود را انجام می‌دهد، همانند آن فعالیت را به‌عنوان خادمی مسجد برای مؤمنین و خدمتگزاران به مسجد انجام دهد و سعی کند نوع ارتباط، منش و اخلاق و تأثیرگذاری مسجد، بر مسئولیت‌پذیری او تأثیرگذار باشد و این تأثیر به شکل عمیق و گسترده توافقی بیفتد.

- امروز از لحاظ آمایش مساجد، که به شکل قابل توجهی مسجد در دسترس همگان باشد، تمهیداتی اندیشیده نشده است و امروز از این لحاظ، که مساجد از ائمه جماعات فرهیخته و به تعداد کافی برخوردار باشند، تمهیدات کافی صورت نگرفته است. بنابراین باید مشکلاتی که در حوزه مسجد مواجه هستیم، نباید انتظار داشت که مساجد هویت بخشی گذشته را داشته باشند.
- یکی از دلایلی که هنوز خادمی مسجد در جامعه ما فرهنگ‌سازی نشده است به این دلیل است که متأسفانه ساعت‌های طولانی درب مساجد مان بر روی مردم بسته است و برنامه منظم و دقیقی در زمینه باز بودن درب مسجد چندساعت قبل و بعد از نماز نداریم. خوب است چندساعت قبل از اذان، درب مسجد باید بر روی مردم باز باشد تا مردم در مسجد حضور یابند و اگر دیدند مسجد نیاز به نظافت دارد، به خادم مسجد در این زمینه یاری رسانند.

۲۰- حجت‌الاسلام مجتبی‌فرهنگیان؛ محقق و پژوهشگر در حوزه

دین

- با گسترش زیر ساخت فرهنگ دینی، «شادی» را در مساجد تقویت کنیم.
- لزوم سیاست‌گذاری و تقویت بحث شادی در مساجد: لازم است بازساخت‌های فرهنگ دینی، مفهوم شادی را در مساجد تقویت کنیم و با قواعد و ضوابطی که در جامعه دینی با آن روبرو هستیم، مساجد را در این زمینه آماده کنیم.
- یکی از کارکردهای مساجد، ایجاد و تقویت همگرایی و هم زیستی اجتماعی، مبتنی بر زندگی دینی با روحیه مددجویی، دیگرخواهی، فداکاری و همزیستی لذت‌بخش است، که انسان‌ها می‌توانند از این طریق به هم‌نوع خود انرژی دهند و همه این موارد می‌تواند در بحث شادی در مساجد خلاصه شود.

• اگر مساجد بتوانند این خلأ را پر کنند و در ساعت‌هایی که نمازگزاران در مسجد حضور دارند، روحیه جمعی و همنشینی را تقویت و آن را تبدیل به خانواده بزرگی کنند، آنها بی‌شک می‌توانند در محیط پیرامون خود مؤثر واقع شده و جاذبه باشند.

• لازم است در ماه مبارک رمضان، مساجد برنامه‌های مختص مقطع سنین و جوانان و جوانان برگزار کنند و علاوه بر توجه به باورهای ذهنی و رویکردهای ادراکی به مقوله دین هم توجه کنند، تا موجب تغییر رفتار و تغییر نگرش آنان به سمت آموزه‌های دینی شوند.

• سیاستگذاران مساجد، بعد از سه دهه از پیروزی انقلاب اسلامی، باید به این باور برسند که نقشه راهی بر اساس نیازسنجی از جوانان و بر اساس بوم جغرافیایی هر منطقه تشکیل دهند. امروز در جامعه با بحران‌های اجتماعی همانند پدیده طلاق مواجه هستیم. بنابراین لازم است با برگزاری جلسات با زوجین، در راستای معنابخشی به زندگی و سبک آفرینی در آن با استناد بر آموزه‌های دینی تلاش کنند.

• بحران پرخاشگری، یکی از مواردی است که امروز در جامعه نمود و بروز بسیاری دارد. ماه مبارک رمضان، به لحاظ حضور گسترده مردم در مساجد، فرصت مناسبی برای برنامه‌ریزی کلان فرهنگی و درازمدت در این زمینه است.

۲۱- حجت‌الاسلام موسوی هشتروندی؛ عضو مجمع عمومی جامعه مدرسین حوزه علمیه قم

• وجود مساجد، کاهنده آسیب‌های اجتماعی است.

• نبی مکرم اسلام ﷺ، مسجد را محلی برای تربیت و پرورش دینی جامعه قرار دادند. از این منظر است که شاهد هستیم در آن زمان همه امور امت در مسجد سامان می‌یافت و این رویکرد در میان ائمه اطهار علیهم‌السلام نیز وجود داشت؛ به‌گونه‌ای که برای مثال حضرت امیر علیهم‌السلام همه امور و برنامه‌های خود، اعم از قضاوت، تفسیر قرآن و برگزاری جلسات را همچون پیامبر ﷺ در مسجد برگزار می‌کردند.

- این رویکرد و تأثیر سرنوشت ساز مسجد را در برهه‌های دیگر از تاریخ اسلام نیز شاهد هستیم. برای مثال، ثمره مهم یک حرکت مسجدی، انقلاب اسلامی بود. مردم ایران بر پایه رهبری امام خمینی رحمة الله علیه و آموزه‌های امام راحل و با تکیه بر پایگاه مسجد این انقلاب را رقم زدند. از سوی دیگر، مدیریت و حمایت از جبهه‌های جنگ در طول هشت سال جنگ تحمیلی نیز در مسجد صورت می‌گرفت و این امر، خود نشان از جایگاه مسجد در تاریخ معاصر ایران دارد.
- بعد از دوران جنگ، حضور افراد جامعه در مساجد اندکی کمرنگ شد؛ به‌گونه‌ای که جمعیت حاضر در آنها، قبل و بعد از جنگ، با هم قابل مقایسه نیست. از مهمترین عوامل ایجاد کننده این مسئله، می‌توان به تسری سبک زندگی جدید در جامعه اشاره کرد، که تحت تأثیر فرهنگ‌های غیرمذهبی و غیردینی ترویج یافته است.
- در سبک زندگی جدید، وقت مردم پای تلویزیون‌ها، اشتغالات و سرگرمی‌ها می‌گذرد. بنابراین فرصتی باقی نمی‌ماند که برای اقامه نماز جماعت اول وقت به مسجد بروند و اگر هم بروند معمولاً برای اقامه نماز آن هم به صورت فردی است.
- کارگزاران مسجد باید افراد خوش خلقی باشند. رفتار یک امام جماعت و اعضای هیئت امنای با مردم، به‌ویژه جوانان عامل مهمی در جذب افراد به مسجد است.
- باید «مسجد» به سبک زندگی مردم باز گردد. اگر خانواده‌ها و والدین بدانند که حضور در مسجد چه تأثیری در پاسخ‌دهی به نیازهای تربیتی و پرورشی فرزندان‌شان دارد، برای حضور خانوادگی در آن برنامه‌ریزی می‌کنند.
- وجود یک مسجد در سطح هر یک از محلات شهر، اثر به‌سزایی در هویت آن دارد. «هویت سازی» و «جامعه سازی» یکی از اولین تأثیراتی است که وجود یک مسجد در هر محله باعث ایجاد آن‌ها می‌شود. مسجد علامت اسلام است و با حضور آن در محلات شهر بسیاری از نابهنجاری‌های رفتاری و بستر ایجاد گناهان در آن‌ها به کمترین اندازه می‌رسد بنابراین باید برای گسترش و احیای کارکردهای مساجد در زمانه کنونی تلاش بیشتری کرد.

۲۲- حجت‌الاسلام سیداحمد رهنمایی؛ عضو هیئت علمی مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی رحمة الله علیه

- «مسجد آینده‌ساز»، با همفکری مردم و دولت شکل می‌گیرد.
- قوام و گسترش فعالیت‌های مسجد بر پنج رکن اصلی استوار است. عموماً فعالیت‌های یک مسجد موفق، مبتنی بر این ارکان صورت می‌پذیرد و مساجد، به یمن تحقق این ارکان و همگرایی میان آنان، می‌توانند نقش مؤثری را در تربیت یک فرد و یا جامعه ایفا کنند.
- رکن اول در تقویت و پویایی یک مسجد، «فضای معنوی» آن است، که ذاتاً در مسجد وجود دارد. اما باید در راستای تقویت آن کوشید و محیطی را فراهم آورد که در آن همیشه یاد خدا با اهمیت، بزرگ و متعالی جلوه کند.
- «اهالی مسجد»، دومین رکن از ارکان موفقیت آن را تشکیل می‌دهند. حضور مستمر نمازگزاران در مسجد، در تقویت روحیه ایمانی آنان و جهت الهی بخشیدن به انگیزه‌ها و فعالیت‌های معنوی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و تلاش‌های مخلصانه و خیرخواهانه آنان بسیار مؤثر است و در عین حال، سبب می‌شود تا یک مسجد همواره فعال بماند.
- رکن سوم، «محتوای مباحث، مطالب و مسائلی است که در مسجد منتشر می‌شوند و در آنها می‌توانند تعیین کننده باشند». مساجد از این جنبه می‌توانند در جامعه کانون علم، معرفت، معنویت و خدمات خدایسندانه باشند.
- رکن چهارم از ارکان موفقیت مساجد، «کارگزاران مساجد» هستند؛ از بانیان و خیرین گرفته، تا هیئت امناء و حتی خادمان مساجد، که همگی نقش مهمی در کمیت و کیفیت فعالیت‌ها و جذب و هدایت مردم به مساجد، جهت کسب معنویت و مشارکت در امور خیریه عام‌المنفعه دارند.
- رکن پنجم مسجد، «امام جماعت» است، که می‌تواند در ایجاد هماهنگی، همگرایی، هم‌اندیشی و همکاری بین ارکان و بهره‌برداری بهینه از مکان، فضا و امکانات مساجد، نقش به‌سزایی را ایفا کند.
- چنانچه یک امام جماعت به رسالت الهی خود واقف باشد و بتواند آن را به طور شایسته و بایسته به انجام رساند، خدمت بزرگی را به دین و مسجد و اهالی آن

کرده است. امام جماعت حکم ناخدایی را دارد که باید کشتی را درست به ساحل نجات هدایت کند. هر چه باشد، الگوی شخصیت، نوع فعالیت‌ها، چگونگی رویارویی و برخورد ائمه جماعات با اهالی مسجد، در ایجاد و یا تقویت فضای هر چه معنوی‌تر و متخلق‌تر در مساجد بسیار مؤثر است.

• تمام نیات، انگیزه‌ها، تلاش‌ها و آثار چهار رکن دیگر در وجود امام جماعت بروز می‌یابند. بنابراین باید در انتخاب چنین فردی بسیار دقت شود و طبیعتاً امام جماعت باید فردی باشد که بتواند با اقشار مختلف مردم به شایستگی ارتباط برقرار کند.

• کسانی که به مساجد می‌آیند، از قشر خاصی نیستند؛ بلکه اقشار مختلفی هستند که سطوح معلومات، توانمندی‌ها و انگیزه‌های متفاوتی دارند.

• یک امام جماعت می‌تواند بروز دهنده ظرفیت‌های یک محله باشد.

• حاضران در مساجد از خردسالان و کودکان پیش دبستانی، تا مردان و زنان کهنسال، تحصیل کرده و بی‌سواد، کارمند، کارگر و... تشکیل می‌شوند، که انواع و اقسام گرایش‌ها و الگوهای شخصیتی را دارند. بنابراین یک امام جماعت، باید مهارت لازم را برای برقراری ارتباط مناسب با این اقشار داشته باشد و می‌تواند با منبر خود ظرفیت‌های یک مسجد و شایستگی‌های اهالی آن را به خوبی بروز دهد.

• گاهی مسجدی هست که از حیث داشتن چهار رکن اولیه‌ای که گفته شد، هیچ کم ندارد؛ اما امام جماعت آن نمی‌تواند در مسجد تأثیرگذار باشد. همچنین گاهی برخی مساجد آن چهار رکن را ندارند؛ اما روحانی موفق و با مهارتی در آن حضور دارد که می‌تواند از «هیچ»، «همه چیز» بسازد و ظرفیت‌های مسجد را از جهات گوناگون آشکار و شکوفا کند.

• مثل یک امام جماعت مثل باغبان است. اگر در یک زمین کشاورزی، آب و خاک و همه عوامل مناسب و شرایط مساعد وجود داشته، اما باغبان شایسته‌ای نباشد، محصول آن زمین، به خوبی به عمل نخواهد آمد. بر این اساس، نقش مهم و مؤثر یک امام جماعت را نمی‌توان در پرورش ظرفیت‌های یک مسجد نادیده گرفت.

- اگر مساجد قوی عمل کنند، جامعه در برابر آفات مصون می‌شود.
- اگر آنچنان که شأن مساجد است، این ارکان تأمین و هماهنگ شوند، هیچ خطری نمی‌تواند فرهنگ و ارزش‌های اخلاقی و دینی ما را در جامعه تهدید کند.
- اگر ما در فضای فرهنگی آفت زده شده‌ایم، به دلیل آن است که مساجد، به دلیل نامناسب بودن و یا ناهماهنگ بودن ارکان خود، خوب و قوی عمل نکرده‌اند؛ زیرا چنانچه مساجد قوی عمل کنند، یک جامعه در برابر آفات و آسیب‌های دینی، اخلاقی، سیاسی و حتی اقتصادی و سایر آسیب‌ها مصونیت می‌یابد.
- اگر در هر محله، یک مسجد فعال محور باشد، می‌توان نسبت به رفع بسیاری از ناهنجاری‌ها و یا ترمیم بسیاری از نابسامانی‌ها در آن، امیدوار بود. نباید شأن و منزلت این محوریت را نادیده گرفت و اجازه نداد که حرمت این مرکزیت الهی شکسته شود.
- دولت اگر بخواهد از بسیاری از آفات و آسیب‌های فردی و اجتماعی پیشگیری کند، یکی از بهترین راهکارها تقویت مساجد است. تقویت مساجد، به تقویت همین پنج رکن بستگی دارد و باید بدانیم که فضای ساختاری، روانی و معنوی مساجد ما باید دلپذیر و روح افزا باشد و نمازگزاران را به سمت و سوی بندگی مخلصانه خدا و انجام امور خیریه و خدمات عام‌المنفعه سوق دهند و در این میان، نقش امام جماعت مساجد همچنان برجسته و حیاتی است.
- شکل‌گیری «آینده مبتنی بر مسجد» در گرو همراهی دولت و مردم است.
- تمامی این عوامل موجب می‌شوند تا بتوانیم از طریق مساجد برای آینده به شکلی درست و واقع‌بینانه برنامه‌ریزی کنیم. تحقق این مهم، نیازمند همفکری، همراهی و همکاری جدی مردم و دولت است. روحانیون مساجد، به‌منظور تقویت روحیه، بنیان فکری و اجرایی خویش و در راستای انجام رسالت خطیری که برای هدایت مردم بر عهده گرفته‌اند، باید دوره‌های آموزشی و مهارتی خاصی را در برنامه‌های کوتاه مدت و میان مدت و حتی در مواردی بلند مدت بگذرانند.
- از جمله این دوره‌ها و برنامه‌ها، می‌توان به اصول و فنون راهنمایی و مشاوره، مخاطب‌شناسی، روانشناسی، تعلیم و تربیت کاربردی و... اشاره کرد. ضمن اینکه در برگزاری این دوره‌ها، نقش حمایتی دولت باید بسیار برجسته باشد.

۲۳- دکتر عطاءالله رفیعی آتانی؛ عضو هیئت علمی دانشگاه علم

و صنعت

- مساجد در تمدن اسلامی هسته مرکزی تمام زندگی بودند.
- هسته مرکزی زندگی در دستگاه تفکر اسلامی «مسجد» است.
- در دستگاه تفکر و تاریخ تمدن اسلامی که می‌شناسیم، هسته مرکزی تمام زندگی، مسجد و مدرسه علمیه بوده؛ یعنی جایی که انسان رشد فکری پیدا و ابعاد وجودش رشد می‌کرده است. اکنون وقتی به شهرهای سنتی‌تر می‌رویم، مسجد مرکز است و همه شهر، اضلاعش مثل شعاعی بوده‌اند که به مسجد ختم می‌شدند.
- اگر می‌خواهیم تمدن اسلامی شکل گیرد، مسجد باید در مرکز آن سیستم باشد. اگر «مسجد» در مرکز سیستم قرار بگیرد، مرکز رشد عقل بشر و مرکز تعلیم و تربیت انسان‌ها می‌شود. پس اگر آن، سر جایش قرار گیرد، در مسیر تولید تمدن اسلامی قرار می‌گیریم.
- حرکت تمدن اسلامی در گرو «مسجدمحوری» است.
- مسجد به معنای مکان رشد انسان است؛ رشدی که به سمت بی‌نهایت، یعنی به سمت خدا امتداد دارد و به بیان دیگر، وقتی انسان جهت‌گیری‌هایش به سمت خدا است و در حال بی‌نهایت شدن است، فکر و تمدن جامعه او نیز بر همین مدار شکل می‌گیرد. بنابراین اگر تمدن اسلامی بخواهد به سمت بی‌نهایت باشد، باید «مسجدمحور» حرکت کند و در آن صورت بازار در چنین سیستمی تفاوت خواهد داشت.
- در گذشته بازار، گرد مسجد جامع شکل می‌گرفت و مسجد مثل قلب بود، که در بازار و زندگی و جامعه خون و حیات پخش می‌کرد و این مردم بودند که به این مرکزیت مراجعه می‌کردند و به سوی آن سرازیر می‌شدند، نماز اقامه می‌کردند و در نهایت از مسجد به سوی زندگی و کسب و کار خود بازمی‌گشتند. شاید بهترین مثال برای این تعبیر، شهر مدینه باشد. انسان در مدینه این حس را دارد؛ یعنی از نظر شکل ظاهری این حس در «مدینه النبی ﷺ» برای انسان ایجاد می‌شود.

- ما باید مسجد را مانند قلب یک جامعه قرار دهیم؛ قلبی که در جامعه فکر و جهت‌گیری صحیح به وجود می‌آورد. انسانی که مسجد تربیت می‌کند به همه نهادهای زندگی وارد می‌شود.

۲۴- حجت‌الاسلام سید سجاد ایزدهی؛ عضو هیئت علمی پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

- مسجد مهمترین نهاد برای ترویج امر به معروف و نهی از منکر است.
- جایگاه و نقش ذاتی مسجد، محلی برای سجده و عبادت است. علاوه بر این، محلی است برای دوری از دغدغه‌های دنیا. اما آنچه که آن را از دیگر نهادها جدا می‌کند، این است که مسجد محلی برای اطاعت از خداوند است.
- مسجد جایی است که قرار است از آنجا پیام اطاعت از خدا در جامعه برای مردم ارائه شود و ضرورتاً این اطاعت در امور عبادی نیست؛ بلکه در همه شئون زندگی است؛ اعم از آنکه عبادت باشد و در آن قصد قربت باشد، یا اینکه اقتصادی و سیاسی باشد.
- نبی مکرم اسلام ﷺ کلیه تصمیمات برای انجام فعالیت‌های سیاسی، اجتماعی، دینی و فرهنگی را در مسجد به سامان می‌رساند. مسجد در صدر اسلام عمده‌تأ مکانی برای رفع مشکلات جامعه، هدایت و مدیریت کلان جامعه بود و در نتیجه چنین رویکرد و جامعیتی در مسجد است که می‌بینیم جامعه صدر اسلام، جامعه‌ای است که تلاش می‌کند وجهه‌های عبادی را در عرصه اجتماعی به ظهور برساند.
- جامعه مطلوبی که برای اطاعت از خداوند، مسجد را محور قرار می‌دهد طبیعتاً فرهنگی دارد که برای توسعه دین آن را رشد می‌دهد. این فرهنگ، که در راستای توسعه معنوی دین اعمال می‌شود، همان فرهنگ امر به معروف و نهی از منکر است.
- مهمترین نهاد برای ترویج امر به معروف و نهی از منکر، مسجد است. مسجد به مثابه نهادی که برای اطاعت از خدا و اجرای احکام اسلام است، بهترین جایگاه ترویج این فریضه الهی محسوب می‌شود. مسجد باید به مثابه نقطه

مرکزی پرگار جامعه، دایره وسیعی را از خود در جامعه شکل دهد، که این دایره بر مدار اطاعت از خداوند و ترویج آموزه‌های دین، از جمله امر به معروف و نهی از منکر می‌چرخد.

۲۵- حجت‌الاسلام مصطفی جمالی؛ عضو فرهنگستان علوم اسلامی

قم

- «الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت» از مسیر مساجد محقق می‌شود.
- روایات فراوانی در مورد مسجد و فضیلت ارتباط با آن و اهتمام به ساخت مسجد و نماز خواندن در آن داریم و اساساً مسجد در فرهنگ اسلامی ما «بیت الله» به معنای خانه خدا است. کسی که می‌خواهد خانه خدا را زیارت کند به مسجد می‌رود و در آن عبادت می‌کند.
- جایگاه مسجد به گونه‌ای است که تأکید شده است با لباس خوشبو به آن وارد شویم؛ زیرا در آن به زیارت خدا می‌رویم. بنابراین از الطاف الهی است که به بندگان فرصت داده می‌شود که خدا را در بیت خودش زیارت کنند. در نتیجه در مورد اعتکاف در مساجد و همنشینی با دیگر نمازگزاران در آنها تأکید فراوانی شده است.
- در جامعه ما، مسجد آنچنان که باید و شاید جایگاه و خاستگاه خود را پیدا نکرده است و باید به یک کانون محوری در جامعه پردازی ما بدل شود. چگونه است که در دنیای غرب چنین اتفاقی نسبت به بانک‌ها رخ داده است. بنابراین، در جامعه اسلامی ما نیز، به جای بانک که محل ارجاع و ملجأ تمامی نیازهای بشر دنیای غربی است، باید مسجد محور شود.
- اگر در روابط اجتماعی، «مسجد» محور باشد و در نظام اقتصادی و فرهنگی ما، مسجدی که بر مدار توحید است شکل یابد، جریان توحید در جامعه ایجاد می‌شود و تنظیمات اجتماعی بر مدار مسجد شکل گرفته و شهرسازی بر پایه مسجد صورت می‌گیرد. بنابراین ما نیاز داریم که به مسجد، تحت عنوان «مبحث الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت» توجه کنیم. در این صورت مسجد در سبک زندگی جایگاه ویژه‌ای خواهد یافت.

- نیازهای معنوی مردم در مساجد حل می‌شود. بنابراین باید آنها را از طریق برگزاری برنامه‌ها و فعالیت‌های مختلف تقویت کرد. ضمن اینکه در سیره معنوی پیامبر ﷺ مسائل سیاسی و نظامی همواره در مسجد بود. مسجد نباید مانند کلیسا در دنیای غرب، فقط محل عبادت باشد؛ بلکه باید کانون مباحث اجتماعی و تمدنی باشد.
- گسترش رفتار اسلامی و ترویج فضیلت‌های اخلاقی در جامعه، از طریق مسجد ممکن است. به شرطی که بتوانیم به مساجد در بهره‌گیری از ظرفیت‌های خود یاری برسانیم.

۲۶- محمد علی موظف رستمی؛ کارشناس حوزه مسجد

- مساجد، مشوق تولید داخلی باشند.
- متولیان مساجد باید نسبت به فرهنگ‌سازی در رابطه با شعار «اقتصاد مقاومتی، اقدام و عمل»، اهتمام داشته باشند.
- یکی از مهمترین فعالیت‌هایی که پیش‌زمینه و پیش‌شرط تحقق اقدام عملی در زمینه اقتصاد مقاومتی است و باید توسط متولیان مسجد انجام شوند، بارورمند کردن لایه‌های اجتماعی جامعه است.
- می‌توانیم با اقدام عملی و برداشتن گام‌های مؤثر، به اهداف غایی تعیین شده در عرصه اقتصاد مقاومتی، دست‌یابیم؛ اما متولیان فرهنگی مسجد و آحاد مردم در این زمینه باید در درجه اول تلاش کنند.
- مسجد در طول تاریخ، بهترین بستر برای تبدیل مفاهیم به عمل بوده‌اند. به‌عنوان مثال امام جماعت و یا مبلغ دینی در مسجد در کنار بیان احکام و مسائل شرعی همواره نسبت به عامل بودن مؤمنان و انجام صحیح افعال دینی اهتمام ویژه‌ای دارند. زیرا صرف گفتن و بیان مواعظ، هدف اول برای آنان نیست؛ بلکه در پی اهدافی بالاتر از آن و برداشتن گام‌های عملی در آن زمینه‌ها هستند.
- اعتقادات و تقیدات اهل مسجد نباید تنها به شنیدن معطوف شود؛ بلکه باید نگرش عملی به مفاهیمی چون اقتصاد داشته باشند.

- هر عملی که صرفاً در مسجد بشنویم و به آن عمل نکنیم، نمی‌توان نتیجه و فایده‌ای برای آن متصور بود. پس باید برای رسیدن به آرمان‌هایمان در مورد نحوه عملکرد مساجد، فضای آنها را به فضایی عملگرا در راستای آن آرمان‌ها تبدیل کنیم.
- در فضای مساجد، باید انسان‌ها به عمل بر اساس آموزه‌های اسلامی تشویق شوند و از این طریق، این موضوع به دیگر لایه‌های جامعه گسترش یابد.
- هدف نهایی از آموزش مفاهیم دینی، این است که در شخصیت نمازگزاران و مخاطبان مسجد بروز و ظهور داشته باشد و در شخصیت آنان اثر بگذارد.
- شکل‌گیری اندیشه افراد جامعه، قبل و بعد از انقلاب و در دوران جنگ، همیشه بر عهده مسجد بوده است. بنابراین ما می‌توانیم از طریق بستر مسجد، در تمام حوزه‌های دفاعی و اقتصادی نگاهی عملی داشته باشیم.
- اقامه نماز تنها یک موعظه نیست؛ بلکه همراه با عمل و حرکت است. مثلاً تکرار اقامه نماز در مساجد در چند وعده، باعث می‌شود که اثراتش در رفتار اهالی نمود عملی پیدا کند. از سویی دیگر هم ائمه جماعات مساجد باید با اقدام و عمل خود نمازگزاران را به احکام دینی در این زمینه تشویق و ترغیب کنند.
- مساجد باید همانند گذشته، خاستگاه و پرورشگاه اقدام و عمل در تمامی عرصه‌های مهم برای جوامع باشند. پیامبر ﷺ اولین موعظه‌گر و مبلغ دینی بودند، که در ساخت اولین مسجد، یعنی مسجد «قبا» نقش تأثیرگذاری ایفا کردند و همراه با مردم آن را آماده کردند. این اقدام حضرت، نشان از عمل ایشان به فرموده‌های خودشان است.
- از مهمترین اعمال خیر، برداشتن گام عملی و اقدامی جدی برای رفع مشکلات اقتصادی و معیشتی مردم است، که در قالب اقتصاد مقاومتی قابلیت اجرا و انجام دارد.
- ائمه جماعات مساجدی که در جوار مراکز تولیدی قرار دارند، می‌توانند توجه ویژه‌ای به این مراکز داشته باشند.
- می‌توان با اعزام سخنرانان و موعظه‌کنندگان قوی به مساجد، در راستای عملیاتی کردن موضوع اقتصاد مقاومتی گام برداشت. در این زمینه، مساجد

باید با هماهنگی متولیان اقتصادی، تولیدی و افراد متخصص سخنان رهبری را تبیین کنند تا ذهن تولیدکنندگان نسبت به موضوع تولید داخلی بیشتر آماده شود.

- اگر می‌خواهیم در راستای سخنان و بیانات رهبری در زمینه اقتصاد مقاومتی گام برداریم، ابتدا باید فضای ذهنی مخاطبانمان در این عرصه را تغییر داده و شکل متناسبی را با اهدافمان بگیرد و در این زمینه ائمه جماعاتی که میزان پذیرش بالایی میان مردم دارند، می‌توانند با تهیه بروشور و جزوات مبتنی فرمایشات رهبری، در زمینه اقتصاد مقاومتی تأثیرگذار باشند.
- افراد کارآفرین و متعهد مسجدي شناسایی شوند.
- مساجد می‌توانند با شناسایی افراد کارآمد، در احیای مراکز تعطیل شده و بالا بردن راندمان کاری تأثیرگذار باشند. ترویج، تشویق و نگرش مبتنی بر وجود یک حرکت جهادی، می‌تواند در این زمینه مؤثر باشد و علاوه بر اینها ائمه جماعات مساجد می‌توانند با تبیین این موضوع میان مردم و فعالیت در زمینه جهاد اقتصادی همانند جهاد دفاع مقدس به صورت مؤثر عمل کند.
- با حضور نخبگان و فعالان اقتصادی کارگروهی اقتصادی در مساجد تشکیل شود، تا با برگزاری جلسات مختلف و ارائه راهکار و هم‌اندیشی توسط آنان در جهت رفع بیکاری و تحقق شعار سال راهکارهای مناسبی ارائه شود.

۲۷- حجت‌الاسلام علی اصغر ظهیری؛ مدرس حوزه علمیه سفیران

هدایت

- مساجد بهترین محل برای معرفی «سبک زندگی» به جوانان هستند.
- هر مسجدی که بیشتر به جماعت مؤمنین رسیدگی داشته باشد و بتواند مشکلات آنها را رفع کند، قطعاً بیشتر مورد تأیید دین و فرهنگ مقدس شیعه است.
- اگر قرار باشد در یک مسجد فقط به اقامه دو رکعت نماز اکتفا شود و دیگر نسبت به امور مسلمین بی‌تفاوت باشد، در این صورت چنین مسجدی تفاوتی با مسجد «ضرار» ندارد، که در صدر اسلام از سوی پیامبر ﷺ تخریب شد.

- ائمه جماعات مساجد، وظیفه مهمی را بر دوش دارند. نخستین وظیفه این افراد آن است که سر وقت در مساجد حضور یافته و اقامه جماعت کنند و شرایط تمامی نمازگزاران را رعایت کنند. یکی از مشکلات ما این است که بعضاً نماز جماعت‌ها به همراه تمامی مستحبات اقامه می‌شوند و شاید یکی از دلایلی که جوانان کمتر به مسجد می‌آیند، طولانی شدن زمان اقامه نمازها است؛ درحالی‌که پیامبر ﷺ همواره شرایط تمامی نمازگزاران را رعایت می‌کردند.
- مسئله دیگری که اهمیت دارد، نوع برخورد با گروه سنی کودک، نوجوان و جوان در مساجد است. در این رابطه، هیئت امنای نقش مهمی را ایفا می‌کنند؛ چون آنان می‌توانند فضای مسجد را آماده پذیرش این گروه سنی از مردم کنند. جوانان علاقه دارند که در کارهای مسجدی شرکت کنند و در نتیجه به دنبال برنامه‌ها و طرح‌های جدیدی برای اجرا در مساجد هستند، که شاید از سوی برخی افراد مسن جالب نباشند. در این میان آنچه که اهمیت دارد، ایجاد فضای تعامل میان جوانان و اعضای مسجد است.
- نظافت مسجد و برگزاری جلسات محتوایی برای گروه‌های سنی مختلف، از دیگر موارد جذب کودکان، نوجوانان و جوانان به مسجد است. مکبران و خدام نیز در جذب افراد به مساجد تأثیر فوق‌العاده‌ای دارند. هر چقدر برخورد خادم خوب باشد، نه تنها جوانان، که همه اقشار علاقه‌مند به حضور در مساجد می‌شوند.
- مسجد شاهراه ترویج سبک زندگی اسلامی است. امروز قطعاً برای معرفی سبک زندگی اسلامی به جوان، مسجد بهترین مکان است و اگر بخواهیم مسجد را به‌عنوان جزئی از سبک زندگی اسلامی و همچنین مأمّن فکری کودکان و نوجوانان مطرح کنیم، باید این قشر را از طریق مسجد تغذیه فکری کنیم.
- قلب جوان، طیب و آماده پذیرش معارف ناب است. بنابراین، وقتی که وارد مسجد می‌شود، اگر با امام جماعت، به‌عنوان مدیر مسجد، انس پیدا کند و در فعالیت‌های مسجدی مشارکت کند، برنامه زندگی خود را به گونه‌ای تنظیم خواهد کرد که بتواند در طول روز حداقل یک بار به مسجد بیاید.
- ارائه مباحث روز در مساجد، یکی از عوامل کلیدی جذب گروه‌های سنی کودک، نوجوان و جوان به مساجد است. برای مثال، امروز اگر امام جماعت یا هیئت

امنای مساجد، آشنایی حتی نسبی با فضای مجازی نداشته باشند، طبیعتاً نمی‌توانند به‌درستی جوان را در این فضا هدایت کنند. اساساً فضای مجازی ابزار تزریق فرهنگ غربی است و هر آینه ممکن است برای جوان شبهه افکنی کند. در نتیجه متولیان مساجد، باید علاوه بر آشنایی با فضای مجازی، نسبت به مباحث شبهه برانگیز اعتقادی فعالیت داشته باشند و در برابر آنها اقدام به روشنگری کنند.

• راه مقابله با هجمه‌های فرهنگی دشمن، ارائه خوراک فکری مناسب به جوانان است. برگزاری برنامه‌های متنوع فرهنگی در مساجد، اهمیت بالایی دارد و صرفاً در آنها نباید به اقامه نماز جماعت و سخنرانی اکتفا شود. برای مثال، می‌توان مسابقات فرهنگی، نظیر کتابخوانی را در مساجد راه‌اندازی کرد. امروزه سطح کتابخوانی در کشور ما رو به افول است. چه خوب است که بتوانیم از کانال مسجد، رابطه جوانان و کتاب را بهبود ببخشیم.

۲۸- حجت‌الاسلام حسن آقانظری؛ رئیس پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

• می‌توان از مساجد، اقتصاد مقاومتی را در قلب جامعه نهادینه کرد.

• اگر توانستیم در سطح علمی و دانشگاهی، در موضوع اقتصاد مقاومتی گفتمان‌سازی کنیم و سپس در همین جایگاه این موضوع را بررسی و پژوهش کنیم، در آن زمان است که می‌توانیم در قلب جامعه نیز این مباحث را ارائه کنیم. مثلاً از سوی اندیشمندان حوزه اقتصاد، باید آثاری با موضوع اقتصاد مقاومتی طراحی و تألیف شود و ائمه جماعات نیز آنها را با بیانی ساده برای مردم بیان کنند. این مسیر می‌تواند راهکار خوبی برای ترویج اقتصاد مقاومتی از کانال مسجد باشد.

• با بیان اینکه مسجد محل حضور اقشار مختلف جامعه است و در نتیجه امام جماعت آن با طیف‌های گوناگون مردم در مسجد مواجه است، ائمه جماعات مساجد نقش مهمی را در فرهنگ‌سازی این مدل اقتصادی در سبک زندگی مردم ایفا می‌کنند؛ چون می‌توانند با بیان مطالب مرتبط با این موضوع، ابعاد مختلف آن و تأثیر آن بر زندگی را برای مردم بیان کنند.

۲۹- حجت‌الاسلام محمدصادق کفیل؛ کارشناس مهدویت

- در عصر ظهور، تمامی ظرفیت‌های مساجد به کار گرفته می‌شوند.
- مسجد پایگاه حکومتی امام زمان عجل‌الله تعالی فرجه‌الکبیر است. مسجد، مکانی محوری است و باید مقرر هر حکومتی باشد. رمز موفقیت هر حاکمیتی، بهره‌وری از مسجد است.
- در دوران ظهور، از طریق مساجد، حقایق ناب و اصیل در اختیار مؤمنین قرار می‌گیرد. در روایتی از امام علی علیه السلام آمده است، شیعیان در دوران ظهور در مسجد حلقه می‌زنند و حقایق قرآن، آن‌طور که باید به آنان تبیین می‌شود. مساجد در عصر نبوی و علوی، تنها محل عبادت نبودند؛ بلکه در آنها به امور گوناگون اجتماعی، سیاسی، نظامی و فرهنگی رسیدگی می‌شد و تشکیل حلقه‌های آموزشی، از جمله نمونه‌های بارز بهره‌برداری فرهنگی از مسجد به‌شمار می‌آمد. بر این اساس در زمان ظهور هم مساجد دارای چنین کارکردهایی می‌شوند و آموزش علوم اسلامی و قرآن در مساجد جریان می‌یابد.
- متأسفانه در حال حاضر در برخی مساجد، تبیین معارف دینی کمرنگ شده است و بیشتر مطالب حاشیه‌ای به جای مطالب حقیقی و اصیل برای مردم بیان می‌شود. در زمان ظهور حضرت مهدی عجل‌الله تعالی فرجه‌الکبیر، ترغیب مردم به مساجد به قدری زیاد می‌شود که مردم در مسجد حضور پررنگ و پرنشاطی خواهند داشت.
- خدا در زمین برای خودش خانه‌ای را تعریف کرد، تا پناهگاه، جایگاه و بستر رشد و حاکمیت باشد. امروز متأسفانه بهره‌برداری از مسجد به شیوه نبی خاتم صلی الله علیه و آله و امیرالمؤمنین علیه السلام نیست. همچنین به شیوه‌ای هم که قرار است حضرت مهدی عجل‌الله تعالی فرجه‌الکبیر از آن بهره‌برداری کنند، اداره نمی‌شوند. بنابراین، ما نه از گذشته و نه از آینده الگو نگرفته‌ایم.
- ظهور حضرت مهدی عجل‌الله تعالی فرجه‌الکبیر نیاز به زمینه‌سازی دارد و این زمینه‌سازی باید توسط منتظران صورت گیرد. مسجد از مکان‌های اجتماعی است، که بیشترین تأثیرگذاری را بر مردم دارد و در حال حاضر مساجد می‌توانند در زمینه‌سازی ظهور نقش مهمی ایفا کنند و نباید تنها مکانی برای اقامه نماز باشند.
- زمانی حکومت‌ها رشد می‌یابند، که با مسجد پیوند برقرار کرده و با آن انس بگیرند. یکی از مهمترین مشکلات و مسائل جامعه ما، این است که جایگاه

مسجد را نشناخته‌ایم و آنگونه که باید، از آن استفاده نمی‌کنیم. اما در زمان ظهور حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف بهره‌برداری از همه ظرفیت‌های مساجد مورد توجه قرار می‌گیرد.

• مساجد، بستر حاکمیت و دارالعماره حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف خواهند بود و در حکومت آن حضرت، تمام مشکلات، گرفتاری‌ها و همه مسائل اجتماعی در آنها حل و فصل می‌شوند.

• یکی از محورهای بسترسازی برای ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف احیای مساجد است.

• مسجد جای یکدلی و یکرنگ شدن است. یکی از محورهای بسترسازی برای ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف احیای مساجد است. امروز متأسفانه در کنار مساجد، مکان‌هایی ایجاد شده که موازی مساجد فعالیت می‌کنند و موجب شده‌اند جایگاه مساجد کمرنگ شود. توجه به مساجد موجب می‌شود بحران‌های اقتصادی به مراتب کمتر شوند و نظام اقتصادی جامعه سلامت شود.

• ظهور به معنای ایجاد جامعه توحیدی و تبدیل جامعه خودگرا به خداگرا است. بستر موحد شدن افراد جامعه در مساجد است. مساجد در زمان ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف احیاگر امر به معروف و نهی از منکر و زکات در جامعه خواهند بود.

• مساجد باید پایگاه استکبارستیزی شوند. عدالت، ظلم‌ستیزی، استکبارستیزی و مقابله با طاغوت، محور قیام حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف است. این موارد امروز باید مورد توجه منتظران حضرت قرار گیرد؛ زیرا حکومت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، بستری برای استفاده از قابلیت و رشد مساجد است.

• با توجه به گسترش اسلام در عصر ظهور، مساجد در این دوران بر اساس تقوا و پاکی، بیش از گذشته توسعه می‌یابند. توسعه اسلام و روی آوردن به مساجد و معنویات، چنین امری را به دنبال دارد. در روایاتی از امام صادق علیه السلام آمده است: هنگامی که قائم آل محمد صلی الله علیه و آله قیام کند، در پشت کوفه مسجدی می‌سازد که دارای هزار در است و خانه‌های مردم کوفه به نهر کربلا متصل می‌شوند.

۳۰- حجت‌الاسلام محمدرضا فؤادیان؛ کارشناس مرکز تخصصی

مهدویت

- با ظهور مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف مساجد احیا می‌شوند.
- مسجد در فرهنگ اسلامی جایگاه ویژه‌ای دارد. مقرر حکومت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در زمان صدر اسلام مسجد بود. حضرت در مسجد می‌نشستند و بحث‌های حکومتی را سامان می‌دادند. بنابراین با توجه به سیره پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله این نکته را باید متوجه باشیم که امور مملکت اسلامی باید بر اساس و محور توحیدی باشد.
- حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف فرزند پیامبر هستند و به سیره آن حضرت حکومت می‌کنند. یکی از مشابهت‌ها در روش حکومتی حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف آن است که ایشان مانند پیامبر صلی الله علیه و آله «مسجد» را محور امور قرار می‌دهند و کارکردها و ظرفیت‌های آن را احیای می‌کنند. مساجد در عصر ظهور، فقط به عنوان مقرر حکومت مطرح نمی‌شوند؛ بلکه ظهور حضرت هم در مسجد الحرام اتفاق می‌افتد. وقتی که ایشان در بیت المقدس هستند، حضرت عیسی‌علی نبینا و آله و علیه السلام نازل می‌شوند و پشت سر آن حضرت نماز می‌خوانند.
- امروز فعالیت مساجد، عمدتاً در اقامه نماز جماعت خلاصه شده است. مردم به مسجد می‌آیند و در نماز جماعت شرکت می‌کنند و می‌روند. در حالی که باید برنامه‌های خاصی در مساجد سامان یابد که باعث احیای آنها شود. برای مثال یک امام جماعت می‌تواند از مدرسی که نزدیک مسجد هستند، دعوت کند تا دانش‌آموزان آن مدارس، به مسجد بیایند یا خودش به مدارس برود تا میان این دو تعامل برقرار شود.
- از سوی دیگر ائمه جماعات مساجد می‌توانند در اماکن شلوغ محلات، برنامه‌های مساجد خود را اطلاع‌رسانی کنند و زمانی که جایگاه مسجد در محله تثبیت شد، از فرصت‌ها استفاده کنند تا مسائل مختلف دیگر را حل نمایند. برای مثال در حوزه مهدویت و احیای فرهنگ مهدوی برنامه‌های ویژه‌ای را برای مساجد تعریف کنند و تابلوی ویژه‌ای را به در ورودی مسجد نصب کند و هر هفته مطالب مهدوی در آن قرار دهند.

• استفاده از شبکه‌های اجتماعی، اینفوگرافی و ارائه دل‌نوشته‌های مهدوی، برای فعالیت‌های مهدوی در مساجد، از جمله این روش‌ها است. ضمن اینکه وجود کتابخانه مهدوی در مساجد نیز، اثر فوق‌العاده‌ای بر آشنایی مأمومین با مباحث مهدوی دارد.

۳۱- دکتر عبدالرحیم گواهی؛ رئیس مرکز پژوهش‌های ادیان جهان

- اختلافات مذهبی را با «مسجد» به زیر چتر تفاهم مشترک بیاوریم.
- در مورد نقش مسجد در ایجاد وحدت میان ادیان ابراهیمی، باید گفت اساساً نقش اولیه مسجد در جامعه صدر اسلام بسیار ملموس و پررنگ بوده است. در آن زمان، هرگونه فعالیت از جمله تعلیم و تربیت در مسجد سامان می‌گرفت؛ اما در قرون بعدی، به تدریج مکتب‌خانه‌ها، مدارس دینی، حوزه‌های علمیه و تکیه‌ها تأسیس شدند و این نقش میان این مراکز و نهادها تقسیم شد.
- تعطیلی همه مراکز علمی و تنها اکتفا به مسجد، قطعاً رویکرد عقل‌پذیری نیست.
- اکنون اگر بخواهیم به گذشته برگردیم و بگوییم با وجود این تعداد مراکز علمی و آموزشی، فقط باید به مسجد اکتفا کنیم و باقی مراکز را تعطیل کنیم، قطعاً رویکرد عقل‌پذیری نیست؛ زیرا هیچ کس در دانشگاه را نمی‌بندد و همه مراکز علمی را تعطیل نمی‌کند، تا مدارس قدیمه راه‌اندازی کند؛ چون این، نگاه درستی نیست. از نظر من باید به مفاهیم نگاه کنیم نه صورت‌ها. نقش مسجد در این روزگار، یک نقش مفهومی است. البته زمان پیامبر ﷺ نقش مسجد متفاوت بود.
- مسئله دیگری که باید ذیل این بحث به آن توجه داشته باشیم، آن است که اگر مسجد در شکل‌گیری تعلیم و تمدن اسلامی نقش داشت، علت آن بود که نهاد دیگری در آن دوران وجود نداشته است. در آن زمان‌ها، مساجد «دارالقضاوت» بودند؛ یعنی خانه قضاوت برای مردم آن روزگار به حساب می‌آمدند.
- ستاد فرماندهی و جنگ، دیدار با هیئات خارجی و البته بسیاری از فعالیت‌های دیگر همگی مسجد بود. اکنون اما این نقش‌ها به نهادهای دیگر تفویض شده است. پس ما نباید از سر تعصب یا حب به یک واژه، کارکردهایی که امروز در

قالب سایر مراکز و نهادها متبلور و متنوع شده‌اند را به نهاد اولیه برگردانیم؛ زیرا نیازها متفاوت شده‌اند.

- جهان اسلام هنوز مسائل خود را حل نکرده است. من در بسیاری از کنفرانس‌های بین المللی با موضوع صلح و گفتگوی ادیان شرکت می‌کنم. همواره وقتی بحث در این کنفرانس‌ها جدی می‌شود افراد حاضر، به صراحت عنوان می‌کنند جهان اسلام هنوز مسائل خود را حل نکرده است.
- حتی وحدت شیعی هم دیده نمی‌شود.
- مسجد در حوزه وحدت میان ادیان ابراهیمی، قطعاً می‌تواند نقشی اثرگذار داشته باشد. اما قبل از آن، باید این نقش را میان شیعه و اهل سنت ایفا کند. البته اگر حمل بر مبالغه نشود حتی وحدت شیعی هم دیده نمی‌شود. در جامعه خودمان بسیاری از آحاد تقسیم شده‌اند. در نتیجه باید بنیادی‌تر کار کنیم و بتوانیم حداقل از مسجد این استفاده صحیح را داشته باشیم که این اختلاف آرا نباشد. هر چند که این اختلافات لزوماً بد نیست، به هر حال از کانال مسجد می‌توانیم این اختلافات را زیر یک چتر بیاوریم.
- اکنون آنچه که شاهدش هستیم حکایت از تفاوت مشخصی میان مساجد شیعه و سنی دارد. فکر می‌کنم به جا باشد در این مجال به این دیدگاه قرآن هم اشاره داشته باشیم. قرآن از بالاترین سطح، یعنی سطح اعتقادی سخن می‌گوید و قبل از هر چیز می‌فرماید: به سوی محور خدا بروید. مسجد، کلیسا و کنیسه باهم تفاوت دارند؛ اما در سطح اول، همه این ادیان بر پایه یکتاپرستی خدای یگانه هستند.
- تأکید قرآن مانند سایر ادیان توحیدی، این است که روی مسئله توحید کار کنیم و این در حالی است که هنوز بسیاری از سوء تفاهات میان ما و برادران و خواهران مسیحی و یهودی وجود دارد و حتی به این وجه مشترک توحیدی توجه نکرده‌ایم.
- کسی که به آن درجه از رحمت الهی برسد که خدا رحمان و رحیم است و پیامبر او حضرت ختمی مرتبت، رحمت للعالمین است و این ویژگی مهربان بودن از صفات پیامبر ﷺ بود، در آن صورت بنا را بر تعامل می‌گذارد و به معنایی مسجد و کلیسا و کنیسه برای او یکی است.

- مرحوم راشد نوشته بودند یک بار برای اقامه نماز وارد کلیسایی شده و سجاده را پهن کردند و نماز خواندند. آن درجه از فهم دین از سوی آن مرحوم کجا و جایگاه ما کجا که در جامعه‌مان به دلیل مسائل جزئی، اصلاً یکدیگر را نمی‌پذیریم. این فهم از دین، بسیار نازل‌تر از آن سطحی است که پیامبر بزرگوار و اولیای دین برای ما گفته‌اند. در ادبیاتمان داریم که باران که شدی مپرس این خانه کیست.
- کنیسه‌ها در حوزه تبلیغ فعال نیستند. علت این امر، به نژادی بودن دین یهود برمی‌گردد. آنها نَسَب و خون را ملاک قرار می‌دهند؛ یعنی کسی که خورش یهودی باشد. درست به همین دلیل است که یهودیت، تنها دین عالم است که فردی خارج از این دین نمی‌تواند واردش شود؛ مگر آنکه مدرک و سند بیاورد که در گذشته اجدادش یهودی بودند. در نتیجه دین یهود یک دین قومی- نژادی و خونی است که اصلاً تبلیغات ندارد و در نتیجه بین‌المللی نیست.
- نقطه مقابل یهود، مسیحیت است، که از نظر تبلیغی در سطح کلیساها شاهد فعالیت گسترده‌ای هستیم. اکنون حتی در کشور خودمان شاهد شکل‌گیری کلیساهای خانگی هستیم و شاید بی‌مناسبت نباشد که در این بخش از بحث موضوعات دیگری را نیز بیان کنیم.
- بسیاری که ادعا دارند سکولاریسم را می‌شناسند، اصلاً آن را نشناخته‌اند.
- اکنون در جامعه‌مان با بدتر از سکولاریسم، یعنی آتئیسم روبرو هستیم. اکنون ده‌ها نهاد فکری از سکولاریسم برای ما خطرناک‌تر هستند. سکولاریسم مفهومی دارد متفاوت از آنچه که در ایران مطرح می‌کنند. بسیاری از کسانی که ادعا دارند سکولاریسم را می‌شناسند، در واقع اصلاً آن را نشناخته‌اند. سکولاریسم یعنی دنیا را غیرالهی دیدن. ما اکنون در جامعه‌مان بدتر از سکولاریسم، یعنی آتئیسم را داریم و از آن بدتر از زمان مارکس به این طرف، با ماتریالیسم مواجه شده‌ایم.
- امروز باید با هم علیه آنچه که توحید را تهدید می‌کند، همکاری کنیم.
- شاید امروز پیروان مسجد و کلیسا و کنیسه، یا همان پیروان اسلام و یهود و مسیحیت، باید دست از تقابل و تخاصم بردارند و دست به دست هم دهند و بررسی کنند که با مسائل جهان امروز باید چه کرد.

- در کشور خودمان امروز بهاییت از خارج ایران و در داخل مشکل کوچکی نیست و برخی محافل و قدرت‌های جهانی نیز از آن حمایت می‌کنند. من فکر نمی‌کنم رسالت ما مقابله با کلیسا باشد. امروز باید با یهود و مسیحیت واقعی همدلی کنیم و دست در دست هم دهیم و علیه آنچه که اصل دین است، یعنی توحید را تهدید می‌کند، همکاری کنیم.
- در نسل ما و زمان نوجوانی‌مان، مرحوم طالقانی در مسجدی واقع در لاله‌زار حضور می‌یافتند و نماز می‌خواندند و همواره تأکید داشتند که حتی عروسی‌ها را به مساجد بیاورید. این نگاه کجا و رویکرد امروز ما کجا که چقدر تفاوت دارد با آنچه که اصل فعالیت در مسجد است.
- چه اقداماتی باید برای تقویت مساجد داشته باشیم تا علاوه بر تحقق آنچه که تاکنون در این گفتار ذکر شد، بتوانیم در سطح جامعه خودمان ظرفیت‌ها و کارکردهای مسجد را مطرح کنیم؟
- شیوه خدمت‌رسانی مساجد باید تغییر کند. مردم جامعه امروز بیش از هر زمان دیگری با مسائل اقتصادی و معیشتی، دست به گریبان هستند و به یک رویکرد متفاوت در سیر فعالیت‌ها نیاز دارند. چه اشکالی پیش می‌آید اگر گاهی از سالن مسجد به عنوان آمفی تئاتر استفاده کنیم و گاهی چند فیلم خوب آموزشی و معنوی در آن نمایش دهیم؟ مشکل آن است که ما اکنون بازاندیشی نکرده‌ایم. مفهوم مسجد همان است؛ اما باید برای کاربردها و ابزارهای متناسب آن با جامعه امروز بازاندیشی داشته باشیم.
- شاید با یک مثال، این بخش از بحث بیشتر ملموس شود. مثلاً می‌گویند درس بخوانید و در پی علم باشید. اما پرسش آن است که چگونه؟ آیا باید مانند زمان قدیم مکتب‌خانه دایر کنیم و یک پیرمرد برای آموزش پسران و یک باجی برای آموزش دختران، به همراه یک چوب بزرگ برای تنبیه به همراه داشته باشیم؟ طبیعتاً این شیوه منسوخ است. ما باید یک بازاندیشی اساسی داشته باشیم و اتفاقاً نسبت به کسانی که در حوزه مسجد کارهای پژوهشی خوبی ارائه کرده‌اند بهره بگیریم و از نظراتشان استفاده کنیم.

- من با دو مورد پژوهش برجسته مرتبط با مسجد مواجه شدم که به نظرم جا دارد نسبت به آن توجه و تحقیق شود. یکی پژوهش مرحوم «میرچا الیاده» است که او در سیر این اثر، در مورد فضای مقدس صحبت می‌کند و مسجد را به عنوان یکی از نمونه های این فضای مقدس بر می شمارد.
- در فرهنگ خودمان نیز دکتر نصر بهتر از هرکسی این فضا را درک کرده است. اخیراً کتابی با عنوان «آفاق حکمت در سپهر سنت» منتشر شد که در آن کتاب زمانی که دکتر نصر نظرات خود را در مورد هنر اسلامی بیان می‌کند، اشاره به فضای مقدس دارد. او در مورد حضور در فضای مقدس، از بیت الله الحرام سخن می‌گوید و این گونه توصیف می‌کند: چهارزانو در خانه خدا بنشینید و بیت العتیق (کعبه) را نگاه کنید.
- من به شخصه این تجربه را در شبستان مسجد سپهسالار متبلور می‌دانم. یعنی یک گوشه از شبستان عظیم مسجد سپهسالار بروید و سجاده‌ای پهن کنید، گویی خدا کنار دستتان است. منظور آنکه معنویت سنگینی که در آن فضا وجود دارد، به خوبی ملموس است و این خاصیت مسجد است.
- باید زبان نسل جوان را فهمید تا بتوانیم مساجد را فعال کنیم.
- باید مساجد و امکانات آنها را مدرن و به‌روز کنیم.
- باید شرایط و امکانات را برای جذب مردم به این فضای قدسی یعنی مسجد فراهم کنیم. بهترین مثال در این زمینه خانه کعبه است که سیستم گرمایش و سرمایش آن مدرن شده است. کف زمین مسجد الحرام در تابستان به دمای هشتاد درجه بالای صفر می‌رسید. اما کف آن دستگاه‌های سردکننده گذاشتند. یا در مورد چاه زمزم که اگر قرار بود به همان شکل قدیم باشد قطعاً میلیون‌ها نفر انسان در آن گرما از تشنگی هلاک می‌شدند. بنابراین باید مساجد را مدرن و به‌روز کنیم. ولی واقعیت آن است که ما همین کارها را برای مساجد خود نکرده‌ایم.
- برای آن که مساجد را فعال کنیم باید زبان نسل جدید را بفهمیم.
- اگر قرار است در مساجد فعالیت داشته باشیم و مثلاً وعظ کنیم، باید این مباحث مطابق با نیاز نسل جوان باشد. باید زبان این نسل را فهمید تا بتوانیم مسجد را فعال کنیم.

- من با پیروان ادیان مختلف مواجهه داشته‌ام. ادیان مختلف را تدریس کرده‌ام و بسیاری از اماکن ادیان مختلف را دیده‌ام. مسیحیت با رنسانس، خود را به‌روز کرد. یهود به دلیل اینکه هرگز رنسانسی نداشته است، رو به زوال می‌رود و پیروان معدودی دارد و بودا امروز در حال بین‌المللی شدن است.
- ما نیز باید به‌روز باشیم. من فکر می‌کنم باید آستین همت را بالا بزنیم و رویکرد واقعی دین را به مردم نشان دهیم. عده‌ای با فهم نادرست خودشان آمدند تا مثلاً در راه خدا به پا خیزند؛ درحالی‌که جز نفرت نیافریدند و هیچ کدام از اقداماتشان نتیجه‌ای نداشت. گروه‌هایی نظیر القاعده، طالبان و داعش از آن دسته‌اند.
- من معتقدم ما نیز باید همانند پیامبر ﷺ با رحمانیت حرکت کنیم؛ چراکه هرگونه برداشت تعصب‌آمیز موجب تفرقه افکنی خواهد شد. باید مفاهیم خود را بر اساس نیاز روز ارائه کنیم. امروز شورای عالی کلیسا، سه هزار نفر عضو دارد و در شورای علمی مشاورین پاپ نیز، تنها چندصد نفر از برندگان جایزه نوبل عضو هستند و به پاپ نظر می‌دهند.

۳۲- دکتر یعقوب توکلی؛ محقق، مورخ و کارشناس مسائل سیاسی

- در گذشته، مسجد، محور بود؛ به‌گونه‌ای که شهر حول محور مسجد ساخته می‌شد و همه جاده‌ها و خطوط به آن ختم می‌شد. اما اکنون به علت تغییر مدل شهرسازی و برخی الزامات، این سبک معماری را شاهد نیستیم. مثلاً یک شهرک مسکونی می‌سازند؛ اما اصلاً جایی برای مسجد در آن در نظر نمی‌گیرند. گویی شهری ساخته شده است و از قضا مکانی برای ساخت یک مسجد اختصاص داده شده، یا شخصی آمده و گوشه‌ای را وقف کرده تا در آن مسجدی بسازند. مسجد «شیخ لطف الله» نمونه‌ای در این زمینه است، که به‌عنوان یکی از موفق‌ترین نمونه‌های شهرسازی اسلامی شناخته می‌شود.
- کسانی که بیشتر به دنبال مدرنیته می‌روند، معمولاً نشانه‌های سنتی را محکوم می‌کنند. مثلاً بناهای عصر پهلوی عمدتاً با تکنیک‌های مدرن بنا شدند. حال آنکه معماری اصیل ایرانی، تفاوت فاحشی را با این سبک داشت. با این وجود، حتی مساجد نیز تحت تأثیر این معماری قرار گرفتند.

- ما حتی بعد از انقلاب نیز شاهد نوعی باور نسبت به مدرن سازی معماری مساجد هستیم و تاکنون نیز جایگزینی برای این نگاه نداشته‌ایم. در این زمینه، باید گفت هر چند که بنای مدنظر توسط یک معمار مسلمان ساخته می‌شود و آن معمار قطعاً به خوبی کار خود را می‌داند. اما از آنجایی که او اساس و پایه دانش خود را بر اساس معماری مدرن به منصف ظهور می‌رساند، نتیجه این می‌شود که نه آن مدرنیته جدی غربی را در معماری او می‌بینیم و نه به درستی معماری سنتی خود را شاهد هستیم.
- ما اول باید تکلیفمان با مسئله تمدن نوین اسلامی مشخص شود. جهان غرب نسبت به شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی رضایت نخواهد داد و اصلاً نسبت به شکل‌گیری جامعه اسلامی رضایت نمی‌دهد. در جامعه‌ای که اسلام حاکم باشد، طبیعی است که غرب و صهیونیسم جایگاهی ندارند. بنابراین اساس شکل‌گیری جامعه اسلامی و در پی آن تمدن اسلامی، در صورتی محقق می‌شوند که ما با مبنای مهمی که همان تطابق با فرهنگ خودمان است پیش برویم.
- نمی‌توانیم به الگوی مقاومت در برابر غرب، نه بگوییم. بنابراین ناچار هستیم تا میان این دو تطابق ایجاد کنیم. پس باید به فکر احیای جهان اسلام باشیم.
- ما زمانی می‌توانیم چیزی را در اختیار داشته باشیم، که قدرت در دستان باشد. قدرت مسلمین هم با محوریت مسجد شکل می‌گیرد. مسجد محل شکل‌گیری و تربیت انسان مسلمان است و هر انسان موحدی که به باورهای اسلامی اعتقاد داشته باشد، می‌تواند در عمل از دل مسجد به باورهای اصیل این دین برسد. از سوی دیگر بهترین جایی که او می‌تواند در آن پرورش یابد، مسجد است.

۳۳- حجت‌الاسلام سعید بهمنی؛ عضو پژوهشگاه علوم و فرهنگ

اسلامی

- پیوند با مسجد راهبرد انسان را جهت می‌دهد.
- مساجد این ظرفیت را دارند که ساعات طولانی دربشان به روی مردم باز باشد. تجمع مؤمنان در مسجد تنها برای اقامه نماز نباید باشد؛ بلکه باید از دیگر

- ظرفیت‌های مسجد هم بهره‌مند شد. ایجاد صندوق‌های قرض‌الحسنه و سرکشی به مؤمنین، همه بر محور مسجد و امام مسجد باید صورت گیرد.
- امروز مردم در بهره‌مندی از ظرفیت مسجد، دچار مشکل و غفلت هستند. انسان‌ها زمانی که برای عبادت در مسجد حضور می‌یابند، خوب است زمانی را هم برای بهره‌مندی از دیگر کارکردهای مسجد اختصاص دهند. پیوند با مسجد راهبرد انسان‌ها را جهت می‌دهد؛ زیرا موجب می‌شود که از الزامات کلام الهی بهره‌مند شوند.
 - اقامه نماز جماعت در مسجد، باید به بهترین شکل ممکن صورت گیرد و اضعف مؤمنین هم بتوانند در نماز حضور یابند. امامان مساجد نباید نماز را طولانی کنند. این، اصلی است که باید مورد توجه امام جماعت قرار گیرد. ائمه جماعاتی که این موضوع را مورد توجه قرار دهند، با حضور پررنگ مردم در مساجدشان روبرو خواهند شد. امام جماعت، از طریق معاشرت با مردم، معارف دینی را برای مردم منتقل کند. بسیاری از آموزه‌های دینی لازم نیست از طریق کلام منتقل شود. رفتار و سلوک، معارف دینی را منتقل می‌کنند. اصلی‌ترین عامل انتقال معرفت، عمل ائمه جماعات است.
 - مهم‌تر از مساجد، تعاملی است که میان مؤمنین است. مسجد یکی از مراکز نشر معارف اهل بیت علیهم‌السلام هستند. در مساجد، مردم بعد از نماز، دور هم می‌نشینند، در مورد مسائل مختلف به مباحثه می‌پردازند و در برخی از مساجد، حتی در مورد معارف دین، گرد هم می‌نشینند. این گفتگوها در تغییر رفتار و سلوک انسان‌ها نقش تأثیرگذاری دارد.
 - امروز مردم در بهره‌مندی از ظرفیت مسجد، دچار مشکل و غفلت هستند. انسان‌ها زمانی که برای عبادت در مسجد حضور می‌یابند، خوب است زمانی را هم برای بهره‌مندی از دیگر کارکردهای مسجد اختصاص دهند. پیوند با مسجد، راهبرد انسان‌ها را جهت می‌دهد و موجب می‌شود که از الزامات کلام الهی بهره‌مند شوند.
 - مسجد، در تبیین سبک زندگی و فرهنگ اسلامی نقش تأثیرگذاری دارد و می‌تواند چهارچوب زندگی فردی و اجتماعی انسان‌ها را شکل دهد. مسجد علاوه بر اینکه مرکز عبادت است و بندگان خدا می‌توانند به صورت متمرکز با خدای تعالی در

این مکان الهی ارتباط داشته باشند، زمینه‌ساز این مسئله است که آموزه‌های الهی و فرهنگ غنی اسلامی در وجود بندگان خدا محقق شود.

۳۴- برگرفته از کتاب نماز و نهضت مسجدسازی

- نگاهی به جایگاه نیروهای داوطلب و افتخاری در مساجد: فرض تسری حوزه‌های کارکردی مسجد به ساحت‌های مختلف جامعه، با به‌کارگیری نیروهای داوطلب، چند چالش عمده پیش روی سازمان مسجد خواهد بود.
- در بادی امر روشن است که سازمان‌های معنوی مساجد، ناچارند بسیاری از نیازمندی‌هایشان را در خلأ وجودی نیروهای داوطلب، با استفاده از نیروهای مزدبگیر تأمین نمایند. در این حالت، بدیهی است که همجواری نیروهای مزدبگیر با داوطلبان تازه وارد، چند نتیجه خواهد داشت:
 ۱. در ابتدا بدیهی است که برخی از کارکنان مزدبگیر مسجد، با احاله وظایف محوله به کارکنان داوطلب و افتخاری، از وجود این همکاران سوء استفاده نمایند. البته بدیهی است که در صورت رخداد این واقعه، کارکنان افتخاری هم با گذشت زمان متوجه این امر گردیده و احتمالاً در انگیزه آنان تأثیر سوء خواهد گذاشت.
 ۲. در درازمدت وجود نیروی انسانی افتخاری، امنیت شغلی کارکنان مزدبگیر سازمان را به مخاطره انداخته و آنها با هراس از توفیق و موفقیت نیروهای افتخاری، تثبیت موقعیت کارکنان افتخاری را، تضعیف جایگاه خود می‌دانند.
 ۳. به همین سبب، قابل پیش‌بینی است که علی‌رغم ضرورت همراهی و همدلی کارکنان مزدبگیر با نیروهای داوطلب (به سبب آشنایی و اشرافیت بهتر و بیشترشان نسبت به وظایف محوله)، کارکنان مزدبگیر برای همکاری با نیروهای افتخاری بی‌رغبت خواهند بود.
 ۴. در کنار موضوع فوق، ورود نیروهای داوطلب به عرصه خدمت‌رسانی به مسجد، مدیران و متولیان مسجد را با نیروهای داوطلب، انگیزه‌مند و متکثری روبرو می‌سازد که رتق و فتق امور با پتانسیل آنها از جنبه‌های مختلف از پیچیدگی‌های خاصی برخوردار است.

- ۵. مهمترین این چالش‌ها، افزایش کثرت نیروهای تحت اختیار است که توان مدیریتی و هماهنگی بیشتری را از متولیان امر مطالبه می‌کند.
- با توجه به ضرورت محدودسازی زمان مورد نیاز جهت همکاری هر کدام از داوطلبین (به دلایل پیش گفته)، مدیران سازمان معنوی مسجد باید بتوانند تا سرحد امکان، نسبت به خلاصه سازی، مجزا کردن و منفصل کردن کلیه وظایف فردی و شغلی در حال انجام در ساختار سازمان مسجد (به تعریف وسیع) اقدام و قابل عملیاتی سازی بنمایند.
- ماهیت ارائه خدمات در حالت افتخاری و عدم وجود الزام حقوقی فی مابین فرد و سازمان، همواره این احتمال را باقی خواهد گذاشت، که فرد به عللی از جمله تغییر اعتقاد و علاقه، مشکلات شغلی و خانوداگی و... نخواهد یا نتواند که به همکاری اش با سازمان مسجد ادامه دهد. بدیهی است که این عدم چسبندگی فرد به سازمان، عملاً درک سازمان را از منابع در اختیار خود با ابهام مواجه می‌سازد.
- ناگفته پیداست که وجود چالش‌های فوق، ضرورت طراحی نظام نگهداشت ویژه متناسب با نیروهای افتخاری را حتمی می‌سازد.
- علی‌رغم ماهیت اختیاری و رابطه غیرمالی نیروهای داوطلب با سازمان‌های معنوی، نباید از نظر دور داشت که نیروهای داوطلب، مانند هر منبع انسانی دیگری برای مساجد، به عنوان یک سازمان معنوی، مستلزم نگهداشت شایسته بوده و واجد اقتضائات ویژه نیروی انسانی برای سازمان هدف هستند.
- یکی از این اقتضائات نیاز کارکنان به پاداش و تقدیر است. به دیگر سخن، کارکنان هر سازمان برای تداوم انگیزه خدمتشان، باید تشویق شوند. البته ماهیت خدمت داوطلبانه اینکه ایشان انگیزه مالی از صرف زمان در سازمان ندارند، خود مبین ضرورت تعریف و طراحی سازوکارهای ویژه سنجش عملکرد، تقدیر از برگزیدگان و اصلاح رفتار خاطیان است.
- به دیگر سخن، نباید از نظر دور داشت که: حفظ و حراست از انگیزه‌های معنوی نیروهای داوطلب، موضوع مهمی است که باید با اتخاذ رویکردهای جامعی مانند پاداش‌های مناسب، مورد توجه قرار گیرد. البته نفس وجود پاداش و

ارزیابی، به‌عنوان یک معیار صحت عملکرد برای منتخبان، مهم بوده و مدیریت سازمان بایستی با اعلام نتایج ارزیابی‌های دوره‌ای هریک از افراد، آنان را از نتایج ارزیابی اقدامات و تلاش‌های خودشان مطلع گرداند، تا آنان نیز بتوانند بهتر و بیشتر در خدمت سازمان مسجد باشد.

• در همین راستا، باید پاداش‌های غیرمادی مختلفی به مثابه انگیزاننده‌های معنوی برای حفظ و ارتقای کیفیت خدمتی داوطلبین، تعریف و در یک اطلس جامع، با هدف افزایش بهره‌وری مجموعه خدام به آنها رونمایی شود.

۳۵- محمدصادق حقانی؛ پژوهشگر حوزه مساجد

- مسجد و سازوکار پشتیبانی از نیازمندان محله.
- دین اسلام، ابعاد مختلف زندگی انسان را مورد توجه قرار داده و برای هر کدام، برنامه‌ای را در نظر گرفته است. یکی از ابعاد مهم و سرنوشت‌ساز زندگی، اقتصاد و مسائل مالی است. نقش مسائل مالی در زندگی دینی انسان، به حدی مهم است که پیامبر اکرم در روایتی مشهور فرمودند: «كَادَ الْفَقْرُ أَنْ يَكُونَ كُفْرًا؛ نزدیک است کار فقر به کفر منجر شود». برای رفع فقر، برنامه‌ای مدون و همه‌جانبه نیاز است؛ کاری که از عهده دولت‌ها خارج و محتاج کمک و همیاری مردم است.
- مسجد، بهترین مکان برای سازماندهی فعالیت‌های خیرخواهانه مردم است. جایی که در آن به دور از کاغذبازی‌های رایج ادارات، نمازگزاران می‌توانند به کمک فقرا بشتابند. اما این امر سازوکارهای خاص خود را می‌طلبد.
- شناسایی فقرای محله: قدم نخست در این راه، شناسایی فقرایی است که محل سکونتشان، نزدیک مسجد است. برای این منظور، باید افرادی امین و رازدار انتخاب شوند. وظیفه این افراد، شناسایی افراد محتاج است. علت امین بودن افراد این است که کمک به محرومان باید به‌صورت کاملاً مخفیانه انجام شود، تا آبروی افراد محفوظ بماند. البته این افراد باید برای نمازگزاران کاملاً شناخته شده باشند، تا اگر کسی خواست کمکی کند، بتواند به راحتی این کار را انجام دهد. وظیفه دیگر این افراد، شناسایی افراد دروغ‌گوست. متأسفانه بعضی از افراد با دروغ‌گویی و تظاهر به فقر، باعث شده‌اند که اعتماد مردم از بین برود و به فقرای

واقعی کمک نکنند. کسانی که برای کمک به فقرا تعیین شده‌اند، با شناسایی دروغگویان، اعتماد خیرین را جلب می‌کنند.

- صندوق موقعیت‌های ضروری: همیشه افراد بی‌بضاعت، محتاج کمک دیگران نیستند. گاهی فردی که از لحاظ اقتصادی در وضعیت خوبی به سر می‌برد، بر اثر اتفاقی مانند تصادف، بیماری و... ممکن است به کمک مالی احتیاج پیدا کند. مساجد می‌توانند با در نظر گرفتن صندوقی برای این مواقع ضروری، ضمن یاری رساندن به فرد نیازمند، آبروی او را حفظ و تشویش خاطرش را برطرف کنند.
- صندوق قرض‌الحسنه: در فرهنگ اسلامی، قرض دادن و برطرف کردن نیازهای مؤمنان، کار پسندیده‌ای به‌شمار می‌آید و قرض برتر از صدقه معرفی شده است. امام صادق علیه السلام در این باره می‌فرماید: «قرض دادن را از صدقه بیشتر دوست می‌دارم». آن حضرت می‌فرمود: «کسی که قرض دهد و برایش مدت معین کند و شخص مقروض در وقت معین آن را نپردازد، اجر و پاداش هر روز تأخیر مانند پاداش یک دینار صدقه در هر روز است». شاید علتش آن باشد که قرض دادن موجب رونق اقتصادی می‌شود. مساجد با ایجاد صندوق قرض‌الحسنه، می‌توانند گام مهمی را در رفع نیازهای مالی افراد مستحق بردارند. علاوه بر آنکه این کار موجب شکوفایی هرچه بیشتر مسجد و انس مردم با آن می‌شود.
- مالیات‌های اسلامی: زکات و خمس، دو نوع مالیات اسلامی هستند که اسلام برای زدودن فقر در سطح جامعه، آنها را در نظر گرفته است. متأسفانه برخی از مسلمانان، به دلیل دنیادوستی، از پرداخت آن خودداری می‌کنند. مسجد با توجه به فضای معنوی حاکم بر آن، نمازگزاران را به شیوة اسلامی تربیت می‌کند و در نتیجه، آنان با پرداخت خمس و زکات، به فقیران مسلمان کمک می‌کنند.
- انفاق: انفاق و صدقه یکی از ارزش‌های اسلامی است. اجتماع مسلمانان در مسجد، روحیه تعاون و همکاری را افزایش می‌دهد و با پند و اندرز مبلغان دینی در مسجد، جریان‌های فقرزدایی در سطح جامعه افزایش می‌یابد.
- با قرار دادن صندوق صدقه و کمک به فقیران در مسجد، شناسایی فقیران آبرومند به وسیله هیئت امناء و جمع‌آوری کمک‌های نمازگزاران، گام مهمی در زدودن فقر برداشته می‌شود.

• مسجد و آموزش مهارت‌های شغلی: ضرب‌المثل معروفی است که می‌گوید: «به‌جای اینکه به نیازمند ماهی بدهید، ماهیگیری یادش بدهید». مساجد می‌توانند با آموزش مهارت‌های شغلی به افراد نیازمند، آنان را برای همیشه از کمک دیگران بی‌نیاز کنند.

۳۶- حجت‌الاسلام اقبالیان؛ استاد حوزه و دانشگاه

- مسجد در جامعه اسلامی نقشی مهم‌تر از حوزه و دانشگاه دارد.
- وقتی در تاریخ انقلاب تورق می‌کنیم، مساجد را به‌عنوان پایگاه و پشتیبان و صادرکننده مفاهیم والای انقلاب می‌یابیم. بیشتر شهدای انقلاب و جنگ اهل مسجد بودند.
- برنامه‌های حوزه و دانشگاه در حوزه مسائل دینی باید مورد توجه ائمه جماعات مساجد باشد. بخش قابل توجهی از مخاطبان مسجد را همین قشر طلاب و دانشجو تشکیل می‌دهند و امام جماعت متناسب با این مسئله، باید برنامه‌ریزی در مسجد داشته باشد و مخاطب شناسی کند.
- مردم ما مردمی ایمانی و اعتقادی هستند و زمان قدیم نیز همین‌طور بودند. حتی برخی افراد، فرزندان خود را به مدرسه نمی‌فرستادند و به جای آن، به مکتب می‌فرستادند؛ چون بر این اعتقاد بودند که مکتب از نظر مسائل اعتقادی بهتر است.
- اگر بخواهیم در جامعه اسلامی نقش مسجد را بررسی کنیم، در واقع مسجد نقشی بالاتر از حوزه علمیه، دانشگاه و آموزش و پرورش دارد. مردم نیز همین اعتقاد را دارند؛ چون خودشان مستقیماً مسجد را اداره می‌کنند و از آن تأثیر می‌گیرند. خصوصاً اگر امام جماعت خوش خلق باشد.
- سال ۱۳۶۳، فردی با من به مکه آمده بود. آن زمان روحانی کاروان بودم و سعی کردم خودمانی با او رفتار کنم. این مسئله، یعنی خودمانی رفتار کردن را در جلسه توجیهی ائمه جماعات نیز بیان کردم؛ چراکه این رفتار سبب می‌شود فرد مسجد را مأمن محبت و دوستی بداند، که در خانواده از آن محروم است. به هر صورت فردی که با من به حج آمده بود این رفتارم برایش مثل خاطره شد و هنوز که

هنوز است، در هر مناسبتی جویای احوال می‌شود. می‌خواهم بگویم نوع اخلاق و رفتار روحانی اهمیت به‌سزایی در جذب مردم دارد.

۳۷- حجت‌الاسلام سیدسجاد ایزدهی؛ عضو گروه سیاست پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

• محدود شدن مسجد تنها برای اقامه نماز، با روح اسلام و تعلیمات پیامبر ﷺ منافات دارد.

• مسلمانان تا زمانی که در شهر مکه بودند، در فضای غیررسمی قرار داشتند و به دلیل آنکه در اقلیت بودند، از جانب کفار و مشرکین تهدید می‌شدند. بنابراین عملاً توانایی ایجاد مسجد به‌عنوان ایجاد یک عبادتگاه در شهر مکه نبود و نمازهای جماعت و عبادتگاه‌ها، در مکان‌هایی که دورتر از دید کفار بود، برقرار بود. مسجد نماد توحید و اسلام است و کفار و مشرکین مایل نبودند که نماد اسلام در جامعه بروز و ظهور داشته باشد.

• مسجد در اولین گام‌های ایجاد خود، محدود به امور عبادی، همانند نماز بود و هرچه که اسلام توسعه یافت، کارکردهای سیاسی، نظامی و اجتماعی هم بر ظرفیت مسجد افزوده شد و آیات و روایات جدیدی هم در این زمینه وارد شد و مسلمانان به این امور مکلف شدند. در واقع مسجد مکانی شد برای آنکه توده مسلمانان در آنجا جمع شوند و امور مسلمانان را برنامه‌ریزی کنند.

• با گسترش اسلام، کارکردهای مسجد به موازات توسعه دین اسلام و احکام جدید گسترش یافت. اگر مسجد قبا در آغاز فقط برای اجتماع مسلمانان قریه قبا محدود شده بود، وقتی اسلام کامل شد دیگر امور همانند تبلیغ و توسعه، مشورت‌ها، برنامه‌ریزی برای دین در مسجد قبا اتفاق می‌افتاد و به مرور به دیگر مساجد نیز تسری یافت.

• امروز هم باید در احیای تمام کارکردهای مساجد تلاش کرد. مهم این است که ما کارکردهای مسجد را به همانند صدر اسلام تعریف کنیم و معنا ببخشیم. یعنی کارکرد مسجد تنها کارکرد عبادی نباشد. تعریف کارکرد عبادی برای مسجد، برای زمانی بود که دین اسلام تازه شکل گرفت. اما وقتی سیره

پیامبر ﷺ را می بینیم، به این موضوع دست می یابیم که پیامبر ﷺ به مرور، به موازات کارکردهای عبادی، به دیگر کارکردهای سیاسی و اجتماعی هم اهتمام داشت و مسجد کانونی برای توسعه اسلام با همه اولویت ها و شئون شد. محدود شدن مسجد تنها برای اقامه نماز، با روح اسلام و تعلیمات پیامبر ﷺ منافات دارد.

• مسجد باید رویکرد خود را داشته باشد و محل اجتماع و تلفیق رویکرد سیاسی، حاکمیتی و دینی باشد. در هر نهادی، مدیر مجموعه و کارگزاران برای نماز جماعت در مسجد حضور می یابند و توده مردم در مساجد یکدیگر را مشاهده می کنند. توجه به این موضوع زمینه ساز همان چیزی خواهد شد که مسجد محل حل مشکلات مردم شود و تربیت نیروها توسط مسجد و محتوای مسجد صورت گیرد و نظارت بر کارگزاران نیز توسط مسجد انجام می شود و موجب می شود که همه مشکلات جامعه توسط مسجد پیگیری و مسجد در اقتصاد، فرهنگ و سیاست محور می شود.

۳۸- حجت الاسلام دکتر اقبالیان؛ استاد حوزه علمیه قم

- مسجدی موفق است که به دست مردم اداره شود.
- همواره سنجش، معیاری می خواهد. ما برای اینکه بدانیم یک مسجد چقدر موفق است، باید ببینیم که چقدر با کارکردها و معیارهای مسجد در صدر اسلام تطابق دارد.
- مسجد در صدر اسلام دارالعباده، دارالفکر، دارالعلم، محل استحکام رابطه مخلوق با خدا و محل توبه بوده است. امیرالمؤمنین علی علیه السلام مسجد را محل قضاوت قرار داد. همچنین محل دیدار با هیئت های خارجی، محل مشاوره نظامی، سیاسی و خانوادگی نیز در مسجد بوده است.
- باید توجه داشته باشیم که معماری مساجد مطابق با معماری اسلامی باشد. ساختمان ونمای مسجد، صحن و حیاط، شبستان، محل سرویس های بهداشتی، نورگیر مناسب برای مسجد، مسیر مناسب برای ورود و خروج، سیستم گرمایشی و سرمایشی، همه و همه، از مسائلی است که باید در ساخت مسجد توجه شود. این

- موارد از نظر روانشناسی اثر دارد؛ چون انسان حس زیباپسندی و کنجکاوی دارد.
- نوع رویکرد و اخلاق امام جماعت مسجد، نقش مهمی در جذب جوانان به مسجد دارد. بسیاری از افراد به مسجد جذب می‌شوند؛ چون می‌دانند امام جماعت همواره پذیرای آنان است و به سؤالات آنها پاسخ می‌گوید. درحالی‌که در زمان قدیم، تا چند بچه به مسجد می‌آمدند، افرادی که سن بالا داشتند، آنها را با برخوردی بد، از مسجد بیرون می‌کردند. در جلسه‌ای توجیهی، که با ائمه جماعات داشتم، عنوان کردم که با مردم حالت خودمانی داشته باشید، که اگر افراد بعضاً کمبودهایی را در خانواده خود احساس می‌کنند، با این رفتار به مسجد جذب شوند و مسجد را محلی برای رفع مشکلات خود بدانند.
- مساجد نباید دولتی باشد؛ بلکه حداقل مکان باید به دست مردم اداره شود و دولت هم حمایت کند. یک مسجد باید به دست مردم ساخته شود، تجهیز و اداره شود.
- اداره مسجد باید با محوریت امام جماعت و هیئت امنا باشد و دولت هم می‌تواند حمایت داشته باشد. اگر این اضلاع در اداره مساجد مورد توجه مسئولین باشد، شاهد خواهیم بود که چقدر فعالیت‌های مساجد به سمت و سوی پویا شدن خواهد رفت.

۳۹- حجت‌الاسلام رضوی مهر؛ عضو هیئت رئیسه مجمع نمایندگان حوزه علمیه قم

- رفت و آمدهای مسجدی زمینه‌ساز سبک زندگی اسلامی است.
- ظهور اسلام در شبه جزیره عربستان سبب دگرگونی این جامعه شد. با طلوع اسلام و بعثت پیامبر ﷺ، شاکله فرهنگی در میان اعراب تغییر کرد و به سمت و سوی رهبر جامعه یعنی حضرت محمد مصطفی ﷺ سوق یافت.
- آنچه که از همان ابتدا مورد توجه پیامبر عظیم الشان اسلام بود، مسئله مسجد بود، که پایگاه و بنیاد اداره حکومت اسلامی به حساب می‌آمد. حضرت نسبت به مسجد و حضور در مسجد برای اقامه نماز، به کرات برای مردم صحبت می‌کردند و از سوی دیگر، چنان مسجد را محور قرار دادند که در بدو ورودشان به مدینه در قبا اقدام به ساخت مسجد کردند.

• مسجد محل اجتماع مسلمین برای عبادت، تفکر و اندیشه‌ورزی است و در مسجد است که لایه‌های مختلف اجتماع در کنار یکدیگر، به قصد عبادت معبود جمع می‌شوند. این حضور، زمینه‌ساز شکل‌گیری سبک زندگی اسلامی است و اگر مساجد در سطح کشور نقش کلیدی خود را بازیابند، قطعاً بسیاری از معضلات جامعه ما حل می‌شود.

• باید به گونه‌ای بر مسجد نظارت شود که اولاً مساجد معطل بودجه نباشند و امام جماعت بتواند برنامه‌های مسجدی را بدون دغدغه کمبود مسائل مالی سامان بخشد و در وهله دوم، اگر هم مسجدی بنا بود ساخته شود، از بهترین نقشه‌های معماری مبتنی بر معماری اسلامی، در ساخت آن استفاده شود.

• مساجد نباید فقط محل برگزاری مجالس تحریم باشد؛ یعنی علاوه بر اقامه نماز جماعت، تنها فعالیت جانبی مسجد را در مجالس تحریم خلاصه کنند. باید مسجد را محل بسط و نشر معارف اسلام قرار دهیم، که لازمه گسترش این فعالیت‌ها، دوری از موازی کاری در این فعالیت‌ها و اقتدا به امام جماعت، به‌عنوان مدیر مسجد است.

• کسانی که به مسجد رفت و آمد دارند رشد اخلاقی و رفتاری، فرهنگی و اجتماعی خواهند داشت. باید به‌ویژه قشر جوان را، از همان دوران کودکی با مسجد آشنا کرد، تا از چشمه معارف آل الله، که توسط مبلغان دین ارائه می‌شود بهره‌مند شوند.

۴۰- حجت‌الاسلام گندمکار؛ عضو کمیسیون سبک زندگی اسلامی شورای عالی انقلاب فرهنگی

• آئمه جماعات فعالیت‌های مساجد را متناسب با شرایط جامعه سامان دهند.
• باید توجه داشته باشیم که تمدن اسلامی بدون کانونیت و محوریت مسجد ممکن نیست. بسیاری از فعالیت‌های جامعه اسلامی منبعث از مسجد بود و به‌ویژه علم‌آموزی در مسجد از جایگاه مهمی برخوردار بوده است؛ به گونه‌ای که بسیاری از مباحث علمی در مسجد ارائه می‌شد.

- از سوی دیگر آیاتی که در قرآن کریم در مورد مسجد نازل شده است و همچنین آنچه که در لسان پیامبر ﷺ و اهل بیت در مورد مسجد وجود دارد همگی حکایت از آن دارد که رکن جامعه اسلامی مسجد است.
- فعالیت‌های مساجد در طول ادوار مختلف به نسبت شرایط متغیر بوده است. اما این مسئله هرگز از اهمیت و نقش مساجد نکاسته؛ به طوری که اگر حتی در برخی ادوار فعالیت‌های جانبی در مساجد محدود می‌شد اما باز هم مساجد محور جامعه بودند.
- در روزگار فعلی بیش از هر زمان دیگری نیازمند به آن هستیم که هویت خود را در کانون محوری مسلمین، یعنی مسجد جستجو کنیم. پایگاه مسجد می‌تواند دوباره احیا شود. اما باید فعالیت‌ها را به روز و مستمر ارائه کنیم. به هر صورت، امروز نمی‌توان صرفاً بر فعالیت‌های سنتی تکیه کرد. امام جماعت باید بروز باشد و دانش خود را افزایش دهد.
- آنچه که اکنون در سطح جوامع اروپایی و آمریکایی شاهدیم، رویکرد وحدت بخش مسجد در میان مسلمین بومی و مقیم در این مناطق است و اصلاً موضوع شیعه و سنی مطرح نیست. همه خود را پیروان محمد ﷺ می‌دانند، که در کانون و پایگاه مسجد دور یکدیگر جمع شده و به عبادت خداوند می‌پردازند.
- مسجد، هم محل عبادت است، هم محراب. هم محل عبادت و هم منبر. این جایگاه‌ها در کنار یکدیگر معنا می‌یابند. یعنی عبادت و معرفت در مسجد در کنار یکدیگر هستند؛ نه جدا از هم.

۴۱- حجت‌الاسلام حسن آخوند قرقی؛ پژوهشگر دینی

- نقش مسجد در جهت دهی و تعدیل نیازهای جوانان.
- یکی از مهمترین و بحرانی‌ترین دوره‌های زندگی انسان، جوانی و دوران بلوغ است؛ زیرا در این برهه از زمان، در دو بعد جسم و روان آدمی، تغییرات مهمی صورت می‌گیرد. در حقیقت، مسائل گوناگون حیات فکری، سیاسی، اجتماعی و روانی، جوان را احاطه کرده است. بهترین مکانی که می‌تواند جوان را در این برهه‌ی حساس کمک نموده، تا او بتواند در این جوشش احساسات و هیجان‌ها، بر آنها غلبه کرده و با جهت دهی

و تعدیل آنها، از امنیت و آرامش برخوردار شود. به همین دلیل، نمی‌توان از نقش مسجد در این حوزه غافل شد. پس مسجد می‌تواند جوان را مدیریت نموده و در امر تعدیل و جهت دهی به نیازهایش او را یاری کند.

• جوان و هویت: یکی از پدیده‌هایی که از سال‌های پایانی دوران نوجوانی آغاز شده و می‌تواند در سال‌های جوانی نیز ادامه پیدا کند، بحران هویت است. طرح پرسش‌هایی مانند: من کیستم؟ به کجا تعلق دارم؟ به کجا می‌روم و نظیر آن، مظهر هویت‌یابی نوجوان است.

• نوجوان، که در گذشته‌ای نه‌چندان دور، فاقد تحلیل و قدرت استدلال بود، اینک می‌خواهد از راز و رمز امور سر در آورد. از این رو می‌توان گفت یکی از مسائل مهم در شکل‌گیری شخصیت جوان، مسئله کشف خود و هویت خویش است. حال که نیاز جوان شناخته شد، باید به بررسی نقش مسجد بپردازیم.

• همان‌طور که مقام معظم رهبری فرمودند، از طرف خانواده‌ها به این نیاز توجه نمی‌شود، و این هم می‌تواند فرصت باشد هم خطر. مسجد می‌تواند با بها دادن به شخصیت جوان و توجه نمودن به او، جوان را به سمت خود جذب کند و با چیدن برنامه‌های مسجد، طبق خواست و نیازهای او، نقش به‌سزایی در شکل‌گیری هویت دینی او داشته باشند. روحانی محترم می‌تواند با برگزاری جلسات برای جوانان، آنان را در شکل گرفتن هویت دینیشان کمک و این نیاز او برای پیدا کردن هویت را جهت‌دهی کند و برخی از نیازهای دیگر او را، که اگر در فضاهای دیگر که مسجدی نیستند و ممکن است او را به تباهی بکشاند، تعدیل نماید.

• نیاز به دوست و همنشین: مقام معظم رهبری در تبیین یکی دیگر از نیازهای جوانان می‌فرمایند: «جوان احساسات و انگیزه‌هایی دارد. رشد جسمانی و روحی دارد و به دنیای تازه‌ای قدم گذاشته است، که غالباً دوروبری‌ها، خانواده، کسان و افراد در جامعه، از این دنیای جدید بی‌خبر و بی‌اطلاع می‌مانند، یا به آن بی‌اعتنایی می‌کنند؛ لذا جوان احساس تنهایی و غربت می‌کند.» (دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله خامنه‌ای، ۱۳۷۹) بروز این احساسات در جوان از یک سو، و بی‌توجهی اطرافیان از سوی دیگر، جوان را به سمت پیدا کردن

دوست و همنشین سوق می‌دهد، تا بتواند به کمک او، این تنهایی و غربت را پوشش دهد. اگر این نیاز توسط مسجد سامان پیدا نکند و در فضاهای دیگر بخواهد به این نیاز پاسخ داده شود، معلوم نیست چه تبعاتی برای جوان به دنبال خواهد داشت؛ زیرا اثر همنشین در بسیاری از روایات ما وارد شده و خطرات همنشین بد را گوشزد نموده‌اند. روحانی محترم می‌تواند با رصد کردن روحیات جوانان، فضای دوستی جوانان هم‌فکر را فراهم نماید. همین نیاز، اگر مدیریت نشود، می‌تواند به افراط گراییده و موجب تبعات سوء شود. به عنوان نمونه، برخی جوانان در دوستی افراط نموده و تمام وقت خود را با دوستانشان می‌گذرانند. این یعنی جوانی که در مسیر یادگیری بوده و باید وقتش را مدیریت نماید، وقتش بیهوده تلف می‌شود. در اینجا مسجد باید با محول نمودن برخی فعالیت‌ها و بیان برخی کارهای مهم پیش روی جوان، این نیاز او را تعدیل نماید تا به افراط منتهی نشود.

• حل تعارضات فکری: جوان تشنه دانستن است و همیشه به دنبال این است که برای سؤالاتی که در وجود او شکل گرفته جواب مناسبی بیابد. این نیاز را حتی خداوند به رسمیت شناخته و در دوران بلوغ، جوان را برای پی بردن به وجود خدا، به فکر و تحقیق تشویق کرده تا او به این حقیقت دست پیدا کند. مقام معظم رهبری در توصیف دوران جوانی می‌فرمایند: «جوان، در دوره جوانی -چه اوایل بلوغ و چه بعدها- با مجهولات زیادی روبه‌رو می‌شود. مسائل جدیدی برای او مطرح می‌شود که سؤال انگیز است. در ذهن او شبهه‌ها و استفهام‌هایی به وجود می‌آید، که مایل است به این شبهه‌ها و سؤال‌ها و استفهام‌ها پاسخ داده شود. در بسیاری از موارد، پاسخ به‌هنگام و دلنشین داده نمی‌شود؛ لذا جوان احساس خلأ و ابهام می‌کند.» (دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله خامنه‌ای، ۱۳۷۹) جوانی که در ذهنش انبوهی از سؤال است، اگر برای آنها در حوزه دین و دنیای پیش روی خود جوابی نیابد، موجب بروز آسیب‌های جدی برای او خواهد شد؛ زیرا اگر دین او نتواند به پرسش‌های او جواب بدهد، او دیگر تمایل و علاقه‌ای به آن نداشته و دچار پوچی و انحراف در زندگی می‌شود. روحانی محترم می‌تواند در مسجد به پاسخگویی این سؤالات اقدام نموده و این نیاز

جوان را برطرف کرده و او را از سردرگمی نجات و این روحیه پرسش‌گری را در راستای خدانشناسی و دینداری سوق دهد. از طرفی، این نیاز را تعدیل نموده تا جوان از این سؤالات به شکاکیت و نسبیت در رفتار منحرف نشود. در مقاله «مسجد و پاسخگویی به سؤالات جوانان» در این زمینه مفصل بحث شده است.

• حضور در فعالیت‌های مهم: جوان سرشار از انرژی و نشاط برای انجام فعالیت‌های مهم است و با نیروی جوانی، آماده مبارزه با هر سختی است. مقام معظم رهبری در تبیین یکی دیگر از خصوصیات جوانی می‌فرماید: «جوان احساس می‌کند در وجود او انرژی‌های متراکمی وجود دارد و توانایی‌هایی را، هم از لحاظ جسمانی و هم از لحاظ فکری و ذهنی، در خود احساس می‌کند. حقیقتاً هم توانایی‌هایی که در جوان هست، می‌تواند معجزه کند؛ می‌تواند کوه‌ها را جابه‌جا کند؛ اما جوان احساس می‌کند که از این نیروها و از این انرژی متراکم و از این توانایی‌های او بهره‌برداری نمی‌شود؛ لذا احساس بی‌هودگی و اهمال می‌کند.» (دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۷۹) امام بزرگوار این نیاز را در وجود جوانان شناخت و به نحو شایسته‌ای آن را جهت‌دهی و سامان دادند؛ طوری که این انقلاب ثمره‌ی همان جهت‌دهی ایشان است. مقام معظم رهبری درباره این ویژگی امام می‌فرماید: «یکی از بزرگ‌ترین هنرهای امام راحل ما، این بود که این نیروی مردم را شناخت و آن را کشف کرد و از آن بهره‌گرفت و به مردم اعتماد کرد.» (دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۸۵) روحانی محترم می‌تواند با جهت‌دهی این نیرو در جوانان، به کارهای بزرگی در امور فرهنگی دست بزند؛ مهم میدان دادن به این جوانان و مدیریت آن در این راه است. البته این نیرو باید تعدیل شود تا سر از خودسری درنیآورد. خوشبختانه در این زمینه هم در سایت مقاله‌ای نوشته شده است، که به آن ارجاع می‌دهیم تا اختصار را رعایت کرده باشیم.

• نیاز به تکیه‌گاه امن: مقام معظم رهبری، پنجمین نیازمندی جوانان را این‌گونه بیان می‌کنند: «جوان برای اولین بار با دنیای بزرگی در دوره جوانی مواجه می‌شود، که این دنیا را تجربه نکرده و از این دنیا چیزهای زیادی نمی‌داند. بسیاری از حوادث زندگی

برای او پیش می‌آید که تکلیف خودش را در مقابل آنها نمی‌داند. احساس می‌کند که احتیاج به راهنمایی و کمک فکری دارد و از آنجاکه پدران و مادران غالباً اشتغال دارند، به جوان نمی‌رسند و این کمک فکری به او داده نمی‌شود. مراکزی که در این زمینه مسئولند، غالباً در جای لازم و در نقطه نیاز حضور ندارند؛ لذا این کمک به او داده نمی‌شود و جوان احساس بی‌پناهی می‌کند.» (دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۷۹) به‌طور حتم روحانی محترم تأیید می‌کند که بارها با چنین جوانانی مواجهه شده که به این حالت دچار بوده و در برخی موارد دست به کارهایی زده‌اند که جبران‌ش هزینه‌ی زیادی داشته است. بهترین جایی که به فکر جوان می‌رسد و احساس آرامش و اطمینان می‌کند، مسجد است، که مشکلش را با روحانی مسجد بیان کند؛ زیرا در دسترس و قابل اعتماد است (و البته بی-هزینه). در اینجا وظیفه روحانی بسیار مهم است تا بتواند شرایطی را فراهم کند که جوان، این خلأ را با آمدن به مسجد و حضور در بین مردم و جوانان دیگر درمان نماید. روحانی محترم می‌تواند در قامت یک مشاور برای جوانان باشد؛ زیرا جوانان در بسیاری از فعالیت‌ها، با والدین خود مشورت نمی‌کنند و این، وظیفه مسجد و روحانی است تا این فضا را برای آنان روشن کند، تا به جای اینکه خودشان خیلی از کارها را تجربه نمایند، به تجارب دیگران گوش دهند تا دچار مشکل نشوند. بسیاری از جوانانی که به سمت بزهکاری کشیده شدند، کسی را برای مشورت و تکیه به آن نداشتند. توضیح بیشتر در این مورد را به مقاله «مساجد و بزهکاری جوانان» موکول می‌کنیم.

۴۲- حجت‌الاسلام پیروزمند، عضو فرهنگستان علوم اسلامی قم

- مسجد در هندسه شهری باید در مدار طراحی شهری قرار گیرد.
- همه هم و تلاش انبیا، بسط و گسترش عبودیت، توأم با معرفت خداوند تبارک و تعالی بوده است. به عبارت دیگر، می‌توان گفت انبیا آمده‌اند تا جهان به یک معبد و مسجد تبدیل شود تا انسان در همه ابعاد و اطوار زندگی خود عبادت کند و خداوند را بپرستد. با این دیدگاه، مسجد محل اصلی گسترش و بسط تفکر الهی اسلام است. به همین اعتبار، جایگاه والایی در اندیشه اسلامی دارد. این جایگاه والا در همه ابعاد اخلاقی، فقهی، عقاید نشان داده است.

- در حال حاضر اتفاقی که باید از درون مسجد رخ دهد، این است که سیاستمداران و طراحان شهری، نسبت به مسجد محوری اهتمام و توجه ویژه‌ای داشته باشند و مسجد باید در هندسه شهری، مرکز و مدار طراحی شهری قرار گیرد و نیازهای اجتماعی، بهداشتی، روانی، تربیتی، فرهنگی و نیازمندی‌های سیاسی و اجتماعی بر محور مسجد طراحی و پاسخگویی شود و کسانی که در مسجد خدمت ارائه می‌دهند و خدمت می‌گیرند خود را به عنوان اهالی مسجد بدانند و مسئول مسجد قلمداد کنند.
- فرهنگ دینی فقط نماز خواندن و عبادت کردن نیست. البته صدر و اوجش این است. در معارف اسلامی در مورد مسجد زیاد سخن گفته شده است. ولی ما نیامده‌ایم بر پایه این روایات و احادیث فرهنگ‌سازی کنیم و تلاش کنیم تا این روایات به نحو مناسب وارد زندگی روزمره مردم شوند. مثلاً مشاهده می‌کنیم که در نماز خواندن اصل بر آن است که نماز در مسجد اقامه شود. اما آنچه که امروز می‌بینیم آیا این است؟
- مسجد به صورت مستقیم در ارتباط با سبک زندگی مردم می‌تواند تأثیرگذاری بسیاری داشته باشد. در سال‌های گذشته، شاهد این موضوع بودیم که نهادهایی مقابل و در موازات مساجد، به تقلید از فرهنگ غرب تأسیس شدند، که سبک زندگی که در این اماکن تروج می‌شد، دینی نبود.
- مراکز رقیب همانند فرهنگسراها، که ریشه فرهنگی آنها معلوم نیست، در جامعه امروزی بسیار شده، که موجب ضعف نقش مساجد شده است. از طرفی، زندگی شهری مانعی برای حضور بیشتر مردم در مسجد است. امروز افراد بسیاری در وقت نماز در ادارات و مشاغلشان و حتی در مدارس و دانشگاه‌ها حضور دارند و این، مانعی برای حضور مردم در مسجد است. در واقع باید گفت سبک زندگی مدرن در جامعه امروزی، عاملی است که موجب شده ارتباط مردم با مسجد کم‌رنگ شود. اگر تدابیری در این زمینه اندیشیده شود، حضور مردم در مساجد بیشتر می‌شود.
- از لحاظ آمایش مساجد، که به شکل قابل توجهی مسجد در دسترس همگان باشد، تمهیداتی اندیشیده نشده است و از این لحاظ که مساجد از آئمه جماعات فرهیخته و به تعداد کافی برخوردار باشند، تمهیدات کافی صورت نگرفته است.

بنابراین، با مشکلاتی که در حوزه مسجد مواجه هستیم نباید انتظار داشت که مساجد هویت بخشی گذشته را داشته باشند.

- مشکل اصلی و اساسی در این است که تا به حال به مسجد با نگاه مأموم نگریده نشده و همین امر باعث شده است حجم قابل توجهی از مسائل و موضوعات مهم و تأثیرگذار بر زندگی و فرصت مردم در ارتباط با مساجد وجود داشته باشد که چندان مورد توجه قرار نگرفته باشد. درحالی که هر چه بیشتر به صورت علمی به کارکردهای مسجد پرداخته شود، به صورت متقابل فرهنگ و شعور مردم بیش از پیش تقویت می شود.

- به هر میزانی که ارزش خدمت مسجد برای مردم فرهنگ سازی و پذیرفته شود به همان میزان خادمی مسجد نیز پذیرفته می شود. وقتی که این جایگاه را در جامعه قبول کنیم آن وقت مسجد به عنوان مرکز تأثیرگذار فرهنگی، اجتماعی و سیاسی محسوب می شود.

- افرادی که در ایجاد تأثیرگذاری خدمت به مسجد در محله و شهر و کشور تأثیرگذارند، می توانند احساس هویت و احساس خدمتگزاری به دین خدا داشته باشند. نگاهی که امروز نسبت به خدمتگزاری مسجد وجود دارد، نگاه درستی نیست. وقتی در جامعه سطح خدمتگزاری در مسجد را به نظافت و پاک کردن درب مسجد و روشن کردن چراغ مسجد تقلیل دهیم، نمی توانیم انتظار داشته باشیم که خدمت به مسجد در جامعه فرهنگ سازی و به عنوان افتخار محسوب شود.

- لازم است از افرادی که جذابیت کافی در زمینه خدمت به مسجد دارند، برای این نوع مسئولیت استفاده کنیم. آن موقع است که وجه پسندیده از خادمی مسجد در ذهن مردم اتفاق می افتد. اگر کارکرد و شأن مسجد در جامعه ارتقا پیدا کرد، شأن خادمی مسجد بیشتر فرهنگ سازی می شود.

- شأن و کارکرد مسجد را در جامعه احیا کنیم.
- باید مفهوم خادمی مسجد را تعمیم ببخشیم؛ به این معنا که خادم مسجد بودن را به این موضوع محدود نکنیم که فرد در ساعت معین در مسجد حضور یابد و فعالیت مشخصی را در مسجد انجام

• دهد. اگر فردی در مرکز بهداشتی و درمانی، اقتصادی و اداری فعالیت معلوم و حرفه‌ای خود را انجام می‌دهد، همانند آن فعالیت را به‌عنوان خادمی مسجد برای مؤمنین و خدمتگزاران به مسجد انجام دهد و سعی کند نوع ارتباط، منش و اخلاق و تأثیرگذاری مسجد بر مسئولیت‌پذیری او تأثیرگذار باشد و این تأثیر به شکل عمیق و گسترده‌تر اتفاق بیفتد.

۴۳- حجت‌الاسلام دکتر گندمکار؛ عضو علمی گروه ادیان تطبیقی دانشگاه گوتینگن

- مساجد به‌عنوان کانون‌هایی مطرح هستند، که در جهان اسلام به‌عنوان محل عبادت شناخته می‌شوند. در کنار مساجد، حسینیه و تکایا، گوشه‌ها و زاویه‌ها و حتی خانقاه را، به‌ویژه در دوران صفویه می‌بینیم، که باز هم همه آنها، به نوعی با محوریت مسجد فعالیت دارند. مسجد در عهد پیامبر نیز، هم کانون تعلیم و تعلم اسلامی و هم مرکز سیاسی و مدیریت جامعه اسلامی و امت اسلام است.
- پیامبر، مسجد را به‌عنوان پایگاه و جایگاه تمدن‌ساز به میدان آوردند. نقش مساجد در جهان اسلام، در پرورش فکر و فرهنگ اسلامی و ابعاد اعتقادی مردم مسلمان، شایان توجه است.
- قطعاً، مسجد عامل وحدت بخش امت اسلام در اعصار مختلف بوده است. برای مثال، در دوران معاصر و شکل‌گیری انقلاب اسلامی ایران، مسجد محوری برای پیروزی انقلاب و کانون مبارزه با حکومت شاه و طاغوت است.
- مسجد، اقتدار فکر اسلامی را روزافزون می‌کند. مسجد پایگاه ضد سکولاریسم و ضد دیدگاه‌های لیبرال‌سیتی است. مسجد نگاه خدامحورانه را در انسان تقویت می‌کند.
- تمدن اسلامی، بدون کانونیت مسجد ممکن نیست. تأکیدی که اسلام بر ساخت مساجد دارد و از سوی دیگر، مساجدی که در آن به مسلمین بصیرت بخشی می‌شود، مساجدی که مرکز معرفی اسلام ناب محمدی و فعالیت‌های آن بر اساس و محور قرآن کریم و امامت و ولایت جامعه اسلامی باشد، مورد تأیید اسلام و تاریخ و تمدن اسلامی است.

- در دوران مدرن، شرایطی برای زندگی مسلمین ایجاد شده است که متفاوت از دوران سنت و دوران تاریخی گذشته است. مسجد و مدیریت مساجد و فعالیت‌های مساجد، باید خود را با دوران مدرن نوسازی و به‌روز کنند. ائمه جماعات مساجد، باید به‌روز باشند. دانش سیاسی و هنری و فرهنگی و علمی و مدیریتی و سیاسی امامان جماعات مساجد، در سطح جهان اسلام و در سطح بین‌الملل، باید تقویت شود و آموزش آنها مستمر باشد. همچنین آموزش به مسلمانان نیز باید در همین راستا در مساجد صورت پذیرد.
- امروز مساجد در اروپا و آمریکا، کانون اتحاد میان مسلمین هستند. بنابراین مسجد در اسلام فقط مکان عبادت نیست؛ بلکه در مسجد هم محراب هست و هم منبر. محراب و منبر، مؤلفه و نشانگر معرفت در مساجد است. باید ائمه جماعات مساجد جهان اسلام، با این دو بال مسلمین را با وظایفشان آشنا کنند.

۴۴- جمعی از کارشناسان مذهبی

- جوانان به مسجدی جذب می‌شوند که برای پرسش‌هایشان پاسخ داشته باشد.
- اگر متولیان مساجد، حضور در مسجد و برگزاری برنامه‌های محتوایی را سرلوحه کار خود قرار دهند، قطعاً مساجد جایگاه گذشته خود را بازخواهند یافت. مهم آن است که فعالیت‌های مسجدی مستمر و بر پایه محتوا باشد؛ یعنی جوانی که به مسجد می‌آید، بداند که با حضور در مسجد گرهی از او باز می‌شود و به سؤالات بی‌پایانش پاسخ داده می‌شود.
- ائمه جماعات در این زمینه نقش مهمی را ایفا می‌کنند و نباید نسبت به جوان بی‌تفاوت باشند. باید علاوه بر آگاهی کامل بر اوضاع روز جامعه و مشکلات جوانان، ارتباط تنگاتنگ و نزدیکی با جوانان برقرار کنند تا ایشان مسجد را مأمن و ماوای خود بدانند.
- باید معارف دین را در قالب‌های جدید و متناسب، به جوان ارائه کنیم. این مهم نیازمند سرمایه‌گذاری مادی و معنوی از سوی متولیان و دست‌اندرکاران امر

مسجد است. محتوای غنی در دستان ماست؛ اما نوع ارائه آن به جوان مهم است. با توجه به این مسئله و با در نظر گرفتن اینکه مسجد مهمترین شبکه اجتماعی اسلام است، می‌توانیم مفاهیم دین را به نسل جدید از دریچه مسجد منتقل کنیم.

- باید کارگاه‌های ویژه‌ای را در سطح مساجد، برای فارغ‌التحصیلان حوزه تعریف کرد و طلاب در این کارگاه‌ها، معارف دین را برای مردم، به‌ویژه جوانان بیان کرده و به سؤالات آنان پاسخ بگویند.

- حقیقتاً چه مسجدی و با چه ویژگی‌هایی می‌تواند اهل خود را در امان نگاه دارد؟ در روایت داریم که حضور در مسجد و اصلاً رفت و آمد به مسجد، مزایا و فوایدی را برای افراد دارد. همچنین در روایت دیگری آمده است که از فواید مسجد رفتن، رسیدن به علم لطیف است. بنابراین وقتی فعالیت‌های مسجد مبتنی بر مباحث دقیق و کاربردی باشد، طبیعتاً این جایگاه ایجاد خواهد شد.

- باید در مساجدمان به نحوی برنامه‌ریزی داشته باشیم که این احساس در جوانی که به مسجد می‌آید ایجاد شود، که مسجد می‌تواند برای او، محل یافتن پاسخ پرسش‌هایش باشد. از سوی دیگر، افراد باید در مساجد دیده شوند؛ یعنی در فعالیت‌های مساجد نقش داشته باشند. این مهم، وظیفه ائمه جماعات است که بتوانند به نوعی اقشار مختلف را در فعالیت‌های مساجد نقش دهند. اگر این اتفاق بیفتد و مسجد آن پایگاه اجتماعی شود که در زمان پیامبر ﷺ بود، به نظر می‌رسد که زمینه گرایش بسیاری از جوانان به مسجد و مباحث ارائه شده در مسجد افزایش یابد.

- اقامه نماز جماعت در مسجد و حتی صرف حضور در مسجد، اثرات مختلفی را برای افراد به همراه دارد. مسجد سکویی برای آرامش معنوی قلوب است. طبق روایات معصومین علیهم‌السلام، وقتی حضور در مسجد و رفت و آمد به خانه‌های خدا تا این اندازه مفید است، قاعدتاً تأثیر این حضور، دوچندان بر معنویت قلوب مشهود می‌شود.
- برنامه‌ریزی دقیق در راستای ارتقای فعالیت مساجد و همچنین گسترش فعالیت‌های مسجدی، با تکیه بر ظرفیت طلاب جوان، می‌تواند دریچه‌ای به سمت احیای کارکردهای فراموش شده مسجد باشد.

۴۵- برگرفته از کتاب «فروغ مسجد»

• بی‌دلیل نیست که کسی مانند «روژه گارودی»، مسجد را آیین اسلام می‌داند و آن را عنوان کتابش قرار داده است و «مارسل بوازار»، اسلام‌شناس سوییسی، راجع به نقش نیرومند مسجد در فرهنگ، اقتصاد، سیاست و وحدت مسلمانان چنین می‌نویسد: «مسجد، عامل نیرومندی در همبستگی و اتحاد مسلمانان جهان است و اهمیت اجتماعی و فرهنگی آن را از این بابت نمی‌توان نادیده گرفت؛ مخصوصاً در روزگار معاصر، که مسلمانان شور و حرارت صدر اسلام را دگر بار از خود نشان می‌دهند، مساجد به صورت مراکز تربیت روحانی و پایگاه جنبش امت مسلمانان نسبت به ستمگران و سلطه‌جویان در آمده است و به تدریج مساجد موقعیت سال‌های نخستین ظهور اسلام را به دست آورده‌اند».

• «کریستین تفاح» در مقاله خود، «مسجد کانون فعالیت جامعه اسلامی»، می‌نویسد: «مساجد به مثابه مرکز ارتباطی نهادهای اجتماعی، مثل بیمارستان‌ها، آسایشگاه‌ها، نوانخانه‌ها^۱ و دانشگاه‌ها و مدارس عمل می‌کند. اما استقرار این مساجد در مرکز شهر، که با احاطه شدن به وسیله بازار و صنعتگران متعدد، کانون اصلی شکل‌گیری جمعیت شهری است، گواهی است بر ضرورت و نقش عمومی آنان و هماهنگی این پدیده با تمام جوامع اسلامی جهان».

• از آنجا که موج منفی «جهانی شدن» روزبه‌روز، بلکه لحظه‌به‌لحظه، در حال تقویت کردن خود، با تجهیز و تکمیل ابزار، به‌ویژه ابزار رسانه‌ای است، باید دید موج مثبت و مقابل آنکه خواستگاهش عمدتاً در مساجد است، چگونه خواهد توانست در همراهی با آن اثرات منفی، آن را خنثی کند و همچنان مردمان را به پاکی و اخلاق و عدالت فرا بخواند.

• گسترش فعالیت‌های ضدارزشی و فرهنگی در فرآیند «توسعه و جهانی شدن»، مورد علاقه شدید سران و دولتمردان کشورهای غربی است.

• اگر این فرآیند در جامعه بشری، به‌ویژه جامعه اسلامی، توأم با توسعه و گسترش

۱ .. نوانخانه. [نَ وَا خَا نَ / نَ] (ا مرکب) (از: نوان، ناتوان و لاغر و ضعیف + خانه) جایی است که از طرف شهرداری، ناتوانان را در آن نگهداری می‌کنند. دارالعجزه. (لغت‌نامه دهخدا)

ارزش‌های غیراسلامی و تحریف شده و کاذب باشد، بی‌تردید با اهداف مسجد، که توسع ارزش‌های انسانی، دینی و الهی است، مغایر است و باید از آن اجتناب نمود. در چنین حالتی، دیگر انسان به‌عنوان مخلوق عالی و خداجو، مطرح نخواهد بود و در هر نوع توسعه، بازگشت به ارزش‌های اسلامی، معنوی، روحی و حیاتی باید یکی از اهداف تعیین‌کننده آن باشد.

- نقش مسجد در فرهنگ و هویت محله‌ای
- فرهنگ هر اجتماع، دارای خصوصیات و ویژگی‌های خاص آن سرزمین است، که تحت تأثیر عناصر مذهبی، تاریخی، عقیدتی و جغرافیایی شکل می‌گیرد. از آنجا که مسجد به‌عنوان نماد تأثیرگذار بر الگوهای رفتاری افراد در زمینه مذهبی مطرح است، به‌صورت غیرمستقیم در شکل‌گیری فرهنگ و هویت افراد، چه در سطح فردی و چه در سطح اجتماعی، نقش به‌سزایی ایفا می‌نماید. مسجد به‌عنوان مرکز فرهنگ‌سازی دینی، با برخورداری پتانسیل برقراری ارتباط هرچه نزدیک‌تر با توده مردم، به‌ویژه جوانان، در ابعاد خردتر جامعه، مانند محلات، پاسخگوی نیاز مردم بوده است. از این‌رو نقش آن را در شکل‌گیری، انسجام تقویت فرهنگ و هویت اسلامی محله‌های شهری، حایز اهمیت بسیار است.
- ضرورت حضور پررنگ‌تر مساجد، ورای کارکرد مذهبی آنها، با بروز تغییرات فرهنگی در کلانشهری چون تهران، به یکی از پدیده‌های ضروری برای رویارویی با پدیده تأخر فرهنگی، حداقل در سطح محله‌ای مبدل شده است. در این برهه از زمان، با توجه به مقابله با این پدیده نه چندان نوظهور، تعامل مسجد با فرهنگسراها و خانه‌های فرهنگ محلات، الزامی است؛ چراکه بنا به نیازهای جامعه امروز، کارکردهای گسترده مسجد فراتر از بناهای کنونی آن مطرح است.
- هویت و فرهنگ هر اجتماعی در ارتباط و تماس با سنت‌ها، باورها و ارزش‌های آرمانی و عقیدتی نو و غنی شده و تعالی شکوفایی فرد در وهله اول و شکوفایی و توسعه اجتماعی در وهله بعد را به دنبال دارد. از این‌رو توسعه و حفظ مساجد، به‌عنوان کانون‌های فرهنگی منطقه‌ای و محله‌ای، ضرورتی تام دارد؛ چراکه چنین کانون‌هایی، مطمئن‌ترین ضامن حفظ و توسعه فرهنگ و هویت منطقه‌ای و محله‌ای و تقویت هویت و فرهنگ شهری هستند.

- با توجه به اهمیت به‌سزای عناصر مذهبی در ساختار فرهنگی یک اجتماع، می‌توان ادعان داشت که توجه به مساجد، به‌عنوان مراکز برخوردار از عناصر مذهبی و عقیدتی، همراه با شناخت فرهنگ غنی اسلام، در کنار دیگر الزامات، نه‌تنها مایه تداوم تماس و تفاهم اجتماعی و تأمین و تحکیم هویت و فرهنگ اجتماع می‌شود، بلکه درخت تناور فرهنگ و تمدن ایران را نیز پربارتر از همیشه خواهد کرد. ساختار تشکیل دهنده هر فرهنگی، متأثر از عوامل زیادی است، که از مهمترین آنها می‌توان به سه عامل دین، جامعه و طبیعت (جغرافیا) اشاره کرد.
- این عوامل در عرض یکدیگر نیستند؛ بلکه به ترتیب خاص در ساختار شکل‌گیری و تحول فرهنگی تأثیر می‌گذارند. از میان عوامل فوق، طبیعت عامل ثابت و نسبتاً پایدار است که روش بهره‌برداری از آن متفاوت و متغیر است. عامل جامعه نیز تحت تأثیر خلاقیت و بستر فرهنگی از سویی و جغرافیا از سوی دیگر قرار گرفته و متحول می‌شود. اما بنیاد دین همواره ثابت است و چون بر فطرت انسان منطبق است، وجه تازگی و شادابی آن همواره محفوظ بوده و در هر شرایطی قادر به ایفای نقش کلیدی خود است. این چنین فیزیکی سبب می‌شود تا فرهنگ منتخب از دین، رابطه دایمی و حیاتی، چه به‌صورت آشکار و پنهان داشته باشد. این رابطه، هنگامی که دین به‌عنوان عنصر شاخص اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و... ایفای نقش می‌کند، آشکار بوده و به وضوح قوانین و اصول مذهبی و حد و حدود تعاملات فرهنگی را نشان می‌دهد.

۴۶- فردین آرش؛ مربی و فعال مسجدی

- مسجد، پاتوقی برای انجام فعالیت‌های فرهنگی و رسانه‌ای.
- اگر در جستجوی این هستید که بدانید مسجد فعال در زمانه اکنون، کجاست و چه شرایطی دارد، باید به سراغ مسجدی بروید که دشمن امروز و عرصه جنگ با ایادی آن را به‌خوبی شناخته‌اند. دانسته‌اند اگر جنگ دیروز، جنگ در میانه سنگرها و خاکریزهای خاک و خون بود، امروز جنگ تمام عیار در عرصه فرهنگی و جنگ نرم است. یکی از مساجدی که در عرصه جنگ نرم تأثیرگذار عمل کرده است، مسجد ایزه است، که در طول سال کلاس‌های متنوعی داشته و دارد.

• بسیاری معتقدند مسجد مال پیرمردهاست و بچه‌ها در مسجد جایگاهی ندارند. معتقدیم الآن که جنگ، جنگ نرم است و تنها نماز کافی نیست. حفظ قرآن یا ذکر کافی نیست. امروز بسیاری از بچه‌ها حتی نمی‌دانند برای چه و چرا قرآن بخوانند. همین‌که بگوییم چرا باید قرآن بخوانی و نماز بخوانی، این چراگفتن مهم است. و الا کسانی هستند که چون نمی‌دانستند، از مسجد زده شدند و رفتند که رفتند.

• تدریس با قالب هنری زیبا؛ کلاس‌هایمان را با قالب‌های زیبا برگزار کنیم، تا دین را در آن بهتر بیان کنیم. انشاهایمان را با طنز ادبی مطرح کنیم، از نقاشی گرفته تا داستان نویسی و مطالعه کتاب‌های داستان مورد توجه قرار دهیم.

• علاوه بر داستان نویسی، موضوعاتی انتخاب شود تا بچه‌ها در مورد آن بنویسند. بسیاری از بچه‌ها، که به سختی در مدرسه انشا می‌نوشتند، در مسجد به راحتی آموختند و انشای خود را برای بقیه خواندند. مثلاً نوشتن درباره «شاه» برای بچه‌ها خیلی سخت بود و ما موضوعی پیشنهاد دادیم به نام «نامه‌ای به امام خوبی‌ها، امام خمینی». بچه‌ها انشاهای زیبا و متنوعی در این مورد نوشتند. حتی یکی از بچه‌ها نوشته بود: «من وقتی کوچک بودم به شما بابا خمینی می‌گفتم. چون مادر و پدر من شما را خیلی دوست داشتند و می‌گفتند شما مثل یک پدر بزرگ مهربان هستید...». • آثار سعدی را هم به نثر و شعر بخوانیم و به بچه‌ها نقش‌هایی دهیم تا متن حکایات را اجرا کنند و به نمایش بگذارند. در خلال نمایش و تئاتر، گفتن جملات نثر و حکایت را هم مورد توجه قرار دهیم. مادر مسجد ایده یکی از کلاس‌هایمان، کلاس بازیافت است. این کلاس‌ها را با این هدف برای بچه‌ها گذاشتیم که یاد بگیرند با کمترین هزینه، از چیزهای دور ریختنی و شاید غیر قابل استفاده، از کم خرج‌ترین راه‌ها، بهترین و بیشترین خلاقیت‌ها را داشته باشیم. این موجب می‌شود، بچه‌ها از خانه گرفته تا مسجد، با هر وسیله ناچیزی کاردستی درست کنند.

• جنس برنامه‌های مسجد متفاوت از برنامه‌های تلویزیون است. برنامه‌های تلویزیون به بچه‌ها کارهای بد و خوب را نشان می‌دهد؛ اما با حالت‌های بچه‌گانه کریه، طوری که به فهم او برمی‌خورد. آن حالت بچه‌گانه تلویزیون، باعث می‌شود بچه‌ها حس کنند از بزرگ‌ترها دورند. آنها می‌فهمند؛ اما خودشان نه. بچه‌ها با

برنامه‌های تلویزیون، نه تنها تحرکی ندارند؛ بلکه فقط سرگرم می‌شوند و هدفی برای آنها تعریف نمی‌شود. اما در مسجد، بچه‌ها خودشان کارها را دست می‌گیرند. حتی کلاس‌ها را خودشان برگزار می‌کنند و اینگونه حس می‌کنند به آنها بها داده شده و شخصیت مؤثری دارند.

۴۷- برگرفته از کتاب «فروغ مسجد»

- جایگاه مساجد در حل مشکلات شهری
- جایگاه مسجد در ورود به مدنیت صحیح و توسعه آن و حل مشکلات موجود شهری و محله‌ای، منتج از شهرنشینی و نوگرایی در جهت برخورداری از جوامع سالم، به‌ویژه در سطح محله‌ای، مسئولیت این نهاد در اجرای عدالت اجتماعی به واسطه مدیریت در توزیع متناسب بیت‌المال و از میان بردن فقر و تبعیض میان افراد سطوح مختلف جامعه، نقش مسجد در انعکاس نقطه نظرات و پیشنهادات مردم شهرها و محلات به مسئولیت و تأثیرگذاری بر روند تصمیم‌گیری و مدیریت خرد کشور متناسب با نظرات و خواسته‌های مردم و مطرح بودن جایگاه آن، به‌عنوان نقطه عطف مدیریت در توسعه مودت، انس و اخوت امت اسلامی و تأثیر آن در غنای مدیریت و استانداردسازی زندگی انسان، در جنبه‌های فردی و اجتماعی است. در مقایسه با سایر شاخص‌های مدیریتی، که عمدتاً از زاویه و چشم انداز خاص مدیریت فرهنگی، آموزشی و... را مد نظر قرار می‌دهند، امروزه نقش مدیریتی مساجد، که با تمامی قلمروهای پیچیده انسانی اعم از آموزشی، فرهنگی، سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و... سر و کار دارند، از اهمیت به‌سزایی برخوردار شده و بر اهمیت نقش بارز مدیریتی مساجد، به‌عنوان مجالس شورای اسلامی و مراکز دخالت و مشارکت مسلمانان در شیوه اداره حکومت، همان‌گونه که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله بدان تأکید داشت، بیش از پیش افزوده است.
- نقش مدیریت در زندگی اجتماعی: صاحب نظران علم سازمان و مدیریت، بر این اعتقادند که جوامع امروز بشری، همراه با گسترش روابط اجتماعی، توسعه صنایع و دگرگونی ارتباطات، اختراع وسایل جدید زندگی و تجمل گرایی و رفاه دگی بشر، به همراه شاخص‌های دیگر که برای تأمین نیازمندی‌های روزافزون

- اجتماع، پا به عرصه وجود نهاده‌اند، مسائل مدیریتی و تئوری‌های جدیدی را مطرح کرده است، که حل و فصل آنها نیاز به دید علمی و جامع مدیریتی دارد.
- با توجه به کمبود منابع مادی و انسانی و توسعه روزافزون سازمانی، در جهت تولید و توزیع کالا و خدمات، به اقتضای پیشرفت‌های تکنولوژیک و تکامل و تحول ارزش‌های فرهنگی و مذهبی، ضرورت رفتار عقلایی و خردگرایی سازمانی را مشهود می‌سازد.
 - با مشاهده سیر تکاملی جوامع بشری، پی می‌بریم که ادامه زندگی انسان بدون وجود سازمان و تشکیلات اجتماعی، امکان پذیر نیست؛ زیرا در آن روزی که انسان پا به عرصه وجود نهاد و زندگی خویش را آغاز کرد، به‌طور فطری نخستین واحد سازمانی را به نام خانواده تشکیل داد.
 - سازمان‌های تربیتی و پرورشی، سازمان‌های اخلاقی و انسانی و...، که هریک از آنها با طبایع مخصوص به خود انجام وظیفه می‌کنند. با توجه به اهمیت، تعاریف و شاخص‌های سازمان، از نظر صاحب نظران علم مدیریت و با نگاهی به فرهنگ اسلامی که فرهنگ نظم است، به سازماندهی و سازمان‌بازایی عمیق نگریسته می‌شود.
 - تقسیم کار، حدود وظایف، جلوگیری از تداخل امور، دامنه اختیار و آزادی در محدوده مسئولیت، همه از جمله مسائلی هستند که جهت نیل به سعادت و سیادت و توسعه در نظام اسلامی، از ضروریات زندگی اجتماعی به شمار می‌روند. امروزه آمار و سنجش‌های آماری، نقش مهمی در برنامه‌ریزی‌ها و مدیریت عرصه‌های مختلف بازی می‌کنند و چگونگی و ساختار برنامه‌ها را آمار مشخص می‌کند. از این‌رو، به دلیل گره خوردن این دو مقوله و ارتباط مستقیمی که با هم دارند، آنها را در کنار هم در نظر گرفته‌اند. در مباحث جامعه‌شناسی گفته می‌شود که هرچه آمار دقیق‌تر و مشخص‌تر باشد، از عملکرد دقیق‌تر و مشخص‌تری در برنامه‌ها، به‌ویژه برنامه‌های مدیریتی برخوردار خواهیم بود. بررسی نسبت جمعیت منطقه یا محله و خدمات رفاهی و اجتماعی آن، داشتن درک درست از سرانه مصرفی مردم هر محله و تدوین آمار کسبه و سکنه هر محله، دقیقاً همان نقشی را در برنامه‌ریزی و مدیریت شهری و به‌ویژه محله‌ای ایفا می‌کند، که

عقربه‌های ساعت در مشخص کردن زمان.

• به‌طور کلی، می‌توان گفت مبنای برنامه‌ریزی و مدیریت در امور محله‌ای و منطقه‌ای، باید در قالب برنامه‌ریزی بر مبنای آمار صورت گیرد. با درک هرچه بیشتر تبعات آمار محلی، به‌عنوان مثال دانستن آمار درستی از میزان مصرف افراد در هر محله، بی‌شک امر برنامه‌ریزی و مدیریت برای جهت دهی به مصرف و عرضه خدمات نیز روشن‌تر می‌شود. به‌عنوان مثال، با در دست داشتن آمار نمازگزاران هر مسجد در محله‌های مختلف، با توجه به نسبت جمعیت ساکن در هر محله، می‌توان درک درستی از شرایط مذهبی و فرهنگی آن محل و میزان موفقیت مساجد در مدیریت محله‌ای به دست آورد.

۴۸- جمعی از اساتید دانشگاه

• میان مسجد و دانشگاه با توجه به کارکردها تعامل ایجاد کنیم.

• در گذشته مساجد کانون‌های اصلی عبادت، تعلیم و تعلم و مدیریت جامعه محسوب می‌شد. در برهه‌هایی از تاریخ، مسجد مرکز تمامی کارهایی بود که یک دولت برعهده دارد. در زمان رسول خدا ﷺ، مسجد چنین نقشی داشت. مدیریت جامعه و برنامه‌های خرد و کلان اجتماعی، مثل تنظیم امور اقتصادی و نظامی، در مسجد صورت می‌گرفت.

• نقش مهمی که مسجد دارد و امروز باید احیا و تقویت شود، تعلیم و تربیت دینی عمومی است. مدرسه و دانشگاه و حوزه‌های علمیه، هریک مختص گروه‌ها و اقشار خاصی هستند. درس‌های تخصصی و تحقیقات علمی، در مراکز علمی انجام می‌گیرد؛ اما مسجد باید محل تعلیم و تربیت دینی عمومی باشد. عموم مردم، از باسواد و بی‌سواد، بزرگ و کوچک و زن و مرد مسلمان، باید بتوانند از برنامه‌های مساجد برای ارتقای سطح معارف دینی، معنویت و اخلاق استفاده کنند. این کاری است که در هیچ نهاد و سازمان خاصی نمی‌تواند صورت گیرد. مساجد و برنامه‌های دینی و فرهنگی آنها، باید به گونه‌ای جذاب باشد که بتواند همه اقشار، به‌ویژه نوجوانان و جوانان را جذب کند. جوانی که با مسجد در ارتباط رفت و آمد باشد و نیازهای معنوی و اخلاقی او در آنجا تأمین شود، از بسیاری

از آسیب‌های جامعه امروز در امان خواهد بود. مسجد می‌تواند مردمی‌ترین و کارآمدترین رسانه فرهنگ‌ساز باشد.

- مسجد ظرفیت بالایی است و در میان امت اسلام از جایگاه مهمی برخوردار است. اساساً مسجد فراتر از نهادهای دولتی و عمومی است و در واقع می‌توانیم بگوییم فراتر از جریان‌های فرهنگی و فکری و سیاسی جاری. بنابراین نوع نگاهی که باید به مسجد باشد نیز متفاوت است. برای مثال افزایش ظرفیت‌های تعلیم و تربیت در مساجد، مسئله‌ای است که باید به آن توجه بیشتری شود.
- مسجد باید محل حضور اقشار مختلف مردم و به‌ویژه اندیشمندان باشد. راهکار این مسئله آن است که بتوانیم مدیریت صحیح را در سطح مساجد داشته باشیم، تا اقشار مختلف، به‌ویژه قشر فرهیخته بتوانند با مسجد ارتباط مستمری برقرار سازند.
- تلاش در جهت اعتلای نقش چندجانبه مسجد، می‌تواند فضایی متفاوت نسبت به گذشته را در سیستم آموزشی ایجاد کند. در راستای تحقق این امر، نهادهای مختلفی می‌توانند اثربخش باشند. از جمله آنها، می‌توان به مرکز رسیدگی به امور مساجد و تعامل این مرکز با حوزه و دانشگاه اشاره داشت.

۴۹- برگرفته از کتاب فروغ مسجد

- نقش دین و مساجد در کاهش آسیب پذیری اجتماعی: عنصر عظیم اجتماعی دین، کارکردهای ارزشمندی در تحرک و شادابی اجتماعی در عرصه‌های مختلف داشته و عامل مهمی در سلامت جامعه و کاهش آسیب پذیری اجتماعی محسوب می‌شود. از این‌رو بدیهی است که تقویت آن در جامعه، به‌ویژه در سطح محلی و محله‌ای، به ارتقای سطح ارزش‌های اخلاقی و انسانی و سلوک اجتماعی و بالا رفتن ضریب امنیت و مشارکت‌های مردمی و مسئولیت‌های اجتماعی منجر گشته و کاهش مفاسد اجتماعی و اخلاقی و بسیاری از جرائم را نیز در پی دارد.
- این کارکرد ارزشمند و منحصر به فرد عنصر دین، آن را در میان سرمایه‌های اجتماعی موفق ساخته و بر این اساس باید در صدر کالاهای عمومی در نظام

برنامه‌ریزی کشور قرار گیرد. با نگاهی اجمالی به برخی کشورها، از جمله جمهوری ترکیه می‌توان مشاهده کرد که آنها نیز با وجود تمایلاتشان در پرداخت به مباحث دینی، به لحاظ کارکردها و تأثیرات عمیق دین، بر بهبود و سلامت زندگی فردی و اجتماعی و برقراری امنیت اجتماعی، به انجام سرمایه‌گذاری‌های کلانی در این بخش مبادرت نموده‌اند.

- مسجد محلی است که مشکلات اجتماعی، با امید و وحدت در آن مطرح شده و تأمین نیازها در سطوح تصمیم‌گیری با نیت خیر در آن منعقد می‌گردد. در مساجد می‌توان شاهد بازگشت تمامی طبقات و اقشار مختلف جامعه بود. کدورت طبیعی افراد جامعه، در آب زلال مساجد شست و شو شده و حب و بغض‌های بیهوده و مظاهر دنیوی به فراموشی سپرده می‌شوند، اگر مسجد نقش آفرینی خود در تهذیب روح اجتماع را به درستی انجام ندهد، شدت مشکلات و اضطراب‌های تمدن به ظاهر ماشینی، جامعه را در هم ریخته و انحرافات و آسیب‌های بسیار اجتماعی در جامعه بروز می‌نماید. از این‌رو، مساجد با برخورداری از کارکرد امنیتی خود، نقش به‌سزایی در مهار و از میان بردن آسیب‌های اجتماعی، به‌ویژه در سطح محله‌ای ایفا کرده و بدین ترتیب موجبات برقراری امنیت در محله‌ها و شهرها را فراهم می‌آورند.

- حضور در مساجد، به‌عنوان مراکز عبادی اسلام، در اصل، ظهور یک واکنش و رفتار و نه لزوماً در کیفیت آن است. نقش امنیتی مساجد، نقش تکمیلی و تربیتی در جهت ایجاد و تقویت رفتارهای مطلوب و نه صرفاً نقش تثبیت رفتارهایی است که در مساجد رخ می‌دهد.

- مساجد، حافظ و پاسدار جهان اسلام‌اند. در جهان اسلام، بسیار اندک‌اند شهرهایی که از دیوارهای بلند و مستحکم، همچون سایر شهرهای جهان برخوردار باشند. در جهان دژهای استواری برپاست که ضخامت و درازای برخی از آنها، به دیوار معروف چین می‌رسد و برج‌هایی بلند و مستحکم همچون برج‌های مستقر در شهرهای اروپایی وجود دارند. این در حالی است که در جهان اسلام، تعداد دژها و دیوارها بسیار اندک است؛ زیرا در تمامی شهرها و محلات اسلامی، مساجد به‌عنوان دژهای اسلام و مراکز مدافع امنیت اجتماعی و ایمان قدرت برتر آن به شمار می‌آیند.

• در گذشته، امت‌های مسلمان تنها به فضل دین اسلام و وجود مساجد متعدد از فتنه‌های کوبنده و ویرانگر و آسیب‌های اجتماعی در امان مانده‌اند. به جرأت می‌توان اذعان داشت همان‌گونه که آیین مسیحیت به همت پیروان خود زنده ماند، جهان اسلام و امت مسلمان نیز به فضل وجود مساجد پایدار و زنده ماندند.

۵۰- برگرفته از کتاب: نماز و نهضت مسجد سازی

• شکل‌گیری مساجد و مدارس دینی در امتداد بازار تا رسیدن به مرکز شهر و مسجد جامع، در طول تاریخ تمدن اسلام، تعاملی ایده آل بین توده بازاریان و مردم و روحانیت ایجاد کرده است. از این‌رو، علما و مجتهدان، به حکم وظیفه دینی خود سعی کرده‌اند با افتا و ارشاد و تبلیغ، از جان و مال مردم در برابر تعدیان حکومت و عمال دیوانی دفاع کنند. متقابلاً مردمی که مطیع اسلام هستند و خود را در برابر اجرای دستورهای اسلامی مسئول می‌دانند، نمی‌توانند نسبت به سازمان رهبری آن، یعنی حوزه‌های علمیه احساس مسئولیت نکنند، یا در رفع مشکلات و نابسامانی‌های آن نکوشند.

• حرکت‌های انقلابی زیادی در طول تاریخ تمدن اسلامی تا به امروز، از مساجد نشأت گرفته و با اتحاد بین نهاد روحانیت و مردم و با پشتیبانی بازار و بازاریان به نتیجه رسیده است. برای مثال، پس از سال ۱۳۰۰ قمری، تعارض حکومت وقت و علمای روحانی مبارز، باعث شد که جبهه متحد میان علما و بازاریان مستحکم‌تر شود. این اتحاد در حکم نیروی محرک، یا به صورت عاملی مهم، در تمام نهضت‌های عمده سیاسی (مجلس وکلای تجار، قیام تنباکو، انقلاب مشروطه، نهضت ملی شدن صنعت نفت و نهضت امام خمینی) ادامه داشت. • حضرت امام رحمة الله علیه از همان ابتدای نهضت به اهمیت وجود بازار در شهرهای ایران و پشتیبانی بازاریان از اسلام و مبارزین انقلابی پی برده بودند.

۵۱- عباس محمودی؛ مربی و کارشناس پرورشی آموزش و پرورش

• پیوند مدرسه و مسجد / ارتباط با کودکان برای جذب آنها به مساجد.
• پیوند سه نهاد اجتماعی مسجد، منزل و مدرسه، در گرو تعامل مستمر آنها و در نظر گرفتن نیازها و کارکردهای هر کدام از این نهادهاست. اگر می‌خواهیم

بچه‌های ما خانه و آموزش و پرورش خود را از مسجد جدا ندانند و علاوه بر آموزش‌های علمی، درس زندگی خویش را در مسجد بیاموزند، باید مسجد محل و مسجدی‌های محله، فراتر از دیوارهای مسجد، گام اول را برداشته و ابتدا خود به استقبال مدارس بروند.

• **محوریت یافتن مسجد در زندگی انسان، در گرو میزان پاسخگویی این نهاد مقدس به نیازها و خواسته‌هاست.** اگر در مدرسه امتیاز علمی در اولویت قرار دارد، همین عنصر می‌تواند کانالی برای ورود به جمع دانش‌آموزان و جذب آنها به مسجد باشد؛ چنانچه ما از این طریق دانش‌آموزان بسیاری را به مسجد جذب کردیم و بچه‌ها وابسته مسجد شده‌اند. اینجانب در مدارس مختلف، به بهانه سرود و کار پرورشی فعالیت می‌کنم. اولویت هم با مدارس اطراف مسجد است. وقتی خوب با بچه‌ها ارتباط برقرار کردم، کم‌کم آنها را جذب مسجد نمودم. به نظر من، وقتی بچه‌ها جذب مسجد شوند، از هر فاصله‌ای می‌آیند. البته ممکن است به خاطر فاصله خیلی دور هم ریزش داشته باشیم. خانواده‌ها تغییرات را در وجود بچه‌ها می‌بینند و آنها را به مسجد می‌فرستند.

• **باید دست به دست هم داده و مجموعه را طوری ایجاد کنیم که برای بچه‌ها جذابیت داشته باشد.** از این طریق بچه‌ها به مسجد وابسته می‌شوند. خانواده‌ها هم در جریان قرار می‌گیرند که ما در مسجد چه می‌کنیم. اگر این ارتباط نباشد، رابطه یک سویه است و فایده ندارد. باید یک مثلث درست کنیم که مسجد در رأس و دو گوشه دیگر مدرسه و منزل باشد و من مربی با هر سه اینها در ارتباط باشم. ببینیم دوست نوجوان ما در مدرسه چگونه است؟ در خانه و خانواده چطور است؟ اگر این بچه در خانه ماهواره داشته باشد، یکسری آلودگی‌ها را کم‌کم و ناخودآگاه می‌گیرد. باید این آلودگی‌ها شناسایی شود، اگر ارزش داشت که روی او کار شود، به هر شکل ممکن این کار را انجام دهیم و اگر نه، باید عذر او را خواست تا بقیه بچه‌ها آسیب نبینند.

• **وقتی با خانواده ارتباط برقرار شد، مسائل به آنها گفته می‌شود و خانواده در جریان قرار می‌گیرد که ما در مسجد چه می‌کنیم.** از دیگر مواردی که باید مورد

توجه قرار گیرد، این است که روی درس بچه‌ها در مسجد کار کنیم. یکی از دلایلی که خانواده‌ها نسبت به آمدن بچه‌ها به مسجد موافق هستند، این است که ما روی درس بچه‌ها خیلی کار می‌کنیم. یک زمان می‌گفتند بچه مسجدی‌ها تنبل و درس‌نخوان و زیرکار دررو هستند. اما الآن اینطور نیست؛ ۹۵ درصد بچه‌هایی که الآن در پایگاه ما هستند، یا دانشجویند یا حوزوی. تعدادی هم به بازار گرایش پیدا کرده‌اند. در قشر نوجوانی که جذب کرده‌ایم، ۹۷ درصد معدل عالی دارند و جزو ممتازترین مدارس هستند. بچه‌ها در مسجد سیر مطالعاتی و رفع اشکال دارند. عمده دغدغه خانواده‌ها درس بچه‌هاست. اگر این دغدغه رفع شد، در کنارش اهداف دیگرمان هم تحقق پیدا می‌کند.

• همه امور بچه‌ها را باید به نماز اتصال دهیم. آن موقع است که بچه‌ها به بهانه درس، سرود و فوتبال به مسجد می‌آیند. نوری که بچه‌ها از نماز جماعت می‌گیرند، خیلی از مشکلات ما را حل می‌کند. بچه‌ها بیشترین تأثیر را از هم‌سالان خود می‌گیرند و همچنین بیشترین آلودگی را. اگر مدیر مدرسه مذهبی باشد، زود با من همکاری و خانواده بچه‌ها را توجیه می‌کند. باید معیارهایی را برای جذب بچه‌ها تعیین کنیم. اول بچه‌هایی که درس خوب دارند. اگر دانش‌آموزی که درس ضعیف دارد انتخاب شود، مشکلاتی ایجاد می‌کند. ممکن است افت تحصیلی‌اش دو برابر شود و هم خودش آسیب ببیند و هم مجموعه زیر سؤال برود. معیار اخلاقی بچه‌ها هم مهم است. قرار نیست در جلسات اولیه بچه‌ها را جذب کنیم. یک سری رفتارهای ناپسند است که باید بدانیم روی آنها سرمایه‌گذاری نمی‌کنیم. اول خوب‌ها را جذب کنیم. کسانی که مطمئن هستیم درس، اخلاق و خانواده‌شان با ما هماهنگ هستند. در کنار آنها هم بچه‌هایی که علاقه‌مندند.

۵۲- حجت‌الاسلام فاضل حسامی؛ عضو هیئت علمی پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

- تبلور ظرفیت مساجد در گرو رویکرد مسجدمحوری در سطح محلات است.
- جایگاه مسجد در شاکله دین مبین اسلام، جایگاهی رفیع است. اسلام برای مسجد، نه تنها جایگاه عبادی را تعریف کرده است؛ بلکه بسیاری از ابعاد دیگر را

به شکل مستقیم و غیرمستقیم، مرتبط با مسجد می‌داند و ارتباطی ویژه میان مسجد با زندگی فردی و اجتماعی لحاظ کرده است.

- مساجد در حوزه علمیه، یکی از مراکز مهم بهره‌برداری برای علم‌آموزی محسوب می‌شوند؛ به‌طوری‌که بسیاری از دروس حوزه‌ای در مسجد تشکیل می‌شوند. کتابخانه‌هایی در مسجد پیش‌بینی شده است که حاوی علوم حوزوی هستند. برخی علوم جدید هم در برخی از مساجد ارائه و تدریس می‌شود و دانشجویان این رشته‌ها در مساجد می‌نشینند و با هم مباحثه می‌کنند و از مسجد می‌توانند بهره‌برداری کنند.

- مسئله تحقیق و پژوهش در حوزه مسجد، به تنهایی می‌تواند موضوع مطالعه باشد؛ یعنی مسجد به‌عنوان محل پرستش و انجام عبادات و مناسک دینی، می‌تواند در حوزه مطالعات جامعه‌شناسی دین قرار بگیرد. همان‌طور که جامعه‌شناسی دین، کلیسا را مطالعه می‌کند و می‌گوید کلیسا در ساختار دین و انجام مناسک و پیروانش، چه ساختار و سابقه‌ای دارد و چه فرایندهایی را پشت سر گذاشته است، از سوی دیگر همین حوزه یعنی جامعه‌شناسی دین، می‌تواند در حوزه مسجد مطرح شود. مسجد می‌تواند علاوه بر یک جایگاه علمی، سازمان‌های حاشیه‌ای داشته باشد؛ مثل بسیاری از مساجد فعال که کنارشان بیمارستان، انجمن‌های مردم‌نهاد، کتابخانه، مهدکودک و حتی مدرسه شکل می‌گیرد. تمامی این موارد می‌تواند حوزه مطالعه‌ای باشد برای پژوهشگرانی که نسبت به مسئله مسجد دغدغه مند هستند.

- مسجد می‌تواند بخشی از آرامش را برای افراد فراهم کند. برای کسانی که در تنهایی و انزوا به سر می‌برند، این افراد با عضویت در مسجد، می‌توانند شرایط متفاوتی را از نظر روحی پیدا کنند. ارتباط دادن آن افراد با سایرین، می‌تواند برخی تنش‌های روانی که ممکن است برایشان ایجاد شود را کاهش دهد. یا ممکن است حتی بعضاً عضویت و رفت و آمد در مسجد، مانع برخی از پرخاشگری‌ها شود. علت این امر آن است که مسجد آدابی دارد و کسی که وارد مسجد می‌شود، سعی می‌کند این آداب را در رفتار خود داشته باشد و به قول طلاب، این نوع رفتار ملکه او می‌شود و مثلاً به‌تدریج پرخاشگری از درون آن شخص پاک می‌شود. یا همین بحث ارتکاب برخی

جرائم. نمی‌گوییم حتماً اتفاق می‌افتد؛ ولی معمولاً کسانی که در مساجد عضویت دارند و با مسجدی‌ها دم‌خورند، آدم‌هایی هستند که کمتر مرتکب جرم می‌شوند.

• ما در کشور از پتانسیل مسجد به خوبی استفاده نکرده‌ایم؛ درحالی‌که مسجد استعداد‌های بیشتر و مهمتری دارد. برای مثال، اگر مسجد را مرکزی می‌کردیم برای انسجام اجتماعی، تأثیرات آن بسیار گسترده‌تر از امروز بود. من ایده مسجدمحوری در نظام محله دارم. وقتی که ایده مسجدمحوری مطرح می‌شود، یعنی می‌گویند تمامی فعالیت‌های سطح محله به نوعی با مسجد مرتبط شود، این تمرکز مسجدی در محله مشهود خواهد شد. مثلاً امام جماعت مسجد با همسایه‌ها ارتباط داشته باشد و بعد از مسجد، همراه مأمومین، هر شب یا هفته‌ای یک شب بروند خانه یکی از اهالی محله و از حال و روز او خبردار شوند و اگر مشکلی وجود دارد، به وسیله همین مؤمنین مسجد مشکلات آن همسایه برطرف شود و در برطرف کردن مشکل کمک کنند و اگر دعوا و اختلافی وجود دارد، با دعوت کردن آنها به مسجد رفعش کنند.

• اگر قرار باشد در محله‌ای فعالیت‌های خیرخواهانه صورت پذیرد، چه بهتر که مسجد یک طرف آن باشد. یعنی فردی که به لحاظ اقتصادی نیازمند است، شناسایی شود و کمک‌هایی از ناحیه اهالی، بدون آنکه شخص و اهالی متوجه شوند که این کمک‌ها برای چه کسی جمع‌آوری می‌شود، به دست آن شخص برسد و نقطه اتکای این کار خیر نیز مسجد باشد.

۵۳- حزمان حسن، مدیر اداره امور اسلامی ایالت پرلیس

- مساجد باید مکانی برای تقویت حس وحدت در جامعه باشند.
- مدیریت مساجد باید با خلاقیت، فعالیت‌های جدیدی را برای جذب جوانان ارائه کنند.
- مساجد می‌توانند برنامه‌های رایگان آموزش قرآن برای جوانترها برگزار کنند و آنها را به نمازهای جماعت دعوت کنند.

۵۴- پژوهشگر اجتماعی

- نقش مسجد در جامعه سلامت محور: یکی از شاخصه‌های مسجد طراز اسلامی،

غمگساری از غمدیدگان و محرومان و نیازمندان جامعه است. یکی از مصادیق این غمگساری، رسیدگی به بیمارانی است که هزینه کافی برای درمان بیماری خود ندارند و بنابراین برای معالجه مشکل دارند. احداث درمانگاهی در مجاورت مسجد، با هدف رسیدگی به بیماران و کاهش هزینه‌های درمان، ایده‌ای مؤثر و لازم جهت رفع مشکلات و موانع نیل به یک جامعه سلامت‌محور است.

- ایده درمانگاه مسجد، اندیشه‌ای است که می‌خواهد در کنار هر مسجد، خانه‌ای برای تأمین سلامت مردم باشد؛ خانه‌ای که با داستان خیرین مسجدی و همه دردمندان و غمگساران بنا می‌شود و تلاش می‌کند در هیچ خانه‌ای اندوه بیماری وجود نداشته و هیچ دلی نگران هزینه درمان خود نباشد:

- اجرای این ایده باید‌ها و نبایدهایی دارد. درمانگاه مسجد در مجاورت مسجد بنا شده و تحت مدیریت مسجد اداره شود. نرخ درمان و ویزیت اطباء درمانگاه برای نیازمندان بایست مناسب، کم‌هزینه و یا رایگان باشد. برنامه حضور طبیبان درمانگاه مسجد و خدمات آن در مسجد اطلاع‌رسانی شود. بهتر است از دکتران و کارشناسان بومی محل استفاده شود و درآمدها جهت بهبود بیماران صعب‌العلاج خرج شود. برای اداره درمانگاه و ارائه خدمات به محرومین از خیرین مسجدی استفاده کنیم. یک مشاوره مذهبی و یک مشاوره بهداشت عمومی در درمانگاه حاضر باشد.

- تأسیس چنین دارالشفائی در کنار مسجد، موجب کاهش هزینه‌های درمان و غمگساری از نیازمندان، افزایش کیفیت و تأثیرگذاری مسجد در محله و شهر و تحت پوشش قرار گرفتن بیماران نیازمند می‌شود.

- خیرین توجه داشته باشند که در کنار کارهای خیر دیگر، ساخت مسجد و فضاهای عمومی دیگر و توجه به کاردهای اجتماعی مسجد نیز می‌تواند ثمرات دنیوی و اخروی در پی داشته باشد.

۵۵- محمدعلی موظف رستمی؛ کارشناس حوزه امور مساجد

- تلاش کنیم، مساجد به‌روز شوند.
- از صدر تاکنون، مساجد تأمین‌کننده نیازهای عمومی مردم بوده‌اند. پناهگاه

بودن مساجد، برای افراد بی‌پناه، جزو خصوصیت‌های مساجد در صدر اسلام بوده است؛ همان‌گونه که در مقاطع دیگر همانند دفاع مقدس و پشتیبانی از جبهه‌ها، این امکان از طریق مساجد میسر می‌شد.

- در حال حاضر، با وجود دستگاه‌های متعددی که در کشور فعال هستند، دیگر مساجد، جامعیت لازم برای رفع نیازهای جامعه، همچون اسکان افراد بی‌سرپناه را ندارند و حتی مساجد محوری هم در این زمینه فعال نیستند. باید تلاش کنیم که محوریت مساجد در این زمینه حفظ شود.

- در صدر اسلام، مساجد نه تنها در پوشش دادن افراد بی‌خانمان، بلکه در اسکان افراد مسافر نیز فعال بودند. امروز هم این کارکرد مساجد باید تقویت شود و تلاش کنیم مساجد به روز شوند.

- شهرداری در حال حاضر، گرمخانه‌هایی را برای نگهداری افراد خیابان‌خواب در نظر گرفته است. اما لازم است که آنها در کنار مساجد ایجاد شوند. از طرفی، در برخی مواقع مشاهده می‌کنیم بسیاری از افرادی که از شهرستان‌ها به شهرهای بزرگ مراجعه می‌کنند، جایی را برای اسکانشان نمی‌یابند. خوب است مساجد در زمینه اسکان این افراد فعالیت داشته باشند.

- مساجد در زمان صدر اسلام، در تمام ابعاد به مردم خدمات ارائه می‌دادند. امروز هم کمک به افراد نیازمند و بی‌خانمان در شهرهای بزرگ باید مورد توجه قرار گیرد.
- مساجد در صدر اسلام با کارکردهای مختلفی که داشتند، درون جامعه اسلامی نهادینه شده بودند و با همه شئون زندگی مردم سر و کار داشتند و این با روح اسلامی نیز سازگار بود. از جمله کارکردهای این نهاد دینی، کارکردهای اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی بود، که مسلمین برای پیگیری بسیاری از امورشان به آن مراجعه می‌کردند.

- ساماندهی نیازمندان محله، جمع‌آوری کمک‌های مردمی، کمک به جوانان در شرف ازدواج و ساماندهی افراد درمانده، از جمله مواردی است که مساجد با تبعیت از مساجد صدر اسلام انجام می‌دهند و دیگر مساجد نیز باید به انجام این امور توجه داشته باشند.

۱- آیت الله قاضی؛ تولیت حوزه علمیه مهدیه

- بی‌توجهی برخی رسانه‌ها به احکام دین، تلاش مساجد در ترویج دین را بی‌اثر می‌کند.
- کم‌اثر شدن تلاش مساجد با اقدامات برخی رسانه‌ها؛ در جامعه‌ای که رسانه‌های رسمی و جمعی احکام دین را رعایت نمی‌کنند، تلاش فراوان مساجد، بی‌اثر یا کم‌اثر خواهد شد. بنابراین عملکرد نامناسب رسانه‌ها، به‌ویژه صدا و سیما، دلیل دیگر بروز وضعیت نامناسب عفاف و حجاب در کشور است.
- هرگاه مشکلات اقتصادی افزایش یافت، سستی و کم‌توجهی نسبت به دین ظهور می‌کند. فرموده‌اند «از انسان‌هایی که فقر به آنها روی می‌آورد، توقع دینداری و محبت نسبت به دین نداشته باشید». به‌طور مثال، پدران و مادرانی

که دچار تنگی معیشت هستند، اولاً شاید فرصت کافی برای طرح مسائل دینی در خانواده را ندارند و ثانیاً، احتمالاً اعضای خانواده، در این موارد از آنها حرف شنوی نداشته باشند.

- روی آوردن مردم به دین با سرنیزه، اجبار و ارشاد صرف انجام نمی‌گیرد؛ بلکه محبت، رونق اقتصادی و بیان جذاب و به‌روز دستورات دین، از عوامل گسترش آموزه‌های دین در جامعه هستند.

- رفتار اهالی مساجد، که عموماً حدود و احکام دین در روابط با جنس مخالف را رعایت می‌کنند، می‌تواند الگوی مناسبی برای دختران و پسران شود. ضمناً باید نشست‌ها و کارگاه‌های آموزشی درست و جذاب احکام عفاف و حجاب در مساجد برگزار شود. هر چند برخی رسانه‌های دیداری و مجازی و شبکه‌های اجتماعی، تلاش مسجدی‌ها را خنثی می‌کنند و دشمن نیز برای کاهش باورهای دینی در جامعه از راهکار افزایش بی‌بند و باری‌های اخلاقی استفاده می‌کند.

- مردم از گفتار و رفتار روحانیون، مسئولان و مدیران کشور تأثیر می‌پذیرند.
- امیدواریم دهه عفاف و حجاب، زمینه‌ساز توجه بیشتر مسجدی‌ها، مسئولان، روحانیون و عامه مردم نسبت به رعایت احکام شرع شود. فعالیت هر فرد صاحب تربیون، از یک امام جماعت تا یک نماینده مجلس، می‌تواند در این زمینه اثرگذار باشد. اما مهم‌تر از این، کردار و عملکرد خود ما است. بنابراین صاحبان تربیون‌ها و مبلغان، باید توجه بسیاری بر این زمینه داشته باشند.

۲- مرتضی طلایی؛ نایب رئیس شورای اسلامی شهر تهران

- اهمیت توجه مجموعه‌های محلی به رویکرد الگوی مطالبه‌گری مردم در مقیاس محله‌ای با محوریت مساجد و مدارس، به همراه ایجاد نشاط اجتماعی مبتنی بر فرهنگ دینی و مذهبی، به‌عنوان یک نیاز همگانی و ترویج فرهنگ مسئولیت‌پذیری اجتماعی.

- وظیفه شورایاران دو بخش بوده است. بخش اول، پیگیری نیازهای مردم و انعکاس آنها و بخش دوم مداخله در متن جامعه با هدف توجه به مسائل فرهنگی، اجتماعی، آموزشی، دینی و مذهبی.

- شورایاری و مدیران محلات باید با اهتمام ویژه در مباحث فرهنگی و در مسیر مساجد، به عنوان قلب محله حرکت کنند و نقش مدیریت شهری نیز حمایت و پشتیبانی از این برنامه‌ها است.
- راه‌اندازی سرای محلات، بستر لازم برای ایجاد نقطه تعامل با مساجد، بسیج و سایر سازمان‌های فعال فرهنگی را فراهم می‌کند.
- یکی از وظایف مهم شورایاران، انتخاب مساجد به عنوان بخش اصلی کار و مکانی برای برگزاری نشست‌ها و همایش شورایاران است.
- مساجد، تأثیرگذاری زیادی بر رشد اجتماعی، فرهنگی و دینی افراد دارند.
- پیشنهاد راه‌اندازی باشگاه مجازی، برای جمع‌آوری بانک اطلاعاتی محلات، کرسی‌های آزاداندیشی، مراکز پاسخگویی به مسائل اجتماعی و مذهبی و بانک اطلاعات مراکز خیریه و ایجاد کلینیک مشاوره در محلات.

۳- حجت‌الاسلام جواد صادق‌زاده؛ رئیس مرکز فعالیت‌های دینی شهرداری تهران

- لزوم پرهیز از موازی کاری در فعالیت‌های در حوزه مساجد.
- لزوم آسیب‌شناسی مشکلات مساجد.
- لازم است این موضوع مورد بررسی قرار گیرد، که دلایل موفقیت و عدم موفقیت مساجد و علت این کم‌کاری چیست؟ به کجا برمی‌گردد؟ آیا این کم‌کاری به ما متولیان فرهنگی مساجد برمی‌گردد، یا تهاجم فرهنگی دشمن موجب کم‌رونی مساجد شده است؟
- در نمازهای جماعت ۷۰ درصد مساجد تهران، جمعیتی کمتر از ۱۰۰ نفر حضور دارند.
- حضور مردم در بسیاری از مساجد، حتی در مساجد معظم و مجلل کم‌رنگ است. در مقابل، برخی از مساجد در تهران بسیار فعال هستند؛ به‌طوری‌که در سه نوبت نماز جماعت مملو از جمعیت هستند. مسجد جامع نارمک از جمله این مساجد است، که در نمازهای جماعت ظهر و عصر آن، بیش از ۲۵۰ نفر و در نمازهای مغرب و عشاء، بیش از ۵۰۰ نفر حضور دارند. در تهران مساجدی همانند مسجد جامع نارمک انگشت شمار هستند.

- باید علت خلوت شدن مساجد مورد بررسی و ریشه‌یابی قرار گیرد. اگر سنگر خالی شود مورد تهاجم دشمن قرار می‌گیریم.
- مرکز فعالیت‌های دینی شهرداری تهران، سال گذشته مبلغ چهار میلیارد و ۳۰۰ میلیون تومان به مساجد در زمینه تجهیز، توسعه، مرمت و بازسازی و انجام فعالیت‌های فرهنگی کمک کرد. هیچ نهادی را در کشور نمی‌توانید پیدا کنید که اینقدر به مساجد کمک کرده باشد.
- خودکفایی مسجد، مدیریت مناسب امام جماعت و تخصیص اعتبارات مناسب برای آن، از جمله عوامل موفقیت یک مسجد است.
- اگر یک امام جماعت، نماز جماعت را در زمان طولانی بخواند و یا به‌صورت منظم برای آن حضور نداشته باشد و یا سخنرانی وی بعد از نماز طولانی شود، موجب کمرنگ شدن حضور مردم در مساجد می‌شود.
- امام جماعت، نقش بسیار مهمی در فعال کردن مسجد دارد و اگر می‌بینیم برخی از مساجد تهران فعال هستند، به دلیل مدیریت و رفتار خوب امام جماعت آن است؛ زیرا بعید است که تشکیلاتی در آن زمینه، رونق فعالیت‌های مسجدی را فراهم کند.
- برگزاری جشن‌های دهه فجر انقلاب اسلامی در ۵۶ مسجد شاخص و محوری تهران.
- تلاش می‌شود که با برگزاری جشن‌های دهه فجر در مساجد در راستای تبیین دستاوردهای انقلاب برای مردم، گام‌های اثرگذاری برداریم. بر همین اساس، در ۵۶ مسجد شاخص و محوری تهران، جشن‌های ده فجر انقلاب اسلامی را برگزار کرده‌ایم.

۴- حجت‌الاسلام صادق‌زاده؛ رئیس مرکز فعالیت‌های دینی شهرداری

تهران

- مسئولیت‌پذیری آحاد جامعه، به‌ویژه وعاظ و سخنرانان، ائمه جماعات مساجد و فعالان هیئات مذهبی در مورد اصلاح سبک زندگی، نقش مؤثری در کاهش آسیب‌ها و تقویت بنیان خانواده دارد.

• تکثر آسیب‌های اجتماعی و وجود تعداد زیاد اینگونه مراکز، نشانه کم‌کاری بعضی از نهادهای مسئول در انجام وظیفه خود و غفلت از تقویت ایمان و باورهای دینی و کشش افراد به سمت ارزش‌های الهی و انسانی است.

۵- حجت‌الاسلام شرفخانی؛ معاون فرهنگی و اجتماعی سازمان اوقاف و امور خیریه

- «برنامه ششم توسعه» توجه خاصی به جایگاه مساجد ندارد.
- مجلس شورای اسلامی در ماده ۱۱۰ از لایحه برنامه ششم توسعه مصوب کرد "به منظور توسعه فضاهای مذهبی- فرهنگی و بهره‌گیری بهینه از اماکن مذهبی و تثبیت جایگاه مسجد، به‌عنوان اصلی‌ترین پایگاه عبادی، تربیتی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی، اقداماتی را انجام دهد. از جمله اینکه: مساجد، مصلی‌ها و اماکن مذهبی اقلیت‌های دینی مصرح در قانون اساسی، حوزه‌های علمیه شامل فضاهای مراکز پژوهشی، آموزشی و اداری، از پرداخت هزینه‌های حق انشعاب آب، برق، گاز و فاضلاب و عوارض ساخت و ساز فقط برای فضای اصلی معاف هستند. کلیه دستگاه‌های اجرایی، مراکز آموزشی، بیمارستان‌ها و مراکز درمانی، مجموعه‌های ورزشی، مجتمع‌های رفاهی، تفریحی و مجتمع‌های تجاری اعم از دولتی یا غیردولتی، موظفند نسبت به احداث یا اختصاص و نگهداری فضای کافی و مناسب برای مسجد یا نمازخانه اقدام کنند. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی مکلف است به منظور ارتقای کارکرد فرهنگی و هنری مساجد، برقراری عدالت فرهنگی و ترویج فرهنگ اسلامی و جذب جوانان و نوجوانان به مساجد، با رعایت موازین اسلامی، ترتیبی اتخاذ کند تا کلیه مساجد شهری و روستاهای بالای هزار نفر جمعیت از کانون‌های فرهنگی و هنری بر اساس بودجه سنواتی برخوردار شوند.
- متأسفانه در این مصوبه به جایگاه مسجد، آن‌گونه که باید، توجه نشده است، که علت و عوامل آن باید مورد بررسی قرار گیرند.
- لزوم آسیب‌شناسی این مصوبه.

- سازمان اوقاف و امور خیریه کشور پیشنهادات خود را در مورد برنامه ششم توسعه به مجلس ارائه داد و علاوه بر آن، نزدیک به دو سال، طرحی در مورد مساجد در کمیسیون فرهنگی و مرکز پژوهش‌های مجلس مورد بررسی قرار گرفت و در صحن علنی مجلس نیز قوانینی در این زمینه مصوب شد. اما به خاطر برخی از مشکلات و مباحث قانونی، منتفی شد.
- باید مدیریت مساجد، دولتی نباشد؛ بلکه باید مردمی اداره شوند و مدیریت، سیاست‌گذاری، هدایت و راهبردهای مساجد از سوی مجموعه نظام تصمیم‌گیری شود، اگر این همگرایی اتفاق بیافتد، بسیاری از مشکلات قانونی مساجد حل می‌شوند.

۶- حجت‌الاسلام سالک؛ عضو کمیسیون فرهنگی مجلس شورای اسلامی

- برنامه ششم توسعه، به نفع مساجد است.
- برنامه ششم توسعه نسبت به برنامه پنجم امتیازات بسیاری را به مساجد می‌بخشد. بحث‌هایی که در مورد مساجد و حسینیه‌ها در برنامه ششم توسعه مطرح شده، به نفع مساجد است. از جمله این‌که در مورد معافیت تعرفه‌های مصرفی، امتیازات بسیاری شامل مساجد می‌شود.
- بر اساس این مصوبه، در بحث سخت‌افزاری تلاش بر این است که کلیه دستگاه‌های اجرایی، مراکز آموزشی و نیز مجتمع‌های تجاری اعم از دولتی یا غیردولتی، مکلف به ساخت مسجد و نیز ایجاد نمازخانه بین راهی شوند.
- در بحث نرم‌افزاری وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی مکلف شده است در راستای تقویت کارکردهای فرهنگی مسجد، نسبت به ایجاد کانون‌های فرهنگی هنری مساجد در مساجد شهری و روستایی اقدام کند.
- در مجموع، قوانین بسیار خوبی در حوزه مساجد تصویب شده است. اما اینکه بگوییم به تمام مشکلاتی که مساجد با آن روبرو هستند، توجه شده است، این‌طور نیست.

۷- حجت‌الاسلام والمسلمین هاتفی؛ نماینده سابق مجلس شورای اسلامی

- مساجد با «دستان خالی» نمی‌توانند برای ارتقای عفاف و حجاب، کاری کنند.
- دشمن با تخریب مساجد در کشورهای اسلامی در اندیشه حذف باورهای اصیل دینی، مانند حجاب و جایگزین کردن اندیشه‌های سکولار و سطحی از دین در جوامع آنها است. بنابراین ائمه جماعات و دست‌اندرکاران مساجد باید بیش از دیگران برای گسترش فرهنگ عفاف و حجاب در جوامع خود تلاش کنند.
- صدا و سیما نیز با تهیه و نمایش برخی فیلم‌ها، سریال‌ها و برنامه‌های ترکیبی، موجب کمرنگ شدن رعایت احکام شرع در حوزه‌های مختلف، از جمله حجاب شده است. این موضوعی است که موجب خنثی شدن تلاش‌های ائمه جماعات مساجد و مبلغان دینی، با وجود دشواری‌های بسیار می‌شود. این در حالی است که امام خمینی رحمة الله علیه صدا و سیما را دانشگاه معرفی کردند. اما امروزه این دستگاه، دانشگاه تبلیغ اختلافات داخلی و بی‌توجهی به دستورات و احکام شرع شده است.
- ائمه جماعات مساجد و مسئولان کشور به اختلافات در کشور دامن نزنند.
- مسئولان صاحب نفوذ در کشور باید برای گسترش دین‌داری و انجام رفتارهای منطبق با دستورات اسلام تلاش کنند. درحالی‌که اقدامات برخی از آنان برخلاف این موضوع است. همچنین برخی ائمه جماعات مساجد، مبلغان و مداحان نیز موجب افزایش اختلاف و چنددستگی در کشور شده‌اند.
- وقتی یک امام جماعت، مسجد را محل جولان یک جریان سیاسی قرار دهد، جایگاه مساجد، به‌عنوان ایفاگر نقش وحدت‌آفرین و بی‌طرف و در پی آن، مهمترین نهاد علم‌آموزی و تبلیغ دین در جامعه تضعیف و کمرنگ می‌شود.
- دستگاه‌های مسجدی و فرهنگی برای برگزاری جلسات آموزشی- توجیهی عفاف و حجاب، پیشگام شوند و در این زمینه به مساجد کمک‌های مالی کنند. بسیاری از ائمه جماعات از کم‌توجهی دستگاه‌هایی مانند مرکز رسیدگی به امور مساجد، سازمان تبلیغات اسلامی، شهرداری و ... به مساجد گله‌مند هستند.

- انجام فعالیت‌ها و برنامه‌های متنوع، خلاقانه و جوان‌پسند، نیازمند وجود اعتبارات مالی است؛ درحالی‌که کم‌ترین حمایتی از مساجد صورت نمی‌گیرد. در چنین وضعیتی، مساجد نمی‌توانند با برگزاری کارگاه‌ها و نشست‌های مختلف، فرهنگ عفاف و حجاب را در جامعه گسترش دهند.
- گسترش عفاف و حجاب در جامعه، نیازمند سیاست دینی است. عملکرد برخی مسئولان و مدیران کشور، نشان می‌دهد آنان دین را فدای سیاست و جناح‌بازی خود کرده‌اند. بر این اساس واضح است که در چنین وضعیتی، مساجد نمی‌توانند مردم را با ارزش‌ها و آرمانهای انقلاب همراه کنند و مسئولانی که عملکرد نادرست دارند، باید بدانند که در صحنه قیامت، باید پاسخگوی تلاش‌ها و جان فشانی‌های امام خمینی رحمة الله علیه، شهدا و جانبازان باشند.
- بیشتر مساجد کشور، درآمدی ثابت و مناسب ندارند.
- چگونه یک مسجد می‌تواند با دست‌ان خالی، برنامه‌ای در زمینه عفاف و حجاب برگزار کند؟ بیشتر مساجد کشور، درآمد ثابت و مناسبی ندارند. بنابراین برای برگزاری برنامه‌هایی برای اشاعه فرهنگ دینی، نیازمند حمایت‌های مادی و معنوی و تخصیص اعتبارات مالی از سوی دستگاه‌های فرهنگی و مسجدی کشور هستند.
- تشکیل اتاق فکر در مساجد برای برگزاری نشست‌ها و کارگاه‌های توجیهی باوجود امکانات اندک، ضروری بوده و گسترش قهوه‌خانه‌ها در سراسر کشور حتی روستاها و شهرهای کوچک، مانع حضور مستمر جوانان در مساجد می‌شود. وقتی جوانان در مساجد و سایر مراکز دینی حضور نیابند، با دستورات و احکام دین آشنا نخواهند شد و در ادامه نیز شاهد افزایش بی‌حجابی و کاهش معرفت دینی در جامعه خواهیم بود.

۸- مهدی بحر العلوم؛ معاون آموزش و پژوهش سازمان دارالقرآن الکریم

- محدودیت‌های بی‌اساس، جلسات قرآنی مساجد را کاهش می‌دهد.
- لزوم افزایش همکاری و تعامل میان مسئولان مساجد با استادان قرآنی؛ متأسفانه به دلیل محدودیت‌هایی که از سوی بسیاری از مساجد برای

- برگزارکنندگان برنامه‌های قرآنی فراهم می‌شود، امروزه بسیاری از جلسات قرآنی مساجد، حتی با حضور استادان مطرح نیز با استقبال کم برگزار می‌شوند.
- به دلیل آنکه برگزاری جلسات قرآنی در مساجد، هزینه‌هایی را برای مسئولین مساجد در بر دارد، با برگزاری این جلسات موافق نیستند. اما در مقابل، با برگزاری مجالس ترحیم موافقت می‌کنند؛ زیرا آنها از لحاظ مالی و اقتصادی دستگیر و کمک کننده به مساجد هستند.
 - برگزاری جلسات قرآنی که باید کار اصلی مساجد باشد، با برنامه مجالس ترحیم تداخل پیدا می‌کند. لازم است در این زمینه، مسئولان مساجد تدابیری اتخاذ کنند و برای برگزاری مجالس ترحیم، مکان‌های جداگانه‌ای را در مساجد در نظر بگیرند.
 - لزوم برقراری تعامل و انعطاف میان برگزارکنندگان برنامه‌های قرآنی و مسئولان مساجد: ضرورت دارد، از ظرفیت مساجد برای تقویت توجه به قرآن در خانه‌های خدا، که اولین مکان مهم برای پرداختن به این کتاب الهی است، بهره برد و در این عرصه، همه دست‌اندرکاران مساجد باید برطرف کننده مشکلات و موانع باشند؛ نه اینکه خود عاملی برای تعطیل شدن چنین برنامه‌هایی شوند.
 - استادان و کارشناسان قرآنی، در جهت تقویت و نیز حضور هر چه بیشتر جوانان در برنامه‌های قرآنی مساجد تلاش کنند و این جلسات را به صورت عمومی جهت استفاده همگان برگزار کنند. اگر برنامه‌های قرآنی به صورت تخصصی برگزار شوند، شاید کمتر مورد استقبال قرار گیرند. بنابراین باید همه را برای حضور در این جلسات راغب کرد.
 - موضوع دیگری که می‌تواند در جهت تقویت جلسات قرآنی در مساجد مؤثر باشد، این است که استادان و کارشناسان قرآنی مطرح و بین‌المللی در مساجد محله خود فعالیت قرآنی داشته باشند و با نسل جوان ارتباطات بهتری برقرار کنند. این موضوع، خود عامل مهمی در جهت تقویت این جلسات خواهد بود.
 - از ظرفیت‌های قابل توجه مساجد، می‌توان برای توسعه آموزش قرآن استفاده کرد. با هماهنگی‌های بیشتر و امکانات موجود، می‌توان موجی قرآنی در مساجد کشور ایجاد کرد.

- مسئولان نظام و مردم می‌توانند با بهره‌مندی از سیاستگذاری واحد، در جهت تقویت نقش مهم مساجد در توجه به قرآن تلاش کنند.
- باید بر اساس ظرفیت‌های مساجد برنامه‌ریزی کرد. بسیاری از مساجد ظرفیت‌های بالایی در زمینه‌های دینی، اجتماعی و قرآنی دارند، که اگر شناسایی شوند، کارکرد مساجد در این موارد نیز عینی‌تر می‌شود و شاهد تحولات بسیاری در مساجد خواهیم بود؛ به‌گونه‌ای که جوانان پاسخ پرسش‌های خود را در مساجد می‌یابند و آن موقع است که ارتباطشان با این خانه‌های خدا، پررنگ و پررنگ‌تر می‌شود.

۹- سلمان خدادادی؛ رئیس کمیسیون اجتماعی مجلس شورای اسلامی

- ائمه جماعات جوان، نقش مساجد در حل مسائل اجتماعی را ارتقاء می‌دهند.
- مساجد، مراکزی تأثیرگذار در حوزه مسائل اجتماعی هستند؛ همان‌طور که در طول تاریخ اسلام نیز در این عرصه مؤثر واقع شده‌اند و در طول قرن‌ها بعد از آن هم مساجد محل برطرف ساختن مسائل اجتماعی و خانوادگی بوده‌اند. اما متأسفانه در سال‌های اخیر، از تأثیرگذاری این نهاد در این عرصه غفلت شده است.
- حل معضلات، اختلافات محلی، مشکلات خانوادگی و... همیشه در مساجد بوده است و در حال حاضر، ایجاد دوگانگی در این خانه‌های خدا سبب غفلت از ظرفیت‌ها و تأثیرگذاری این نهاد در بسیاری از جوامع شده است.
- آشنا نبودن ائمه جماعات و اعضای هیئت امنای مساجد با مسائل اجتماعی، یکی از مهمترین دلایل ناکارآمدی برخی مساجد در حال حاضر است.
- بعد از انقلاب، وجود پایگاه‌های مقاومت بسیج در مساجد واقعیتی است که باید به آنها توجه شود. این پایگاه‌ها را گروهی از جوانان تشکیل می‌دهند که تفاوت سنی بسیاری با بسیاری از اعضای هیئت امنای مساجد دارند. بنابراین بهتر است این اعضا، ضمن درک روحیه این جوانان نوآشنا با مسائل اجتماعی، از ظرفیت آنان نیز استفاده کنند.
- تأکید بر اصلاح ساختار هیئت امنای مساجد.

• آموزش و استفاده از ائمه جماعات جوان، در بهبود وضعیت مساجد و تأثیرگذاری آنها در امور اجتماعی جامعه، تأثیر بسیاری در وضعیت حاضر در این زمینه خواهد داشت.

۱۰- آیت‌الله سیدهاشم حسینی بوشهری؛ عضو مجلس خبرگان

رهبری

- افزایش جاذبه مساجد، عامل مهمی برای تقویت جلسات قرآنی آنهاست.
- از صدر اسلام تاکنون، همواره موضوع قرآن و قرآن آموزی، در مساجد مورد توجه بوده و آیات قرآن کریم و پیام نورانی آن، در مساجد مطرح می‌شده است.
- ائمه جماعات، با جاذبه‌هایی که در برنامه‌های مساجد ایجاد می‌کنند، می‌توانند فضایی را در مساجد به وجود آورند، که مردم وقت بیشتری را در این ماه برای حضور در مساجد و برنامه‌های قرآنی اختصاص دهند.
- متأسفانه در حال حاضر، مردم به دلیل شرایط زندگی خود و مشکلاتی که با آنها روبرو هستند، در ایام غیر از ماه مبارک رمضان، کمتر فرصت حضور در مساجد را دارند. اما در ماه رمضان، سعی می‌کنند بیشترین بهره را از امن‌ترین و مطمئن‌ترین پایگاه معنوی یعنی مساجد ببرند.
- بهره‌گیری از معنویت مسجد موجب می‌شود که مردم، به‌ویژه جوانان، بهره کافی از جلسات قرآنی مساجد هم ببرند. بنابراین، لازم است مردم در ماه مبارک رمضان به موضوع سبک زندگی دینی و مسائل اعتقادی توجه کنند و آنها را در خود تقویت کنند.
- بر اساس مبانی دینی ما، همه چیز در حیات دنیوی نیست. پس باید ذخیره‌ای هم برای حیات اخروی داشت. اگر آموزه‌های قرآنی و دینی در مساجد برای مردم تبیین شوند، بدون شک آنان حضور در فضای مساجد را بر دیگر فضاها ترجیح خواهند داد.
- فضای دیگر مراکز فرهنگی مذهبی، همانند فضای معنوی مساجد نیست. اجتماعاتی هم که در آنها به وجود می‌آید، قابل مقایسه با اجتماع و جاذبه این خانه‌های خدا نیست.

• برنامه‌ریزی‌های مساجد باید به گونه‌ای باشد که زمینه حضور هر چه بیشتر مردم در آنها فراهم شود. مساجد باید مکانی برای تبیین معارف دینی برای مردم باشند. در این صورت است که هیچ پایگاه دیگری نمی‌تواند با داشتن این ویژگی‌ها، در بعد معنوی چنین جذابیتی داشته باشد و نقش مساجد را ایفا کند.

• اگر مردم مساجد را پناهگاه و محل امنی برای خود تلقی کنند، بسیاری از آسیب‌هایی که ما با آنها مواجه هستیم نیز رفع می‌شوند. بنابراین مسجد هر محله باید تقویت‌کننده بنیان‌های فرهنگی آن باشد، تا نسل جوان آنها با شیفتگی و علاقه خاصی بتوانند جذب مساجد شوند.

۱۱- آیت‌الله ضیاءالدین نجفی تهرانی؛ تولیت حوزه علمیه نبی

اکرم صلی الله علیه و آله

- مرکز رسیدگی به امور مساجد به رویکرد نظارتی، بسنده نکند.
- مساجد در طول تاریخ، جایگاه و مکان اصلی قرائت، تفسیر و آموزش قرآن کریم هستند. بنابراین ائمه جماعات برای نشر معارف این کتاب الهی، برنامه‌ریزی کنند.
- مساجد در تمام صحنه‌های پس از پیروزی انقلاب اسلامی، مانند دفاع مقدس، انتخابات و حمایت و ترویج اندیشه‌های امام خمینی رحمة الله علیه و مقام معظم رهبری، نقش ممتاز و بی‌نظیری داشته‌اند.
- سازمان و نهادهای قرآنی، مسجدی و فرهنگی مانند وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، سازمان اوقاف و امور خیریه، سازمان تبلیغات اسلامی و مرکز رسیدگی به امور مساجد، از رویکرد نظارتی، فراتر رفته و حمایت‌های اساسی و جدی از مساجد و برنامه‌های آنان داشته باشند. آیا وزارت ارشاد، به‌عنوان یکی از متولیان اصلی اشاعه فرهنگ دینی در جامعه، به وظیفه خود در برابر مساجد، عمل کرده است؟ آیا سازمان اوقاف و امور خیریه با استفاده از موقوفات عام، برای گسترش و تجهیز و نوسازی مساجد، گامی برداشته است؟ شواهد نشان می‌دهد این سازمان و نهادها در زمینه مساجد، کم‌کاری داشته‌اند. مساجد، کانون و مرکز تبلیغات دینی در کشور هستند؛ درحالی که اقدام ویژه‌ای از سوی

سازمان تبلیغات اسلامی، برای حمایت از مساجد مشاهده نمی‌شود. همین وضعیت درباره عملکرد مرکز رسیدگی به امور مساجد صدق می‌کند؛ زیرا تنها به نظارت بسنده کرده و حمایت‌های لازم مالی و تأمین نیروی انسانی را انجام نمی‌دهد. مدیران و کارشناسان مرکز رسیدگی به امور مساجد، باید حضور مستمر در مساجد داشته باشند؛ درحالی که بیشتر آنان، حضور کمرنگی در این خانه‌های خدا دارند.

- مساجد، شعبه‌ای از قوه قضاییه، سازمان تبلیغات اسلامی، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، کمیته امداد امام خمینی رحمة الله علیه و سایر سازمان‌ها و نهادهای قرآنی، فرهنگی و اجتماعی است؛ اما این سازمان‌ها در حمایت اساسی از این خانه‌های خدا کم‌کاری کرده‌اند.

- دولت و مجلس، موظف به حمایت و اختصاص بودجه‌های لازم برای مساجد هستند؛ درحالی که با دستاویز «حفظ استقلال مساجد»، از تصویب کمک‌های لازم دوری می‌کنند. حفظ استقلال مساجد، ضروری و مهم است؛ اما این موضوع، نباید بهانه‌ای برای کمک نکردن دولت و مجلس نشود.

- مساجد، مروج آموزه‌های قرآن و عترت صلی الله علیه و آله و پایگاه رهبری و انقلاب هستند. دولت، مجلس و سازمان‌ها و نهادهای قرآنی، فرهنگی و اجتماعی که از نیروهای تربیت شده مسجدی، استفاده می‌کنند، گام‌های اساسی برای حمایت از مساجد بردارند.

- معماری مساجد باید آرامش‌بخش و معنویت‌افزا باشند. سبک معماری واحد، مشخص و کارشناسی شده به معماران و خیرین، هنگام ساخت یا تجدیدبنای مساجد ارائه کنند تا این خانه‌های خدا الهام‌بخش معنویت و فرهنگ اسلامی شوند.

۱۲- حجت‌الاسلام علیرضا پیروزمند؛ عضو فرهنگستان علوم

- جایگاه مساجد در پژوهش‌های علمی کمرنگ است.
- در حال حاضر، به مسجد با نگاه عمومی نگریسته می‌شود و همین امر باعث شده، حجم قابل توجهی از مسائل و موضوعات مهم و تأثیرگذار بر زندگی، در

ارتباط با مساجد وجود داشته باشد، که چندان مورد توجه قرار نگیرند. درحالی که هر چه بیشتر به صورت علمی به کارکردهای مسجد پرداخته شود، به صورت متقابل فرهنگ مساجد هم بیش از پیش تقویت می شود.

- مساجد با توجه به جایگاه ویژه‌ای که در هدایت فرهنگی و فرهنگ سازی جامعه بر عهده دارند، باید بیش از پیش مورد توجه دانش علوم انسانی قرار گیرند. اهتمام به موضوع مساجد در دانش و علوم به روز است، که موجب می شود خدمات فرهنگی و اجتماعی از طریق این مراکز برای مردم ارائه شود.
- یکی از دلایل مهم دور ماندن مساجد از موقعیت های علمی و پژوهشی، میزان استقبال اندک خوانندگان از این دست پژوهش ها است. برای هر پژوهشگری مهم است که پژوهشش در جامعه علمی مورد اقبال قرار گیرد. به همین جهت، لازم است دستگاه های مختلف، از حمایت های مناسب و ضروری در این زمینه غفلت نکنند.

- گرایشی با عنوان مدیریت مسجد اخیراً در رشته های تخصصی حوزه علمیه فعال شده، که امید است نیاز کشور در این زمینه از این طریق برطرف شود.

- در نگاه توحیدی اسلام، همه تلاش انبیا، برای بسط و گسترش عبودیت با معرفت خداوند بوده و به عبارت دیگر می توان گفت، آنان آمدند تا جهان به یک معبد و مسجد تبدیل شود، تا انسان در همه ابعاد و اطوار زندگی خود عبادت کند و خداوند را بپرستد. با این دیدگاه، مسجد محل اصلی بسط تفکر الهی اسلام است و به همین اعتبار جایگاه والایی در اندیشه اسلامی دارد و این جایگاه والا در همه ابعاد اخلاقی، فقهی، عقاید و... اسلام دیده می شود.

- در معارف اسلامی، در مورد مساجد بسیار سخن گفته شده؛ ولی هرگز بر پایه این روایات و احادیث فرهنگ سازی نشده است، تا این روایات به شکل مناسبی وارد زندگی روزمره مردم شوند.

۱۳- کوروش زارعی؛ مدیر مرکز هنرهای نمایشی حوزه هنری

- تأثیر برخاسته از مساجد، مردمی است.

- مساجد، از صدر اسلام، تاکنون یک پایگاه اجتماعی مهم بوده‌اند. بنا بر برخی روایات نیز امام زمان عَلَيْهِ السَّلَام نیز با ظهور در مسجدالحرام و استقرار حکومتشان در کوفه، در مسجد سهله سکنی می‌گزینند.
- بسیاری از رویدادهای مهم پیش و پس از انقلاب اسلامی و همچنین دفاع مقدس نیز در مساجد رقم خوردند. هرچند در ادامه رفتارهای نادرست برخی از افراد، موجب دوری نوجوانان و جوانان از این خانه‌های خدا شده است.
- مساجد نقش مهمی در تقویت بنیان‌های دینی و فرهنگی کشور و انقلاب دارند. بنابراین سازمان‌ها و مراکز مختلف، می‌توانند با برگزاری برنامه‌های فرهنگی جذاب، موجب جذب نوجوانان و جوانان محلات به مساجد شوند.
- توانمندی‌های بسیاری در محلات و پایگاه‌های فرهنگی وجود دارد، که فعال شدن تئاتر مساجد می‌تواند موجب بروز آنها شوند.
- همان‌طور که رهبر انقلاب بر مردمی شدن تمام عرصه‌های فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی جامعه تأکید دارند، زمانی که تئاتر از بستر مساجد به میان مردم می‌آید، آنگاه می‌توان مدعی مردمی شدن تئاتر نیز شد. تحقق این موضوع، از طریق اجرای نمایش‌های درست و حرفه‌ای ممکن است.
- مرکز هنرهای نمایشی حوزه هنری به منظور مردمی شدن تئاتر و ظهور توانمندی‌های بالقوه، پس از دو دهه تعطیلی جشنواره تئاتر مردمی بچه‌های مسجد، به دلیل سیاست‌های غلط برخی مسئولان و مدیران، سال گذشته اقدام به راه‌اندازی مجدد این جشنواره کرد.

۱۴- حجت‌الاسلام مجتبی فرهنگیان؛ دبیر کرسی‌های آزاداندیشی

حوزه‌های علمیه

- مساجد می‌توانند تهدیدات شبکه‌های اجتماعی را به فرصت تبدیل کنند.
- لزوم فراهم‌سازی فضای مثبت در شبکه‌های مجازی از طریق مساجد؛ امروز متأسفانه استفاده از شبکه‌های اجتماعی در جامعه رو به گسترش است؛ به‌گونه‌ای که این شبکه‌ها در حریم خصوصی انسان‌ها نیز ورود گسترده‌ای داشته‌اند.

- شبکه‌های مجازی، زمینه‌ساز فردگرایی در انسان‌ها می‌شود؛ به‌طوری‌که موجب می‌شود میزان ارتباط‌گیری، رفت و آمد خانواده‌ها با یکدیگر و نیز نسل‌های گذشته و آینده کمتر شود و مهارت‌های درون خانواده‌ها دچار اضمحلال شده و به فراموشی سپرده شود.
- باید نگاه کارشناسانه‌تری به فضاهای مجازی داشته باشیم و بار صد فرصت‌هایی که در این شبکه‌ها ایجاد می‌شود، به سمت تأمین نیازهای معنوی و فرهنگی پیش رویم. امروز این فرصت در اختیار مساجد و فضاهای مذهبی است.
- باید میزان تهدیدهای این شبکه‌ها در جهت تخریب ارزش‌ها، هویت‌های خانوادگی، باورها و نگرش‌های دینی مورد بررسی قرار گیرد و به فراخور آن، به ائمه جماعات و کارگزاران و شبکه آموزشی مساجد، در زمینه بهره‌برداری صحیح از این امکانات به‌روز، آگاهی‌بخشی شود و در واقع تهدیدات این شبکه‌ها از سوی مساجد به فرصت تبدیل شود.

۱۵- حجت‌الاسلام احمد سالک؛ عضو کمیسیون فرهنگی مجلس

- مساجد، حلقه اتصال فعالان اقتصادی با جوانان متخصص باشند.
- مساجد صرفاً پایگاهی برای اقامه نماز جماعت نیستند. حضور گسترده مؤمنین در مساجد، عاملی برای شناخت محرومین و مستضعفین جوامع است و در زمینه‌های اقتصادی نیز در دو محور رشد تولید و اقتصاد، می‌توانند به نحوی تأثیرگذار عمل کرده و فعال باشند.
- توجه به مباحثی چون اقتصاد، کشاورزی، صنعت و سیاست، مبتنی بر ارزش‌های دینی و جزو کارکردهای مساجد محسوب می‌شود. بنابراین آنها باید در عرصه اطلاع‌رسانی پیرامون سیاست‌های اقتصادی مقاومتی فرهنگ ساز باشند.
- ائمه جماعات باید سیاست‌های اقتصاد مقاومتی را در طول سال با بیانی زیبا و ادبیات مناسب روز، برای مردم تبیین کنند. در صورت اطلاع‌رسانی در این زمینه، به‌ویژه در مساجد، مردم با انگیزه بیشتری در جهت توجه به این موضوع مهم حرکت و برنامه‌ریزی می‌کنند.

- اگر نمازگزاران برخی از مساجد در بخش‌های صنعتی مشغول به کار هستند، ائمه جماعات آن مساجد نیز می‌توانند با تشکیل گروهی از این افراد و با استفاده از ظرفیت‌های موجود، در جهت تحقق تولید رقابتی تلاش کنند. نخبگان و ظرفیت‌های نیروهای انسانی خبره و عالم، این قدرت را دارند تا در ابعاد تئوری‌پردازی، عمل و اقدام در مسائل اقتصادی فعالیت داشته باشند. از این رو نباید از پایگاه مساجد در بخش مسائل اقتصادی غفلت کرد.
- نقش ائمه جماعات مساجد، شناسایی ظرفیت‌ها و اتصال آنها به یکدیگر است. ائمه جماعات مساجد می‌توانند با حوصله، تدبیر و اندیشه، نمازگزاران شاغل در صنعت و همچنین جوانان بیکار تحصیل کرده را شناسایی کنند و بستر اشتغال ارتباط این دو گروه را در بخش‌های کشاورزی، صنعت و اقتصاد فراهم کنند.
- سرمایه‌گذاری افراد برخوردار حاضر در مساجد در قالب شرکت‌های تعاونی، به منظور اشتغال‌زایی و افزایش تولید داخلی، عامل مهمی در فرهنگ‌سازی جهاد اقتصادی است و می‌توان سود حاصل از این اقدامات را در آبادانی شهرها و تأمین معیشت همگان استفاده کرد.
- بسیاری از مساجد کشور ما نیز این نقش را در طول دوران انقلاب اسلامی به خوبی ایفا کردند؛ به این شکل که در موضوعات مختلف، اعم از مبارزات سیاسی و جهاد‌های نظامی و فرهنگی و حتی جهاد علمی و پزشکی، به‌عنوان محور بسیج مردم برای دفاع از ارزش‌های اسلامی فعالیت داشتند.
- یکی از فعالیت‌هایی که باید در قالب‌های آموزشی، برای تحقق اقتصاد مقاومتی انجام شود، آموزش مبانی تجارت و اقتصاد اسلامی بوده و این پایگاه اثرگذار دینی، به دلیل بهره‌گیری از حضور مردم در مراسم متعدد، بهترین مکان آموزش این موارد هستند.
- آموزه‌هایی مانند نوع‌دوستی، توجه به مشکلات و نیازمندی دیگر مسلمانان، استفاده از تولیدات داخلی، نمونه‌هایی از آموزه‌های کاربردی اقتصادی هستند، که بهترین محل آموزش آنها، خانه‌های خدا هستند. توجه به این آموزه‌ها است که بازار ممالک اسلامی را از بازارهای سرمایه‌داری متفاوت می‌کند.

۱۶- حجت‌الاسلام نصرالله پژمانفر؛ رئیس کمیسیون فرهنگی مجلس

- مساجد در گذشته محور فعالیت‌های ورزشی، اجتماعی و آموزشی محلات بودند.
- امروزه، برای فعالیت‌های فرهنگی و اجتماعی، کمترین بهره‌برداری از مساجد می‌شود و میزان استفاده بهینه از این خانه‌های خدا در طی شبانه‌روز، ۲ ساعت است؛ درحالی که باید مهمترین مرکز برای فعالیت‌های فرهنگی، اجتماعی، آموزشی و ورزشی باشند.
- باید مساجد به سمت فعالیت‌های بیشتر حرکت کنند. فعالیت‌های انجام شده در مساجد، بهترین کارایی را دارند.

۱۷- حجت‌الاسلام و المسلمین صبوری؛ مدیر مدرسه علمیه

حجت
عزّ الله تعالی
فرجه الشریف

- بانوان در سیاست‌گذاری کلان مساجد، نقش‌آفرین باشند.
- بانوان، بهترین مربی در خانواده، جامعه و مساجد هستند.
- دست‌اندرکاران مساجد، زمینه حضور و مشارکت گسترده این قشر و نقش‌آفرینی آنان در برنامه‌ها و سیاست‌گذاری‌های کلان و راهبردی خانه‌های خدا را فراهم کنند.
- حضور فرزندان همراه با والدین در مساجد، موجب تربیت صحیح آنان و انس ایشان با خانه‌های خدا می‌شود. بنابراین می‌توان با ساخت اتاقی برای اسکان و بازی کودکان، علاوه بر زمینه‌سازی برای حضور این قشر در مساجد، مشکلاتی مانند سرو صدا را نیز برطرف کرد.

۱۸- عباس جدیدی؛ عضو شورای اسلامی شهر تهران

- مساجد یکی از مهمترین پایگاه‌های فرهنگ‌ساز در شهرها و محلات است. رویکرد مدیریت شهر تهران، محله‌محوری است و مساجد، پایه این محوریت هستند.
- مسجد محوری، موجب گسترش اخلاق‌مداری و رعایت حقوق شهروندی در کشور می‌شود. این خانه‌های الهی، از مهمترین مراکز و ارکان برای تحقق حقوق شهروندی هستند.

- مساجد، رکن اساسی رعایت حقوق شهروندی در طرح محله‌محوری هستند.
- مدیریت شهری باید مشوق و حامی برنامه‌های فرهنگی با رویکرد سبک زندگی اسلامی ایرانی باشد.

۱۹- حسین مظفر؛ عضو کمیسیون اجتماعی مجلس

- مساجد جایگاه ویژه‌ای در سبک زندگی ایرانی اسلامی دارند.
- مساجد، با توجه به مفاهیم غنی اسلامی، جایگاه ویژه‌ای در سبک زندگی ایرانی اسلامی بر عهده دارند.
- شوراهای فرهنگی مساجد، که متشکل از اقشار مختلف افراد حاضر در مساجدند، نقش مهمی را در فعالیت‌های مختلف مساجد بر عهده دارند و این ظرفیت را دارند که فعالیت‌های فرهنگی، اجتماعی مساجد را در مسیر تأثیرگذاری بیشتر قرار دهند.
- تلاش برای حل مشکلات فرهنگی اجتماعی مردم در قالب فعالیت‌های مختلف اجتماعی، از مهمترین وظایف شوراهای فرهنگی مساجد است. شوراهای فرهنگی مساجد با تصمیم‌های مناسب در خصوص فعالیت‌های فرهنگی اجتماعی مساجد، قابلیت حل معضلات مختلف اجتماعی مردم را دارند.
- ائمه جماعات مساجد و شوراهای فرهنگی، با ارتباط مناسب، فضا را برای وحدت و همدلی در مساجد فراهم می‌کنند و فعالیت‌های فرهنگی اجتماعی مساجد را در چهارچوب موازین اسلامی قرار می‌دهند.
- مسجد، خانواده و جوانان به‌عنوان اصول مهم، با اتکا بر مفاهیم غنی اسلامی، نقش مهمی را در سبک زندگی ایرانی اسلامی دارند. معنویت، وحدت و همدلی در جامعه اسلامی، از اصول مهم گسترش سبک زندگی ایرانی اسلامی است.

۲۰- مهدی قره شیخ لو؛ رئیس سازمان دارالقرآن

- مدل مناسب برای ساخت مسجد در تهران نداریم.
- به دلیل عدم تعامل میان فعالین قرآنی با مسئولین مساجد، متأسفانه امروز شاهد هستیم که بسیاری از جلسات قرآنی در مساجد برگزار نمی‌شود و این جلسات به حسینیه‌ها و دیگر مراکز منتقل شده است. این درحالی است که

ما همواره مسئولین جلسات قرآنی را به برگزاری جلساتشان در مساجد تشویق می‌کنیم.

• ما امروز مؤسسات قرآنی را تشویق می‌کنیم که فعالیت‌هایشان را به مساجد منتقل کنند. ولی از آن طرف باید تعامل و همکاری میان مسئولین مسجد و فعالین قرآنی وجود داشته باشد.

• مساجد نباید مکانی شخصی و حزبی تلقی شود و باید در اختیار همه قرار گیرد.
• درب مساجد، در طول ۲۴ ساعت، باید بر روی مردم باز باشد و مردم رفت و آمد داشته باشند. اما امروز می‌بینیم که فقط چند دقیقه قبل از نماز بر روی مردم باز می‌شود و مابقی ساعات، هیچ استفاده‌ای از فضای مساجد صورت نمی‌گیرد. در صورتی که مساجد در دین مبین اسلام، پایگاه دینی محسوب می‌شوند، که باید بیش از پیش مورد توجه قرار گیرند.

• فعالین قرآنی در هنگام بروز مشکلات این چنینی، سعی کنند با صبر و حوصله در جهت رفع ناهماهنگی تلاش کنند و تعامل و همکاری‌شان را با مسئولین مساجد گسترش دهند.

• امروز مساجد قابلیت‌های بسیاری دارند. لازم است در زمینه قرآنی، فعالیت‌های مساجد گسترش یابد. در حال حاضر شاهد هستیم که نقش مساجد در پرداختن به موضوعات قرآنی کمرنگ شده است.

• وجود متولیان متعدد در مساجد، عامل دیگری در کمرنگ شدن فعالیت‌های قرآنی در آنها است. در صورتی که در مساجد تقسیم کار صورت گیرد، مدل فعالیت در یک مسجد موفق تعریف شود و ویژگی‌های مسجد، امام جماعت طراز، بهره‌گیری از فضای ظاهری مسجد و اینکه از امکانات جانبی مسجد چگونه باید بهره گرفت، به درستی تعریف شود، می‌توانیم در جهت پیشبرد اهداف و برنامه‌ها گام برداریم. اما این موارد در مساجد تعریف نشده است.

• امروز دیده می‌شود که برخی از دستگاه‌های متولی، مدعی می‌شوند که به‌عنوان مثال در شهر تهران، ساخت تعدادی مسجد در ظرف پنج سال در دستور کار قرار می‌گیرد. درحالی‌که هنوز مدلی مناسب و متناسب برای تهران در ساخت مسجد نداریم و مساجدی که ساخته می‌شوند، تنها مکانی برای اقامه نماز

هستند. این در حالی است که در بسیاری از کشورها، مساجد به امکانات جانبی و فناوری‌های روز مجهز هستند و در کنار مساجد سالن‌های ورزشی، درمانگاه و فعالیت‌های فرهنگی و هنری ایجاد می‌شود و چنین مدل‌های موفق در کشور ما باید مورد توجه قرار گیرد.

- پرهیز از مدیریت مساجد به شیوه سنتی: اگر بخواهیم به سبک ۵۰۰ سال گذشته، مسجد در کشور بسازیم، نمی‌توانیم به موفقیت‌های لازم دست یابیم. در این زمینه باید سیاستگذاری و بازبینی در حوزه سخت‌افزاری و نرم‌افزاری در حوزه مساجد صورت گیرد.

- یکی دیگر از مشکلاتی که مساجد با آن روبرو هستند، پرداخت هزینه‌های بسیار بالا در پرداخت تعرفه‌های مصرفی برق، آب و گاز می‌باشد. بسیاری از مساجد در پرداخت این هزینه‌های کمرشکن با مشکل مواجه هستند. ضرورت دارد راهی برای حل مشکل این مساجد اندیشیده شود و یا می‌بینیم که مساجد در پرداخت حقوق برای خدام مساجد، با مشکلاتی روبرو هستند. از طرفی، برای ائمه جماعات مساجد، برنامه حمایتی وجود ندارد. این موارد، ضعف بزرگی است که باید تلاش کنیم مساجد به جایگاه واقعی‌شان دست یابند. معتقدم مسجد نباید مرکز و محور بودنش را از دست بدهد.

- نقش مردم در تقویت معنویت مردم بسیار مهم است. بنابراین مسئولان نظام و مردم با سیاستگذاری واحد، می‌توانند در جهت تقویت این نقش مسجد تلاش کنند.

۲۱- عبدالرضا عزیزی؛ عضو کمیسیون اجتماعی مجلس

- مساجد با انجام فعالیت‌های جذاب و برنامه‌های متنوع، می‌توانند آسیب‌های اجتماعی را کاهش دهند.

- اثرگذاری فرهنگی مساجد در جوانان، موجب کاهش تمایل آنان به آسیب‌های اجتماعی می‌شود. مطمئناً میزان بروز خطا و گناه، در صورت حضور جوانان در اماکن عبادی و مذهبی مانند مساجد، به مراتب کمتر از حضور این قشر در سایر مکان‌ها است.

- مساجد نباید صرفاً محل اقامه نماز باشند؛ بلکه باید فضایی برای ورزش، مطالعه و سایر خدمات فرهنگی و اجتماعی داشته باشند، تازمینه جذب جوانان و شنیدن سخنرانی ائمه جماعات و روحانیون، توسط آنان را فراهم کنند.
- به دلایل قانونی، کمیسیون اجتماعی مجلس نمی‌تواند بودجه‌ای برای امور فرهنگی مساجد اختصاص دهد. اما بر اساس ماده ۱۸۰، می‌تواند در زمینه کمک‌های عمرانی، به مساجد توجه داشته باشد.

۲۲- حجت‌الاسلام و المسلمین حبیب الله غفوری؛ مدیر حوزه علمیه استان تهران

- همسایگی مسجد و حوزه مانع بروز انحرافات می‌شود.
- در گذشته، حوزه‌های علمیه، در همسایگی مساجد بنا می‌شدند و همین وضعیت موجب می‌شد حوزویان و مردم، به دلیل همسایگی این دو کانون دینی، از یکدیگر تأثیر می‌پذیرفتند؛ مردم، رشد فرهنگی و حوزویان، رشد فکری می‌یافتند.
- یکی از فواید راه‌اندازی مدرسه علمیه در کنار مساجد، حضور مردم و نمازگزاران در دروس حوزوی و احکام است؛ موضوعی که در گذشته بسیار رایج بود و امروزه کم‌رنگ شده است. البته گسترش شهرها، تخصصی شدن دروس حوزوی و گسترش روزافزون رویکرد دانشگاهی در ساختار حوزه‌های علمیه، دلایل مهم ساخت مدارس علمیه دور و جدای از مساجد است.
- مسجد، مکان مناسبی برای برگزاری کلاس‌های حوزوی با حضور جوانان و شاغلین است؛ زیرا برخی افراد فرصت کافی برای تحصیل رسمی در حوزه علمیه ندارند.
- همسایگی مسجد و حوزه زمینه‌ساز استفاده طلاب از فضای معنوی و عبادی خانه خدا برای نشست‌های علمی، تحصیلی و پژوهشی صمیمانه است.
- همسایگی مسجد و حوزه علمیه، سبب می‌شود طلاب با حضور مستمر در کنار نمازگزاران و مردم، رشد اجتماعی یابند؛ زیرا تعامل روزمره با مردم موجب آشنایی بیشتر آنان با نیازهای روز جامعه و دوری از حس ناشایسته «تافته جدا بافته

- بودن» است. به این ترتیب، در دوران تحصیل، شخصیت جامعی پیدا می‌کنند.
- مردم با مشاهده همه روزه طلاب، نسبت به فراگیری و اجرای آموزهای دینی تشویق می‌شوند و همچنین این موضوع در اقامه نماز جماعت صبح نیز بسیار اثرگذار است.
- بارها شاهد بودم دست‌اندرکاران مساجد همسایه حوزه‌های علمیه، زمینه سخنرانی و بیان احکام را برای طلاب، هنگام نماز جماعت فراهم می‌کنند که به نوبه خود تمرین منبر و تبلیغ است. از سوی دیگر، طلاب در مناسبت‌های مختلف مانند محرم و صفر، با حضور در مجالس روضه و سخنرانی مسجد، با روش‌های گوناگون سخنرانی و تبلیغ آشنا می‌شوند.
- مسجد همسایه حوزه علمیه هیچگاه دچار انحراف نمی‌شود؛ زیرا حضور استادان و طلاب موجب سالم ماندن، عمق یافتگی و دقیق بودن همیشگی جریان فرهنگی خانه خدا می‌شود. بروز برخی انحرافات گروهی و فردی، حتماً در فضای دور از حوزه علمیه بوده است، که همسایگی مسجد و حوزه علمیه مانع شکل‌گیری آن می‌شود.

۲۳- سیدعباس صالحی؛ معاون فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد

اسلامی

- کانون‌های فرهنگی هنری مساجد، پایگاه جوانان فعال و پرنرژی است.
- اگر بخواهیم به مسجد به عنوان مکانی که نمازهای جماعت در آن برپا می‌شود، نگاه کنیم، باید گفت این نگاه، همه هویت مسجد نیست؛ زیرا در این صورت جایگاه مسجد به نمازخانه تبدیل می‌شود.
- مسجد همواره جایگاه ویژه‌ای در سنت دینی و تاریخ تمدن اسلامی ما داشته است. در واقع اگر عنوان خودش را با این هویت داشته باشد، باید گفت که ضلع اول آن این است که «پایگاه اثرگذار دینی» در جامعه محسوب می‌شود و دینداری در آن بر اساس زندگی فردی و اجتماعی گسترش و تعمیق می‌یابد و ضلع دوم هویت مسجد نیز این است که «جایگاه و پایگاه فرهنگی» است و توسعه فرهنگی جامعه اسلامی به آن متصل است. ضلع سوم هویت مسجد،

«پایگاهی برای توسعه اجتماعی در جامعه اسلامی» است؛ به این معنا که کاهش دهنده آسیب‌های اجتماعی و ارتقای بخش سلامت و رشد اجتماعی در جامعه باشد. اگر ما به این کارکردهای سه‌گانه مساجد معتقد باشیم، متوجه می‌شویم که اگر مسجدی بخواهد در جامعه تأثیرگذار باشد، باید چنین جایگاهی پیدا کند و به این میزان ارتقاء یابد.

- عوامل ارتقاء بخش مسجد: در این زمینه، سه عنصر اصلی می‌توانند به مساجد کمک کنند. عنصر اول «ائمه جماعات» آنها است. «معتمدین محلی در مساجد» دومین عنصر در این زمینه به شمار می‌آیند. «جوانان فعال و مؤثر»، به عنوان سومین عنصر در ارتقای بخشی و رشد و شکوفایی جایگاه مسجد، نقشی تأثیرگذار دارند.

- کانون‌های فرهنگی هنری مساجد، در عین حال که با ائمه جماعات و معتمدین مساجد در ارتباط هستند، پایگاه خود را محلی برای حضور جوانان فعال و پرانرژی قرار داده‌اند؛ چرا که با این نگاه شکل گرفتند که مساجد را به جایگاه مورد نظر خود که پایگاه فرهنگی، اجتماعی و دینی جامعه اسلامی است، نزدیک‌تر کنند.
- اگر ستاد عالی در زمینه نرم‌افزاری و تولید محتوا، رصد و ارائه ایده‌های نوین برای کانون‌های فرهنگی هنری مساجد اقداماتی انجام دهد که البته این موضوع در حال انجام است، آن موقع می‌توان گفت کانون‌های فرهنگی هنری مساجد می‌توانند در نیل به اهداف خود، از جمله ارتقای جایگاه مساجد در جامعه فعال‌تر و مؤثرتر عمل کنند.

۲۴- حجت‌الاسلام احمد مازنی؛ عضو کمیسیون فرهنگی مجلس

- مسجد، پایگاه انسجام ملی و ارتقای فرهنگی است.
- مجلس شورای اسلامی، در وضع قوانین در حوزه مسجد کوتاهی نکرده است. در برنامه ششم توسعه، طرح‌های قابل توجهی در کمیسیون فرهنگی مجلس تصویب شده است که پس از نهایی شدن، ابلاغ می‌شوند.
- رسانه‌ها، باید پیگیر تصویب قوانین در مجلس شورای اسلامی در مورد مساجد باشند. آنها باید از دستگاه‌های مرتبط با این حوزه مصوبات و اجرای قوانین

مربوط به مساجد را پیگیری کنند و دستگاه‌هایی که مصوبات را اجرا می‌کنند را تشویق کنند. در غیر این صورت، اجرا نشدن آنها را به نمایندگان مجلس گزارش دهند، تا مجلس از موضع نظارتی خود با دستگاه‌های متخلف برخورد کند.

- نمایندگان مجلس، این آمادگی را دارند که برای عمران و توسعه مساجد، گام‌های مؤثری بردارند؛ زیرا مساجد پایگاه اصلی انسجام ملی و ارتقای فرهنگی جامعه و کشور هستند.

- مساجد به معنای واقعی باید کارکردهای اصلی خود را داشته باشند. اولین مسئله در این زمینه این است که امام جماعت باید حریت داشته باشد؛ زیرا مساجد باید کانون امامت، دیانت، تربیت، هم‌افزایی و اخلاق باشند.
- مساجد باید مستقل باشند. این خانه‌های خدا با ادارات و سازمان‌های رسمی فرق می‌کنند. بنابراین وابستگی آن‌ها به کمک‌های دولتی باید به حداقل ممکن برسد.

- اینکه دولت به ساخت مساجد کمک کند، ایرادی ندارد؛ اما دولت‌ها در بخش‌های نرم‌افزاری مساجد، یعنی مسائل مذهبی، دینی و اخلاقی نباید دخالت کنند.

۲۵- حجت‌الإسلام والمسلمین جواد طوبایی؛ تولیت استان مقدس امامزاده سید اسماعیل علیه السلام

- در حال حاضر، مساجد در مدیریت محلات نقش محوری ندارند.
- مسئولان و مدیران فرهنگی، با رصد فعالیت‌های فرهنگی کشور، برای احیای جایگاه و کارکردهای مساجد بکوشند؛ زیرا بسیاری از مساجد موجود، همان‌هایی هستند که پایگاه اصلی و مهم نهضت انقلاب امام خمینی رحمة الله علیه و دفاع مقدس بودند.
- مساجد مانند گذشته در مدیریت برنامه‌ها، فعالیت‌ها و وضعیت فرهنگی، اجتماعی، اخلاقی و آموزشی محلات نقشی محوری ندارند.
- مساجد باید جوان‌گرا شوند؛ همچنان‌که رهبر انقلاب فرمودند، دست‌اندرکاران مساجد، به‌ویژه امام جماعت، دل‌های جوانان را به‌دست بیاورند و برای آنان فرصت ابراز وجود و انگیزه فراهم کنند.

• برخی فعالیت‌ها، مانند تعبیه میز پینگ پنگ در محیط مساجد، صرفاً فضایی برای سرگرمی جوانان و کودکان شده و نتوانسته است آنان را جذب فعالیت‌های اصلی مساجد، مانند اقامه نماز جماعت و اول وقت، قرائت زیارت و ادعیه، بصیرت‌افزایی و... کند. این، همان موضوعی است که انتقاد رهبر انقلاب را نیز برانگیخت. به همین خاطر، ایشان تأکید کردند نباید مسجد به باشگاه یا کاباره تبدیل شود.

• تزریق فکر و استفاده از امکانات و ابزارهای نو، راهکار مهم جذب اقشار و گروه‌های مختلف مردم به مسجد است. مدیران و مسئولان حوزه‌های علمیه و مساجد، با تشکیل اتاق فکر برای جذب جوانان و نوجوانان، برنامه‌ریزی‌هایی نوین و تلاش‌هایی دوچندان کنند. زیرا کمبود فکر و برنامه نو، موجب دوری جوانان از مساجد شده است.

• نکته کلیدی و اصلی سخنان مقام معظم رهبری در دیدار با ائمه جماعات استان تهران، تسخیر قلوب جوانان و میدان دادن به آنان بود.

۲۶- مهدی‌ناظمی اردکانی؛ دبیر کارگروه مدیریت کلان دستگاه‌های فرهنگی شورای عالی انقلاب فرهنگی

• میزان دسترسی مردم به مساجد در ایران، در شأن نظام اسلامی نیست.
• لزوم ایجاد شبکه ارتباطی میان مساجد: امروز در عرصه‌های مختلف، بحث ارتباطات به‌صورت جهانی مطرح است. بنابراین، لازم است پیوندها بر محور مساجد شکل بگیرند.

• برقراری ارتباط میان مساجد، زمینه‌ساز برقراری ارتباط میان مؤمنین است، با نگاه به صدر اسلام، می‌بینیم که پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله وقتی که خواستند در مدینه النبیه صلی‌الله‌علیه‌وآله حکومت اسلامی تشکیل دهند، اولین اقدام ایشان، احداث مسجد بود. یعنی همه جامعه را حول این نهاد مهم دینی سامان دادند.

• اصلی‌ترین کارکرد مسجد، کارکرد عبادی و نیایشی است. هویت مسجد وابسته به این کارکرد است و بر بستر آن، کارکردهای دیگر نیز برای مساجد تعریف می‌شوند. در دوران شکوه تمدن اسلامی، مساجد جایگاهی جدی داشتند و

محور زندگی انسان‌های آن عصر به شمار می‌آمدند. امروز هم باید تلاش کنیم تا مساجد را به آن جایگاه برسانیم.

• در حال حاضر ما نتوانسته‌ایم کارکردهای مساجد را آن‌طور که باید به رسمیت بشناسیم. به عنوان مثال، برخی از مراکز فرهنگی، در مجاورت مساجد و در رقابت با آن‌ها ساخته می‌شوند. بنابراین، لازم است محوریت مسجد در فعالیت‌های فرهنگی محلات حفظ شود.

• نقش اثرگذار ائمه جماعات در مدیریت کارکردهای مساجد، حوزه مسئولیت این افراد بسیار گسترده است؛ زیرا آنان باید همه کارکردهای مساجد را مدیریت کنند و به تعبیری پدر معنوی محله خود باشند.

• ساختارهای موجود در حوزه فرهنگ، باید بر طبق «نقشه مهندسی فرهنگی» باز تعریف و بازپیرایی شوند. این بازپیرایی باید حتماً با حفظ محوریت مساجد صورت گیرد. به عبارت دیگر اگر بخواهیم مساجد احیا شوند و جایگاه اصلی خود را پیدا کنند، ساختارها باید به گونه‌ای تعریف شوند که همه دستگاه‌ها، خود را خادم مساجد بدانند و نظام ارزیابی فرهنگی هم میزان خدمت یک دستگاه فرهنگی به مساجد را در ارزیابی خود حتماً لحاظ کند.

• وجه تمایز شهر اسلامی با سایر شهرها، در این است که در شهر اسلامی، مسجد به صورت واضح به چشم می‌آید. اگر فرهنگ متعالی جامعه اسلامی، برگرفته از مسجد باشد، بسیاری از معضلات فعلی موجود در آن از بین می‌روند.

• یکی از اقدامات جدی و ضروری برای ارتقای جایگاه مساجد در نظام جمهوری اسلامی، عمل کردن به فرمایشات امام خمینی رحمته الله علیه است که فرموده‌اند "پیروزی انقلاب اسلامی برای اداره مسجد بود". این نکته باید در کل نظام جمهوری اسلامی ایران، شهرها، روستاها و هر محله، مشخص شود که امروز مساجد چه جایگاهی دارند.

• امروز باید مشخص شود که امام جماعت و کارگزاران مساجد و مؤمنین چقدر در مسائل فرهنگی، اجتماعی و سیاسی کشور تأثیرگذار هستند.

• مساجد باید در همه نقاط کشور، همان‌گونه که مدرسه و دانشگاه در دسترس همگان هستند، در دسترس همه مردم باشند. این، در حالی است که در شرایط

موجود، اگر فردی موقع نماز ظهر، به خیابانی در شهرهای بزرگی مانند تهران برسد و بخواهد نمازش را به موقع اقامه کند، باید از نیم ساعت قبل پیش بینی کند، تا در موقع اذان نزدیک مسجد باشد، این مسئله در شأن نظام جمهوری اسلامی نیست. بنابراین بحث آمایش نقشه مساجد کشور، به دنبال این موضوع است که این خدمتگزاری از طرف کارگزاران نظام، به نحوی سامان پیدا کند، که مردم مسلمان ما در موقع اذان و در وقت های دیگر، در طول روز و شب به مساجد با سهولت دسترسی داشته باشند.

۲۷- حجت الاسلام نصرالله پژمان فر؛ عضو کمیسیون فرهنگی مجلس شورای اسلامی

- نباید مساجد به اماکن بی روح تبدیل شوند.
- مساجد باید در حوزه نرم افزاری، نگاه حداقلی خود، که تنها به نماز خواندن معطوف می شود را توسعه و گسترش بخشند.
- فعالیت های مشروع و قانونی نظام اسلامی باید در مساجد انجام شوند.
- مساجد در صدر اسلام از اهمیت ویژه ای برخوردار بودند؛ به گونه ای که تمامی تصمیمات مهم جامعه اسلامی، در این مراکز گرفته می شدند.
- فعالیت های ورزشی، فرهنگی، هنری، آموزشی و حرفه ای، در سنین و جنسیت های مختلف، باید با محوریت مساجد انجام شوند؛ زیرا فضای مسجد موجب تضمین سلامت در کارها است.
- باید دید در این دهه چه اقتضائاتی برای نسل جوان وجود دارد و کدام کارکردهای فرهنگی مسجد، بیشتر جوانان و نوجوانان را جذب خود می کنند و روی همان ها برنامه ریزی کرد.
- احیای مساجد را باید با ارتقای فعالیت های آنها در سطح جامعه، ممکن کرد و در این باره باید دانست که موضوعاتی چون ازدواج، اشتغال و برنامه ریزی برای جوانان، از کارکردهای مساجد هستند.

۲۸- مینو اصلانی؛ مسئول بسیج جامعه زنان

- مساجد، ظرفیت ارائه بسیاری از خدمات اجتماعی و فرهنگی را دارند.

- مساجد در تاریخ اسلام، جایگاه بسیار ویژه و رفیعی داشته‌اند و مأمنی برای همگرایی و ایجاد وحدت بین مسلمانان ورد و بدل کردن اطلاعات و موضوعات در حوزه مسائل سیاسی اسلام بوده‌اند.
- قبل از انقلاب اسلامی که حضرت امام خمینی رحمته‌الله‌علیه عمیق‌ترین و مردمی‌ترین حرکت را بر مبنای اسلام ناب شکل دادند، مسجد را به‌عنوان پایگاه این پیام‌رسانی و هماهنگی‌های پس از آن انتخاب کردند و بسیار به‌جا، دقیق و بنیادی این کار انجام گرفت. زیرا مساجد در دل محله‌ها هستند و در تمام مسائل و آنچه که در اطراف آنها می‌گذرد، به نوعی محوریت دارند.
- بعد از انقلاب اسلامی، کارکرد مسجد به لحاظ ضرورتی که وجود داشت، تلفیقی از تربیت انسان و حل مشکلات اجتماعی شد. یعنی توجه به مسائل دنیوی و اخروی، در مساجد مورد توجه قرار گرفت.
- هدایت و راهبری مردم به سمت زندگی متعالی و پاسخگویی به نیازهای روز جوانان، باید در مساجد مورد توجه باشد. امروز مساجد به چند دسته تقسیم می‌شوند. برخی نقش خود را در کادرسازی ایفا می‌کنند و برخی نیز با تسلط به شب‌ها، روز، پاسخگوی نیازهای جوانان هستند.
- امروز تشکل‌های مردمی بسیج، با فعالیت در مساجد، در راستای گفتمان‌سازی مبانی انقلاب تلاش می‌کنند و سعی بر افزایش جاذبه مساجد برای نسل جوان دارند.
- دوره‌های مهارت‌های زندگی و همسرمداری در قالب سخنرانی و دوره‌های آموزشی، باید در مساجد برگزار شوند تا شاهد حضور بیشتر جوانان در این مراکز باشیم.
- مساجد محور کلی فعالیت‌ها و نیازهای محله هستند. مساجد، قابلیت و ظرفیت ارائه خدمات در بخش‌های آموزشی، مهدکودک، حوزه علمیه و امکانات تفریحی را دارا هستند.
- باید مجموعه‌های تصمیم‌گیر باور داشته باشند که مساجد ما توانایی بر عهده گرفتن بسیاری از امور جامعه و الگو شدن برای کشورهای اسلامی را دارند.

۲۹- حجت‌الاسلام سیدهاشم حسینی؛ معاون فرهنگی اداره کل اوقاف استان تهران

- تأکیدمان بر همکاری مساجد و بقاع متبرکه است.
- برگزاری مجزای برنامه‌ها، مانند قرائت دعای کمیل، در آن دسته از مساجد و بقاع، که در همسایگی یکدیگر هستند، منافاتی با وجود وحدت رویه میان آنها ندارد. هرچند وجود همکاری و مدیریت مشترک میان آنها، همانند مسجد گوهرشاد در جوار حرم رضوی یا مسجد اعظم قم در جوار حرم حضرت معصومه سلام‌الله‌علیها بهتر است.
- هر مدیر بقعه‌ای که امام جماعت هم هست، موظف به حضور در مساجد در مدت زمان مشخصی در روز است. بنابراین لزومی به حضور در ساعاتی مثل نماز ظهر یا مغرب ندارد و می‌تواند در ساعات دیگری در دفتر بقعه یک امامزاده باشد.
- اداره کل اوقاف استانها و بقاع متبرکه، دخالتی در فعالیت مساجد ندارند؛ هرچند تعاملاتی میان این ادارات و مرکز رسیدگی به امور مساجد مانند بیمه خادمان و تهیه مطالب محتوایی وجود دارد.
- تعیین هیئت امنای مساجد نیز بر عهده ادارات اوقاف است. البته برای جلوگیری از تداخل کاری، تعیین این اعضا با حکم مرکز رسیدگی به امور مساجد انجام می‌شود.
- با وجود اینکه برخی از مساجد موقوفه هستند، اما طی تفاهم‌نامه‌ای مدیریت نرم‌افزاری آن، به مرکز رسیدگی به امور مساجد محول شده است. هرچند مسئولان این مساجد باید مفاصاحساب مالی آنها را در پایان سال، به ادارات اوقاف تحویل دهند.

۳۰- علی ربیعی؛ وزیر تعاون، کار و رفاه اجتماعی

- تهران نقطه آغاز طرح «بهبودی مساجد» است.
- مسجد، جایگاه رفیعی در اسلام و انقلاب دارد، که برخی کارکردهای آن، فراموش شده است.

- پیوند مردم با مسجد، کاهنده آسیب‌های اجتماعی است.
- احیای کارکردهای مسجد، با اجرای طرح بهزیستی مساجد، می‌تواند پیوند دهنده ارتباط بیشتر مردم با خانه خدا و کاهنده آسیب‌های اجتماعی باشد.
- کارکردهای اجتماعی مسجد در طرح بهزیستی مساجد احیای می‌شود؛ کارکردهایی که طی سالیان اخیر، فراموش یا کمرنگ شده‌اند.
- جایگاه مسجد در دوران مدرنیسم و شهر مدرن باید بازطراحی شود؛ به‌طوری‌که مسجد محل پیوند خدمات دولت و مردم باشد.
- شناسایی نیازمندان، رسیدگی به فقر، مبارزه با سوء تغذیه، راه‌اندازی مراکز مشاوره (طلاق و ازدواج) و شناسایی و توانمندی خانواده‌های ناهنجار، مهمترین برنامه‌های طرح بهزیستی مساجد است.
- هدف وزارتخانه تعاون، همکاری با مرکز رسیدگی به امور مساجد برای اجرای حداکثری و مطلوب طرح در سراسر کشور است.
- تهران نقطه آغاز طرح بهزیستی مساجد است؛ البته به سازمان‌ها برای فراهم‌سازی زمینه‌های اجرایی این طرح در تمام استان‌ها، دستورات لازم ارسال شد.
- هدف طرح بهزیستی مساجد، استفاده حداکثری از ظرفیت مسجد، برای ارائه خدمات اجتماعی است.

۳۱- جواد منصوری؛ معاون مرکز اسناد انقلاب اسلامی

- نیازمند دانشکده‌ای برای مساجد هستیم.
- مسجد جایگاه و اهمیت بالایی در دین مبین اسلام دارد. سومین اقدامی که پیامبر ﷺ پس از ورود به یثرب انجام دادند، پایه‌گذاری مسجد بود. این مسئله باید مورد بررسی دقیق قرار گیرد که اساساً پیامبر ﷺ مسجد را با چه اهدافی ساخت. آیا این تصور، تنها به خاطر اقامه نماز بود یا خیر؟
- با عملکردی که بعدها مساجد پیدا کردند، مشخص شد که در واقع از دیدگاه پیامبر ﷺ و اسلام، مسجد مرکز جامعه و حکومت دینی محسوب می‌شود و این مرکز دینی باید تعیین‌کننده سیاست‌ها باشد و همه مسئولان و نخبگان مملکت باید در مسجد تصمیم‌گیری کنند.

- پس از پیروزی انقلاب، صحبت از این بود که ما مجدداً مسجد را به جایگاه اصلی خود بازگردانیم و هر مسجد مرکز و محل فعالیت‌ها در محله باشد. قرار شد امام جماعت در مسجد هر محل حکم هدایت‌گر و ناظر و معلم، مدیر و قاضی را در مراحل اولیه داشته باشد. در واقع این امام جماعت، پدر هر محله بود. طرحی هم در این زمینه تهیه شد؛ اما متأسفانه به دلیل دیدگاه‌های دولت و درگیری‌های مسئولان کشور در توطئه‌های داخلی، عملاً این طرح به اجرا نرسید.
- حتی پس از آغاز انقلاب فرهنگی، با کمال تأسف و تعجب، حسابی روی مسجد باز نشد؛ درحالی‌که می‌توانستیم مساجد را محور آموزش و تحول اخلاقی، فرهنگی و دینی جامعه قرار بدهیم. چرا مسجد محل حل و فصل مشکلات و رسیدگی به امور مردم در هر محله نباشد؟
- در تمام برنامه‌ریزی‌های کشور به مسائل بسیار کوچک و کم اهمیت بها می‌دهیم و برای آنها، ادارات، بودجه‌ها و پرسنل زیادی می‌گماریم. اما مراکز زیارتی، حسینیه‌ها و مساجد در برنامه‌ریزی‌های کلان جایگاهی ندارند و دولت در این زمینه بی‌توجه است.
- اگر مسجد جایگاه خود را پیدا کند، بسیاری از آسیب‌های اجتماعی، ناهنجاری‌ها و عقب‌ماندگی‌های اخلاقی و فرهنگی و ناامنی‌های اجتماعی در کشور حل می‌شوند. اما متأسفانه، نه تنها به این موضوع توجه نشده است، حتی ملاحظه می‌کنید که اگر شخص محترم و خدمت‌گزاری مثل حاج آقای قرائتی نبود، امروز مقوله‌ای به اسم نمازجماعت در مدارس تعریف نشده بود و صدها مسجد و نمازخانه بین‌راهی نداشتیم.
- زمانی که بسیج مستضعفین را پایه‌گذاری کردیم، قرار بر این بود که هر مسجد با ۲۰ عضو، یک فرمانده و یک جانشین فرمانده، امنیت هر منطقه را تأمین کند و به این ترتیب در سراسر کشور به‌طور خودجوش ارتش ۲۰ میلیونی را شکل می‌دادیم. اما متأسفانه حتی بسیج هم با وجود خدمات فوق‌العاده‌ای که داشت، چنین سازماندهی را در کشور انجام نداد که مسجد محوریت محله را بر عهده بگیرد.
- عملاً امروز مساجد ما بسیار کم‌تحرك هستند و شرکت‌کنندگان در برنامه‌های مساجد کم شده‌اند. متوسط عمر نمازگزاران مساجد حدود ۵۰ سال است، مگر

- در مساجدی که امام جماعت، فرد ویژه‌ای باشد و استثنائاً حضور جوانان را ببینیم. این یک ضعف به شمار می‌رود.
- باید در کشور یک دانشکده ویژه برای مساجد داشته باشیم و در این دانشکده، برای تربیت ائمه جماعات و رسیدگی به مدیریت و اداره امور مساجد برنامه‌ریزی کنیم، تا مسجد جایگاه واقعی خود را به مرور زمان باز یابد.

۳۲- محمدباقر قالیباف؛ شهردار اسبق تهران

- در جریان سفر و بازدید از یکی از شهرستان‌ها، خانواده‌ای را دیدم که منزلشان یک اتاق بود و آن هم نه یک اتاق به معنای واقعی اتاق و خانه؛ بلکه از حداقل امکانات هم محروم بودند. در عین حال، در زمانی دیگر طی همان سفر، امام جمعه آن شهر از من خواست تا در ساخت مصلای آن شهر کمکی کنم، که پاسخ دادم «رسیدگی به مصلای شما بر من حرام است»؛ چون مردم دارند با این شرایط زندگی می‌کنند و به قوت روزانه خود محتاج هستند.
- من نوکری مساجد را وظیفه خود می‌دانم و این توفیقی الهی است. مسجد و روحانیت همواره پناهگاه مردم بوده‌اند؛ پس باید همه با روش‌ها و ابزار جدید، بسیج شویم و با مشارکت مردم، حل مشکلات را دنبال کنیم.
- ائمه جماعات در وهله اول باید به دنبال حل گره کار مردم باشند؛ به گونه‌ای که مردم به مسجد و روحانیت، در همه امور مادی و معنوی پناه آورند و به جای رسیدگی صرف به زیباسازی ساختمان مسجد، به این مسائل رسیدگی کنند.
- حتی می‌توانیم در ساختمان گلی و محراب خاکی بنشینیم و به گونه‌ای فعالیت کنیم که مردم احساس کنند مشکلاتشان در مسجد حل می‌شود؛ ولو اینکه مسجد ما درست و کامل نباشد. گویی یادمان رفته است که مردم با محوریت فقها و ائمه جماعات، بیش از هزار و دویست سال فرهنگ شیعه را به اینجا رسانده‌اند.
- فلسفه نظام اسلامی، تلاش برای دینداری و آگاهی بخشی به مردم است. ما در این شهر کارهایی را انجام می‌دهیم که در کنار آسایش و آرامش، به عبادت خدا هم بپردازیم. لذا من در شهرداری تهران بستری را فراهم کردم، که بر اساس

آن، مرا به عنوان شهردار پشت تریبون نبینند؛ بلکه بتوانیم با فرهنگ جهادی مشکلات مردم را حل کنیم.

۳۳- حجت‌الاسلام فرهنگیان؛ دبیر کرسی‌های آزاداندیشی حوزه‌های علمیه کشور

- در موضوع اقتصاد مقاومتی، باید دو حوزه را از هم تفکیک کرد. اول حوزه علمی و ساحت نظری و بعد حوزه عملیاتی کردن و عینیت بخشیدن به مسئله اقتصاد مقاومتی؛ تا موضوع اقتصاد مقاومتی در زندگی مردم جاری و ساری شود. زیرا مسجد، با توجه به خاستگاه و نقشی که در راهبردهای کلان اجتماعی از منظر آگاهی بخشی و اطلاع رسانی دارد، در مورد تحقق موضوع اقتصاد مقاومتی هم می‌تواند تأثیرگذار عمل کند.
- با توجه به نقشی که مساجد در اطلاع رسانی می‌توانند داشته باشند و با بررسی نظریه اقتصاد مقاومتی و احصاء شاخص‌ها و مشخصات و ویژگی‌ها، بررسی نقاط ضعف و قوت و بررسی وضعیت موجود، از منظر معیشتی و اقتصاد نظری هم می‌توانند در تحقق این موضوع نقش داشته باشند.
- امروز، مهم‌تر از همه، تبیین مفهوم اقتصاد مقاومتی است، تا بتوانیم مرزبندی آن را با اقتصادهای کلان، سرمایه‌های بازار آزاد و نظام‌های سوسیالیستی در حوزه اقتصاد روشن کنیم. از سویی حد و مرز آن را باید با سبک زندگی که منجر به نوعی محرومیت‌های منفی اجتماعی نشود، شناسایی کنیم و بتوانیم سبک زندگی دینی را از این طریق طراحی کنیم. تحقق و تبیین این موضوع باید توسط ائمه جماعات و از طریق مساجد با کار و پژوهش مورد توجه قرار گیرد.
- موضوع اقتصاد مقاومتی باید در نوع پوشش، مصارف، رفتار زندگی و خانه‌داری تبیین شود و در اجتماع، به صورت عینی و کاربردی فرهنگ‌سازی شود.
- نهادهایی که در حوزه مسجد، سیاست‌گذاری کلان انجام می‌دهند و مجموعه‌هایی که مستقیماً در مدیریت با مسجد در ارتباط هستند، باید رویکرد اقتصاد مقاومتی در برنامه‌هایشان وجود داشته باشد و فهم درست و شناخت درست در مورد اقتصاد مقاومتی داشته باشند.

• ائمه جماعات به دلیل آنکه گروه‌های مرجع در جامعه به شمار می‌آیند و مؤمنین، رفتار و کردار آنها را به عنوان الگو می‌پذیرند، باید خودشان اقتصاد بومی، نظام کار و تشویق به نظام تولید و کار را مورد توجه قرار دهند. منبر، تبلیغ و بحث رسانه‌ای، که در اختیار ائمه جماعات مساجد است، می‌تواند در تشویق این موضوع تأثیرگذار عمل کند و در خود مسجد صرفه‌جویی و موضوع خودکفایی اقتصاد برای مردم نمود داشته باشد، تا مردم با الگوبرداری از شیوه مسجد در موضوع اقتصاد مقاومتی، آن را در زندگیشان به کار گیرند. رویکرد اسلام و ائمه همواره کار و تلاش و تولید بوده است. باید این رویکرد را در مساجد برای نمازگزاران و مؤمنین بیان کنیم، تا مردم بدانند که بزرگان دین نسبت به مسائل اقتصادی چگونه رویکردی داشتند.

• تبلیغ و ترویج کاهش مصرف در جامعه، استفاده نکردن از کالاهای خارجی و لوکس مسجد، می‌تواند عامل مهمی در تحقق اقتصاد مقاومتی از طریق مساجد باشد. از طرفی باید در مسجد مصارف عمومی همانند مصرف برق و آب بهینه شود، تا شاهد تحولات اساسی در اقتصاد مقاومتی باشیم.

۳۴- آیت‌الله حسینی بوشهری، مدیر مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه سراسر کشور

- گره‌های اجتماعی مردم، از طریق مسجد بهتر گشوده می‌شود.
- باید زمینه حل مشکلات مردم را در مساجد فراهم کنیم. حل کردن مشکلات مردم در مسجد و توسط امام جماعت مسجد، تأثیر بسیاری در جاذبه‌مندی مسجد دارد. زندگی مردم امری جدای از مسائل اعتقادی و رفتارها و باورهای دینی آنها نیست. اگر مساجد گره‌گشای مشکلات مردم نباشند، به‌طور قطع، مردم برای حل مشکلاتشان به سراغ دیگر مراکز می‌روند و از مساجد فاصله می‌گیرند.
- امام جماعت، مدیر طبیعی مسجد است. امام جماعت مسجد، قبل و بعد از نماز باید وقت کافی برای مردم بگذارد، تا مردم بسیاری از مشکلات و مسائلشان را با امام جماعت مطرح کنند. گاهی گره‌های اجتماعی مردم، از طریق مسجد بهتر گشوده می‌شود.

- مسجد باید برای گروه‌های مختلف سنی برنامه داشته باشد و نوجوانان، جوانان، زنان و همه اقشار جامعه، از برنامه‌های مسجد بهره ببرند.
- امروز مباحث قرآنی و رسیدگی به مسائل فرهنگی مساجد و اقداماتی در جهت جذب جوانان و آشنا کردن آنها با فرهنگ مسجد، قرآن و دینداری، از کارهایی است که زمینه‌های رویش را در فضای جامعه ایجاد می‌کند؛ زیرا در برابر تبلیغات دشمن و برنامه‌ریزی‌هایی که در جهت انحراف نسل جوان انقلابی و ارزشی صورت می‌گیرد، انتظار این است که بیش از این برنامه‌ریزی داشته باشیم.

۳۵- حجت‌الاسلام روح‌الله حریرزای؛ مدیر حوزه اسلامی دانشگاهیان

- مسجد باید محور محلات شهر اسلامی باشد.
- در مورد اهمیت مسجد در اندیشه اسلامی، مباحث فراوانی مطرح شده است. از همان صدر اسلام، مسجد به‌عنوان محور جامعه‌سازی و تمدن‌سازی، مورد توجه قرار گرفته است. علامتش این است که شخص نبی اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله ساختمان مسجد را تأسیس و بنا کرد و حتی در کار ساختمانی مسجد فعالیت داشت و کمک می‌کرد تا این فرهنگ را نسبت به اهمیت مسجد در جامعه ایجاد کند.
- در مورد اینکه آیا مساجد سهم خود را در تمدن‌سازی ایفا کرده‌اند یا خیر، بحث‌های مختلفی داریم و انتقاداتی به جوامع اسلامی وارد است، که مسجد را فقط محل عبادات فردی قرار داده بودند، نه محل توجه به ضرورت‌ها و نیازهای امت اسلام. این خلاف سیره پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله است؛ چراکه پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله و امام علی علیه‌السلام تمامی مسائل مورد توجه جامعه اسلامی را در ظرف مسجد مورد کنکاش و مذاقه قرار می‌دادند. یکی از دلایلی که این حالت در مساجد جوامع اسلامی ایجاد شده، این است که در ادوار گذشته می‌خواستند حکومت را از اهل بیت جدا و به شاهنشاهان فاسد بدهند و آنها نیز خودبه‌خود سعی کردند که دین مردم را در مسجد تعریف کنند و مسجد را محدود به آبادی آخرت بدانند، نه توجه به آبادانی دنیا.
- انقطاع مسجد از تمدن‌سازی در جوامع اسلامی، ریشه‌های تاریخی دارد. با این وجود، می‌بینیم که امام خمینی رحمة‌الله‌علیه اولین کسی بود که مساجد را تبدیل به

مرکز مبارزه سیاسی کرد و بعدها که حکومت اسلامی در ایران تشکیل شد، به دستور امام راحل، بسیج در مساجد تأسیس شد و تمامی اهداف نظام و نهضت اسلامی، در ظرف مسجد تعریف شدند.

• ما به شدت نیازمند آموزش‌های ضمن خدمت به متولیان مساجد هستیم. اکنون طرح صالحین پدید آمد، تا مربیان مساجد را نسبت به مسئله تربیت آموزش دهد و آنها را با این وظیفه خطیر آشنا کند. تربیت از ارکان تمدن‌سازی است و مقام معظم رهبریمدظله‌العالی نیز فرمودند که برای تحقق یک تمدن اسلامی، دو عنصر اساسی لازم است؛ یکی تولید فکر و دیگری پرورش انسان. با توجه به این مسئله، از کارهای خوبی که انجام شد، همین طرح صالحین بود، که در سطح مساجد اجرایی شد.

• باید سطح نگرش و بینش ائمه جماعات را، در دوران طلبگی در حوزه‌های علمیه افزایش داد. ائمه جماعات، حضور در مسجد را باید به عنوان کار اصلی خود تلقی کنند؛ نه اینکه روزی سه یا چهار ساعت به مسجد بیایند و صرفاً بعد از اقامه نماز جماعت مسجد را ترک کنند. این مهم، نیازمند حمایت از ائمه جماعات است.

• باید به تفکر توجه کنیم؛ یعنی انتظارات جامعی از مساجد داشته باشیم. مسجد باید مسئول تمامی مسائل مردم محله باشد. ارائه مشاوره و سبک زندگی صحیح، از جمله کارکردهای مهم مسجد است. از سوی دیگر، باید مراکز مشاوره دینی را در مساجد راه‌اندازی کنیم.

۳۶- حجت‌الاسلام علی اکبری؛ رئیس سابق مرکز رسیدگی به امور

مساجد

- مساجد باید متکی به جوشش‌های مردمی باشند.
- خروج پایگاه بسیج از مساجد یک انحراف است.
- تعامل بین سپاه و مرکز رسیدگی به امور مساجد، می‌تواند تأثیرات خوبی را در پیشبرد اهداف بسیج و مسجد داشته باشد.
- اگر قرار باشد مسجد محوری به عنوان یکی از اساسی‌ترین موضوعات در بسیج مطرح باشد، باید تعامل میان این دو مرکز به حد بالایی برسد و صرفاً جلسات

ستادی مدنظر نباشد؛ بلکه باید حضور در مساجد و بررسی مورد به مورد، در صدر کارها قرار بگیرد.

- سپاه، به هیچ عنوان موافق حضور پایگاه بسیج در خارج از مساجد نیست. بسیج در مسجد شکل گرفته و تولید شده است. تمام تلاش ما بر این است که پایگاه‌هایی که از مساجد دور هستند، به مساجد بازگردانده شوند. این امر به غیر تعامل هیئت امناء، امام جماعت و فرمانده بسیج، محقق نمی‌شود.
- اگر بین پایگاه بسیج و دیگر ارکان مسجد ارتباط برقرار کنیم، آن‌گاه موفق شده‌ایم و چنانچه در طول یک سال، بتوان مساجد را اینگونه هماهنگ کرد، می‌توان گفت که این جلسات و تعامل بین بسیج و مسجد جواب داده است.

- هنوز میدان و حساسیت آن را درک نکرده‌ایم. متأسفانه بی‌حیایی، مواد مخدر، طلاق و بسیاری از معضلات دیگر اجتماع، برای ما عادی شده‌اند و زمانی که اینگونه مسائل در ما تحولی ایجاد نکنند به نقطه خطر رسیده‌ایم. مسائلی که اکنون با آن مواجه هستیم، بیشتر موارد حاشیه‌ای هستند و اصل مأموریت مورد غفلت قرار گرفته است. وقتی معضلات مردم و اجتماع درک شود، خودبه‌خود همدلی‌ها تقویت می‌شوند و آنگاه از کمک کردن به همدیگر برای تحقق هدف، احساس خوبی می‌کنیم.

- ما هیچ راه نجاتی جز مسجد نداریم. اگر هزار پایگاه ایجاد شود، ولی اگر مساجد احیا نشوند، به جایی نخواهیم رسید. مسجد حلقه اتصال دین و مردم است. مسجد یک سازمان خدا نهاد است. بقیه چیزها را انسان درست کرده است. حتی حسینیه را هم خود ما درست کرده‌ایم. مسجد جایی است که خداوند در مرکز زندگی مردم تدبیر کرده است و اگر مسجد مورد اهمیت قرار بگیرد، بسیاری از کارها درست خواهند شد. حتی در مسائل سیاسی نیز چنانچه مسجد محور باشد، بسیاری از مسائل حل خواهند شد.

- حضور پایگاه‌های بسیج در مساجد، نه به خاطر خود آنها، بلکه به تکیه فرهنگ بسیج باشد. قبل از اینکه خود سازمان بسیج برجسته شود، باید فرهنگ بسیج برجسته و ترویج شود. چه بسا در بسیاری از مساجد، پایگاه باشد؛ ولی خبری از

فرهنگ بسیج وجود نداشته باشد. وظیفه همه ما است که به فرهنگ بسیجی فکر کنیم و به آن اصالت دهیم.

• اکنون جای خوشحالی دارد که تعامل بسیج و مسجد به حد خوبی رسیده است. در مورد مسجد نیز باید گفت که نگاه ما به مسجد، نباید یک نگاه اداری باشد؛ زیرا در این صورت همین مقدار سرمایه‌ای که موجود است را نیز از دست خواهیم داد.

• مقام معظم رهبری معتقد است که فضای مسجد، باید فضایی متکی به جوشش‌های مردمی باشد. البته ما نیز باید این هنر را داشته باشیم، که با حفظ سرمایه‌های مردمی، بتوانیم مساجد را سازماندهی کنیم.

• اکنون این تدبیر وجود دارد که برای تمام مسائل مرتبط با مسجد، راهکار ارائه شود. امید است که با همکاری با سازمان‌ها و سپاه پاسداران، بتوانیم مساجد را به سمت الگوی مسجد تراز اسلامی پیش ببریم و الگوی مدیریت مسجد در نظام اسلامی را در تهران مستقر کنیم، تا در تمام کشور مورد توجه قرار گیرد.

۳۷- حجت‌الاسلام جواد صادق زاده؛ رئیس مرکز فعالیت‌های دینی شهرداری تهران

• تخصیص اعتباری بالغ بر ۲ میلیارد تومان برای فعالیت‌های مساجد
• تخصیص اعتباری بالغ بر دو میلیارد تومان برای مساجد؛ این اعتبارات از ابتدای سال تاکنون برای انجام فعالیت‌های فرهنگی مساجد تخصیص یافته است.
• علاوه بر این موارد، از ابتدای سال تاکنون اعتباری بالغ بر ۶ میلیون تومان برای تکمیل، مرمت و تجهیز مساجد مصوب شده است، که این اعتبارات به تدریج بر اساس اولویت به مساجد اختصاص می‌یابند.

• اولویت‌ها برای تخصیص اعتبارات به مساجد از سوی هیئات امنای مساجد تعیین می‌شوند و بعد از بررسی کارشناسان و حضور در مساجد و بررسی میزان اختصاص اعتبار، در نوبت تخصیص اعتبار قرار می‌گیرند.

• ساخت و ساز مساجد، وظیفه ذاتی شهرداری تهران نیست، مساجد، مرکزی مردمی هستند و ساخت و ساز آنها باید به همت مردم انجام شود، در این

زمینه، جلب مشارکت شهروندان از اهداف ما است که خوشبختانه، درباره آن شهروندان مشارکت قابل توجهی داشته‌اند، به گونه‌ای که تعمیر، تجهیز و بازسازی مساجد و حوزه‌های علمیه توسط مردم انجام می‌شود.

۳۸- حجت‌الاسلام حسن خاکنند؛ مدیر کل اداره آفریقا و عربی مجمع جهانی اهل بیت

- محتوا محوری، کلید فعالیت‌های مساجد در ممالک اسلامی باشد.
- طبق آیات کریمه در قرآن کریم و روایات متعددی که از معصومین علیهم‌السلام به دست ما رسیده است، مسجد نقش و جایگاه مهمی دارد. در تاریخ اسلام و از بدو بنای اولین مسجد توسط پیامبر اکرم در مدینه منوره، طبق این آیه از قرآن کریم که فرمود «لَمَسْجِدُ أُتُتَسَّ عَلَى التَّقْوَى»، بنای مساجد باید بر اساس تقوا باشد، که این تقوا مفاهیم متعددی را در بر می‌گیرد.
- پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله در اولین غزوه که غزوه «بدر» بود، در مسجد اعلام کرد که مسلمانان بیایند و از مسجد به سوی مبارزه با دشمن حرکت کنند. این رویکرد نشان می‌دهد که پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله، این محل را علاوه بر پایگاه روحی و معنوی، به یک پادگان نظامی تبدیل کرد و در این پادگان، همه رزمندگان جمع می‌شدند و آموزش می‌دیدند و به سمت میدان کارزار حرکت می‌کردند.
- خطابه‌هایی که در مسجد قرائت می‌شد، خود به مثابه یک دانشگاه برای مسلمین بود، که در آن تعالیم دین و احکام اسلام و مفاهیم مختلف معارف اسلامی و انسانی را می‌آموختند. خطبه‌هایی که بعد از نماز قرائت می‌شد، سرشار از این مفاهیم بود و نشان می‌دهد که نقش مسجد نقشی مهم است.
- نقش مساجد در برخی کشورهای اسلامی کمرنگ شده است. با این وجود، بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، شاهد هستیم که این جایگاه مسجد، اتفاقاً تقویت شد و مردم بیش از پیش به مسجد جذب شدند.
- در برخی کشورها، روند مسجدسازی افزایش یافته است. بعضاً در برخی کشورها مساجد متعدد و بسیار زیبایی ساخته می‌شود؛ اما نور هدایت در این مساجد وجود ندارد. حضرت علی علیه‌السلام، در فرازی از نهج البلاغه بیان کردند: «روزی می‌رسد

که مساجدشان به لحاظ معماری و بنا آباد است؛ ولی هدایت در آن نیست».

- مسجد محل هدایت و ارشاد است و ائمه جمعه و جماعات موظف هستند که نمازگزاران را با این مفاهیم آشنا کنند. ضمن اینکه یکی از موارد آشنایی ضرورت وحدت میان مذاهب اسلامی، همین مساجد هستند.

۳۹- حجت الاسلام محمد سالار؛ معاون بین الملل مجمع جهانی

اهل بیت

- تأثیر متمرکز خدمات اجتماعی در مسجد، بر تقویت پیوند مردم با خانه خدا.
- متمرکز شدن فعالیت‌های خیرخواهانه نظیر حمایت از خانواده‌های نیازمند در مسجد، عامل گسترش این دسته از فعالیت‌هاست؛ چراکه مردم حاضر در مسجد نیز، به تأسی از فرد خَیّر، برای شرکت در این کار تشویق می‌شوند.
- کمک به افراد نیازمند از مسیر مسجد، یکی از مهمترین علل پویایی یک مسجد نیز قلمداد می‌شود. مأمومین همواره دغدغه خواهند داشت که در سطح محله و محیط اطراف مسجد، یا فراتر از آن محدوده، به دنبال افرادی باشند که حقیقتاً در زندگی خود با مشکلات فراوانی مواجهند، تا بعد از شناسایی آنها، از طریق مسجد و خیرین حاضر در مسجد، به آنها کمک کنند. در واقع متمرکز شدن بخشی از خدمات اجتماعی در مسجد، تأثیر به‌سزایی در سطح جامعه می‌گذارد و سبب تقویت پیوند میان مردم و مسجد می‌شود.
- برنامه‌ریزی برای عیادت از بیماران و دیدار با خانواده شهدا، از دیگر برنامه‌هایی است که باید در برنامه‌های فعالیت‌های مساجد تعریف شوند. همین عیادت از بیماری که روزی به مسجد می‌آمده است، سبب می‌شود تا او بعد از بهبودی‌اش، به شکلی نظام‌مندتر با مسجد تعامل برقرار کند. چون مسجد را حتی در زمان کسالت هم در کنار خود دیده است. از سوی دیگر، دیدار امام جماعت، مأمومین و هیئت امنا با خانواده‌های شهدا نیز، سبب خشنودی خانواده‌های آنان و یادآوری ایثارگری‌های هشت سال جنگ تحمیلی می‌شود.
- تأکیدات فراوانی در قرآن و روایات از لسان ائمه اطهار علیهم‌السلام، در مورد مسجد و مسجدسازی وجود دارد. به‌عنوان نمونه، در این آیات و روایات در مورد این مسئله

که ساخت مسجد باید چگونه باشد، اشاره شده است و اینکه کسانی که مسجد را می‌سازند، باید چه ویژگی‌هایی داشته باشند، که ذیل این آیات و روایات به آنها اشاره شده است. اما فارغ از این، روایاتی در مورد نشستن در مسجد و انتظار برای شروع نماز داریم. یعنی انسان در مسجد حاضر شود و منتظر باشد تا نماز جماعت آغاز شود. برخی به مسجد می‌آیند و خودشان نماز را فرادا می‌خوانند و سریع می‌روند؛ درحالی‌که در روایات آمده است که قبل از نماز، انسان بنشیند و انتظار بکشد.

• در روایتی از پیامبر ﷺ آمده است که، هر نشستنی در مسجد بیهوده است؛ مگر نشستن سه دسته در مسجد، که عبارتند از: نمازگزارانی که در مسجد قرآن تلاوت می‌کنند، دسته‌ای که ذکر خدا را می‌گویند و دسته‌ای که در جستجوی علم و دانش هستند.

۴۰- سازمان نهضت سوادآموزی نیازمند همکاری با کانون‌های مساجد است

- سوادآموزی ۲۰ هزار نفر، با همکاری ستاد عالی کانون‌های فرهنگی هنری مساجد و سازمان نهضت سوادآموزی، تنها بخش اندکی از دستاوردهای تفاهم‌نامه مشترک این دو نهاد طی سه سال گذشته بوده است.
- انعقاد تفاهم‌نامه همکاری میان سازمان نهضت سوادآموزی با ستاد عالی کانون‌های فرهنگی هنری مساجد، بسیار سودمند بوده است و ما را به ادامه مسیر نهضت سوادآموزی در کشور امیدوار می‌کند. نتایج نشان می‌دهند که این تفاهم‌نامه از بهترین‌های نوع خود بوده است.
- هر مسجد می‌تواند یک مرکز یادگیری باشد و زمینه‌ساز آموزش مهارت‌های لازم زندگی به افراد شود.
- تشکیل حلقه‌های مطالعه و کتابخوانی، از اقدامات دیگر نهضت سوادآموزی طی دو سال اخیر است، که طی آن، هر ۱۰ نفر در یک گروه گردهم می‌آیند و با هدایت یک تحصیل‌کرده محلی، به‌صورت رایگان، سواد و مهارت‌های لازم را کسب می‌کنند. ما در گسترش این طرح، نیازمند همکاری کانون‌های فرهنگی هنری مساجد هستیم.

• آموزش قرائت صحیح اذکار نماز، فعالیت دیگر ما با همکاری ستاد اقامه نماز است، که در این زمینه نیز می‌توان از ظرفیت، تجارب و توانمندی‌های کانون‌های فرهنگی هنری مساجد استفاده کرد.

• سازمان نهضت سوادآموزی، طی سالیان اخیر گام‌های مؤثری برای تولید محتواهای لازم در زمینه سوادآموزی برداشته است. در این زمینه نیز نیازمند همکاری گسترده کانون‌های فرهنگی هنری مساجد هستیم.

۴۱- بدالحسین آل محمد؛ مشاور امور استان‌ها، شهرستان‌ها و مناطق ویژه ستاد عالی کانون‌های فرهنگی و هنری مساجد کشور
• مسجد، پایگاه وحدت است.

• جذب و هدایت جوانان به مسجد مهمترین هدف این ستاد است.
• با تأکید بر اینکه مسجد، پایگاه وحدت است، همه حق دارند از فضا و ظرفیت مسجد استفاده کنند و بر ما واجب است که جایگاه خانه‌های خداوند بر روی زمین را حفظ کنیم و از حرکت‌های جناحی و اختلاف انگیز در آن، به جدیت بپرهیزیم.

۴۲- سعید سعادت؛ معاون برنامه‌ریزی و توسعه ستاد عالی کانون‌های فرهنگی هنری

• کانون رشد، رهاورد، آسمانی‌ها، ترنم و تکاپو، پنج گام در برنامه‌ریزی‌های ستاد کانون‌های مساجد هستند.

• تولید و اشتغال در عرصه فرهنگ و هنر و گفتمان‌سازی ترویج فرهنگ تولید و خود اشتغالی، از وظایفی است که ستاد عالی کانون‌های فرهنگی هنری مساجد برای تحقق شعار سال به صورت مستقیم و غیرمستقیم بر عهده دارد.

• این برنامه‌ها در پنج گام کانون رشد، رهاورد، آسمانی‌ها، ترنم (تربیت راهبردی نخبگان مسجدی) و تکاپو طراحی شده است. نخستین برنامه ما در گام اول (کانون رشد)، ایجاد شبکه فعالان کانون‌های مساجد است، که با هدف شناسایی و شبکه‌سازی (نخبگان، هنرمندان، کارآفرینان و...) انجام می‌شود و ساز و کار اجرایی آن از طریق تولید محصولات فرهنگی هنری و ایجاد شبکه توزیع محصولات فرهنگی هنری فراهم می‌شود.

- در گام دوم (رهاورد) نمایشگاه دستاوردها و تولیدات کانون‌های فرهنگی هنری مساجد، با هدف احصا و معرفی دستاوردها و تولیدات (۲۵ سال مجاهدت فرهنگی) کانون‌ها برگزار می‌شود. با ایجاد بانک اطلاعات و داده‌های کانون‌ها، مستندسازی فعالیت‌ها، اطلاع‌رسانی به مردم و مسئولان و معرفی و عرضه محصولات، بستر اجرای آن فراهم خواهد شد.
- معرفی دستاوردها و تولیدات کانون‌های فرهنگی هنری مساجد در طرح آسمانی‌ها.
- در مرحله بعد (آسمانی‌ها) جشنواره معرفی دستاوردها و تولیدات کانون‌های فرهنگی هنری مساجد، برنامه‌ریزی شده، که مهمترین هدف آن، بسترسازی و ایجاد رقابت سالم، به منظور توسعه کمی و کیفی تولیدات کانون‌ها در عرصه‌های فرهنگی، هنری، فناوری اطلاعات و... است. بنابراین امیدوارم در این مرحله نیز دستگاه‌هایی همچون معاونت علمی ریاست جمهوری (معاونت فناوری‌های نرم و هویت‌ساز)، دفتر مشاغل خانگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، مرکز کارآفرینی شریف و... به ما یاری برسانند.
- در مرحله ترنم (تربیت راهبردی نخبگان مسجدی)، آموزش‌های تخصصی و کاربردی با رویکرد گفتمان‌سازی اقتصاد مقاومتی، با هدف شکوفایی استعدادها و توانمندسازی نخبگان، هنرمندان و کارآفرینان، با رویکرد تولید و اشتغال و ارتقاء سطح مهارتی و مدیریتی آنها، پیش بینی شده است.
- برگزاری دوره‌های تخصصی کارآفرینی و اشتغال پایدار و گفتمان‌سازی اقتصاد مقاومتی با استفاده از ظرفیت ائمه جماعات و مسئولان کانون‌ها، می‌تواند زمینه اجرای این برنامه را فراهم کند.
- در گام پنجم یعنی مرحله تکاپو، موضوع اشتغال‌زایی و کارآفرینی فرهنگی بررسی می‌شود، که هدف آن احصا و فعال‌سازی ظرفیت‌های اشتغال‌زایی کانون‌های مساجد است و ساز و کار اجرایی آن با بیمه‌کتابداران، مهدهای مساجد، مراکز قرآنی، اشتغال خانگی و تولید محتوای فضای مجازی ایجاد می‌شود.
- اجرایی‌شدن این برنامه‌ها در سطح مساجد، نیازمند همکاری سایر دستگاه‌ها از جمله وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، دانشگاه‌ها و سایر سازمان‌ها و نهادهای مرتبط است.

۴۳- جمشید جعفرپور؛ عضو کمیسیون فرهنگی مجلس

• کانون‌های فرهنگی هنری مساجد، مراکزی برای تقریب هنر و اعتقادات دینی هستند.

• فعالیت کانون‌های فرهنگی هنری مساجد در سراسر کشور، بستری برای جذب، برخورداری و ارتقای سطح مهارت‌های هنری جوانان و نوجوانان است. از طریق پایگاه کانون‌های فرهنگی هنری مساجد، می‌توان ظرفیت‌های هنری علاقه‌مند به مسائل مذهبی و فضاهای معنوی را جذب کرد.

• امروز خانواده‌ها، بدون دغدغه و با آرامش خاطر، زمینه حضور فرزندان خود در محیط کانون‌های فرهنگی هنری مساجد را فراهم می‌کنند و آنان نیز با انگیزه‌های انقلابی و مسجدی در این مراکز مشغول به فعالیت هستند.

• مساجد، مکانی برای تجمع جوانان مؤمن است و ایجاد این کانون‌ها در جوار خانه‌های خدا، موجب نزدیک‌تر شدن ارتباط بین هنر و اعتقادات دینی می‌شود. انجام فعالیت‌های متنوع، از جمله تشکیل گروه‌های سرود، فیلم سازی و کتابخوانی، از جمله فعالیت‌های کانون‌های فرهنگی هنری مساجد است، که امروز در بیش از ۲۰ هزار مرکز مورد توجه است.

• کانون‌های فرهنگی هنری مساجد، در کنار انجام این فعالیت‌ها در تعمیق فرهنگی، برای افزایش بصیرت و قدرت تحلیل جوانان نیز تلاش می‌کنند، تاجوانان و نوجوانان نگرشی ژرف نسبت به مسائل اجتماعی و سیاسی داشته باشند.

• تأثیرگذاری کانون‌های مساجد در کاهش آسیب‌های شبکه‌های اجتماعی؛ مساجد به‌عنوان پایگاه‌هایی که می‌توانند به جز اعمال مذهبی، به جوانان اطلاعات فرهنگی و اجتماعی بدهند، می‌توانند مانع بروز آسیب‌های اجتماعی نیز بشوند و در فضای معنوی مساجد، ضررهای فضاهای مجازی را آموزش دهند.

• حضور جوانان در مساجد، زمینه‌ای برای از بین رفتن بسیاری از رذیلت‌های اخلاقی در جامعه؛ اگر جوانان در مساجد حضور پررنگ‌تری داشته باشند، از خطرات و تهاجمات فرهنگی دشمن در امان می‌مانند و این خانه‌های خدا می‌توانند مکانی مناسب برای تربیت نسل مؤمن، متدین و انقلابی باشند و نسل آینده انقلاب را بیمه کنند.

۴۴- سیدرضا صالحی امیری؛ وزیر سابق فرهنگ و ارشاد اسلامی

- کانون‌های فرهنگی هنری مساجد، حلال آسیب‌های اجتماعی باشند.
- مسجد، حریم امن الهی است و انسان با ورود به آن احساس امنیت می‌کند.
- برای حل آسیب‌ها و مشکلات جامعه، باید از مسجد طلب شفا کرد؛ زیرا مسجد، درمانگاه و شفابخش است و برای جامعه‌ی نیازمند زیست فرهنگی و معنوی و جامعه‌ی در معرض آسیب‌های مختلف اجتماعی، رجعت به مسجد، درمان است.
- اگر خانواده‌ها برای حل تهاجم فرهنگی و چالش‌های اجتماعی و فرهنگی فرزندان خود، دچار دغدغه هستند، باید درمان آن را از مساجد بجویند.
- مسجد دارای کارکردهای مختلف اجتماعی، فرهنگی، آموزشی و علمی است و مسجدیان همیشه در حریم امن الهی قرار دارند.
- مسجد، محلی برای حل بسیاری از مشکلات نسل جوان است و از این منظر، حرکت در کانون‌های فرهنگی هنری یک جهاد و اقدام مهم فرهنگی است.
- مساجد باید قطب فرهنگی هر محله و منطقه باشند و مانند آهن‌ربا همه را جذب کنند و خلاقانه و شکوفا اداره شوند و جذابیت‌های فراوانی برای حضور نسل جوان داشته باشند.
- مساجد باید برای کاهش آسیب‌های اجتماعی نیز برنامه داشته باشند و خانواده‌ها برای حل معضلاتی مانند طلاق، پس از محله به مسجد، روحانیون و جوانان بسیجی مراجعه کنند.
- فعال‌شدن نظام آموزش در مساجد، می‌تواند با افزایش اطلاعات و دانش عمومی، پادزهر آسیب‌های اجتماعی را تولید کند. مساجد می‌توانند مرکز حل آسیب‌های اجتماعی شوند و کانون‌های فرهنگی هنری مساجد، در این مسیر می‌توانند مهمترین نقش را ایفا کنند.
- فاصله گرفتن از فرهنگ مسجد و مسجدی‌ها، دلیل افزایش دروغ، تهمت، رشوه، کم‌فروشی، طلاق و سایر مشکلات و آسیب‌های اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی است.
- مسجدی بودن باید تبدیل به یک افتخار شود؛ به‌طوری‌که در بیان فضیلت‌های یک فرد، او را مسجدی بنامیم. فرزندان ما باید زندگی خود را از مسجد آغاز کنند و

نوجوانان حضور مستمر و فعالی در مساجد داشته باشند و نباید این خانه‌های خدا صرفاً محل حضور میانسالان و کهنسالان باشند.

- مسجد باید کانون گفتمان دینی، فرهنگی و عبادی و محلی برای گسترش گفتگو میان انسان‌ها باشد و فعالان مسجدی و کانون‌های فرهنگی هنری مساجد باید این خانه‌های خدا و کانون‌های فرهنگی هنری مساجد را در جامعه به کانون گفتگو تبدیل کنند.

- هر مسجد یک باشگاه فرهنگی شود و عده‌ای در فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی، برای تحقق این موضوع تلاش کنند. حضور در مسجد صرفاً نیازمند حضور فیزیکی نیست و می‌توان با استفاده از فناوری‌های نو، مسجد را به یک باشگاه فرهنگی تبدیل کرد.

- مسجد، کانون تراوش معرفت و فضیلت است و به شعاع بی‌نهایت، می‌توان از این معارف، با حضور در فضای آن استفاده کرد. اگر شبکه‌های اجتماعی، فضای مجازی و خبرگزاری‌ها، کار روزانه خود را با تلاوت یک آیه شروع کنند، هر روز ۴۰ میلیون نفر در معرض انوار نورانی قرآن قرار می‌گیرند.

- هر مسجد باید تبدیل به یک کانون اطلاع‌رسانی شود و اهل محل، باید اطلاعات خود را از مسجدی‌ها بگیرند. مساجد باید دارای مراکز مشاوره، درمان و سلامت نیز باشند تا مردم اعتقاد یابند که مساجد صرفاً محل عبادت نیستند.

- مساجد باید مرکز انتشارات نیز باشند؛ به‌طوری‌که تولیدات فرهیختگان، حوزویان و دانشگاهیان در آنها انتشار یابند و مرکز رفع فقر و تبعیض و ایجاد عدالت و شکل‌گیری ارتباط میان فرودستان و بالادستان شوند.

- مساجد می‌توانند محور الگوسازی شوند و اهالی آن، با انجام کارکردهای مختلف اجتماعی، فرهنگی، درمانی، آموزشی و علمی، می‌توانند الگوی دیگران باشند.

- کانون‌های فرهنگی هنری باید از روزمرگی فاصله بگیرند و برای جذب جوانان، برنامه‌های خلاقانه داشته باشند.

- تشکیل شورای مسجد با حضور نخبگان و فرهیختگان و استمرار جلسات آن، می‌تواند مسجد را محور محلات قرار دهد.

• مسجد باید محور حل تمام مسائل جامعه و کانون زیست فرهنگی و معنوی آن باشد و با تولید فضای معرفتی و معنوی، جامعه را تحت تأثیر خود قرار دهد. کانون‌های فرهنگی هنری می‌توانند تمام کارکردهای گفته شده درباره مساجد را تحقق بخشند.

• سرمایه‌گذاری برای مساجد موجب کاهش بودجه‌ها و چالش‌های دولت‌ها می‌شود. سرمایه‌گذاری در مساجد هزینه نیست؛ بلکه دارای بازدهی مضاعف و موجب کاهش بودجه‌های دولت می‌شود.

• مسجد و قرآن می‌توانند پاسخ روشنی به نیازهای امروز جامعه بدهند. تقویت مساجد، نیز موجب کاهش آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی می‌شود. همه باید برای تقویت مساجد برنامه‌ریزی و کوشش کنیم.

۴۵- رضا برزگر؛ معاون دفتر فرهنگی اجتماعی معاونت توسعه روستایی و مناطق محروم ریاست جمهوری

• محوریت مساجد در اوقات فراغت، موجب کاهش آسیب‌های اجتماعی می‌شود. • بارها با حضور در روستاها، شنوا و مشاهده‌گر درددل‌ها و آسیب‌های اجتماعی بسیاری بوده‌ام، که فعالیت ۴۵ دستگاه متولی و پشتیبان در زمینه اوقات فراغت، می‌تواند موجب اصلاح آنها و در مجموع وضعیت روستاها شود؛ هرچند که این گستردگی آسیب‌های اجتماعی، با وجود کثرت دستگاه‌های فرهنگی، تعجب‌برانگیز است.

• هم‌افزایی تمام دستگاه‌های فرهنگی، هنری، آموزشی با محوریت مساجد، می‌تواند اولاً موجب غنی‌سازی اوقات فراغت نوجوانان و جوانان و ثانیاً کاهش آسیب‌های اجتماعی شود.

۴۶- مجتبی نورانی؛ مدیرکل دفتر امور فرهنگی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی

• «ارتقای نقش مساجد در کاهش آسیب‌های اجتماعی»، از برنامه‌های ما است. • طرح کارآفرینی وزارت تعاون، کار و امور اجتماعی برای کانون‌های فرهنگی هنری مساجد، به دنبال تأکید رهبر انقلاب بر نقش فرهنگی و اجتماعی مساجد و در

قالب برنامه «ارتقای نقش مساجد در کاهش آسیب‌های اجتماعی» گنجانده شده است.

- باید از ظرفیت ۲۳ هزار کانون فرهنگی هنری فعال در مساجد، برای رشد کارآفرینی و تحقق اقتصاد مقاومتی استفاده کرد.
- این وزارتخانه با همکاری ستاد عالی کانون‌های فرهنگی هنری مساجد، می‌تواند برنامه‌های مختلف فرهنگی اجتماعی، مانند راه‌اندازی مراکز مددکاری، مشاوره و روانشناختی را در مساجد انجام دهد.
- کانون‌های فرهنگی هنری مساجد می‌توانند با کمک ائمه جماعات، پول‌های سرگردان کشور را در مسیر کارآفرینی و رشد اقتصادی قرار دهند.
- نخبگان کارآفرین کانون‌های فرهنگی هنری مساجد در کشور، در اختتامیه دومین دوره فرهنگی آموزشی کارآفرینان مساجد، به طرح نظرات خود پرداختند، که مهمترین آنان عبارتند از تغییر نگاه نسبت به کارکردهای مساجد، افزایش مهارت‌های کارآفرینی، درک ابعاد غیرعبادی مساجد و اهمیت این خانه‌های خدا در رشد اقتصادی کشور، تلاش برای ایجاد شرکت‌ها و مراکز اقتصادی و کارآفرینی تحت مدیریت مساجد و افزایش تجربیات و دانش‌های لازم به منظور ایجاد کارگاه‌های اقتصادی توسط کانون‌های فرهنگی هنری در مساجد.

۴۷- رضا صالحی امیری؛ وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی

- راه نجات نسل جوان از آسیب‌های اجتماعی، بازگشت به مسجد است.
- «تغییر»، تنها شاخصه‌ای است که مهمترین اصل دربرگیرنده تمام جامعه ایران، به‌ویژه نسل جوان است و می‌توان آن را در ایران رصد کرد.
- اگر کاری را امروز در مساجد و کانون‌های فرهنگی هنری شروع کنیم، میوه آن را ۱۰ سال بعد خواهیم چید.
- در دهه اول، فرهنگ عمومی و رسمی با یکدیگر انطباق داشتند؛ اما از دهه دوم، شکاف میان سیستم رسمی و فرهنگ جامعه آغاز شد و به تدریج، پدیده‌های شکاف نسلی و شکاف هنجاری شروع به رشد کردند.

- با ورود اینترنت و ماهواره به ایران در دهه سوم انقلاب ایران و ایجاد تغییرات محسوس در هنجارها و رفتارهای ایرانیان، با زایش شبکه‌های اجتماعی در این دهه، ارتباط جامعه با مسجد، روحانیت با نسل جوان و پدر و مادر با فرزندان، کمتر شد. مطالعات نشان دادند، بعضاً اعضای یک خانواده با یکدیگر زیست فیزیکی دارند؛ اما زیست فرهنگی ندارند.
- شبکه‌های اجتماعی جایگزین خانواده شده‌اند.
- خانواده در گذشته، مرجع اصلی آموزش، تربیت و سازگاری اجتماعی بود. اما در دهه سوم، گروه همسالان و در دهه چهارم، شبکه‌های اجتماعی جایگزین خانواده در این زمینه شدند.
- مدرسه در دهه چهارم، خاستگاه گذشته خود را از دست داده است. امروزه اثرگذاری زبان نصیحت و ارتباط مستقیم، به شدت افول کرده و زبانهای هنر، موسیقی و...، جایگاه خود را در ارتباط با نسل جوان تقویت کرده‌اند. بنابراین نیازمند خلق شیوه‌هایی جدید برای انتقال پیام به نسل جوان هستیم.
- تغییرات، بسیار گسترده و سرعت آنها بالا است. این تغییرات صرفاً منحصر به شمال شهرنشین‌ها و اشراف‌زاده‌ها نیست؛ زیرا در حال حاضر، ۴۰ میلیون ایرانی دارای گوشی هوشمند هستند.
- گوشی‌های هوشمند، صرفاً یک گوشی نیستند؛ بلکه ابزاری هستند که مجموعه‌ای از تغییرات اعتقادی، رفتاری و هنجارهای جامعه را به همراه دارند. بنابراین نباید به آنها نگاهی بسیط داشت.
- افزایش آسیب‌های اجتماعی حاصل فاصله گرفتن نسل جوان از مساجد است.
- مساجد، مهمترین کانون حیات جامعه در دهه اول انقلاب اسلامی و نگین محله بودند. روحانی نیز محور اعتقادات و اخلاق اهالی هر مسجد بود.
- بین مسجد و جامعه در دهه اول انقلاب، رابطه دوگانه و وسیعی وجود داشت. با بسته شدن مساجد و تبدیل شدن آن به محلی فقط برای نماز و عبادت، شکافی میان این خانه خدا و جامعه پیش آمد. اگر بنا است اتفاقی در این کشور رخ دهد، باید کارکردهای مساجد در اوایل انقلاب، مانند محلی برای تولید معنویت و معرفت و تعاملات اجتماعی، مکان عقد و ازدواج و فضای قضاوت

- برای حل اختلافات خانوادگی در آنها احیا شود.
- در شرایط سختی هستیم و مسائل، پیچیده هستند و با تحلیل بسیط نمی‌شود به آنها نگاه کرد. برای نمونه آموزش و پرورش باید فرزندان ما را با ویژگی‌هایی مانند خداجویی، آینده‌نگری و مستقل بودن تربیت می‌کرد؛ اما امروزه چند دانش‌آموز با این ویژگی سراغ دارید؟ قرار بود دانشگاه‌ها پس از انقلاب فرهنگی، اسلامی شوند اما آیا امروز اینگونه هستند؟
 - خانواده‌ها زیر فشارهای سخت اقتصادی و مناقشات خانوادگی، کمر خم کرده‌اند. بسیاری از زوجین، به خاطر فرزندانشان، طلاق نمی‌گیرند؛ اما مدام در مناقشه به سر می‌برند. در چنین وضعیتی نیازمند یک رویکرد جدید هستیم.
 - راه نجات خانواده ایرانی، بازگشت به الگوی فرهنگی با محوریت مساجد است.
 - باید درب مساجد در تمام روز باز باشد و کانون‌های فرهنگی هنری با محوریت روحانیون، علاوه بر جذب جوانان به مساجد و معرفت‌افزایی، مشکلات خانوادگی و طلاق را حل کنند.
 - باید مسئولان دبیرخانه‌های کانون‌های فرهنگی هنری در استان‌ها، بانی حل مشکلات مردم از طریق مساجد باشند و از سویی دیگر نیز ظرفیت قرآن، عترت و سایر حوزه‌ها و نهادهای فرهنگی و زبان هنر، به کمک مسجد بیایند.
 - مسجد مانند روحانیت، دین و خانواده، نهاد است و نهادها کارکرد فراسازمانی دارند. امور مساجد، یک سازمان ساختاری، دستوری و گیرپویا نیست؛ بلکه کانون حل مشکلات مردم با کمک‌گرفتن از خود آنان است.
 - مسجد، منهای روحانی، نمازگزار و کانون فرهنگی هنری نیز منشأ معرفتی دارد و معرفت مسجدی قابل تولید در سایر فضاها نیست. هر انسانی که به مسجد می‌رود، الزاماً از گناه دور می‌شود؛ ولی کسی که به کنسرت و سینما می‌رود، الزاماً از گناه دور نمی‌شود.
 - انسان با ورود به مسجد، دستخوش نوعی حیا و شرم می‌شود و این، موجب پاک‌شدن او از گناهان می‌شود.
 - اگر جوانی را بتوانیم به مسجد بیاوریم، علاوه بر افزایش معارف دینی وی،

آسیب‌های اجتماعی نیز کم می‌شوند. بنابراین، صرف حضور جوانان در مسجد، دورکننده آنان از آسیب‌های اجتماعی است. این موضوع را در محرم، صفر، اربعین و ماه رمضان مشاهده می‌کنیم. همان‌طور که کمترین میزان آسیب‌های اجتماعی در روز عاشورا روی می‌دهد.

- اگر کانون‌های فرهنگی هنری، جاذبه داشته باشند، علاوه بر معرفت‌افزایی و جذب جوانان به مساجد، می‌توانند آسیب‌های اجتماعی را نیز کاهش دهند.
- نیازمند نگاهی بلندمدت به مسجد، منبر و محراب، تحت عنوان گفت‌وگو مساجد در دهه چهارم انقلاب هستیم. باید با تشکیل اتاق فکر، برنامه مدونی برای دورنمای پنج‌ساله و ۱۰ ساله مساجد و جایگاه آنها در جامعه ترسیم کرد.

- باید با بررسی وضع موجود مساجد و آسیب‌های آن و ترسیم وضع مطلوب و در نظر داشتن نیازهای لازم برای طی این مسیر، برنامه‌ای راهبردی و بلندمدت برای احیای کارکردهای مسجد و تغذیه نسل جوان در آن تدوین کرد.
- راه نجات نسل جوان از آسیب‌های اجتماعی، بازگشت آنان به مساجد است.

۴۸- مرتضی طلائی؛ نایب رئیس سابق شورای اسلامی شهر تهران

- نباید معتادان در مساجد و محلات، مستقر و درمان شوند.
- محله‌محوری و در مرتبه بعد، مسجدمحوری در امداد رسانی به آسیب‌پذیران و نیازمندان، اصل اساسی شورای شهر است. به همین دلیل، مجموعه مدیریت شهری از هرگونه محوریت یافتن مساجد در این خدمات‌رسانی حمایت می‌کند.

- شورای اسلامی شهر تهران، در اندیشه تبدیل «مدیریت محلات»، به پیشخوان خدمات اجتماعی در هر محله است، تا ضمن نیازسنجی و الویت‌سنجی نیازها و استفاده از ظرفیت‌ها با محوریت مساجد، به شهروندان خدمت کند؛ همان‌طور که این موضوع در قانون برنامه‌های پنج‌ساله دوم و سوم شهرداری مدنظر قرار گرفته است.

- شهروندان با حضور افراد معتاد در محلات، مخالف هستند. برای نمونه مردم

محله رضویه از ابتدای اسکان این افراد تاکنون، بارها نارضایتی خود را ابراز کرده‌اند. تعیین سهم و نقش هر بخش برای مدیریت آسیب‌پذیران اجتماعی ضروری است. نباید اجازه شکل‌گیری معتادان در محلات را می‌دادیم. با این وجود، منطقی نیست این عزیزان در دل محلات، تحت مدیریت و درمان قرار گیرند.

• زمینه آسیب‌پذیری مساجد فراهم نشود. مدیریت و درمان آسیب‌پذیران اجتماعی از جمله معتادان، بیرون از فضای محلات، مانع از آسیب‌پذیری محلات و مساجد می‌شود.

۴۹- حجت‌الاسلام ناصحی؛ رئیس کمیسیون فرهنگی شورای شهر تهران

- مرکز رسیدگی به امور مساجد، به «کارتن خواب‌ها» کمک کند.
- شورای شهر تهران، شهرداری را مکلف به نگهداری کارتن خواب‌ها، معتادان، آوارگان و درماندگان در طول سال به‌ویژه زمستان کرده است.
- ۱۸ مددسرا در سطح شهر تهران به بانوان و آقایان، از جمله کارتن خواب‌ها و معتادان خدمات می‌دهند.
- حضور افراد در خانه‌های خدا باید مطابق با احکام شرعی باشد. بنابراین کمک به کارتن خواب‌ها و معتادان نباید ناقض این احکام باشد. مساجدی که به غیر از شبستان، فضایی برای استقرار افراد دارند، می‌تواند راه‌حل خوبی برای این موضوع باشند.
- مساجد زیر نظر مرکز رسیدگی به امور مساجد هستند. بنابراین کمک به افرادی مانند کارتن خواب‌ها و معتادان، باید با هماهنگی این مرکز انجام شود.
- مرکز رسیدگی به امور مساجد می‌تواند با کمک شورای اسلامی و شهرداری تهران، به چنین افرادی کمک کند.
- کمک شورای اسلامی و شهرداری تهران به کارتن خواب‌ها و معتادان، در صورت رعایت موازین شرعی و با هماهنگی مرکز رسیدگی به امور مساجد، اقدامی پسندیده است.

۵۰- حجت‌الاسلام هادی کماسی؛ مشاور فرهنگی اجتماعی شهردار

کرمانشاه

- مسجد باید مرکز تصمیم‌گیری محله باشد.
- در مرحله نخست، ارتباط خانواده‌ها با مسجد محله، برای ما حائز اهمیت است، تا ضمن آشنایی با برنامه‌های مسجد، بدانند که مسجد فقط محل برگزاری نماز جماعت و سخنرانی نیست.
- محوریت بخشیدن به مساجد، به معنای آن است که سرچشمه همه فعالیت‌های فرهنگی اجتماعی با حضور و مشارکت مردم در مسجد باشد.
- خروجی این نظارت سازنده، حل مشکلات با مسئولیت‌پذیری ساکنان محله در مسجد خواهد بود.
- ضمن تقویت ارتباط مردم با مسجد، آنان با دیگر فعالیت‌هایی که در مسجد وجود دارد آشنا می‌شوند.
- مسجد باید مرکز توجه و رجوع مردم برای تصمیم‌گیری محله باشد. به‌ویژه برای بانوان که علاوه بر خدمات عبادت گونه خود در همسرداری و تربیت فرزندان، حضوری فعال در مسجد داشته باشند.
- برنامه‌های فرهنگی و اجتماعی شهرداری، برپایه مسجد محوری است، که مساجد محلات را با برگزاری چنین برنامه‌هایی فعال کنیم.

۵۱- حجت‌الاسلام مرتضی ربانی نژاد؛ مبلغ دینی نهاد مقام معظم

رهبری

- کارکردهای مسجد تقلیل یافته است.
- یکی از مهمترین دلایلی که مانع جذب در مساجد شده، تقلیل کارکردهاست. بسته شدن درب مساجد به روی عموم، از مهمترین نمودهای آن است.
- اکثریت قریب به اتفاق شهدای این نظام، از مسجد راهی جبهه‌های جنگ شدند. بنابراین مسجد این پتانسیل را داشته که این همه نیرو را از درون خود تربیت کرده و به جبهه‌ها بفرستد.

- یکی از مهمترین دلایلی که مانع جذب در مساجد شده، تقلیل کارکردهاست.

مثلاً اگر در گذشته، ۱۶ کارکرد مختلف در مساجد انجام می‌شده این عدد به کمتر از ۱۰ مورد رسیده است.

• پدیده دیوار مهربانی، که از کشورهای غربی نشأت گرفته و بیانگر ورود مدرنیته است، قبلاً در مساجد کشور با کیفیتی بالاتر انجام می‌شده؛ ولی در حال حاضر، این قدر از مساجد خود دور شده‌ایم، که حالا چنین طرح‌هایی را در خیابان‌ها می‌بینیم.

• یکی از مواردی که شامل تقلیل کارکردهای مساجد بوده، بسته شدن درب مساجد به روی عموم است. یک درمانگاه اگر در طول شبانه روز فقط ۲ ساعت باز باشد، همه مردم نسبت به این وضعیت اعتراض می‌کنند. برای مسجد نیز همین منوال است. درمان معنوی مردم در مساجد است. چرا باید صرفاً چند ساعت منتهی به نمازهای یومیّه درب مسجد باز باشد؟! اینها مسائلی است که باید متولیان بدان توجه کنند.

• ابتدا باید موانع خروج نمازگزاران را بررسی کنیم و پس از آن، به فکر جذب افراد به مساجد باشیم. یکی از دلایل دفع، که حاصل رفتارهای ماست، برخوردهای نامناسبی است که توسط مسجدی‌ها شکل می‌گیرد. شاید برخی جوان‌ها، از ظاهر مناسبی همسو با عرف اجتماعی برخوردار نباشند؛ ولی چنین چیزی در دین ما جزو محرمات نیست. آنچه جزو گناهان کبیره بوده، تکبر و تحکمی است که دیگر نمازگزاران نسبت به ظاهر این جوان ساده واکنش نشان می‌دهند.

• بنده، شب‌های چهارشنبه می‌بینم جوان‌هایی را که در مسجد جمکران، در سرمای زمستان، با ظاهری شاید نامتعارف، به خواندن نماز امام زمان می‌ایستند. چه بسا آنها از ما در دینداری جلوتر باشند. شهید مطهری، کتابی ۴۰ صفحه‌ای، به اسم احیای تفکر دینی نوشته است. این کتاب به ما می‌گوید که اگر تفکر دینی ما، گاهی به اشتباه برود و اگر زهد را اشتباه متوجه شویم، هر چقدر هم سعی کنیم زاهدتر گردیم، منحرف‌تر خواهیم شد. روحانی مسجد در مدیریت این نوع رفتارهای نادرست مردم می‌تواند تأثیرگذار باشد.

• حجت‌الاسلام قرائتی در این زمینه می‌گویند، روحانی موفق باید سه سین داشته

باشد: «سواد»، «سوز» و «سلیقه». سواد یعنی اینکه چگونه مسائل را بیان کنیم. سوز به معنای عطش و ولع برای هدایت دیگران است. نباید یک روحانی، کارمند مدار یا وظیفه مدار باشد، یا خدای ناکرده نگاه حداقلی به هدایت دیگران داشته باشد. سلیقه نیز هنری است که روحانی به کار گرفته تا موضوعات را با زبان خاص هریک از اقشار مختلف بیان کند.

• لذت مسجدی بودن را می‌توان در سریال‌های تلویزیونی جا انداخت. در حال حاضر صرفاً مادر بزرگ‌ها و یا سنین بالا، به نماز و راز و نیاز مشغولند و جوانان نیز به تفریح. جوان امروزی الگو می‌گیرد و می‌گوید نماز و مسجد برای سنین پیری است. وقتی لذت مسجدی بودن را در برنامه‌های تلویزیونی خود چشاندیم و افرادی در مسجد حاضر شدند، باید آنها را تثبیت نمود.

• کادرسازی نیرو به سه مرحله «جذب»، «تثبیت» و «ارتقا» تقسیم می‌شود و مهمترین مرحله نیز تثبیت نیروهاست. یک زمانی شما می‌بینید که در ایام محرم و صفر، به واسطه نام امام حسین علیه السلام، بسیاری از جوانان به سوی مساجد و هیئت‌ها سرازیر می‌شوند؛ ولی پس از پایان این ایام، دیگر خبری از آنها نیست. خب این یک نقص است، که ائمه مساجد و فرهنگیان مسجدی نتوانستند چنین جوان‌هایی را در مسجد تثبیت کنند. گاهی هم به دلیل برخی اختلافات سیاسی، به راحتی پامنبری‌ها از مسجد دور می‌شوند. نباید اختلافات سیاسی به مسجد کشیده شود.

• منظور از عدم اختلافات سیاسی، حزب بازی‌ها و جناح بازی‌هایی است که برخی رجال سیاسی به راه انداخته‌اند. بنا بر گفته رهبر معظم انقلاب، آنچه باید در مساجد گفته شود، گفتمان سیاسی انقلاب اسلامی است؛ گفتمانی که به عنوان خط قرمز نظام و مورد تأیید همه احزاب و گروه‌ها می‌باشد.

• باید یک برنامه بلند مدت برای سنین کودکی و نوجوانی اختصاص داد. بنده بارها در سخنرانی‌های خود اشاره کرده‌ام، که می‌توان یک کارنامه دینی برای مقاطع خاص سنی مشخص نمود و مسائلی همچون عقاید دینی (البته نه آنچه در کتاب‌های دینی آمده است)، احکام (وضو، تیمم، نماز) و در نهایت اخلاق و آداب معاشرت را در این کارنامه گنجانند. تأکید بنده روی مسئله آداب معاشرت

است؛ چرا که متأسفانه ما در همسایه‌داری در برخورد‌های خانوادگی دچار مشکل هستیم.

• پس از پایان آموزش‌ها و ارائه کارنامه به نوجوانان، با معرفی و تشویق کارنامه‌های برتر، هم حس رقابت بین بچه‌ها بیشتر می‌شود و هم بچه‌ها ترغیب به یادگیری این مباحث خواهند شد. با توجه به حضور نوجوان امروزی در فضای مجازی، شاید تصاویر این کارنامه‌های دینی را در اینستاگرام خود گذاشته و به دوستانش نشان دهد.

• اگر فضایی تحت عنوان فضای مجازی درست شده، که غبارآلود است، چه نهادی باید این غبار آلودگی‌ها را برطرف کند؟! برای رفع این غبارها مسجد بهترین مکان است. نوجوان امروزی، که با تکنولوژی‌های نوین در ارتباط بوده، باید جدیدترین اطلاعات و اخبار تکنولوژی خود را در مساجد بگیرد و مسجد نیز فهرستی از بازی‌های مناسب را به وی ارائه دهد. همین بازی‌های «پوکمون گو» و «کلش آف کلنز» که الآن خیلی از بچه‌های ما را به خود مشغول کرده، حاصل بی‌تفاوتی‌های ما نسبت به مقوله پیشرفت تکنولوژی است.

• وقتی خانواده، چیزی از این بازی‌ها و فضای مجازی نداند، وقتی معلم‌های مدارس و متولیان مساجد چیزی در این باره نگویند، نوجوان ما نیز گوش به فرمان گروه‌های هم سن و سال خود قرار می‌گیرد. به نظرم چندین دانشجو که مسلط به فضای مجازی و کاربردهایش هستند، در مساجد مختلف کشور، در جهت آموزش و نحوه استفاده به نوجوانان به کار گرفته شوند. شاید در آینده همین دانشجویانی که به کودکان و نوجوانان آموزش می‌دهند، خود به یک متخصص حرفه‌ای در این زمینه تبدیل شدند.

• ایجاد تغییرات در ترکیب هیئت امنای مسجد، شاید راهگشایی در جهت تحولات آینده باشد. اکثر هیئت امنای مساجد سنین بالایی داشته و کمتر با نسل جدید ارتباط برقرار می‌کنند. چه بهتر که ترکیب این هیئت امنا حاصل نیروهای جوان و میانسال باشد و از همه اقشار، اعم از وکیل، معلم، پزشک و... حضور داشته باشند. اینکه صرفاً کسبه محل، اعضای این هیئت را تشکیل دهند، فرآیند صحیحی به نظر نمی‌رسد. حاصل ترکیب فعلی هیئت امنای

مساجد، تغییرات صرفاً ساختاری در مساجد، اعم از تغییر گچ‌بری‌ها یا وضعیت عمرانی مسجد است.

۵۲- حجت‌الاسلام والمسلمین احمد مبلغی؛ رئیس مرکز تحقیقات اسلامی مجلس شورای اسلامی

- مشکلات مساجد، باید در مجامع فکری و اندیشه‌ای نظریه‌پردازی شود.
- مشکلات و چالش‌های مساجد، باید در مجامع فکری و اندیشه‌ای نظریه‌پردازی شود.
- هدف اصلی از بنای مسجد، ایجاد مکانی خاص برای عبادت و راز نیاز با خداوند متعال است. اما نباید از جنبه‌های دیگر مسجد غافل ماند. مسجد کارکردهای دیگری هم همانند کارکرد آموزشی، فرهنگی و علم‌آموزی دارد.
- با نگاهی گذرا به تاریخ صدر اسلام و پس از آن، درمی‌یابیم که مسجد از آغاز پیدایش تاکنون، به‌عنوان مرکز مهمی برای انجام رسالت رسول خدا ﷺ، منشأ تحولات و خدمات و پایگاهی برای ابلاغ پیام‌های الهی به شمار می‌رفته است. در حال حاضر نیز مساجد در زمینه‌های مختلف، دارای فعالیت‌های گسترده هستند و هر قدر این فعالیت‌ها و کارکردها از تنوع بیشتری برخوردار باشند، مسلماً از جذابیت بیشتری برخوردار هستند و مورد استقبال گسترده‌تری از سوی تمامی اقشار جامعه، به‌ویژه قشر جوان، قرار می‌گیرند، که نتیجه آن، افزایش اعتقادات مذهبی و دین‌باوری در سطح جامعه است.
- با توجه به اینکه مهمترین و اساسی‌ترین کارکرد مسجد در میان کارکردهای اصلی مسجد، این است که مسجد مکانی برای ذکر الله است، هر فعالیتی که مانع ذکر الله باشد، نباید در مسجد صورت گیرد.
- پس از نقش عبادی، نقش آموزشی، کارکرد بسیار مهم مساجد است. مسجد در گذشته تنها پایگاه مهم آموزشی به شمار می‌رفت. اما متأسفانه مسئله آموزش، امروز در مساجد کمرنگ شده، که لازم است به برنامه‌های آموزشی مساجد اهتمام ویژه‌ای صورت گیرد.
- نقش فرهنگی هم در بین دیگر نقش‌ها و کارکردهای مسجد، دارای اهمیت

زیادی است. پیامبر اسلام ﷺ محیط مسجد را کاملاً فرهنگی می‌دانستند. امروزه مراکز آموزشی و فرهنگی گسترش یافته است؛ اما نباید از این کارکرد فرهنگی مسجد غافل شد.

- یکی دیگر از کارکردهای، مسجد کارکرد سیاسی است، که از زمان رسول خدا ﷺ بر آن تأکید شده و هم‌اکنون نیز اهمیت آن کاملاً مشخص است. پیامبر اکرم ﷺ پس از بنیانگذاری نظام اسلامی، مسجد را که مرکزی عمومی و محل تجمع مسلمانان برای ادای فرایض دینی بود، به‌عنوان پایگاه حکومت و نهاد سیاسی اسلام برگزید.
- چالش‌هایی که امروز مساجد با آن روبرو هستند را چگونه می‌توان رفع کرد؟ اولین راه حل در مورد رفع چالش‌های مساجد، این است که باید نظریه‌ای در این زمینه از سوی کارشناسان و متخصصان از منطق دین، روایات و قرآن ارائه شود و بعد از آن، باید برنامه‌ریزی‌ها منطبق با نظریه‌های به دست آید.
- مشکلات و چالش‌های مساجد، باید در مجامع فکری و اندیشه‌ای مورد نظریه‌پردازی قرار گیرد. اگر این مشکلات و چالش‌های مساجد، مورد بحث و بررسی قرار گیرد و راه برون رفت از مشکلات ارائه شود، بدون شک چالش‌ها و مشکلات مساجد مرتفع می‌شود.

۵۳- جمشید جعفرپور؛ عضو کمیسیون فرهنگی مجلس

- کارکردهای مساجد باید مورد بازنگری کارشناسانه قرار گیرد.
- مساجد یکی از اصلی‌ترین مکان‌های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی جامعه اسلامی است، که تأثیر زیادی بر جامعه اسلامی دارد.
- مسجد، به‌عنوان مکانی برای فریضه مهم نماز، همواره جامعه اسلامی را با تجهیز به سلاح معنویت، در مسیر صحیح خود قرار می‌دهد و در برابر توطئه‌های دشمنان در زمینه‌های مختلف، استوار می‌کند.
- کانون‌های فرهنگی مساجد، با حمایت از سوی مسئولین، می‌تواند مکانی مناسب برای تربیت نسل مؤمن و متدین و انقلابی باشد و نسل آینده انقلاب را به خوبی بیمه کند.
- فعالیت‌های فرهنگی مساجد در برهه فعلی، برای اثرگذاری بیشتر، باید مورد

- بازنگری قرار گیرد، تا با ایجاد تنوع، همچنین ایجاد غنای اسلامی بیشتر در آنها، بتواند رسالت اصلی خود را در جامعه اسلامی انجام دهد.
- اگر جوانان در مساجد حضور پیدا کنند، از خطراتی که در جامعه ممکن است به دلیل دوری از معنویت برای آنها اتفاق بیفتد، در امان می‌مانند و بسیاری از رذایل اخلاقی از جامعه دور خواهد شد.
- لزوم بازنگری در کارکردهای مساجد: مساجد در جامعه اسلامی کارکردهای مختلفی می‌توانند داشته باشند. باید از همه این کارکردها با یک بررسی دقیق و کارشناسانه استفاده شود.

۵۴- حجت‌الاسلام ولی‌الله حسن‌زاده؛ رئیس اداره تبلیغات بنیاد شهید و امور ایثارگران

- نمی‌توان نسخه واحدی برای اجرای برنامه‌ها در مساجد، تجویز کرد. سازمان تبلیغات اسلامی و دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، هنگام اعزام مبلغان و سخنرانان به مساجد کشور، وضعیت مذهبی، اجتماعی و فرهنگی محل قرارگیری آن مساجد را در نظر بگیرند، تا عملکرد و کارایی آن روحانی افزایش یابد.
- فعالیت‌های ورزشی در مساجد، نباید مانند باشگاه‌ها باشد؛ زیرا کار فرهنگی، اولویت مساجد و پرداختن به ورزش، ابزار آن است.
- گستردگی و تنوع کتابخانه‌ها، نرم‌افزارها و شبکه‌های اجتماعی، تشکیل و هدفمندسازی مجامع دوستان و فرهیختگان و تقویت ارتباط مدارس با مساجد، راهکارهای دیگر برای جذب و استمرار حضور جوانان و نوجوانان در مساجد است.
- کانون‌های فرهنگی هنری مساجد، با افزایش ارتباط با مدارس، می‌توانند دانش‌آموزان را به سمت مساجد ترغیب کنند. این اقدام، موجب گسترش ارتباط این قشر و والدین آنان با نهادهای مسجدی و استفاده از برنامه‌های این خانه‌های خدا می‌شود.
- مساجد باید پناهگاه و ملجأ جوانان باشند؛ به‌طوری‌که این قشر بتواند به راحتی

درخواست‌ها و پرسش‌های خود را با اهالی مسجد، به‌ویژه امام جماعت در میان بگذارد.

۵۵- حجت‌الاسلام سیدصادق طباطبایی‌نژاد؛ نماینده مجلس شورای اسلامی

- باید از مساجد تهران، استفاده بهینه کرد.
- فاصله گرفتن از مساجد، موجب دور شدن از انقلاب و هویت اسلامی است.
- مسئولان نظام جمهوری اسلامی ایران، مساجد را محور برنامه‌ریزی‌ها و اقدامات خود بدانند؛ همان‌طور که در سال‌های نخست انقلاب و هشت سال جنگ، شاهد این محوریت بوده‌ایم و ادامه مسیر انقلاب نیز نیازمند توجه بیشتر به مساجد است.
- مدافعان حرم برخاسته از مساجد هستند.
- مسئولان و مردم باید توجه بیشتری به مساجد داشته باشند و مسجد را صرفاً محل عبادت و نماز ندانند، تا مصداق خراب‌کنندگان مسجد نشوند.
- تعداد مساجد در تهران نسبت به جمعیت آن، اندک است. باید از مساجد فعلی نیز استفاده بهینه کرد، تا این خانه‌های خدا، خالی از نمازگزار نشوند. این موضوع، با توجه دادن مردم به جایگاه و هویت اصلی مسجد ممکن است.
- بیان برکات مساجد برای انقلاب اسلامی ایران، معرفی مساجد موفق به ائمه جماعات و تربیت طلاب برای مدیریت مساجد، راهکارهایی برای موفقیت و پیشرفت روزافزون مساجد هستند.

۵۶- غلامحسین اسماعیلی؛ رئیس کل سابق دادگستری استان

تهران

- مساجد در زمینه فرهنگ و اخلاق کوتاهی کرده‌اند.
- بخش دولتی باید توجهی جدی به فرهنگ با زیربنای فرهنگ دینی، به دور از موضوعات وارداتی و با محوریت مساجد، حوزه‌های علمیه و روحانیون داشته باشد.
- هرچه قدر ارتباط مردم با مساجد، حوزه‌های علمیه و روحانیون تقویت شود، می‌توانیم

مانند تجربه‌های بهداشت، درمان، سازندگی و دفاع مقدس، موفق باشیم.

- هرگاه انسجام و حرکت عمومی در کشور با محوریت مساجد، حوزه‌های علمیه و روحانیون و همکاری دولت شکل بگیرد، موفقیت در عرصه‌های اخلاق و فرهنگ حاصل می‌شود.

۵۷- حجت‌الاسلام علی محمدی؛ رئیس سازمان اوقاف و امور

خیریه

- تعمیر و آبادانی مساجد دو نوع است؛ یکی تعمیر ظاهری و دیگری تعمیر باطنی. خداوند تأکید دارد اگر می‌خواهیم مساجد آباد باشند، این موارد را مورد توجه قرار دهیم.
- هدف از ساختن مسجد، جهاد فی سبیل الله بوده و در مسجد باید نیروی انقلابی، مدافع حرم و مدافع اهل بیت (علیهم‌السلام) تربیت شود و بالاتر از آن، منافع مسلمین و مؤمنین قرار گیرد.
- مسجد در مقابل کفر، باید پایگاه توحیدی باشد. خانه‌های خدا باید مرکز اتحاد، انسجام و همکاری میان مسلمین باشند؛ نه اینکه مرکزی برای تفرقه و اختلاف باشند.
- مسجدی که در قرآن بر آن تأکید شده است، باید محلی برای رفع اختلافات، اقامه انصاف و عدل و محل زینت انسان‌ها باشد.
- کسانی که مسجد را تخریب می‌کنند و مانع ساخت آن می‌شوند و مهمتر از آن، تخریب باطنی مسجد را در دستور کار دارند و اجازه نمی‌دهند تا یاد خدا در مسجد مورد توجه باشد و باعث اختلاف میان مسلمین و زاویه گرفتن آنان با ولایت می‌شوند و مسجد را پایگاهی برای مستکبران و استکبار می‌کنند، هیچ وقت مورد تأکید اسلام نبودند.

۵۸- سردار غیب‌پرور؛ رئیس سابق سازمان بسیج مستضعفین

- سخن از جنبه اجتماعی مساجد، سخن تازه‌ای نیست. از صدر اسلام چنین بوده است. همه می‌دانیم مسجد قبا چه نقش آفرینی‌ای در جامعه داشت؛ به‌گونه‌ای که هم مرکز عبادت و هم مرکز اقدامات فرهنگی، تعاملات سیاسی،

- رونق اقتصادی و نیز رسیدگی به احوالات مردم بود. امروز هم مساجد همان کارکردها را دارند و در طول انقلاب نیز همین‌طور بوده است. همه می‌دانیم مسجد گوهرشاد و فیضیه، چه تأثیری در پیروزی انقلاب اسلامی داشتند.
- مساجد در دوران دفاع مقدس، نقش بسیار مهمی ایفا کردند. امروز هم مساجد به عطر شهیدان و خانواده‌های آنها مزین است و در حال حاضر هم باید همان کارکرد را داشته باشد.
 - مسجد، باید کانون انسجام‌بخش ملی باشد. همه می‌دانیم که مسجد محل همگرایی مردمان خوب است و همین، موجب پیروزی انقلاب اسلامی شد.
 - در این مرکز، مؤمنان دور هم جمع می‌شوند و معارف دینی را تبادل می‌کنند و در واقع شاهراه تکامل، از مسجد امکان‌پذیر می‌شود.
 - مسجد محل مؤمنین و پناهگاه مراجعه‌کنندگان به آن است و جایی است که مردم در آن احساس آرامش و صفای روح می‌کنند. بنابراین باید در مساجد نیز برای خدمت‌رسانی به مردم تلاش شود و اگر در یک محله، به مساجد توجه کنند و به نیازهای آنها پاسخگو باشند، آن موقع می‌بینیم که وضع جامعه چه می‌شود.
 - همان‌گونه که مسجد پایگاه مقاومت نظامی به شمار می‌آید، بالاتر از آن، پایگاه مقاومت و حصار فرهنگی هم هست. اگر حصار فرهنگی نباشد، ما همه چیز خود را از دست داده‌ایم.
 - اگر همه اقشار را در یک کفه بگذارند، در کفه دیگر به طور قطع مساجد را خواهیم گذاشت.
 - مساجد باید هسته علمی و هسته خدمت‌رسانی و جهادگری داشته باشند و در کنار آنها، لازم است که صندوق‌های قرض‌الحسنه ایجاد شود تا به معیشت مردم نیز رسیدگی شود.
 - اگر مساجد ما دارای امکاناتی همچون صندوق قرض‌الحسنه و بستری برای فعالیت‌های علمی باشند، بدون شک مسجد تراز انقلابی می‌شوند و از این مساجد است که مدافع انقلاب و منتظر حضرت مهدی عجل‌الله تعالی فرجه‌الکریم بیرون می‌آید و به تعبیر آیت‌الله نوری همدانی، خانه سالمندان نمی‌شود.

۵۹- حجت‌الاسلام رمضانعلی معتمدی؛ مشاور مدیرکل فرهنگ و ارشاد اسلامی

- اهمیت ارتباط خانواده‌های تحت پوشش کمیته امداد با مساجد.
- اگر همه نهادها فعالیت‌های خود را با محوریت مسجد و در ارتباط با امام جماعت مسجد برنامه‌ریزی کنند، نتایج روشنی خواهد داشت.
- کمیته امداد نیز در ارتباط با مساجد می‌تواند از ظرفیت‌های خیرین فرهنگی استفاده کند.
- مساجد دارای ظرفیت بسیار بالایی هستند، که برخی از این ظرفیت‌ها نیاز به پژوهش کارشناسان و احیا دارد.
- از جمله برکات ارتباط با مساجد، کاهش آسیب‌های فرهنگی و اجتماعی در جامعه است.

۶۰- عباس خامه‌یار؛ معاون بین‌الملل سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی

- نمایندگی‌های سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، ارتباط ارگانیکی با مساجد کشورهای جهان ندارند؛ اما ارتباط گسترده‌ای با ائمه جماعات این مساجد و ائمه جمعه دارند و در برخی برنامه‌های مساجد، حسینیه‌ها و مراکز دینی و فرهنگی شرکت می‌کنند.
- برقراری ارتباط با شخصیت‌های حوزوی و دانشگاهی، ائمه جماعات مساجد و ائمه جمعه، جزو مأموریت‌های نمایندگان سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی است. البته این ارتباط، متناسب با وضعیت مذهبی و آزادی‌های اجتماعی در کشورهای مختلف است.